L'emissió de moneda a Andorra,

d'uns inicis entrebancats a la consolidació

SOCIETAT ANDORRANA DE CIÈNCIES

Papers de recerca històrica
7

Les monedes, com molts dels objectes que ens envolten, representen les societats que les utilitzen i són un important barem cronològic de la cultura material.

La moneda, al marge del valor econòmic intrínsec que té, amb el pas del temps adquireix valor de patrimoni cultural. Són testimoni del moment històric que han viscut els nostres avantpassats o que estem vivint nosaltres mateixos. El llegat cultural mundial que suposa la conservació de monedes és una mostra de la diversitat cultural que existeix al món, perquè, a més, cal valorar-ne el component artístic.

Per sort, aquesta visió cultural de la moneda es manté, i encara es pot mantenir, ja que no tothom utilitza la mateixa moneda; en el cas d'Europa, tot i la vigència quasi unitària de l'euro, cada Estat encunya els seus euros, i aquest fet els dóna una personalitat característica, malgrat que actualment hagin desaparegut les monedes particulars de molts països.

A Andorra mai no hi ha hagut una moneda pròpia i sempre s'han fet circular les monedes vigents a Catalunya i al sud de França, excepte un moment puntual durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) i l'emissió de diners destinats a col·leccionistes.

Però això està a punt de canviar, perquè els primers dies del 2014 també disposarà d'euros propis per primer cop, una magnífica oportunitat que a la llarga enriquirà el gran aparador del patrimoni cultural europeu i mundial, i per als qui vivim i treballem a Andorra ens ha d'omplir d'orgull poder fer córrer una mostra del nostre patrimoni cultural arreu del món.

En aquests PAPERS DE RECERCA HISTÒRICA que sou a punt d'encetar gràcies a l'esforç, la tenacitat i la passió per la història pròpia de la Societat Andorrana de Ciències, us podreu introduir amb tot rigor en el món apassionant de la numismàtica i la filatèlia. Uns PAPERS que no podrien ser més oportuns i que ens faran donar un tomb per la història andorrana de les monedes i els segells, i de la història en general, perquè sens dubte aquests petits elements, testimonis indispensables en la nostra vida, en són fidels relators.

Albert Esteve i Garcia
Ministre de Cultura

L'1 de gener del 2014 entraran en circulació els primers euros andorrans. Es tracta d'una efemèride d'un elevat contingut simbòlic pel que suposa d'afirmació de la vocació europea del nostre Principat. La tria dels elements que havien d'aparèixer en les noves monedes i el concurs per establir quin n'havia de ser el disseny han estat seguits amb una gran expectació pels ciutadans del nostre país. Un cop aprovats els dissenys, els artistes gravadors faran la seva feina i, d'aquí a pocs mesos, les noves monedes seran al carrer i començaran a circular pel món. Serà una manera de donar a conèixer Andorra fora de les nostres fronteres i de reivindicar-ne el caràcter de país d'Europa, al costat dels grans països i dels microestats que han adoptat l'euro com a unitat monetària.

Era el moment idoni per fer balanç de la història de la moneda a Andorra, des dels entrebancs dels inicis a la consolidació actual; d'examinar les dades històriques, en gran part inèdites; d'estudiar-ne les repercussions de tota mena: econòmiques, polítiques i socials; d'aportar elements de reflexió que ajudin a comprendre millor la història del nostre país i curiositats que permetin explorar noves dimensions de fets que formen part de la memòria popular. Per a moltes persones resultarà una novetat saber que durant els anys de la Guerra Civil Espanyola, davant la manca de moneda fraccionària, el Consell General de les Valls d'Andorra va emetre dues sèries de bitllets de pesseta, per a circulació interna al Principat. D'altres aprofundiran en el món de la numismàtica de col·lecció i en les sèries de *diners* andorrans. I, per sobre d'aquests antecedents moderns de moneda andorrana, els referents antics. En definitiva, la llarga història d'una aspiració que es concreta finalment.

La Societat Andorrana de Ciències ha dut a terme els darrers anys una tasca molt important de recerca sobre la història del Principat, que ha tingut el seu altaveu en la revista Papers de recerca històrica. Banca Privada d'Andorra ha estat present en diferents etapes d'aquest recorregut; per exemple, l'any 2010, quan aquesta revista va publicar un monogràfic dedicat als segells andorrans, que és el precedent directe del recull que presentem ara. En totes les seves actuacions, la Societat Andorrana de Ciències combina la profunditat i el rigor, amb la voluntat de recuperar temes atractius de la mà d'especialistes que s'interessen per Andorra i que l'estimen. La qualitat dels estudis i l'actualitat de les aportacions es tornen a conjuminar en aquest número dedicat a la moneda andorrana.

BPA és una entitat bancària arrelada al Principat i oberta al món. L'emissió dels primers euros andorrans és un fet molt important per a nosaltres. És per aquesta raó que hem volgut col·laborar en aquest número de Papers de recerca històrica, que neix amb la voluntat d'oferir un estat de la qüestió i que, de ben segur, esdevindrà un referent sempre que es parli d'aquest tema.

Moltes gràcies a totes les persones que fan possible aquesta publicació, als historiadors i als especialistes que han aportat els seus treballs, i als membres de la Societat Andorrana de Ciències que s'han encarregat de dirigir-la i d'editar-la, perquè arribi al lector amb rigor i interès.

Joan Pau Miquel i Prats
Conseller delegat
Banca Privada d'Andorra

Papers de recerca històrica 7

La publicació del número 7 de PAPERS DE RECERCA HISTÒRICA esdevé una fita important.
Torna a ser present el dossier, en aquest cas sobre la moneda a Andorra, que aporta un recorregut històric i una visió d'un futur.
Els articles, ultra consolidar alguns autors/col·laboradors, permeten la presència de "debutants", de manies i de motius nous.
Les aportacions, els nous fons documentals, tenen un embalum, uns matisos i una riquesa que constitueixen matèria d'estudi.
Cal esmentar, i deixar escrit, que tots els autors, el consell de redacció, traductors i altres persones... col·laboren de forma benvolent, esmerçant un temps personal. Aquest és un fet assumit, però no conegut.
A tots, moltes gràcies.

Pere Cavero i Muñoz
Cap de la secció d'Història
Societat Andorrana de Ciències

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 7-26 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.50 ISBN: 978-99920-61-16-9

Monedes d'Andorra a través de la història

Papers de recerca històrica 7

Pere Canturri i Montanya
Historiador i exministre de Cultura

Resum
Monedes d'Andorra a través de la història.
La ressenya de les monedes trobades en diverses excavacions d'esglésies andorranes mostra un catàleg d'aquestes monedes i palesa uns intercanvis comercials i unes relacions socials amb les regions del voltant. L'autor afegeix una contextualització i les notes escaients. Es ressenya la falsificació de 1585 a Tolse.

Resumen
Monedas de Andorra a través de la historia.
La reseña de les monedas encontradas en diversas excavaciones de iglesias andorranas muestra un catálogo de las mismas, demostrando intercambios comerciales y relaciones sociales con las regiones vecinas. El autor añade una contextualización y las notas pertinentes. Reseña la falsificación de 1585 en Tolse.

Résumé
Les monnaies de l'Andorre à travers l'histoire.
L'énumération des monnaies qui ont étés retrouvées dans certaines fouilles d'églises romanes andorranes démontre qu'il existait des échanges commerciales et des liens sociaux entre les régions voisines. L'auteur nous situe dans un contexte et rajoute des commentaires appropriés. Il est question aussi de la contrefaçon de 1585 à Tolse.

Abstract
Coins in Andorra throughout history.
A list of coins found during the archaeological excavations in several churches in Andorra shines light on commercial exchanges and social relationships with the regions around us. The author includes a contextualisation and appropriate notes. Mention is made of the 1585 Tolse falsification.

L'estudi sobre la moneda que circulava a les Valls des del segle XII fins al segle XIX segons els exemplars trobats en les excavacions arqueològiques de Sant Andreu del Prat del Campanar a Arinsal, Sant Romà de les Bons, Santa Coloma, Sant Cerni de Nagol i Sant Vicenç d'Enclar, i la seva incidència en la datació d'aquests moments.

Sant Andreu del Prat del Campanar[1]

Les ruïnes soterrades que excavàrem durant els anys 1970-1971 es localitzen al nord del poble d'Arinsal, a uns 500 m de la plaça del poble riu amunt, vora el camí que dóna accés als terrenys cultivats i que, continuant cap a la Coruvilla i l'estany de les Truites, comunica amb França pel port d'Arinsal i amb la Vall Ferrera pel de Baiau o Boet.
Els elements constructius posats a la llum varen permetre posteriorment la reconstrucció d'aquesta capella tal com es veu actualment. Durant els treballs d'excavació i de recerca es varen trobar les monedes que d'aquest lloc presentem.
La tradició popular recollida deia que hi havia existit una església i que havia estat destruïda per una allau. Les recerques efectuades per deixar visibles les restes de l'obra ens varen fer pensar en la possibilitat que haguessin estat dues allaus en èpoques distintes les que haurien ocasionat la destrucció. Ho confirmava entre altres coses l'existència en alguns llocs de superposicions de construcció diferents. Per exemple, l'empedrat del presbiteri amagava restes d'un paviment anterior. L'empedrat del soler tapava la part baixa dels murs, on existien restes d'emblanquinat que havien estat visibles anteriorment.
Les monedes trobades refermarien aquesta possibilitat, ja que, tot i ésser difícil considerar una estratigrafia determinant, es podria establir que les monedes anteriors al segle XV estaven situades sota un nivell de lloc arenós amb restes de cendres, morter de calç i algunes lloses, i les posteriors a aquesta època entre una capa arenosa amb restes de fusta, morter de calç i alguns trossos d'emblanquinat de les

1. Vegi's el treball del mateix autor publicat a l'Anuari Guia d'Andorra. V. II. edició, 1971-1972. p. 276-281.

parets que encara guardava traces dels frescos romànics que l'havien recobert. La primera allau havia afectat l'edifici, encara que possiblement no l'hauria destruït. La segona seria la causa del seu enderrocament. Tenint en compte aquesta separació existent entre les monedes trobades, podria situar-se la primera allau a finals del segle XIV, i fóra la causa de les esmentades superposicions en la construcció. Una segona allau, més important, possiblement a mitjan segle XVII, ja que les darreres monedes que hi han aparegut són encunyades el 1618, hauria destruït l'església. Aquesta catàstrofe motivaria la construcció de l'església en un lloc diferent, dins el poble d'Arinsal, on es troba actualment.

De l'inventari general de les monedes que publiquem a continuació serien remarcables d'aquest lloc les següents:

El diner de "quartern" núm. 1 i els òbols o malles núm. 9 i 9 bis encunyats el 1174 i/o en el període 1184-1194,[2] i el diner agramuntès núm. 2 batut després de la repoblació d'Agramunt el 1163 i que per documents del període 1174-1183 estava llavors en curs[3] i el melgorès núm. 3 possiblement del mateix temps.

D'acord amb la datació d'aquestes monedes, la construcció de l'església seria anterior al darrer quart del segle XII. Una moneda sorprèn per la seva singularitat dins el context general: la núm. 7, un *dinheiro alfonsi*, encunyat a Portugal per Alfons III, rei del 1248 al 1279. Com va venir a parar a Arinsal aquesta peça? Creiem que s'ha de relacionar amb les peregrinacions a Santiago de Compostel·la. Adquirida per un pelegrí a Galícia, on per la proximitat amb Portugal no estranyaria la seva existència, hauria arribat a Andorra en el camí de retorn de la peregrinació.

Sant Romà de les Bons[4]

La capella de Sant Romà està situada al cap del tossal on s'assenta el poble de les Bons, a la parròquia d'Encamp. Confronta amb les ruïnes d'un antic castell del qual queda la torre de l'homenatge – Torre Bona –, i com que s'estreny el camí de França a les gorges de Labor, hauria tingut el control d'entrada a les Valls.

La seva consagració va tenir lloc el 23 de gener de l'any 1164. Els treballs per a la recuperació de part dels frescos romànics i dels murals gòtics que s'hi troben i la restauració arquitectònica del monument foren el motiu de l'arrencament d'un soler de "parquet" que s'havia fet modernament. Aprofitant l'ocasió, es van examinar totes les restes que hi havia acumulades a sota, fins arribar al soler de penya primitiu. La capa de restes estava formada primordialment de pols i terra filtrada a través dels junts de les posts. Era un sediment amb minúsculs trossos de palla i herba portats sota el calçat amb el fang dels carrers i les quadres. Hi havia també unes peces de tosca, que identificàrem com a pertanyents a unes columnes; trossos i retalls de fusta de l'obra del soler i alguns rocs i lloses utilitzats per falcar-lo.

Les monedes varen sortir acompanyades de fragments de rosaris, medalles, botons i agulles, entre altres coses.

Les més antigues serien de començaments del segle XVII, i a continuació vindrien les encunyades durant aquest segle fins al XVIII. Després hi ha un buit, i reapareixen encunyacions del 1870 i monedes actuals de 10 cèntims d'alumini i pessetes "rubias".

Les monedes es datarien a partir del moment en què es construí un soler de fusta a l'església. Amb anterioritat, el paviment de roca viva no facilitava l'existència d'un sediment i, per tant, era difícil perdre un objecte sense poder-lo recollir immediatament. Això suposaria que el primer soler de fusta que amagà l'original de la construcció romànica seria obra de finals del segle XVI o principis del XVII. Seria la continuïtat de les innovacions aportades en posar-hi el retaule i modificar la façana amb la porta i les finestres.[5] Després, el soler hauria sofert dues renovacions, quan es va construir el cor, a finals del segle XVIII, i quan es va fer de "parquet", a mitjan segle XX.

Santa Coloma

L'església de Santa Coloma, al peu de la plana d'Andorra, és una de les obres romàniques més conegudes del Principat a causa de l'original campanar rodó i pel fet que el seu arc triomfal és ultrapassat o de ferradura. Construcció preromànica en l'absis i part de la nau, figura ja citada en l'acta de consagració de la catedral de la Seu d'Urgell l'any 839.

Després d'unes obres de restauració de l'absis, es va creure necessari complementar-les eliminant uns additaments realitzats a principis del segle al presbiteri i també el soler de fusta que recobria un empedrat primitiu de la nau. Durant aquests treballs, que van tenir lloc a finals de l'any 1977 i principis del 1978, s'efectuaren les recerques convenients en el sediment existent sota el soler. No existia una estratigrafia definida. L'empedrat en alguns llocs estava molt destruït o no hi era, i en d'altres havia estat aixecat per efectuar enterraments, cosa que ocasionà les consegüents barreges de terres i materials, de tal manera que va sortir una moneda del segle XIII, la núm. 8, directament sota la pedra que tapava una sepultura del segle XVIII, i a més profunditat dos ardits del segle XVII, els núm. 23/11 i 23/3 .

2. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico de Numismática*. Barcelona 1946, p. 46.
3. MATEU I LLOPIS, F. *La Iconografía y la Heráldica de los Condes de Urgel en la Sigilografía y en la Numismática*. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida 1967, p. 15.
4. Vegi's el treball del mateix autor publicat als *Quaderns d'Estudis Andorrans*. 3. 1978, p. 5 a 20.
5. Obra citada del mateix autor a Sant Romà, p. 6 i p. 17, 18 i 19.

El presbiteri va ésser refet l'any 1910. S'aixecà de nivell respecte al soler de la nau i s'obrà amb ciment. Com a motiu decoratiu es construí una vorera amb rajoles vermelles i se separà de la nau amb una reixa balconera.
Sota el paviment que reomplia el presbiteri sortiren monedes dels segles XVII i XVIII. El seu nombre, considerable, ens fa suposar-hi un soler de posts. Tenint en compte que fins als anys 30, en aquest lloc, tapant l'arc triomfal, hi havia l'altar dedicat a Santa Coloma, obra de l'any 1750,[6] és molt versemblant l'existència d'aquests empostissats a través dels quals es filtraven les monedes.
Anteriorment, en el primitiu soler, s'hi havien efectuat inhumacions. Vora una gran llosa que servia de coberta a una fossa sortiren dues monedes, l'una del segle XII i l'altra del XIV núm. 3 i 4 de l'inventari.
Al llarg de la nau, adossat al mur nord, en època imprecisa es construí un pedrís. Entre d'altres materials, s'empraren les restes d'un sarcòfag de pedra. Sota aquest pedrís va sortir una curiosa moneda del segle XIX, núm. 28.
Fins ara, tot i existir part d'una edificació preromànica amb un arc ultrapassat de possible influència visigòtica, cap de les monedes trobades no és anterior al final del segle XII. La més antiga és el diner de billó de Pere I de Catalunya i II d'Aragó (1196-1213), que porta el núm. 13 en l'inventari.
Presenta una certa curiositat, considerant que va circular profusament a Espanya,[7] el fet d'haver trobat aquí la moneda núm. 28, un *marrueco u ochavo moruno*, provinent de l'Imperi Marroquí, com a indemnització de guerra a Espanya pel tractat de Tetuan de l'any 1860.

Sant Cerni de Nagol[8]

Sant Cerni de Nagol és una petita capelleta enlairada dalt d'un roc que domina el poble de Sant Julià de Lòria.
Té planta rectangular, absis semicircular i campanar d'espadanya, i, adossat al mur d'entrada, un pòrtic d'aixopluc que domina la vall.
Durant els treballs de restauració de l'any 1978, s'hi descobrí l'acta de consagració. Datada l'any 1055, és la més antiga que es coneix a Andorra.
Aquests treballs, dedicats primordialment a posar a la llum unes pintures preromàniques existents sota l'emblanquinat, varen complementar-se amb la restauració general de l'obra. Com que el paviment de l'església era la penya, era aconsellable suprimir un tros de soler de fusta existent al peu de la nau i que tenia per funció uniformar una mica el pendent d'aquest lloc.
Com a Sant Romà de les Bons, sota l'empostissat hi havia un sediment de pols meitat orgànic meitat mineral. Aportat amb el calçat en temps fangós, s'havia filtrat per les juntes de les posts, camí seguit per algunes monedes i d'altres petits objectes trobats.
Amb anterioritat a l'existència del paviment de fusta no hauria estat possible perdre les monedes, ja que damunt la penya haurien estat visibles i, per tant, recuperables.
La moneda més antiga recollida és de finals del segle XVI o principis del XVII. Per tant, l'existència d'una part de soler de fusta hauria de situar-se a partir del segle XVII, semblantment al construït a Sant Romà de les Bons.
Les monedes recollides se situarien aproximadament dins el període comprès entre el 1600 i el 1700. No hi ha encunyacions posteriors.
El buit que se'ns presenta fins a l'actualitat és similar al de Sant Romà de les Bons. Tanmateix és estrany que no s'hagin trobat monedes del segle XIX i principis del XX, ja que el culte encara hi era prou intens.
Entre les peces recuperades, la majoria ardits, són interessants les pellofes: una *civitas Urgellina* (núm. 1) i una encunyada a Castellbó (núm. 2), així com les encunyades properes a Andorra: la núm. 3 gironina, i la núm. 4 de Vic.

Sant Vicenç d'Enclar

Les ruïnes de l'església de Sant Vicenç, juntament amb les del castell de mateix nom, estan situades dalt d'un turó sobre el poble de Santa Coloma al peu de la muntanya d'Enclar.
Castell i església apareixen citats per primera vegada en l'acta de consagració de Sant Feliu de Castellciutat, l'any 952.[9]
El castell, després de diverses donacions i reconstruccions, desapareix definitivament arran del Pariatge d'Andorra del 1288.
L'església apareix abandonada, segons els " Apuntes sobre los Valles Neutrales de Andorra " del coronel B. Ulrich, de l'any 1852.[10]
Durant l'estiu de l'any 1979 es van excavar les ruïnes de l'església i del cementiri i es varen recuperar les monedes que reproduïm.
En el cementiri aparegueren les monedes núm. 11 i núm. 12. La primera entre la terra, sense formar part d'un context determinat, i la segona quasi bé superficial.
Les núm. 9 i 10 varen sortir junt amb les restes d'un possible lloc d'habitació entre la torre i el mur de la nau d'entrada. La major part

6. Segons un pagament a " l'escultor d'Adrall " que figura a l'Arxiu Parroquial d'Andorra la Vella.
7. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico de Numismática*. Barcelona 1946, p. 124 i 152.
8. CANTURRI, P. "Sant Cerni de Nagol, el monument i les pintures preromàniques", A *Quaderns d'Estudis Andorrans*, 4. 1979, p. 5-17.
9. BARAUT, C. Les actes de consagracions d'esglésies del Bisbat d'Urgell segles IX-XII. Apèndix, p. 91-92, document 33, a *Urgellia*. 1. 1978.
10. VIDAL I GUITART, J. M. *Instituciones Políticas y Sociales de Andorra*. Madrid 1949, p. 365.

de la ceràmica trobada en aquest lloc es correspondria amb la datació de les monedes al segle XII.
Les restants varen aparèixer en l'empedrat de la nau i al soler de l'absis, i a un nivell més baix en un racó del santuari sortí la moneda melgoresa núm. 4/13.
Es procedeix a l'estudi de l'excavació realitzada i dels materials trobats, tot situant les monedes dins aquest context.

Inventari de les monedes i la seva relació amb Andorra

1-A

6/10-SV

7/9-SV

* Diners de billó, procedents de Sant Andreu del Prat del Campanar d'Arinsal i de Sant Vicenç d'Enclar.
Moneda de billó encunyada a Barcelona per Alfons I de Catalunya i II d'Aragó (1162-1196). A l'anvers BARCINO, al revers CIVIREX. Va ésser encunyada a llei de 4 diners en una emissió a 54 sous el 1174, i en una altra a 44 per marc el 1184-1194.[11]

9-A

9 bis- A

* Diners de malla, o òbols en llatí, procedents d'Arinsal.
Encunyats a Barcelona per Alfons I. Moneda divisionària de l'anterior, de la qual era la meitat o la quarta part.[12] Porta els seus mateixos tipus en les dues cares.

El 1266, un òbol el comprador i un altre el venedor, era el que pagaven pel mesuratge de l'oli a la Seu d'Urgell.[13]

2-A

* Diner agramuntès procedent d'Arinsal.
Encunyats pels comtes d'Urgell Ermengol VII del 1174 al 1183, i Ermengol VIII del 1183 al 1208.
A l'anvers ACRIMONT VRGI Agramunt. Urgell, al revers ERMENGO COMES.
El 1163 es va repoblar Agramunt i s'hi va encunyar moneda (1174-1183). En una cara hi ha la creu, equilateral, i a l'altra el bàcul sobre la lletra V, inicial de Urgello i Acrimont .[14]
Malgrat que no sembla corrent que figurin aquestes monedes en els comptes d'aquesta època,[15] la seva circulació seria patent a les valls andorranes. Al segle XII haurien deixat de circular a l'Urgellet i s'haurien generalitzat els sous melgoresos.[16]
Les monedes de Barcelona i els diners agramuntesos que hem descrit no els hem trobat especificats en els documents andorrans d'aquests temps que hem pogut consultar. Apareixen citats, en canvi, altres tipus de moneda: els diners d'argent el 915,[17] els argenços el 1079,[18] els sous de diners el 1170,[19] els morabatins el 1176[20] i els sous el 1184,[21] 1195[22] i 1235.[23] A partir de l'any 1238 es va concretant l'ús del sou melgorès.[24] El 1330, en una definició d'un censal, es fan constar les lliures barceloneses[25] i en la taxació dels salaris de les escriptures dels notaris, confirmada per Gastó III de Foix l'any 1356,

11. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico de Numismática*. Barcelona 1946, p. 46.
12. RIU, M. Les rendes dels monestirs i de les canòniques del Bisbat d'Urgell a la fi del segle XIII, a *Urgellia*. V.I. 1978, p. 272.
13. VALLS I TABERNER, F. *Privilegis i Ordinacions de les Valls Pirinenques*, Barcelona 1920, p. 410.
14. MATEU I LLOPIS, F. *La Iconografía y la Heràldica de los Condes de Urgel en la Sigilografía y en la Numismática*. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida 1967, p. 15.
15. RIU, M. Op. cit., p. 278.
16. CARRERAS I CANDI, F. *Monedes de l'Urgellet. La Seu i Organyà*, p. 70.
17. BARAUT, C. "Pergamins de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell referents a la Vall d'Andorra segles X-XIII". A *Quaderns d'Estudis Andorrans* 1. 1976. Apèndix, p. 72.
18. BARAUT, C. El monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles i les seves possessions a la Vall d'Andorra, a *Estudia Monastica*, volum X. 1968. Abadia de Montserrat, Apèndix, p. 260.
19. Op. cit., p. 75.
20. Op. cit., p. 267.
21. Op. cit., p. 267.
22. Op. cit., p. 269.
23. Op. cit., p. 79.
24. Op. cit., p. 80.
25. RIERA, J. i CIRICI, A. Inventari dels Pergamins del Comú d'Andorra, a *Quaderns d'Estudis Andorrans*, 2. 1977, p. 82, document, n. 4.

tots els honoraris es fixen en diners i sous de Barcelona.[26]

3-A

4/13-S.V.

* Diners melgoresos procedents del Prat del Campanar d'Arinsal i de Sant Vicenç d'Enclar.

Diner melgorès: "Sous melgoresos, els sous o diners de Megalònia, ciutat de la Septimània o Gàl·lia gòtica, després Melgueil, els comtes de la qual la varen encunyar; era de billó i ostentava a l'anvers una creu i al revers quatre cercles de generació del monograma odònic. Amb diferents degeneracions del nom, s'encunyaren en el transcurs dels segles XI, XII i XIII".[27]

Els diners melgoresos encunyats a Mauguiò pels comtes varen ésser moneda corrent a quasi tots els estats hispanopirinencs.

El tipus de Tolosa format del monograma ODO o ODDO, d'on varen sortir els tipus formats per tres anelles en triangle o quatre posades en creu va passar als melgoresos a través dels diners de Narbona i així en aquells diners s'han de llegir, en lletres deformades capritxosament, els noms immobilitzats de RAMUNUS Raimundis i NAIBONA Narbona, que es refereixen al vescomte Ramon I de Narbona (966-1023).[28] Víctor Lafont[29] ens diu que sembla que la moneda de Maugio, Melgueil o Maguelonne va ésser la primera moneda en circulació al Rosselló i que es distingeixen fàcilment de totes les monedes contemporànies per la forma singular de la creu del revers, idèntica a la dels segells dels bisbes de Magalona al sud de Montpeller. El tipus presenta a l'anvers el monograma "odònic" degenerat, 4 anelletes i les llegendes semblants a les de les monedes de Ramon I, comte amovible de Narbona. Presenta per una cara en caràcters bàrbars, i gairebé no identificables, el nom del comte, escrit RAIMUNDUS, i per l'altra, el nom de la vila de NARBONA.

De les trobades a Andorra, en la primera es llegiria RAMUNOS/NAIBONA i en la segona RAMUNUS/NAIBONA.

El diner melgorès va circular abundantment durant el regnat de Jaume I (1213 – 1276), i com a moneda pròpia de Montpeller passà als altres estats d'aquell monarca, que la relacionà i en fixà l'equivalència amb les monedes d'Aragó, Barcelona i València encunyades per ell.[30]

Si tenim en compte que Andorra es trobava dins la zona on d'una manera especial circulava aquesta moneda,[31] no és estrany veure-la citada en la major part dels documents d'aquesta època referents a Andorra existents a l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell.[32] És usada l'any 1238 en una cessió d'oblies establertes a la Vall d'Andorra per valor de "CXI solidos bone monete malgerensis ", en una donació en retorn d'unes terres a Engolasters i Sant Esteve d'Andorra el mes de juny de l'any 1246 pel preu de "C. solidos de Malgures" i el mes de novembre del mateix any en l'empenyorament d'unes terres a Bixessarri i Sant Julià de Lòria per cinquanta sesters de blat, mesura de la Seu i per " VI. solidos de diners malgerenses"; el 1250 en la venda d'una casa d'Aixovall pel preu de "VII. solidos de Malguires" i en el mateix lloc el 1251 per la venda d'una altra casa pel mateix preu. L'any 1251 es venen per "XXX.IIII, solidos maleguerenses bone monete " dues terres i un celler a Sant Julià de Lòria, Bixessarri i Aixovall. El 1253 R. de Fontaneda de Lart i la seva muller Barcelona venen les seves propietats a Sant Julià de Lòria i Fontaneda per "LX. solidos malgurenses". El 1256 es ven a Bixessarri una terra pel preu de "XXV. solidos Malguires", i el 1260 una vinya a Santa Coloma per "XVI. solidos de Malgure bonos ". El mateix any en una cessió a Fontaneda figuren "CXX. solidos de Malegure", el 1262 en la retenció d'una herència a Fontaneda també figuren "XX. sos de Malgure bonorum". Per la venda d'una vinya a Santa Coloma l'any 1265, es cobren "X solidos malgorenses bonos" per una donació de tres terres i un hort a la Margineda l'any 1268 es reben "XL. III solidos Malengure bonorum" i per la venda d'una casa a Sant Julià de Lòria "VIII. solidos malgurenses bonorum" l'any 1269.

En el Pariatge de l'any 1278 s'estableix que el bisbe d'Urgell i els seus successors puguin recaptar la quèstia dels homes i de la Vall d'Andorra fins a la quantitat de "quatuor milium solidorum malguriensium".[33]

En una concessió d'empriu a Vall Civera donada pel bisbe Pere d'Urg el 31 de desembre de 1280, es condiciona a donar-li cada

26. VALLS I TABERNER, F. Privilegis i Ordinacions de les Valls Pirinenques, V. III Valls d'Andorra, Barcelona 1920, p. 462-473.
27. MATEU I LLOPIS, F. Glosario Hispánico de Numismática. Barcelona 1946, p. 46.
28. BELTRAN I VILLAGRASSA, P. Las Cecas Pirenaicas. Conferència de l'autor en el Curs de Técnica Arquelógica, Jaca 1951, p. 46-47.
29. LAFONT, V. Monnaies Catalanes et Roussillonnaises. Número especial de La Tramontane dedicat al Museu de Numismàtica Joseph PUIG, p. 183.
30. MATEU I LLOPIS, F. Glosario Hispánico, op. cit., p. 128.
31. RIU, M. Les rendes dels monestirs, op. cit., p. 271.
32. BARAUT, C. Pergamins de l'Arxiu Capitular op. cit., p. 72-101.
33. VALLS I TABERNER, F. Privilegis i Ordinacions de les Valls Pirinenques. III. Valls d'Andorra. Barcelona 1920, p. 415.

any “una perna de porc que valgui tres sous melgoresos bons“.[34] Malgrat la prohibició de circular el melgorès a Catalunya feta pel rei Jaume I per privilegi del 1r d’agost de 1258, veiem que, igual que a la Cerdanya i a l’Urgellet,[35] a Andorra continuava circulant la moneda melgoresa. Dins les actes rosselloneses es menciona fins al 31 d’octubre de 1421.[36]

13-SC

* Diner de quatern procedent de Santa Coloma.
Encunyat en temps de Pere I de Catalunya i II d’Aragó (1196-1213) a l’anvers BARCINONA, al revers PETR REX.

4-SC

9-SC

5-A

* Diners de tern procedents de Santa Coloma i Arinsal.
Moneda de billó de Jaume I el Conqueridor. Segons la descripció que en fa F. Mateu i Llopis:[37] “moneda de billó encunyada per Jaume I el 1256 a Barcelona a talla de 18 sous de diner i 20 sous d’òbol per marc. En l’anvers, el cap del rei coronat, d’aquí que també es conegués aquesta moneda amb el nom en llatí de coronati o coronatarum i, en el revers, la creu en els angles oposats de la qual es troben 3 punts al·lusius a la llei i dues os en record del monograma adònic“. En la primera es llegeix BARCINO/IACOB REX, en la segona BARQUINONA/ IACOB REX i en la tercera la mateixa llegenda que l’anterior, bé que té canviats els punts i les os hi són a l’inrevés. La moneda barcelonina corria juntament amb el sou melgorès.[38]

6-A

8-SC

20-SC

* Diners de billó trobats a Arinsal i Santa Coloma, també coneguts per ral de València.
Encunyats en temps de Jaume I (1213–1276) després de la conquesta de València el 1247, i que servirien al mateix temps per a tots els habitants del nou Estat, cristians, jueus i sarraïns. El seu tipus no hauria de canviar-se durant tota la vida del rei i encara durant deu anys després de la seva mort. València va respectar aquesta disposició i no varià la moneda confirmada el 1266 i batuda en grans quantitats el 1271.[39] En l’anvers es llegeix IACOBVS REX i en el revers, VALENCIE.

4-A

* Diner de billó procedent d’Arinsal.
Moneda en tern encunyada per Jaume II (1291-1327). En l’anvers IACOBVS REX i en el revers BAQINONA.

34. RIERA, J.; CIRICI, A. Inventari dels Pergamins del Comú op. cit., p. 83, document, n 12.
35. RIU, M. *Les rendes dels monestirs*, op. cit., p. 271.
36. LAFONT, V., op. cit., p. 183.
37. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico* , op. cit., p. 46.
38. CARRERAS I CANDI, F. *Les monedes de l’Urgellet, La Seu i Organyà*., p. 70. Diu: “simultaneament ab los sous melgoresos, hi corria la benvolguda moneda de Barcelona”.
39. MATEU I LLOPIS, F. *La moneda Española*. Ed. Alberto Martín 1946, p. 178-179.

3-SC

* Diner de billó trobat a Santa Coloma.
Moneda de tern encunyada en temps de Pere III IV d'Aragó (1336-1387). En l'anvers PETRVS REX, en el revers BAQINONA.

8-A

8bis-A

* Monedes de billó procedents d'Arinsal.
Menuts encunyats a València per Alfons III de València, IV de Catalunya i V d'Aragó (1416-1458). En l'anvers ALFONSUS REX Aragonun, en el revers, VALENCIA.

10-A

11-A

12-A

14-S

* Monedes jaqueses procedents d'Arinsal i Santa Coloma.
Monedes del Regne d'Aragó que portaven aquest nom per haver-se començat a encunyar a Jaca. Els exemplars 1r i 4t podrien ésser encunyats per Ferran el Catòlic (1452-1516) i les altres potser al segle XVII ja que s'encunyaren amb aquest model monedes en temps de Felip II i Carles II. La dificultat per desxifrar-les, a causa del mal estat de conservació, no ens ha permès precisar-ho.

3/16-SV

* Moneda trobada a Sant Vicenç d'Enclar.
Procedent de Bearn, encunyada a Pau, on s'instal·là la seca des del 1524, encara que anteriorment ja s'havia encunyat moneda a Morlans, coneguda per diners morlans des del segle XI.[40]

13-A

13/1-A

13/2-A

* Monedes trobades a Sant Andreu del Prat del Campanar d'Arinsal.
Diners de Carles I i del regnat de Joana la Boja (1506-1516). En l'anvers IOA-KAROLU, en el revers BACANONA.

19-SC

* Moneda procedent de l'excavació de l'església de Santa Coloma.
Pugesa de Lleida encunyada durant el regnat de Carles I (1516-1558). Segons Mateu i Llopis es va acabar l'encunyació de pugeses a Lleida a la segona meitat del segle XVI, i la ciutat demanà per encunyar menuts el 1599 a Felip II.[41] Per tant, aquesta seria de les darreres batudes.

40. BELTRÁN VILLAGRASA, P. *Las Cecas Pirenaicas*, op. cit., p. 48.
41. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico*, op. cit. p. 167.

14-A

10-SV

3-SS

* Peces procedents d'Arinsal, Sant Vicenç i Sant Cerni de Nagol. Menuts encunyats a Girona durant els regnats de Felip II (1156-1598) i Felip III (1598-1621). En l'anvers PHILIPUS D. G. REX i en el revers, CIVITAS GERUNDA.

11-SS

12-SS

16-A

* Diners procedents de Sant Cerni i d'Arinsal.
Menuts encunyats per Felip III (1598-1621). En l'anvers PHILIPP D. G. HISPA. R. i en el revers, BARCINO CIVI 1618-1619.

15-SC

16-SC

17-SC

1-SR

2-SR

* Monedes trobades a Santa Coloma i Sant Romà de les Bons. Dobles tornesos encunyats per Lluís XIII de França (1610-1643). En l'anvers LOVIS XIII R.D. FRA N. E T NA... Lluís XIII rei de França i de Navarra i en el revers, DOVBLE TOVRNOIS i la data. És dubtosa la darrera de les presentades, però el seu estat no ens permet precisar més.

4-SS

21-SC

* Monedes trobades a Santa Cerni de Nagol i Santa Coloma.
Batudes a Vic quan Lluís XIII fou comte de Barcelona des del 23 de gener de 1641 fins al 14 de maig del 1643 any en què mori. En l'anvers LVDO.D.G.R. FRANCI i en el revers, CIVITAS VICEN 1641.

22-SC

22-bis-SC

10-SR

* Peces procedents de Santa Coloma i Sant Romà de les Bons. Diners encunyats a Barcelona per Lluís XIV, comte de Barcelona des del 15 de maig de 1643 fins al 7 de novembre de 1659. En l'anvers L.D.G. i en el revers, BARCINO CIVI, 164 ?, 1646.

8-SR

8bis-SR

* Maravedís ressegellats en temps de Felip III i Felip IV.
Procedents de Sant Romà de les Bons. Aquests semblarien ressegellats entre el 1652 i 1655.

8-SV

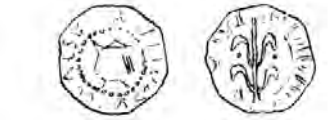

* Moneda procedent de Sant Vicenç d'Enclar.
Podria ésser un diner encunyat en temps de Carles II (1665-1700).
Les monedes que segueixen són ardits batuts a Barcelona durant els regnats de Felip III, Felip IV i l'arxiduc Carles, Carles III. Les primeres encunyacions d'aquests tipus d'ardit s'efectuaren en temps de Felip II. En l'anvers porten l'efígie del rei entre les lletres AR, abreviació d'ARDIT, i en el revers l'escut de Barcelona amb la llegenda BARCINO CIVITAS i l'any. En temps de l'arxiduc Carles d'Àustria, el primer Carles III, a Barcelona es reencunyaren els ardits. Felip V va imposar una mateixa moneda a tot el seu regne esperant que, entre altres, es consumissin els ardits, ja que s'havia justificat que se n'havien introduït molts de falsos encunyats per francesos a la Gascunya.[42]
Dins d'aquest conjunt d'ardits, només hi falten els encunyats per Felip II; de tots els altres, n'existeixen exemplars.

Són interessants les monedes falsificades el 1661, potser pels francesos de la Gascunya mencionats. Força rudimentàries, amb un escut de Barcelona que, tot i mantenir la forma, gairebé no es pot identificar i amb els sisos de l'anyada girats a l'esquerra, conseqüència de la inexperiència de realitzar-los al dret en l'encuny.[43]
L'ardit és la moneda que hem trobat amb més profusió, mentre que les troballes d'altres tipus de moneda batuda amb posterioritat escasseja.
En documents andorrans es menciona específicament l'ardit. En el llibre del Consell General consta: "a 22 de gener de 1638, férem la taxa de la quèstia del Sr. Rei de França y trobam que tenim metedors quatre mil nou sens y dinous 4919 auries trenta sinch mil vuit sentes y vint dich 35.820 auries posam lo metedor a real que monten los metedos 492 lliures 18 sous y les auries a ardit que monten dos sentes noranta lliures vuit sous dich 290 lliures 8 sous que monte tot set sentes noranta lliures vuit sous". En el mateix llibre s'escriu també: "Vui a 24 de novembre al Consell de S. Andreu de 1653, fem la taxa de la quístia del Sor. bisbe i reduïda la moneda baja de la quistia tallada lo any pasat el Sor. rei de França ab moneda bona trobam fem dos sentes seixanta i sis lliures deu sous i un diner diem 266 lliuras 10 sous 1 diner tallam a deu sous per lliura de moneda bona i sou per real i diner per ardit fem les dites 266 lliures 10 sous i...".
L'any 1636, les haveries es pagaven a dos diners. El 1638, segons el text transcrit i els càlculs, representaria que un ardit és aproximadament igual a dos diners.[44] En el text de 1653, en canvi, l'ardit es cotitzaria solament a un diner, que sembla que és l'equivalència normal.[45]

17-A

42. MATEU I LLOPIS, F. *La moneda española*. Ed. Alberto Martín 1946, p. 273-274.
43. Les monedes catalanes, per Joaquim Boter i Sisó, Volum III, p. 542-544, document CXIX del 31 de març de 1670. "Crida prohibint el curs de les pallofes"on es diu "que considerant sa Excelencia el Capità General de Catalunya Dn Francisco Fernández de Córdoba . los insoportables danys, que la moneda de ardits, y menuts falsos, y fabricats ab fals encuny de alguna de esta part ha cansat" ... "que gran part de la moneda de ardits, y menuts que corren es falsa" ... "estableix, ordena y mana a totes, y qualsevols persones de qualsevol grau, estat o condició que sian, que d'esta hora en avant no pugan donar, ni rebrer nientment moneda de ardits, y menuts prims, y llaugers vulgarment dits pallofes per ser falsos, y fets, y fabricats ab fals encuny".
44. 35.820 haveries a 1 ardit són 35.820 ardits. 290 lliures a 8 sous són 69.696 diners. Per tant, cada ardit hauria d'ésser aproximadament 2 diners.
45. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico de Numismática*... , op. cit., p. 9.

18-A

19-A

20-A

23-SC

23/4-SC

23/1-SC

* Ardits trobats a Arinsal i Santa Coloma.
Encunyats durant el regnat de Felip II (1598-1621).

1/12-SV

4-SR

5-SR

2-SC

23/2-SC

23/3-SC

23/5-SC

6-SS

* Ardits trobats a Sant Vicenç d'Enclar, Sant Romà de les Bons, Santa Coloma i Sant Cerni de Nagol.
Encunyats durant el regnat de Felip IV (1621-1665). La núm. 23/5 SC presenta dos estampillats de l'encuny en la cara on hi ha l'escut.

2/15-SV

7/1-SR

7/2-SR

7/8-SR

7/4-SR

23/2-SC

23/8-SC

23/3-SC

23/10-SC

7-SS

8-SS

7-SR

* Ardits procedents de Sant Vicenç d'Enclar, Sant Romà de les Bons, Santa Coloma i Sant Cerni de Nagol.
Reencunyats en temps de Carles III (1705-1711).

23/6-SC

23/11-SC

23/12-SC

5-SS

9-SS

10-SS

* Ardits trobats a Santa Coloma i a Sant Cerni de Nagol.
No hem pogut desxifrar l'any d'encunyació. El darrer té dues parts de la vora doblegada, cosa que fa pensar que quan es va perdre ja es considerava fora de curs.

6-SR

1-SC

* Ardits falsificats amb data d'encunyació del temps de Felip IV (1661).

Hi hauria la possibilitat que alguns altres dels esmentats també poguessin procedir de falsificacions, però les que són realment clares són les dues mencionades.

9-SR

5b-SC

5-SC

* Monedes procedents de Sant Romà de les Bons i de Santa Coloma, en temps de l'arxiduc Carles.

Encunyades a Barcelona el 1708-1710 amb la llegenda ÉS UN DINER i BARCINO CIVITAS. "El 1718 i 1719 es recolliren i es prohibí la circulació dels "dinerillos" encunyats en temps del Govern de l'arxiduc Carles, i s'establí a Barcelona un banc per a recollir-los".[46]

26-SC

* Moneda procedent de Santa Coloma: 1 maravedís de coure del temps de Felip V (1700-1746).

Durant aquest temps, el 24 de setembre de 1722 és quan el bisbe D. Simeon de Guinda, "en vista de las confusiones que la alteración continuada de la moneda de Francia ha causado en estos mis Valles ...", dicta una disposició per evitar els perjudicis que sofria la Vall amb la variació del valor extrínsec de les monedes.[47]

La confusió en el valor, les falsificacions i la problemàtica del canvi a Andorra, en trobar-se amb una economia dirigida a França i Espanya indistintament, devien ésser considerables.[48]

Ens queden les monedes següents, que no hem classificat, encara que suposem que han estat encunyades a França.

11-SC

12-SC

10-SC

15-A

9/28-SV

46. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico de Numismática ...* , op. cit., p. 45-46.

47. BARAUT, C. Un recull de documents d'Andorra dels segle XVIII, a *Quaderns d'Estudis Andorrans*. 3. 1978, Apèndix, Instrument n 29, p. 110.

48. MARQUÈS, B . Un recull de documents sobre Andorra de l'Arxiu Diocesà de la Seu d'Urgell, a *Quaderns d'Estudis Andorrans*. 2. 1977; a la p. 93, document 64, es fa referència en l'enunciat a encunyacions de moneda a França que podia haver circulat a Andorra: "Carta del General de 26 de Mayo de 1798 sobre las monedas acuñadas en Francia con la inscripción, Carolus IV, ultimus Hispaniarum Rex, suponiendo que hay algunas en el territorio de Urgel; a fin de que S.I. le avise todo lo que sepa en el asunto y contribuya a que no se introduzca en su territorio".

24-A

De la moneda batuda durant el segle XIX, han aparegut a Sant Romà de les Bons una peça de cinc cèntims del 18..? i a Santa Coloma una peça de cinc cèntims i una de deu del mateix tipus i any, una peça de cinquanta cèntims de plata d'Alfons XII datada l'any 1881 i un "ochavo moruno o marrueco", curiosa peça provinent de la indemnització que pel tractat de Tetuan, al segle passat, va pagar el Marroc a Espanya i que va circular profusament per la Península.[49]

12-SR

27-SC

28-SC

Com hem dit en parlar d'Arinsal, hi ha una moneda aliena al context general. És un "dinheiro" d'Alfonso III de Portugal, nascut a Coïmbra el 1210, i que va regnar del 1248 al 1279.

7-A

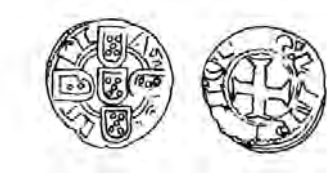

En l'anvers presenta "as cinco quinas", distintiu de l'escut portuguès. Com hem dit, és possible que arribés a Andorra seguint el camí de peregrinació a Santiago de Compostel·la.

Hem deixat a part les monedes locals divisionàries i les pellofes que serviren per a pagar l'assistència dels canonges al cor[50] o la presència dels seus membres als diferents actes de confraries o societats.[51] Tot i que es consideraven fora de les encunyacions de moneda oficial, supliren a voltes aquesta dins les regions on es batien, i eren acceptades pels forners, carnissers i altres comerciants de la comunitat.[52] Molt abundants a Catalunya les dels segles XVI i XVII, eren encunyades per una sola cara incuses i portaven monogrames de Maria, abreviatures de sant, dates, noms de catedrals, etc.[53] Solien ésser de llautó, coure, plom o ferro i per portar poc metall rebien el nom de pellofa.[54] En el veïnatge d'Andorra, es va batre moneda a la Seu d'Urgell, la Pobla de Sort, la Pobla de Segur, Salàs, Esterri d'Àneu,[55] Castellbó, Puigcerdà, Vilafranca de Conflent, etc.

A la Seu d'Urgell, el 25 d'abril de 1471, el Consell acordà encunyar moneda local a causa de l'escassesa de moneda divisionària.[56] Carreras i Candi, en l'obra citada, diu que "els exemplars que han pervingut fins als nostres temps són de llautó roig, incuses i fets d'una fulla de metall semblantment a les senyals eclesiàstiques".[57]

Els exemplars trobats a Andorra corresponen a aquesta descripció i n'hi hauria dels dos tipus que el mateix autor descriu dient: "... diferents en lo dibuix y pertanyanents a dugues èpoques: loque mostra un grifo o animal alat y lo que representa un edifici o seu episcopal".[58] De llautó o coure amb la llegenda CIVITAS URGELLINA a l'entorn d'un grifó pels exemplars que tenim, és sens dubte un grifó[59] i la lletra "S", són les procedents de Sant Cerni de Nagol, Santa Coloma, Arinsal i Sant Romà:

49. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico de Numismática*, en la definició d'"ochavo moruno " diu: "Nombre vulgar dado en España a la moneda de cobre del Imperio marroquí; en anvers el emblema del Majzem, en revers la fecha, 1254 a 1288 de la Hégira, que corresponden a 1838-1871 de la nuestra Era". Diu també que deixaren d'usar-se en imposar-se el sistema decimal.
50. MATEU I LLOPIS, F. *Glosario Hispánico...*, op. cit., p. 154.
51. BONNEL, E., Numismatique Catalane. Pallofes et mereaux. Número especial de *La Tramontane* , p. 160.
52. BONNEL, E., op. cit., p. 160-161.
53. MATEU I LLOPIS, F., op. Cit. , p. 154
54. Treure la pellofa és encara a Andorra sinònim de treure la pela seca a les cebes o a les avellanes i ametlles torrades.
55. BELTRÁN I VILLAGRASSA, P. *Las Cecas Pirenaicas*, op. cit., n 17, p. 41.
56. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 71.
57. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 85.
58. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 85.
59. "El quadrúpede" que mencionava E. Bonnel, op. cit., p. 168.

I-SS

SC-18

21-A

22-A

SR-3

* La primera correspondria a la 2a variant de Carreras i Candi, la segona a la 1a variant, i la cinquena a la 3a variant.[60] Encunyada a la Seu d'Urgell amb la llegenda CIVITAS URGELLINA a l'entorn d'un palau o façana de catedral i la lletra S, és la següent trobada a Santa Coloma. És incusa de coure o llautó roig. Difieriria de la descripció que en fa Carreras i Candi en el fet que la llegenda diu clarament URGELLINA i no URGELLENCIS.[61] En l'escut es pot precisar que hi ha dos quarters barrats, i la façana potser faria pensar més en la del Palau Episcopal que en la de la catedral.

7-SC

Batudes a la Seu d'Urgell, i amb la mateixa llegenda i característiques que les anteriors, tenim les trobades a Santa Coloma i a Sant Cerni, que posem a continuació. La diferència està en el fet que no és clar el motiu central; potser és un escut?

SC-6

13-SS

Del mateix tipus de les pellofes i incuses, són també les dues monedes procedents de Sant Vicenç d'Enclar i Sant Cerni de Nagol encunyades a Castellbó. No hem trobat publicada cap referència concreta a aquestes monedes, ni n'hem vist cap reproducció. Solament trobem constància de la seva existència en la menció que sobre ressegellament de la S sobre les monedes fa Carreras i Candi: "Sobre aquest resegellament, consta en les actes dels acords del capitol de la Catedral, que a 30 de juny de 1618, tant la ciutat de la Seu com la vila de Castellbó feyen y repicaven moneda d'ardits".[62]
Aquestes monedes són de llautó amb les vores mal tallades en forma poligonal. Incuses. El motiu representat és un edifici que representa la portalada d'un castell flanquejat per una B i una O. Castellbó. Dintre d'una circumferència, semblaria interpretar-se la llegenda VILA CASTRIBONI + en l'una, i en l'altra VILLA CASTROBNO.

2-SS

5/14-SV

Entre aquesta classe de moneda, ens queden unes peces que no hem pogut identificar. Atès que tenim constància d'encunyacions a Organyà[63] en aquests temps, podrien pertànyer a aquest lloc, però com que no es coneixen els possibles models d'aquesta moneda, no ho podem assegurar. Esperant que la seva comparació amb altres exemplars permeti classificar-les, les presentem a continuació. Són de llautó i incuses.

24-SC

23-A

60. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 86 : "1a variant: la Mitra del començament de la inscripció, es de major grandària: cinch punts separen la paraula CIVITAS de la URGELLINA ... 2a. variant: La mitra es de mida mitjana: un sol punt separa CIVITAS de URGELLINA, lo cercle exterior es de perles. 3a variant: La mitra es més petita; en lo demés, es igual a la segona variant, pró no té lo cercle de perles. 4a. variant..."
61. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 86, la descriu com segueix: "Edifici figurant la portalada de la catedral urgellesa, al escudet, que es una creu, al damunt. Dintre d'una circumferència, la llegenda CIVITAS URGELLENCIS. Es de llautó, incusa. Heiss la judica del segle XVII."
62. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 86.
63. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 87 i següents.

25/A

* La moneda encunyada a la Seu d'Urgell i Organyà va patir moltes falsificacions. Una d'aquestes, segons documents publicats per F. Carreras i Candi,[64] va tenir el seu origen a Andorra l'any 1585 i hi estava involucrat un tal Simó de Tolse. Per l'interès que representa donar unes dades sobre els contactes humans, la vida i els costums dels andorrans i el seu veïnatge en aquells temps, creiem que val la pena conèixer-los. Al final en un apèndix els publiquem, copiant-los de la transcripció que en feu F. Carreras i Candi en l'obra mencionada.
Finalment, i encara que amb totes les reserves, voldríem acabar presentant dos encunys de ferro procedents de l'Aldosa de La Massana de la Casa Vella del Giberga, i que ens ha fet pensar en la possibilitat d'una encunyació de moneda o pellofa a Andorra. En tot cas ignorem l'existència de cap moneda amb aquest tipus, ni n'hem sentit a parlar. Potser eren encunys per marcar el bestiar i els coloms, o per marcar la vaixella d'estany? Hem preguntat si existia la possibilitat d'aquest tipus de marques antigament, però ningú no ens ho ha pogut constatar. Pensar que haguessin servit com a segells per a cera o lacre desmentiria l'existència que s'han usat donant-los forts cops de martell a fi de marcar el gravat.

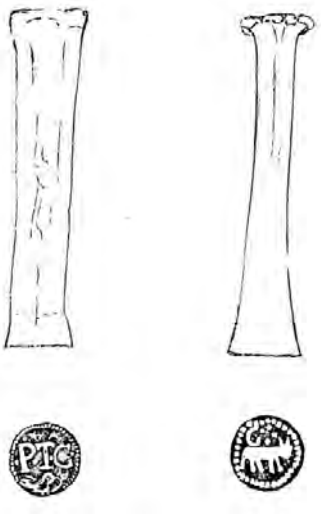

Aquestes peces són de ferro, cilíndriques, amb l'extremitat on hi ha el gravat de forma cònica, i la contrària aixafada pels possibles cops de martell. La temàtica representada és: l'un té al centre la figura d'un quadrúpede per la forma, les orelles dretes i la cua grossa, potser esbossaria una guineu; en la meitat superior, una G seguida de quatre punts en rombe i encerclant exteriorment un perlejat; l'altre té al mig les lletres P.T.G., en la part superior dues estrelles de cinc puntes i en la part inferior un ocell que sembla un colom; el cercle exterior és de perles més petites que a l'altre.
La lletra G podria ésser la inicial de Giberga, i les de l'altre encuny, P.T.G, podrien ésser les inicials de Pere Torres Giberga, que consta com a conseller per la Massana des de l'1 de juny de 1699 fins al 27 de març de 1743.[65] Llavors, representaria una marca de família o seria l'encunyació de moneda per part d'una casa pairal andorrana com ha estat cal Giberga? Esperem que nous documents ens donin la solució.
Amb posterioritat a aquest text publicat el 1981, i en altres excavacions arqueològiques han aparegut monedes que han estat publicades en les memòries i monografies corresponents.

Adjuntem els documents del procés seguit contra Simó de Tolse de la parròquia de Sant Julià de Lòria i altres, acusats de fer moneda falsa de la Seu d'Urgell i d'Organyà l'any 1585.
Die vigésima secunda mensis januarii anno a natiuitato domini millessimo quingentessimo octuagessimo quinto.
Magister franciscus reed sarralerius ciuitatis urgelensis testis qui jurauit in posse magistri domini petri coromines legum doctoris julicis criminis ciuitatis urgellensis ad dominium deum dicere et deponero veritatem, etc.
El primo fuit interrogatus super premissis et curia denuntiatis.
Et dixit: que diuendres dematí mes prop passat vingué joan ginestar en ma cassa y yo li demani si yauie res de nou: ell me digue que noi auie altres cosses sino que auien pres un moneder; jo digui qui ere y ell digue que era un tal tolse de sant julia: les hores respongué mestre nicholau borgonyo y son fill saldony pedrenyales que estauen forjant un cano de pedranyal en ma botiua ym digueren, "que es axo mestre frances" yo digui: "han pres á tolse per moneder segons diuen", les hores ells digueren: "anem nos ne ha esmorsar" y encontinent dexaren la faena que feyen y sen anaren de ma botigua y

64. CARRERAS I CANDI, F., op. cit., p. 78-84.
65. ARMENGOL, L.; MAS, M.; MORELL, A. *El Consell General (1682-1979)*. Consell General 1979.

tantost entengui a dir que sen eren anats; y en asso v.m. senyor veguer y los senyors de cousols vingueren en ma cassa ym demanaren dels dits borgonyons; jols digui que ja sen eren anats y aixi regonegueren cassa mia y tambe cassa sua y nols trobaren.
Mes dix interrogat que haura deu o dotze dies poch mes o manco que pere de deu botiguer desta ciutat vingue a ma botigua portant una pesa de quatre reyals falsa y digue al borgonyo lo vell que la cobras pus que ell lay havie donada y lo dit borgonyo digue que la cobrarie y que peral present no tenia dines y es ver y tant que jo viu la pessa de quatre reyals y la tingui per falsa.
E mes dix interrogat que lo dit mestre nicholau borgonyo y son fill saldony pedrenyales tenien y an tingut molta amistat y familiaritat ab lo dit tolse que vuy esta pres en lo present palau y asso se jo testimoni perque es vingut moltes voltes dit tolse a parlar ab ells y menjar y beure en ma cassa; y també estos passats dies dit saldoni digue que anaue á sant julia per agrauar alguns canons a cassa de mestre pau de sant julia y es veritat que dit saldoni ana y estigue sis ho set dies ha tornar y apres que fonch tornat jo parli ab lo dit mestre pau lo qual me dix que lo dit saldoni y ere estat y que no haurie fet mes de vestirse una robeta segons digue que dit tolse lay hauie donada de burell negre soes calses y robeta y també digue que no li hauie grauat ninguns canons.
Mes dix interrogat que lo dit tolse lo dia abans nol prenguessen hauie un dia abans que ere assi y tractaue y parlaue ab los dits borgonyons y menjaue y beuie ab ells.
E mes dix interrogat que los ardits y dines que v.m. me amostren dels della estampa della seu y de organya son falsos ylls tinch per falsos perque no son com los de la present ciutat.
E mes dix interrogat que al temps que dit pere de deu porta la pessa de quatre falsa al dit mestre nicholau borgonyo son fill lo major ques diu grabiel casi reptantlo que sempre auie ell de pendre pesses falses y dit borgonyo digue que lay hauien donada.
E mes dix interrogat que lo dit saldoni fill del dit mestre borgonyo es bon menestral y sab molt ben grauar pedrenyals y altres cosses y seria bo pera grauar cunys y pera fer moneda y lo dit saldoni me digue á mi testimoni que yo digues als consols de la present ciutat si ells volien que lo dit saldoni farie cunys milor que lo argenter que altri nols sabrie contrafer.
Fuit sibi lectum et perseuerauit.

Dicto et eodem die.
Margarida aliassa uidua habitatrix presentis ciutatis citate etc qui jurauit in dicto posse etc. dicere veritatem etc. Et primo fuit interrogata si per curie prenentis et denuntiantis etc. Et dixit que la semana passada quem par ere dijous vingue en ma cassa simon tolse de mas de tolse parrochia de sant julia y digue si li volia anar a sercar una cuerna y jo li digui que si y axi me dona dos ardits della Seu nous y jo ani a cassa perot gomar a sercar la dit a cuerna y doni dos ardits i tantost vingueren los senyors Consols della present ciutat dientme quin auie donats aquells diners della cuerna iols digui que lo dit Tolse los me hauía donats y tantost vingue lo predit tolse allí deuant cassa den martí cassals y los senyors Consols instaren al senyor veguer que se asseguras del dit tolse y alí lo dit senyor prengue al dit tolse y ha una dona andorrana que esta a cassa de mossen rampuni sobre la botiga della spesieria y ali ascorcolaren al dit tolse y a la Andorrana pera saber si aportauen menuts falsos inols trobaren res y lo dit senyor veguer prengue una lum que estaue ali y baixa per la scala aual fins al carer y nos dexa alles fosques dexant encomanat als consols que tinguessen compte ab lo dit tolse y la Andorrana y com estaue ali sense lum jo senti que algu li digue "si teniu res lansauho ara" que jo no pugui dir qui es lo qui digue veritat es que jo senti un colp en una armariat quey ha ali prop la finestra y tantost com lo senyor veguer fonch puiat possa á dir tolse en una altra cambra per ha escorcolar lo consol rampuy digue "Senyor veguer ja es assi lo que sercam " y lo senyor veguer regonegue lo dit armariat y troba aquest mocador ab aquesta moneda que assi mes mostrada al vul y lo senyor veguer li demana a dit tolse si el hauie lansat aquella moneda ali y dit tolse digue "mal age qui les me ha donats perque jo so hostaler y prench moneda de una y altra " y axi lo senyor veguer lo prengue y aporta á la presso hont vuy esta pres.
Fuit sibi lectum et perseuerauit.

Die vigésima quina januarii anno a natiuitate domini Millesimo quingentesimo octuagesimo quinto.
Simon tolse mansi de tolse parrochia de Santo Juliano vallium Andorre captus in carceribus episcopalibus ciuitatis urgelum qui jurauit in dicto posse videlicet in facto suo proprio sine juramento et in aliene cum juramento et ut testis dicere et ponere veritatem etc.
Et primo fuit interrogatus quants anys te ell depossant.

Et dixit que tinch vint y sis fins en vint y vuyt anys poch mes o manco.
Interrogat si sap ni pressum la causa perque esta pres ni qui la pres ni haont lan pres que de tot digue la veritat quant lan pres.
Et dixi que anit tart ague vuy dies lo senyor veguer me prengue deuant la botiga de marti cassals marjant desta ciutat y me puia en la cassa de mossen hyeronimo rampuy sobre la cambra della specieria jo no se pas perque me han pres ni perque no si ja no ere per aquexos

diners so es ardits y dines della seu que v.m. me amostraren los quals jo tinch per bons.
Interrogat si conex aquesta moneda ardits y dines della Seu y dines de organya y una pessa de dos reals embolicats ab un mocador y de ahont la aguda y quí lay ha donada y si es aquexa moneda la qui lansa en cassa de mossen hyeronimo rampuy en un armariat que de tot digue la veritat.
Et dixit que jo conech molt be la moneda que v.m. me amostren que son dines y ardits della seu nous y de organya y una pessa de dos reals la qual moneda esta dins un mocador meu que portaua pera pagar á pere puix que li dech sinch liures y mitja á mossen hyeronim carles vint reals y es la matexa que jo lansi dins lo dit armari de mossen rampuny lo qual armari esta prop la finestra de dita cassa la qual jo tinch per bona y ne tret alguns ardits de organya quey auie per causa que assi nols prenen.
Interrogat si dita moneda era bona y la tenia per tal per quina causa la lansaue en dit armari que digue la veritat.
Et dixit que jo la lansi per veure ali aualotat que tots los qui eren ali dejen que ere falsa dita moneda moguts perque ne avien portats á cassa de Gomar dos ardits la xiqua den aliassa los quals jo li auia donats perquem comprás una cuerna pera mi asopar y altre o dos ardits que avia donats a una dona que es diu joana andorrana segons diuen que es de canilo valls de Andorra la qual me dix que no hauie menjat de tot lo dia la qual moneda tragui de aquest mocador y della forma de aquestos matexos quem son mostrats all vul los quals diners yo portaua per possar los y pagar als que jo deuia com dalt tinch dit.
Mes dix interrogat que aquesta moneda quem amostren al vull jo la he aguda dells que venien á comprar carn á la carneseria de sant julia perque he tinguda la carneseria alguns dies. Mes he aguts set reals entre ardis della seu y de organya nous della marquesa ramoneda de sant julia y quatre reals ne aguts della matexa moneda de Na joana aleta hostalera de Sant julia. Mes ne agut tres sous della matéxa moneda de un ques diu fusteret de sant julia tambe hostaler y la pessa de dos he hagut del balle de les caldes nicholau montanya la qual me dona ab mescla de vuyt liures quem presta en presencia de thomas de serdanya entre reals y pesses y los prengui sense comptar y regonexerlos fiant me del que digue que yals tenia comptats.
Me dix interrogat que jo conech á nicholau borgonyo pedrenyaler que esta en la present ciutat de urgell y vingue á sant julia pera picar limes al farer y es veritat que vingue a cassa mia pera veure un porch que volie comprar y lo mateix dia sen torna y tambe es veritat qye saldoni borgonyo o son fill vingue a cassa mia y dormi una nit y me adoba un pedrenyal y lo endoma sen ana de cassa y no se haont sen ana ni haont no es veritat quem deu quatre alnes de drap tenat seur lo qual li vengui a vint sous lalna y no es pas veritat quem age pagat ni donat diners de la seu ni de altra part sino lo adob del pedrenyal que me ha fet.
E mes dix interrogat que jo no se pas qui ha fet aquexa moneda della seu ni de organya ni jo la he feta ni se tampoch hont ses feta ni haont no ni tampoch se si los borgonyos ne han feta ho no perque yols tinch per homes de be.
Mes dix interrogat que lo matex dia quem pregueren au a dinat en cassa de dit mestre nicholau borgonyo y tambe y he dinat una altra volta quem dona una letra que portassa ha puigcerda.
Fuit sibi lectum presentibus dictis dominis vicarii et regents judicaturam.

Die vigésima octaua januarii.
Honorabilis petrus de deu botigueris ciuitatis urgellensis testes citatus ad instanciam fisci procuratoris qui jurauit in dicto posse etc. dicere etc.
El primo fuit interrogatus super curie prenentis et denunciantis etc.
Et dixit que pot hauer un mes poch mes ho manco vingue en ma botigua mestre nicholau borgonyo pedranyaler entre les set ho vuyt hores de nit pera comprar merlussa y com la ague comprada me dona una pessa de quatre reals y yo testimoni li torni; e mes auant parme que prengue liura y miga de merlussa segons me apar y aixi li torni lo mes auant com tinch dit y al cap de vint dies jo tenia de donar alguns diners serca de sinquanta lliures a guillem villa de sant julia y li doni la dita peça ab altra moneda y conegue que dita pessa era falsa y no la volgue rebre y axi jo la torni al dit mestre nicholau borgonyo dient li que la pessa de quatre reals me hauie donada quant compra la merlussa ere falsa y que lam cobras y el digue que si que ere veritat que ere falsa y que el la cobrarie y que ja sabie qui lay auie donada y axi la prengue ym digue quem tornarie los dines mes encara nolls me ha tornats que encara ho te tot.
Mes dix interrogat que tambe he entes a dir que los dits borgonyons ne hauien donada una pessa de dos Reals a bertran costa carniser la qual tambe diuen ere falsa.
Mes dix interrogat que los ardits y dines della seu y de organya quem son mostrats al vull son falsos y yols tinch per falsos perque no son tals com los altres que la ciutat ha fet y tambe la pessa que v.m. me mostren al vull juntament ab los dits ardits y dines es falsa y la tinch per falsa y es del matex senyal y metal della pessa que a mi me donaren es veritat que aquella ere de quatre y aquesta de dos.
Fuit sibi lectum etc.

Dicto die.
Joannes ginestar faber lignarius et scarcellerius ciuitatis urgellensis testis citatus etc.
Et primo fuit interrogatus super curie prenentis et denuntiantis etc.

Et dixit que lo endema de Sant Anthoni mes prop passat me enuia a sercar frances red sarraller per un mijonet y com fui ali en sa botigua en presentia de mestre nicholau y saldoni borgonyons pare y fill perdrenyales que forjauen un cano de pedrenyal en la botigua de dit mestre reed me digue lo dit rehet si jo li volia dexar uns grilons per ha veure com estauen fets que ell ne volia fer uns altres per al carcel de ciutat y jo li digui que non tenia quels hauia enbarassats per ferrar un home y el me digue qui ere lo home y els digui que ere tolsa de sant julia y ells digueren "tolse". Y aixi digueren los dits borgonyons "anem nos ne a dinar". Y al cap de una stona y yo torni alla dita botigua y demani al dit mestre frances hahont eren los borgonyons y el digue que encara no heren vinguts que crehie jols hauia spantats y axi jo ani a cassa sua yn demano ha sa muler y ella me digue que noy eren y que eren fora ciutat.
Mes dix interrogat que aquesta peça de dos reals que mes mostrada es la que jo tragui della botjaca de tolse perque lo senyor veguer y los senyors de consols me digueren lay demanas y axi lay demani y lay tragui della botxaca.
Fuit sibi lectum etc.

Die vigesima octaua januarii etc.
Anthonius bor nuntius ville oliane testis qui jurauit indicto posse etc. dicere etc.
Et primo fuit interrogatus si per curie prenentis etc.
Et dixit que diuendres mes prop passat aguit vuit dies lo fill del balle de oliana me vingue a sercar entre les nou y deu hores de nit que jo anassa a farrar un home que hauien pres y axi jo ani y con fui a cassa del balle trobi que tenien pres mestre nicholau borgonyo y axi jol farri y li possi unes maniles y parlant ab el digue que si moneda falsa hauie fet que alguns traïdors ho hauien fet fer a saldoni son fill per quant un tolse de sant julia vingue en sa botigua segons dit borgonyo me digue si li volie grauar tres canons y dit borgonyo digue que nou volie fer perque eren curts y axi dit tolse li digue que si el nou volie fer que li dexas anar ha son fill saldoni pera grauarlos y axi diu y ana dit saldoni y estigue alguns dies y axi diu dit borgonyo ques pense que lo dit tolse li feu fer aquesta moneda que diuen li han trobat falsa.
Mes dix interrogat que al temps que prengueren al dit borgonyo mestre nicholau lo dit saldoni fugi y salta per una finestra tot en camissa y tambe lo grabiel fugi y despux no son tornats ha holiana que jols aiga vistos.
E mes dix interrogat que lo dit mestre nicholau me ha dit portant lo per lo cami me dix que ja sere vist en major bregues que no here aquexa quem ere exit y que ere estat turmentat per alguns cassos y no loy auien pogut prouar y que tenie tres testimonis falsos contra de el y que de tot ere exit.
Fuit silbi lectum etc.

Dicto die honorabilis thomas puig bajalus ville oliane testis qui jurauit in dicto posse etc. dicere etc.
Et primo fuit interrogatus super curie prenentis etc.
Et dixit que mossen miret della present ciutat de urgel me vingue en ma cassa portant me un manament del senyor gouernador del illustre capítol firmat de sa ma y de micer bernardi corominas jutge del dit illustre capitol contenint en efecte que en pena de sinquanta ducats capturas y prengues les persones de nicholau borgonyo y saldoni y grabiel sos fills y aixi jo ani a cassa del pubil perles pera capturar los y prengui al dit mestro nicholau borgonyo y lo dit saldoni sentint que jo hauia pres son pare fugi y salta per una finestra y sen ana de oliana ab son germa grabiel qui ere ab una altra cassa y despuix nols he vistos.
Mes dix interrogat que portant jo lo dit mestre nicholau borgonyo pres y tambe mo digue a la presso de oliana que un tal tolse de sant Julia ere vingut en sa botigua dient li que si li volie grauar tres canyons de pedrenyals y el digue que nols volie grauar perque no ere de mida y axi dit tolse diu que li digue que li dexas son fill saldoni per anar los agrauar en sa cassa y axi y ana segons me ha dit dit borgonyo lo qual tambe me dix que lo dit saldoni son fill auie grauat los cunys per fer moneda della seu y que lo dit tolse li auie fet fer aquexa moneda empero que el no tenie ninguna culpa y que aquell ho hauie enganyat.
Item dix interrogat que lo dit borgonyo me digue a mi testimoni y adaltres que ja auie los nou turments y que lo parlar que fa regulos lije restat de aquexos turments.
Fuit sibi lectum etc.

Die VIII februarii 1585 honorabilis bertrandus costa carniser testis citatus productus et interrogatus ad instanciam fisci procuratoris qui jurauit in dicto posse etc. dicere etc.
Et primo fuit interrogatus si per curie prenentis etc.
Et dixit que ha tres semmanes poch mes ho manco que un fill de mestre nicholau borgonyo anomenat grabiel vingue a comprar carn a la carnisseria y prengue vint dines de carn lo qual me paga ab una

pessa de dos reals dient que li tornas lo mes auant y axi jo miri y recognegui la dita pessa y trobi que era falsa y lay torni y ell me digue que li fes la carn y encara lam deu.
E mes dix interrogat que dies abans nom portas la dita pessa vingue lo matex fill del borgonyo ques diu grabiel y compra dos ardits de carn y jols prengui y vehent jo que eren falsos los hi torni y el ma dona dos ardits bons.
E mes interrogat dix que jo tallo alla taula della ouella y que venen moltes voltes alguns que porten ardits falsos della matexa marcha que an trobat a simon tolse y he entes a dir ys diu publicament per la ciutat que y corren molts ardits falsos de la marcha que han trobat a dit simon tolse y asso puch dir jo perquen fas tornar molts y noy ha dia que no men porten en mans.
Fuit sibi lectum et perseuerauit etc.

Dicto die Honorabilis petrus aloy sutor ciutatis urgellemsis testis citatus ad dictam instanciam qui jurauit in dicto posse in animam suan etc. dicere etc. veritatem etc.
Et primo fuit interrogatus si per curie prenentis etc.
Et dixit que menant un dia present a mestre nicholau borgonyo pedrenyaler pres del loch de arfa en la present ciutat interrogant lo sobre dells ardits falsos que son trobats en poder de simon tolse quey sabie ha dit si ningu y sabie sobre los ardits falsos que han trobat a simon tolse serie son fill menor que es diu saldoni y jo he replicat que si ninguna cossa y sabie que digues la veritat sino que les cordes li farian dir. A les hores dit borgonyo ha dit y respost dient que ja ere stat turmentat y que ja ere exit de majors treballs que no aquestos y que ere estat pres un any en barcelona y no ha volgut dir per quina causa per molt que jo lo aia interrogat.
E mes interrogat dix que jo he tingut tauerna alguns dies apres de sant simon y ajudes fira della present ciutat y los fills de dit mestre borgonyo ques diuen grabiel y saldoni segons he entes a dir a son pare venien a comprar vi y pa los quals me donauen molts ardits falsos della seu della matexa marcha y stampa de aquestos quem son mostrats al vull los quals jo conech y tinch per falsos y hauent me donat dits borgonyons de dits ardits falsos y jon doni raho als senyors consols que les hores se trobauen y que tinguessen compte que molta moneda so es ardits falsos della present ciutat anaue per ciutat y que tinguessem bon compte y despres me son vinguts moltes voltes de aquexos mateixos ardits quem son mostrats per ha comprar pa y vi y despuix non he volgut pendre.
Fuit sibi lectum et perseuerauit.

Die XII martii 1585.
Discretus guillermus punyes notarius villle collis de nargo testis qui jurauit in posse regentis judicaturam presentis ciuitatis ad dominum deum etc. dicere etc.
Et primo fuit interrogatus super curie prenentis etc.
Et dixi que venint yo testimoni de organya ab un home quem par es gendre de miquel castell della present Ciutat ym par que menaue en temps passat un parell de matxos y parlant de mestre borgonyo quel auien menat pres de oliana dix que al torrent della iglesia de bassela hauie encontrat lo fill de mestre nicholau borgonyo y que li hauie dit sill volie guiar que el dirie lo que passe sobre della moneda falsa y que farien patir a son pare injustamen quell hauie fet los cunys ab simon tolse della moneda della seu.
Fuit subi lectum et perseuerauit.

Die XIII martii 1585.
Anthonius garrigua sarrraleius regni francie nunc ciuitatis urgellensia habitantis testis citatus qui jurauit in dicto posse etc. dicere etc.
Et primo fuit interrogatus super curie prenentis etc.
Et dixit que lo die de Sant Anthoni mes prop passat estant io al portal de tredora della present ciutat vegui a saldoni borgonyo ques passejaue per ali y portaue alguns dines ho ardits nous de esta ciutat fins en summa de un sou poch mes ho manco y el me scomete dientme si volie anar a veure que el tenie alguns menuts y ali los me amostra dientme que io miras si eran bons y jo li digui que lansas que tots eren falsos que ali haont beuriem nos affrontariem y io testimoni no se que sen feu de dits ardits be es veritat que aquell dia se pasejaren lo dit saldoni borgonyo ab simon tolse dins la present ciutat y tambe defora y asso se jo testimoni perquells vegui passejar y lo endema fugi lo dit borgonyo en sabent que auien pres al dit tolse y despuig noll he vis.
Fuit sibi lectum et preseuerauit.

Dicto die: janotus sutor ciuitatis urgellensis testis qui jurauit indicto posse etc. dicere etc. deponere veritatem etc.
Et dixit que trobant me jo testimoni en cassa de mon jerma saluador celes un die despres que simon tolse esta pres en companyia de mestre joan marti daguer y parlant dells ardits falsos que han trobat ha simon tolse vingue guilem scalera del mas delles vidrielles y hoint nos parlar de dit tolse digue dit scalera “que nau fet de simon tolse“ y nosaltres diguerem que non hauien fet res encara que a la presso se estaua. Aleshores dit scalera dix que ell ere estat conuidat de fer moneda en cassa sua per un serraller y no anomena qui ere que jo tinga recort dientho dels borgonyons mes nom recorde si digue lo

pare ho lo fill y dit scalera digue queu auie dit a sa muler y ella diu que li digue que nou fes per res.
Fuit sibi lectum et perseuerauit.

Dicto die.
Grabiel vilamulis ciuitatis urgellensis testis citatus productus etc. qui jurauit in dicto posse etc. dicere etc. deponere etc.
Et primo fuit interrogatus super curie prenentis etc.
Et dixit que venint jo de senahuiga com fui a la vila de oliana al hostal del pubill clariana entengui a dir a un home de oliana que dona setse reals al hoste que es lo dit pobil clariana per aquells portas alla muler de mestre nicholau borgonyo que saldoni fill del dit mestre nicholau deye y li envie dit ha dit home que el hauie fet los cunys della moneda falsa ques met en la seu de urgell y que sil guiauen ell dirie la veritat y com fui alla creu del pla de sant tis encontri a guillemet de punyes que venie ab alguns cauals y vingueren fins assi tots plegats y es veritat que jo he menat un parell de matxos y que so gendre de miquel carles.
Fuit sibi lectum et perseuerauit.

Ex meritis presentis inquisitionis et alias constat Gabrielem et salidonem burgonyons fratres pedrenyalers a presenti ciutate fugiise pro criminibus contentis in inquisitione ideo et alias discretus fisci procuratoris exhibens predic tam inquisitionem et ecce petit dictus burgonyons fratres capi et carceribus mancipari si posunt sui ante citari ad fines banni juribus et privilegiïs fisci semper saluis.
Ffisci aduocatus – ob. vigesima sexta mensis martii anno predicto millesimo quingentesimo octuagesimo quinto.

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 27-33 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.51 ISBN: 978-99920-61-16-9

«Quin agravi vos havem fet a vosaltres?»
Un cas de falsificacions de monedes de l'any 1628[1]

Lars Martin Pohle i Andersen
Llicenciat en història i etnologia larsmartinpohle@gmail.com

Resum

«Quin agravi vos havem fet a vosaltres?». Un cas de falsificacions de monedes de l'any 1628.
El present estudi d'una falsificació de moneda l'any 1628 permet conèixer, ultra la trama i la seva investigació, la necessitat d'uns mitjans econòmics o, en la seva absència, la d'un capital social. Els delinqüents són foragitats de la societat, encara que ja eren marginats per no tenir "capital".

Resumen

«¿Qué agravio os hemos hecho a vosotros?». Un caso de falsificaciones de monedas del año 1628.
El estudio de una falsificación de moneda del año 1628 permite conocer, ultra la trama y la investigación del mismo, la necesidad de unos medios económicos o, en su ausencia, la de un capital social. Los delincuentes son expulsados de la sociedad, aunque ya eran marginados por no tener "capital".

Résumé

«Mais quel est le dommage que nous vous avons causé» Contrefaçon de monnaie de l'année 1628.
L'étude d'une contrefaçon de monnaie l'année 1628 nous permet de découvrir, outre l'intrigue et la recherche en soi, le besoin de moyens économiques ou, dans le cas contraire, le besoin d'un capital social. Les délinquants sont mis à l'écart de la société, bien qu'ils fussent déjà bannis car ils étaient dépourvus de «capital».

Abstract

«Quin agravi vos havem fet a vosaltres?». Coin falsification 400 years ago.
This study about coin falsification in the year 1628, besides its plot and the process of investigation, helps us learn more about the need for financing or, in the absence thereof, a business capital. Delinquents are set apart from society, though they were already marginalised since they had no "capital".

Una expressió anglesa diu que "Money makes the world go around". La nostra experiència quotidiana més elemental suggereix que la brevetat de l'expressió és inversament proporcional a l'encert. Només cal fullejar el diari o mirar les notícies a la televisió per entendre que efectivament és així i per observar quines són les conseqüències quan els diners falten.

Podríem realment imaginar-nos viure sense diners? Certament hi ha persones que ho han intentat i que ho intenten. Mitjançant una senzilla cerca a Internet es troba molta informació sobre persones que mostren i expliquen com aconsegueixen viure sense diners. És una lectura fascinant sobre una petita minoria en aquesta part del món, perquè ni cal recordar que hi ha innombrables persones en d'altres parts del món que intenten sobreviure amb ben pocs diners. I mentre que per a poques persones europees viure sense diners pot significar llibertat, per a altres persones en el nostre món fer-ho significa misèria absoluta.

La realitat és que en la nostra part de món necessitem aquelles monedes i aquells bitllets –tinguin el nom i el poder adquisitiu real que tinguin– i la realitat és que sense ells ens trobaríem ben perduts. Al mateix temps, molts considerem que no en tenim prou o bé que estaríem més tranquils –fins i tot seríem més feliços– si en tinguéssim uns quants més. Pensem només en els milions invertits anyalment en loteries.

A l'Andorra del 1600 –època que he tingut la possibilitat d'estudiar– la situació era diferent. Per exemple, tal com ja sabem, no hi havia loteries, així que la gent tenia una opció menys de fer-se rica. És clar que els diners també feien que les coses funcionessin en aquella època, però les transaccions en espècie –jo et dono una gallina i tu em dónes hortalisses del teu hort– semblen haver tingut lloc quasi diàriament. Molts negocis –sobretot els de petita escala– es podien

1. POHLE, L. M. *Perquè ara - gràcies a Déu - hi ha justícia. Un estudi sobre la delinqüència a Andorra als anys 1600-1640*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2008; publicació patrocinada per la Fundació Julià Reig.

fer sense diners, especialment si hi havia confiança. De fet, els actes judicials d'aquella època –que són una magnífica font per aprendre de la convivència d'èpoques passades– mostren que moltes de les transaccions en realitat no eren negocis, sinó intercanvis diaris entre veïns; sobretot entre veïnes.

Però, òbviament, tothom coneixia el valor dels diners. No el valor nominal, sinó les possibilitats que una lliura, un ducat, uns sous o uns menuts oferien, per exemple al final de l'hivern quan una persona dels estrats més baixos veia el rebost buit. Aleshores el capital en forma de diners podia marcar una diferència molt gran. Però també el capital social hi podia ajudar. Mitjançant la conducta diària –saber comportar-se com un home o una dona de bé– es feien aportacions regulars al capital social. El fet de gaudir de bona fama i ser considerat una persona treballadora honesta servia també en temps difícils, quan podia ser necessari recórrer a la benvolença i confiança del veïnat, per exemple perquè el pagament no arribaria fins mesos més tard o potser no arribaria en forma de diners, sinó en forma d'un favor o d'espècies quan n'hi tornaven a haver.

L'escassetat en temps difícils –de queviures, de llenya i de diners, entre altres productes– feia que en el segle XVII hi hagués molts casos de robatoris i la majoria eren furts de comestibles. És obvi que, durant algunes èpoques, moltes famílies ho passaven malament. Amb pocs diners es podia sobreviure al segle XVII. Segurament, però, per a molts es tractava d'això –de sobreviure. Si el capital social també era baix, aleshores la situació es complicava encara més. Això no significa que tot fos misèria desesperada, però en temps d'adversitats, molta gent en patia, fet que provocava que hi hagués persones atretes per allà on hi havia diners i en robaven. De robatoris de diners –sovint d'escasses quantitats–, n'hi ha molts casos a l'Europa moderna.

Cometre un robatori evidentment comportava córrer un risc. Sovint no hi havia elecció i es necessitava quelcom per menjar a casa. Segons el lloc, l'època i les circumstàncies concretes, la justícia podia mostrar una certa comprensió i imposar una pena moderada. Ho podem veure en casos de mares amb fills que es trobaven en una situació crítica. Això no vol dir impunitat, sinó que la justícia no sempre era una màquina punitiva freda i despietada. Ho podia ser, en canvi, quan es tractava de reincidents i sobretot de persones que s'organitzaven per cometre crims; en aquests casos les autoritats es trobaven davant d'un enemic que calia combatre amb contundència. De fet, en tenim un exemple espectacular i únic l'any 1613, quan nombrosos bandolers catalans es van ajuntar i van assaltar la caravana del rei d'Espanya i es van emportar una enorme quantitat de diners; es parla de 100.000 lliures. Dos dels bandolers –Simon Pefarrer, del Pla de Sant Tirs, i Andreu Roca, de la Parròquia– foren capturats i processats a Andorra. Simon va explicar que va obtenir 700 lliures i Andreu va estimar la seva part en 500 lliures. Tots dos foren sentenciats a la forca. Pel que fa a la resta de bandolers, alguns n'havien obtingut més, i d'altres, menys. En aquella època, un treballador modest i honest havia de treballar molts anys per guanyar aquestes quantitats.

I és clar, si no es volia treballar per guanyar honestament els diners, a banda de robar-los, una altra opció era fabricar-los. Per a alguns la idea era tan senzilla i temptadora, que no s'hi podien resistir. Així ens ho mostra el procés contra Andreu Cerdanya i Damià Oriol.

Andreu Cerdanya i Damià Oriol

Dos incidents greus l'any 1625 van canviar la vida dels qui –amb tota probabilitat- n'eren els responsables: l'andorrà Andreu Cerdanya i el veí de la Seu d'Urgell, Damià Oriol. Els incidents eren dos assassinats i els dos homes estaven sota sospita fundada de ser-ne els responsables. Si tenim en compte que el càstig per haver matat una altra persona podia ser la pena capital, no pot sorprendre que ambdós van iniciar una vida clandestina per tal d'evitar-la. I per sobreviure, calien recursos. Com que el seu capital social s'havia reduït, van relacionar-se amb persones que també es trobaven en conflicte amb la llei i van entrar en el món subaltern de les falsificacions de monedes per tal d'obtenir els mitjans necessaris.

Poca cosa se sap sobre la mort violenta de Joan Picoy, a la Seu d'Urgell. Un cop dutes a terme les investigacions corresponents –és a dir, interrogats els testimonis indirectes–, les sospites es dirigien envers Damià Oriol. El que probablement fou un assassinat va tenir lloc a la Seu d'Urgell un vespre del mes d'agost de 1625. Tot i la impressionant desfilada de ciutadans de la Seu d'Urgell que van testificar (19 en total), hi ha molt poca informació que il·lumini l'incident. Les sospites envers Damià s'alimentaven del fet que, aparentment, va fugir a la clandestinitat.

En una època en la qual ser una persona de bé –una persona que portava una vida legal, honesta i cristiana– significava poder i voler tenir una vida pública sense necessitat d'amagar-se ni d'evitar els conciutadans, el fet de "desaparèixer" indicava –no solament per a la justícia, sinó per a l'entorn social– que s'havia comès alguna malifeta. En el cas de l'assassinat de Picoy, no es va arribar a comprovar que Damià l'hagués comès. De totes maneres, alguna raó devia tenir Damià per preferir mantenir un perfil baix.

També fou un assassinat el que va portar Andreu a la clandestinitat. Joan Ribot, àlies *Truita*, va morir per un tret d'una escopeta, però malgrat haver-hi molta gent a la sala on va tenir lloc, ningú no va poder

dir amb seguretat que Andreu en fos l'autor. De fet, les paraules de la víctima foren el factor determinant perquè l'atenció judicial i social es dirigís envers Andreu. I igual que Damià, Andreu va desaparèixer de les Valls i així va aconseguir enfortir considerablement aquestes sospites.

Mentre la informació sobre la mort de Picoy, i sobre Damià en general, és molt escassa, en tenim molta més en el cas de la mort de Joan Ribot. I la informació és tan fascinant que val la pena fer-ne un breu resum.

Joan Ribot fou ferit mortalment a l'hostal de Joan Fortuna el 19 d'octubre del 1625, i el catalitzador fou una discussió sobre el pagament d'unes botifarres.

Molts homes hi estaven menjant aquell dia, tan andorrans com francesos. Joan Ribot, àlies *Truita*, del Fener, s'havia buscat la companyia d'uns francesos i estava menjant amb ells.

El cosí d'Andreu Cerdanya –Bertomeu Cerdanya, de les Caldes– va prendre una botifarra del plat dels francesos i la va repartir a trossos "a qui li donava de gust", va explicar Jaume Pal, àlies *Vidal*, d'Engordany. Sembla que aquesta acció no va provocar a ningú, però a l'hora de fer el compte dels francesos, Joan Ribot va dir que "Bertomeu Cerdanya havia de pagar les botifarres pus les se havia menjades". Amb aquest comentari, es va donar pas a comentaris sobre els diners. I la qüestió de diners era molt delicada. El tema de diners era una expressió molt concreta de la competència social –encara que subtil i sovint només insinuada. Però no parlem de competència vertical entre el que podem anomenar classes socials. Parlem de la competència dins un grup social. Atesa la generalitzada escassesa de monedes, la tinença de diners denotava dues coses: benestar i fiabilitat. D'una banda, els diners en efectiu representaven d'una manera fàcilment comprensible un cert benestar econòmic. D'altra banda, mostraven que la gent confiava en el portador, ja que li pagava en metàl·lic. Per consegüent, l'escassesa de diners denotava una carestia de recursos i també -encara que fos de manera subtil i indirecta– feia que la gent no es fiés tant de qui no tenia diners. Tenir diners o no tenir-ne, doncs, no representava solament una competència econòmica, sinó també una competència en la consideració, la reputació i el renom en l'àmbit social.

Bertomeu va dir "si les me he menjades, ja tinc un real a la bossa per pagar-les". Aleshores va continuar amb una frase que insinuava diverses coses: "i tu ja ampares los gavatxos pus t'afarten". Dit d'una altra manera, Joan era pobre i necessitava que algú pagués per ell i, ja que era conegut entre els andorrans, s'havia ajuntat amb els francesos. Joan va replicar dient: "mintes, que tinc encara un trentí i més a la bossa per pagar l'escot".

Estem convençuts que Bertomeu no era l'únic que sentia malestar pel fet que Joan s'havia ajuntat amb els francesos. Bertomeu va continuar dient: "ves al diable amb los gavatxos pus tant los ampares". Segons Pau Perenalt, Bertomeu havia estat encara més contundent: "a cap, que tu per eixir franc i afartar-te amb aqueixos gavatxos, vols rompre amb tos amics". Independentment de les paraules exactes, no pot haver-hi dubte que molts dels andorrans van concebre la situació d'aquesta manera.

Aleshores tot va anar força ràpidament. Bertomeu va alçar el braç, però ningú no va veure si havia tret un pedrenyal o no. En canvi, sí que es va veure que Joan va treure una daga "i en açò tothom se alçà i s'avalotà". Els uns intentaven que no es danyessin i els altres intentaven descompartir-los.

De sobte, es va sentir un tret "sense que jo testimoni ni molts d'altres poguérem dir qui lo havia tirat", va explicar Jaume Pal. En això, els altres testimonis estaven d'acord. L'única persona que tenia una idea sobre el malfactor era el mateix Joan Ribot. Els testimonis van explicar que va cridar "ai, que Caputxot m'ha mort".

Joan fou traslladat a un llit i "li estropàrem les nafres com millor poguérem". Joan sabia que la ferida era greu, perquè va fer el testament i el rector de Canillo el va confessar i va rebre el "sacrament de la Santa Eucaristia". Jaume Pal va descriure la ferida així: "se coneixia molt bé que era cop de pedrenyal per quant los taps eren encara contra el pell i l'entrada no hi havia més d'un forat i a la eixida dos, los quals eren dejos la coneja, entrava per davant i isqué per detrás cerca de la biga de l'esquena".

La ferida va resultar mortal, i, en conseqüència, quan es van celebrar Corts als mesos de novembre i desembre, es va fer una mostra contra Andreu per haver "mort amb una escopetada" Joan Ribot, àlies *Truita* del Fener. Però no hi ha cap veredicte ni sentència. Andreu Cerdanya havia desaparegut de les Valls i no hi ha dubte que la seva vida clandestina va començar en aquell moment, en aquella famosa nit.

Primavera del 1627

A la primavera de 1627, Andreu va conèixer Joan Pelegrí, habitant de Castell de Ciutat. Es van trobar en un "carreró qui va de la dita ciutat d'Urgell a la dita vila de Ciutat". En presència d'Andreu, Joan va treure "unes paperetes" amb monedes. Algunes de les monedes que va treure d'una papereta les va canviar per unes altres monedes "i coneixent jo reu que los menuts [que] tornava en les paperetes eren menuts falsos de la Ciutat d'Urgell". Davant de la sorpresa d'Andreu –"què fas? que aqueixos diners són falsos"– Joan va explicar que havia pres uns diners de la casa de mossèn Clavarí. Aquells diners els havia de donar per encàrrec del seu cunyat a mossèn Gili "i així ne

trec dels bons i n'hi poso de menuts falsos... los quals se fan en una part que jo et diré".
Però no solament li va revelar això, sinó que també el va temptar: "i si tu vols despedir-ne, jo te'n faré donar i sobre la barba qui els fa, podràs guanyar molts bons ducats". Andreu va acceptar i Joan li va donar 20 o 24 reals de menuts falsos. El tracte era que quan els hagués repartit, Joan li'n donaria més perquè encara tenia 9 o 10 lliures de menuts falsos.
Andreu va preguntar qui els fabricava i Joan va dir que era "un home foraster de la part de Berga"; aquest home es deia Soler i vivia en una casa sola prop de la vila de Berga.
La trobada entre Andreu i Joan va acabar amb l'acord "de veure'ns i parlar-nos amb dit home".
L'endemà els tres homes es van reunir i van arribar al tracte següent: "que dit Soler en la dita sa casa picaria menuts i lo dit Pelegrí aniria a cercar-los i los dos, ço és Pelegri i jo reu, los despediríem donant la meitat amb plata o mercaderia a dit Soler dels diners que despediríem".
Unes quatre o sis setmanes després, Joan va anar a Berga a cercar monedes i va tornar amb "gran quantitat de menuts falsos". Andreu no era a casa quan va tornar, per la qual cosa Joan va donar 20 o 29 lliures a Pere Farrer, de Sort, "qui estava amb ma companyia". Aleshores Andreu va començar a treballar amb Pere (Pere i Joan no eren gaire amics i estaven "un poc encontrats"). Posar en circulació les monedes no els resultava gens fàcil: "dit Pere Farrer i jo despedírem los dits menuts falsos amb tant gran treball que no poguérem valernos-ne sinó per a menjar".
Quan Soler va venir, "al cap d'una passada", juntament amb el seu cunyat per fer comptes –per rebre "la part tocant a dit Soler de dites 20 o 29 lliures"– probablement va tenir una considerable decepció: "I com dit Farrer i jo reu nos n'eren tan poc aprofitats, sols donàrem una capa de bordeta al dit Soler".
Soler se'n va anar amb la capa "i prometé de portar o encunyar més diners". Andreu, però, no va treballar més amb ell i sabia també per què: "si bé després fonc altres voltes en la dita ciutat emperò mai pus nos ne donà i penso que ho deixà perquè no li donàrem bon compte".
Segons Andreu, la quantitat global que Soler devia haver posat en circulació era al voltant de 300 lliures. Soler tenia altres contactes a la Seu d'Urgell –a més d'Andreu i Pere, que no li donaven profit. Tenia el seu cunyat, i tots dos venien sovint a la casa de Riu a Cerc. A la Seu d'Urgell, Soler venia sovint a l'hostal del mestre Pere Ribó, i també hi havia un carnisser que l'ajudava a posar en circulació les monedes falses.
Andreu també va explicar a la justícia que els seus cosins Borthomeu Guiem i Cerdanya i Tomás Bonit, dit Canillo, "sabien com jo reu despedí dels dits menuts falsos". Els cosins havien rebut monedes falses –unes 20 lliures– quan van vendre una capa a Soler. Aquesta informació era rerefons per unes mostres contra Borthomeu. En la primera, llegim que se li feia la mostra "per ser indiciat de spedidor de menuts falsos de la Ciutat d'Urgell". En la segona llegim "inculpat d'haver tingut rixa i haver trencat lo cap al mestre Lloren son sogre... i estar inculpat d'esmerçades de diners de la Seu falses i d'altres delictes". La tercera és pràcticament idèntica a la segona. En la primera no hi cap sentència i en les altres dues llegim "remès". Tot i que tant Borthomeu com Tomás Bonit no eren desconeguts de la justícia, es veu que en aquest cas no hi havia base per considerar-los implicats en la xarxa de falsificadors i expenedors. Però també hi entra un altre element que podria haver tingut importància: l'any 1628, Borthomeu també estava acusat d'haver trencat una pistola de Joan Capella de Mosquera, d'haver menjat un anyell robat i d'haver injuriat Joan Ribot, àlies *Truita*, aquella desafortunada nit a cal Joan Fortuna, però li fou remès el càstig amb el pagament de dues lliures, i llegim *attenta notoria paupertate*.

Andreu i Oriol

Sabem que Damià havia estat a la presó a Barcelona en anys anteriors i allà va conèixer un home anomenat *lo Frare*. Un dia, a l'agost del 1627, *lo Frare* va dir a Damià que "si volia entendre en matèria de fer menuts, ell me daria una traç amb un home que coneixia que guanyaria molts ducats".
Aquí, com en altres èpoques i altres indrets, la perspectiva de poder guanyar molts ducats era molt atractiva per a una persona que vivia de facto fora de la llei.
Damià va preguntar qui era aquell home i va saber que era un "tal Soler", que vivia prop de Berga, en una casa sola. Lo Frare va assegurar que Soler "era un home destrissim en fer motlles de fer menuts" i a la Seu d'Urgell un carnisser els posava en circulació o "despedia" les monedes.
Aleshores, al principi de novembre quan hi havia fira a la Seu d'Urgell, Damià es va reunir amb lo Frare i amb el Soler, que li va portar dos motlles i Damià els hi va comprar per dos trentins.
No sabem com Damià i Andreu es van conèixer, però sabem que amb aquests dos motlles de Damià van començar a fer menuts falsos.
La informació que tenim sobre les seves malifetes en el món de la falsificació de monedes és força bona, ja que ambdós van confessar i ho van fer perquè creien que hi havia un tracte amb la justícia, de manera que la confessió els asseguraria mantenir la vida.
El 18 de març de 1628 estava previst pronunciar la sentència. Aleshores Andreu es va dirigir a la Cort i va explicar que se li havia notificat

aquest fet el dia abans i que "així he feta reflexió amb mi mateix". És fàcil d'entendre'l: acusat d'assassinat i capturat *in fraganti* fabricant monedes falses, la possibilitat d'una pena de mort era molt alta. Per això va dir: "i si a cas la honorable Cort, me vol guardar vida i membres, diré la veritat del que ha passat en lo cas per lo qual estic pres". Aquesta proposta va ser benvinguda per la Cort perquè la fabricació de monedes falses requeria una xarxa de persones implicades. Potser la xarxa era petita, però això no era important. Era essencial conèixer les persones que tenien els motlles, que subministraven els metalls, que distribuïen les monedes i que, en definitiva, hi col·laboraven.

Abans de les confessions, el síndic de la Seu d'Urgell s'havia dirigit a la Cort andorrana precisament d'aquest tema. Va dir que "a ma noticia ha vingut que Damià Oriol i Andreu Cerdanya no han [dit] plenament la veritat del que saben a cerca dels complices i fautors de fer menuts de la Ciutat d'Urgell". Per aquesta raó sol·licitava que es dilatessin i prorroguessin els interrogatoris sota tortura per tal d'obtenir aquesta informació. En principi, doncs, el tracte podria ser útil per a les dues parts. L'acusat mantenia la seva vida –tot i que la condemna probablement seria a galeres– i la justícia obtenia informació per tal de poder combatre aquest tipus de crim.

La Cort va contestar Andreu que "prometen que li asseguraran vida i membres amb que emperò estar-hi distinctament sense faltar en cosa digui lo que ha passat a cerca dels menuts de la ciutat d'Urgell, dient quantes vegades n'han picat, en quins llocs i en companyia de quines persones, qui ha fets los motlles, d'on treien lo llautó, qui els ajudava a despedir dites diners així en la present Vall com en la Ciutat d'Urgell i amb aquesta promesa fonc exigida la deposició al dit Andreu Cerdanya".

Així, Andreu va explicar que un dia al mes d'octubre, Damià li va preguntar si tenia plom o estany. La primera explicació fou que havia de fer unes medalletes per a uns aplegadors.

Però la segona vegada que feia la mateixa pregunta –mentre passejaven "vers la vinya dels frares de predicadors" a la Seu d'Urgell– Andreu "talejant-me jo que no el demanava per a fer medalles, li diguí que devia tenir algun motlle de fer menuts i així dit Oriol se descobrí amb mi".

Damià va explicar que coneixia un home de la Seu d'Urgell que tenia un motlle de menuts "i que ell lo faria venir representant-me i induint-me". Aleshores Andreu li va donar dues lliures de pilotes de plom "per a fer una planxa i picar i marcar sobre d'ella los dits menuts". Van aconseguir picar menuts quatre vegades, però a la cinquena vegada foren capturats a Andorra. Damià també picava algunes vegades pel seu compte però era, segons Andreu, "sols per al gasto".

La primera vegada que Andreu i Damià picaven junts va ser el dia de Sant Esteve. Andreu estava a casa de Joan Rull, a la Seu d'Urgell, quan Damià va venir i li va preguntar "si volia anar amb ell a la festa major del lloc d'Alàs". Això, però, era només una excusa i Damià va anar a casa seva per agafar la seva capa i el motlle. La idea era picar "uns pocs per al gasto". Van anar a una barraca a Bell-lloc i allà van picar "deu o dotze reals de menuts tant solament".

La segona vegada - uns dies després - van anar a la vinya de Borthomeu Costa, que era un sabater de la Seu d'Urgell. Van entrar en una caseta per la finestra "i picàrem menuts tota la nit". Així van fer uns 40 o 45 rals.

La tercera vegada fou durant el dia en una barraca d'una vinya del terme de l'Olla "en vista del lloc de Cerc". No van tenir temps d'arrodonir les monedes, però ho van fer un altre dia en el terme de les Costes "i dit Oriol llençà les astorriscadures en lo pou de la neu de dita ciutat".

La quarta vegada va ser a Tavèrnoles en unes "cases espatllades". Allà van fer 14 rals de menuts.

Andreu va explicar que la vigília de Sant Maties van decidir pujar a Andorra "i picar en una part amagada la quantitat de menuts que podríem los quals havia d'esmerçar dit Oriol amb pells de fegines o amb altra mercaderia per a que després pogués comprar llautó i poguéssim picar més menuts".

El dia següent, doncs, volien pujar a picar-ne en un cortal de Nicolau Moles. Va ser allà que foren capturats pel Consell.

Capturats a Andorra pel Consell

Com ja ho hem mencionat, la cinquena vegada que volien picar monedes, foren capturats.

Havien pujat a Andorra i n'havien picades algunes a Tavèrnoles. Havien dormit a Sant Julià, i el dia de Sant Maties volien picar més menuts en un cortal de Nicolau Moles. Aquell dia, però, Mateu Grafiada –un jove treballador d'Andorra d'uns 28 anys– volia anar a caçar perdius amb l'escopeta. Quan estava a prop del cortal, segons va testificar, "vaig sentir dins lo cortal que pegaven uns grans cops". S'hi va apropar i va sentir que els cops continuaven i "també vaig veure que isqué un home de dit cortal lo qual se passejava davant la porta d'aquell mirant si veia ningú i després d'haver mirat i reconegut, se'n tornà d'entrar de dintre". Mateu no va trigar a deduir de què es tractava: "com jo testimoni havia tingut noticia que en la present Vall se murmurava que corrien moneda falsa de la Seu d'Urgell atení aquí mateix que los cops que tocaven en lo dit cortal eren de picar moneda".

Va tornar a Andorra i va explicar al desener, Joan Guillemó –que acabava de sortir de missa– "puntualment tot lo que tinc dalt dit". El desener va informar el conseller Miquel Aimar i com que el Consell de la

Terra estava reunit aquell dia, aleshores "lo dit consell oint un delicte tan grave, resolgué d'anar encontinent al dit cortal". Un dels consellers, Joan Vilela, de 50 anys, d'Ordino, va explicar que anomenaven cinc homes per tal d'anar al cortal "als quals donàrem plen poder per a capturar los delinqüents".

Mitja hora més tard, un dels cinc –Miquel Adellach de Canillo– va tornar i va explicar que hi havia gent picant dins el cortal, però que no gosaven detenir-los "per temor no els escapessin". Aleshores, va dir Joan Vilela, "moguts del zel de fer justícia sense dilatar més i sense pervenir armes, dels 23 que estàvem juntats en lo consell, hi pujàrem los 22".

Guillem Areny –conseller, de 38 anys, d'Ordino– va explicar que quan sentien que estaven picant, "encolerisats de semblant desacato, amb pedres a les mans per no tenir armes de foc, aremetérem el dit cortal". Damià va sortir un moment del cortal, però, quan va veure els homes amb pedres en les mans, va entrar per agafar dos pedrenyals. Els consellers no li van fer cas quan va dir "què voleu fer, que tots som amics?". Van fer caure Damià a pedrades i el van detenir. El van fer entrar en el cortal per preguntar-li si els diversos objectes eren seus. El conseller Antoni Nagual, d'uns 60 anys, de la parròquia de Sant Julià, va preguntar a Damià per què havien fet "una vellacaria tant gran d'infamar a la ciutat d'Urgell i a tota esta Vall". Damià va respondre "quin agravi vos havem fet a vosaltres?".

Andreu havia intentat fugir "per la terra que és de sota lo cortal", però dos consellers el van poder atrapar i li van confiscar una pistola i una daga. Andreu intentava defensar-se dient "que el deixéssim anar perquè estava guiat", va explicar un dels consellers qui va continuar "emperò no ens curàrem del que deia antes bé lo baixàrem pres per lo serrat avall".

Un cop detinguts Andreu i Damià, es va notificar als veguers i als cònsols de la Seu d'Urgell. Pocs dies després, el veguer episcopal, el veguer francès, el seu assessor –el jutge ordinari–,el Consell de la Terra i, probablement, també el fiscal com a denunciant es van reunir "en la casa comuna del consell general de les dites Valls" per tal d'examinar els objectes que s'havien confiscat en el cortal i que el Consell tenia guardats en la seva caixa. Hi havia motlles, un martell, una marca, dues tisores, un sac d'aluda de tres pams de llargada, un saquet de tela amb menuts, una planxa de llautó i –naturalment– les monedes. De monedes, hi havia 23 sous "arrodonits", dues lliures amb quatre sous "sense arrodonir" i una lliura amb 19 sous "picats sense trencar".

Aleshores van començar els processos contra els dos falsificadors. Segons els documents que tenim, Andreu fou interrogat quatre vegades i Damià, tres. Per a cadascun, un interrogatori fou sota tortura.

Un dels interrogatoris d'Andreu fou breu perquè solament tractava la seva edat. S'arribava a la majoria d'edat en sentit jurídic als 25 anys. Andreu al·legava que tenia 21 o 22 anys. Això significava, formalment, que tenia dret a un *tutor*, *curator* o aconsellador. La persona acusada no anomenava el seu curator, ja que la Cort ho feia automàticament. Informalment significava –tot i que no se solia expressar explícitament– que l'acusat esperava un tractament més benèvol tant durant el procés com a l'hora de pronunciar la sentència. Andreu, però, no va tenir sort amb el seu intent de rejovenir. Dos testimonis –Pere Colat, escaldenc de 60 anys, i el batlle episcopal, Joan Ricart, àlies *Porro*, de la mateixa edat– explicaven que Andreu devia tenir quasi 30 anys. Pere va explicar que "jo tinc memòria molt gran que vaig ésser padrí de batejar a Pere Cerdanya, fill de Tomás Cerdanya... i germà de Andreu". Com que Pere fou batejat l'any 1603 i era més jove que Andreu i la germana d'Andreu i de Pere –Magdalena– va néixer l'any 1601 i també era més jove que Andreu, aleshores Andreu devia tenir quasi 30 anys. Pere Colat va afegir que la memòria no l'enganyava "perquè diverses vegades he vist lo llibre del baptisme i lo dia d'avui primer de deposar, lo m'he mirat i he trobat ser així com tinc dit".

Com ja ens podem imaginar, Andreu i Damià negaven inicialment qualsevol culpa. No val la pena entrar en detalls de les seves explicacions perquè –tal com ja sabem– van acabar confessant. Solament esmentem que –segons ells– no estaven picant menuts en el cortal quan foren detinguts, sinó que havien entrat una estona abans amb l'únic propòsit d'escalfar-se –(era el mes de febrer i al matí)– i no tenien res a veure amb els diversos objectes que foren trobats dins el cortal. Els testimonis, però, explicaven que les seves capes estaven sota diverses eines i ni Andreu ni Damià van poder explicar satisfactòriament aquest fet.

La justícia no tenia dubtes sobre la culpabilitat de tots dos pel que feia a la falsificació de menuts. A més, Andreu tenia pendent la causa sobre l'assassinat de Joan Ribot –recordem que la vídua ja havia fet la denúncia l'any 1625, just després de l'assassinat. Damià, per la seva part, estava sota sospita d'haver assassinat Joan Picoy. Així doncs, tots aquells assumptes es van tractar durant el llarg procés contra Andreu i Damià.

Els dos assassinats no van quedar resolts del tot. Els nombrosos testimonis de la Seu d'Urgell no van poder proporcionar informació concreta que relacionés Damià amb la mort violenta de Joan Picoy. L'assassinat de Joan Ribot fou molt probablement comès per Andreu –els indicis eren francament força convincents–, però tampoc no en podem parlar amb certesa.

Però en el centre del procés hi havia la falsificació dels menuts. D'una

banda, foren capturats pràcticament *in fraganti* i, d'altra banda, era un crim molt greu. En molts llocs d'Europa, la falsificació de monedes hi era castigada amb la pena de mort –i també a la Seu d'Urgell. Conseqüentment, el que interessava a la justícia i a les autoritats –tant a Andorra com a la Seu d'Urgell– era sentir la vertadera història d'Andreu i Damià, sobretot per poder descobrir les altres persones implicades. Era per aquesta raó que el síndic de la Seu d'Urgell es va dirigir a la Cort amb aquestes paraules: "a ma noticia ha vingut que Damià Oriol i Andreu Cerdanya no han [dit] plenament la veritat del que saben a cerca dels còmplices i fautors de fer menuts de la Ciutat d'Urgell".

També el veguer ho va dir explícitament a Damià durant el primer interrogatori en el qual l'acusat ho negava tot. Llegim "que lo senyor veguer no té necessitat d'inquerir del delicte més del que té inquerit perquè amb testimonis qualificats li consta que ell reu i dit Cerdanya picaven i han picat dits menuts en lo dit cortal i que lo que més ara li importa saber és qui ha fets los motlles, qui són los autors i despedidors de dits menuts falsos, qui ha prestat favor i ajuda per a fer-los i que considerat que en consciència té'n obligació de descobrirlos, ho faci sense dilatar més perquè pugui d'aquí al davant evitar semblants crims i delictes".

La sentència –que fou pronunciada abans de les confessions– reflectia la certesa de culpabilitat en el tema dels menuts falsos i també la incertesa pel que feia als assassinats: "i si bé no consta, saltim en lo modo que ha de constar, de la mort de dit Picoy ni de la mort de dit Truita... amb tot attenta consta estar los dits Oriol i Cerdanya convençuts en lo cas de dits menuts falsos et àlies apar i consta que los dits Oriol i Cerdanya son persones de mala vida, fama i conversació, vagamundos i que estan en consuetut de delinquir". La condemna fou que "pronunciem, sentenciem i declarem als dits Oriol i Cerdanya subdits de dita ciutat, condemnem al servei de les galeres del Rei d'Espanya personalment remant *ad inperpetuum*".

Atès que, com hem vist, la sentència fou pronunciada abans de les confessions, hi havia el problema que encara faltava conèixer els col·laboradors d'Andreu i Oriol, i el veguer va dir "en lo dit crim de falsa moneda solen entretenir molts socis" que proporcionen "consell, favor i ajuda". Per tal d'obtenir aquesta informació "sentenciem també... que abans d'anar a les reials galeres sien turmentats". La tortura, doncs, no era part de la pena en sentit estricte, sinó un mitjà per extreure encara més informació.

La veritat és que tenim dubtes sobre el destí final de tots dos. Acabem de veure la sentència de remar a les galeres per la resta de la vida. La qüestió és que en els comptes de la Cort per a l'any 1628 llegim: "per la execució d'Andreas Serdanya i d'Andrés Oriol... la Seu...". Potser les confessions revelaven més coses de les que la justícia es pensava. D'altra banda, si la justícia passava per alt la seva pròpia sentència, resultaria força insòlit.

I així van acabar els intents d'Andreu i d'Oriol de fer-se rics. Fos com fos el final de la seva vida, nosaltres, uns 400 anys després, aprofitem la documentació sobre el judici per tal d'aproximar-nos a la gent i a la vida d'abans, als seus problemes, conflictes i valors. I el cert és que el cas sobre Andreu i Oriol conté moltíssima informació. Moltes coses han canviat d'aquells anys ençà –això és obvi–, però fa la impressió que algunes coses encara les trobem avui dia, potser de manera diferent, però amb un contingut semblant; per exemple la temptació de poder "guanyar molts bons ducats".

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 35-43 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.52 ISBN: 978-99920-61-16-9

La documentació municipal de la Seu d'Urgell en els estudis històrics referents a Andorra

Lluís Obiols i Perearnau
Historiador i arxiver lluisobiols@hotmail.com

Resum
La documentació municipal de la Seu d'Urgell en els estudis històrics referents a Andorra.
Alguns documents de l'Arxiu Municipal de la Seu d'Urgell fan referència al Principat d'Andorra, a causa del veïnatge i que és el lloc de residència del bisbe d'Urgell. Ens parlen de conflictes i litigis fronterers. Sovint el bisbe-copríncep nomena veguer una persona singular originària de la Seu d'Urgell. L'article assenyala el cas de falsificació de moneda l'any 1628.

Resumen
La documentación municipal de la Seo de Urgel en los estudios históricos referentes a Andorra.
Documentos del Archivo Municipal de la Seo de Urgel se refieren al Principado de Andorra, por la vecindad y ser el lugar de residencia del obispo de Urgel. Ligados a los conflictos y litigios fronterizos. Menciona que a menudo el obispo-copríncipe nombra veguer a una persona singular originaria de la Seo d'Urgel. El artículo señala el caso de falsificación de moneda del año 1628.

Résumé
La documentation de la municipalité de la Seu d'Urgell concernant les recherches historiques à propos de l'Andorre.
Certains documents qui se trouvent dans les archives de la municipalité de la Seu d'Urgell font allusion à la Principauté d'Andorre, les liens de voisinage et parce que c'est le lieu de résidence de l'évêque d'Urgell. Il faut remarquer que l'évêque-coprince nomme très souvent pour le poste de viguier quelqu'un originaire de la Seu d'Urgell. Dans l'article il est question de la contrefaçon de monnaie de 1968.

Abstract
Municipal documents from Seu d'Urgell in historical studies on Andorra.
Several documents from the municipal archive of Seu d'Urgell contain references to Andorra, for proximity and the fact that is the Bishop of Urgell's official place of residence. It must be noted that the Bishop and Co-prince often appoints as Veguer a person coming from Seu d'Urgell. The article describes a case of money falsification in the year 1628.

L'estreta relació entre la Seu i Andorra

Més enllà dels contactes naturals entre Andorra i la Seu, condicionats per raons estrictament físiques -com la proximitat i la facilitat de comunicació que suposa la vall del Valira-, és indubtable que històricament la Seu i Andorra han tingut una estreta relació en aspectes ben diversos. Les nombroses famílies emparentades entre andorrans i urgellencs en són un exemple prou significatiu.

Capital del bisbat, residència oficial del senyor de les valls d'Andorra –i també senyor de la Seu, no ho oblidem-, i principal referent urbà per als andorrans durant segles (sens dubte, al llarg del segle XX es defineix un model de relació totalment diferent del que havia existit tradicionalment), la ciutat de la Seu ha protagonitzat històricament un intensiu intercanvi amb Andorra que ens ha llegat un important patrimoni en forma de notícies documentals. En efecte, la Seu va ser la receptora i l'emissora alhora d'un bon nombre de missatges intercanviats amb els andorrans sobre diferents afers, i va ser també part implicada i protagonista en una colla d'assumptes en els quals Andorra tenia molt a veure.

L'objectiu d'aquest text no és en absolut presentar un estudi sobre les relacions entre la Seu i Andorra, fet que requeriria una investigació aprofundida en diferents fons documentals. Únicament pretén mostrar un seguit de possibilitats de recerca que la documentació municipal de la Seu d'Urgell ofereix per a l'estudi de la història andorrana, que sovint pot complementar els documents conservats al Principat, i que generalment no s'utilitza de forma habitual.[1]

La documentació de la Seu d'Urgell i Andorra

Malgrat l'existència de documentació anterior –com una notable col·lecció de pergamins del segle XIV–, el fons documental de

1. En aquest text s'utilitzen únicament unes poques cites puntuals –particularment referents al segle XVI–, que s'han anat recopilant de forma dispersa en el transcurs d'altres investigacions.

l'Ajuntament de la Seu conservat fins als nostres dies comença a tenir una certa entitat a partir del segon terç del segle XV.[2]
D'aquesta data en endavant es conserva la pràctica totalitat dels Llibres de Consells i Llibres d'Actes del Ple de l'Ajuntament fins a l'actualitat, els quals conformen una sèrie quasi ininterrompuda on es reflecteixen els principals acords de les institucions locals de govern dels últims –gairebé– sis segles. A partir del segle XVI, aquesta documentació es complementa amb altres sèries, especialment de correspondència rebuda i de llibres de comptabilitat. A mesura que anem avançant en el temps, el volum i la diversitat de la documentació municipal conservada va augmentant, d'una forma molt especial a partir de la implantació de l'administració borbònica després de la Guerra de Successió, i també de la creació de les estructures pròpies de l'estat liberal al segle XIX, amb els canvis administratius i de competències que representa aquest nou model. Evidentment, el volum més gran de documentació comporta més presència de dades i cites referents a Andorra dins dels fons de l'Ajuntament.[3]

Conflictes

Sens dubte, la proximitat de les dues comunitats humanes ha generat durant segles una conjunt de tensions que les cites documentals ens insinuen o ens especifiquen explícitament. De vegades, la documentació fa referència a conflictes de terme –que sovint ens permeten definir l'evolució i els canvis que ha patit la línia fronterera andorrana–[4], en alguns casos vinculats a la presència de forques jurisdiccionals, com quan l'abril de 1580 "en les valls de Andorra se han sentenciat certs adalats y persones facineroses, y segons se diu y és cosa certa, los andorrans y habitants de Andorra ha fetes forques en la terra y jurisdicció de la Mensa Episcopal, y allí han penyat un home, lo que és gran mengua y menyspreu de la ciutat y majorment de la Mensa Episcopal". Davant d'aquesta situació es va acordar "que lo magnífic cònsol, com ha lochtinent de veguer per la Cambra Apostòlica, que fasse aplech de vint ho trenta hòmens ab ses armes ben a punt y que arassen de prest en lo loch ho terme de Archavell hont estan situades les forques per los andorrans, en les quals hi han penyat un home, y que attés és en la jurisdicció de la Mensa Episcopal, que sie tret de dita forca y les forques sien rompudes y trencades, de tal manera que en sdevenidor no's pugue per los andorrans al·legar tenir-hi jurisdicció, y que se'n reba informació, y que se estigue a consell y parer dels magnífichs senyors jutge, advocat de la ciutat y advocat fiscal de la Mensa Apostòlica, y foren rompudes dites forques del modo y manera dalt se conté encontinent fonch determenat".[5]
Un altre element de conflicte era la construcció i manteniment de ponts. El 1570, per exemple, se cita el plet introduït a la Reial Audiència de Barcelona pels andorrans contra el Capítol i ciutat de la Seu referent a la palanca de la Garanta –o dels *Pluvins*, com apareix citada alguna vegada– i a l'exempció de la lleuda que pagaven al senyor de Peramola. Dos anys més tard, es tenia notícia "com en la Real Audiència se és declarat y sentenciat sobre lo plet que los andorrans portaven contra lo reverend Capítol y la present ciutat sobre lo pont de la Garanta, y són estats condempnats lo dit reverend Capítol y ciutat a restituÿr CL lliures que dits andorrans donaren per obs de fer dit pont". En aquest cas es va intentar arribar a un acord entre les parts implicades en aquest assumpte.[6]
El 1587, novament, els problemes se centraven en el pont de Santa Llúcia, al camí de la Seu a Andorra. El 1595, sobre aquest conflicte, es tenia notícia que "se havie declarat en la causa que los andorrans apportaven contra la ciutat per lo camí y pas del pont de Santa Lúcia", mentre els cònsols de la Seu al·legaven en el seu favor "que lo qui reb la leuda ha de adobar los camins". Com que el cobrament de l'impost de la lleuda estava arrendat, argumentaven que eren els propis arrendadors –i no pas la ciutat– els que haurien d'assegurar el manteniment d'aquest pas.[7]

2. Aprofitem per fer notar la proximitat entre les dates de creació del Consell de la Terra d'Andorra (1419) i de reformulació del Consolat de la Seu d'Urgell a partir de la Sentència Arbitral del cardenal Pere de Foix (1430). En els dos casos es tracta d'òrgans de govern que regirien sengles comunitats vassalles del bisbe d'Urgell, cada una amb les seves particularitats específiques. Es tracta d'una simple coincidència cronològica o potser podríem entreveure-hi algun rerefons més profund? Ho apuntem aquí com a possible línia de recerca futura per a qui pugui interessar-li.
3. La documentació municipal de la Seu d'Urgell es conserva a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell –que forma part de la Xarxa d'Arxius Comarcals de la Generalitat de Catalunya– des de la seva inauguració, l'any 2010. No hem d'oblidar l'extraordinària importància de la documentació conservada als arxius Capitular i Diocesà d'Urgell per a l'estudi d'Andorra, que no són però l'objectiu d'aquest text. Sens dubte, aquests fons documentals són els que ens poden aportar més informació per a tota l'evolució històrica de bona part del Pirineu, ja des de l'alta edat mitjana, i contenen un material documental pràcticament inesgotable per a l'estudi del nostre territori.
4. Sobre l'evolució d'alguns trams de la frontera andorrana, vegeu CREUS I GISPERT, L.: "Els conflictes fronterers i l'aigua". *L'aigua i Andorra: 24a Diada Andorrana, XLIII Universitat Catalana d'Estiu.* Andorra: Societat Andorrana de Ciències, 2012, p. 181-184. Explícitament sobre els límits amb el terme d'Arcavell vegeu CREUS GISPERT, L.: "Arcavell, la magnitud d'una frontera local a l'Alt Urgell (segles XIV-XX)". *Ibix: Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, annals 2008-2009*. Ripoll: Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, 2010, p. 233-250.
5. ACAU, Llibre de Consells de 1579 a 1617, fol. 27-27v. Sobre aquest episodi, vegeu l'estudi citat anteriorment de Laia Creus: "Arcavell, la magnitud d'una frontera local...", en el qual, a la pàgina 238, cita aquest mateix conflicte utilitzant documentació de l'Arxiu Comunal de Sant Julià de Lòria (ACSJ, 8).
6. ACAU, Llibre de Consells de 1513 a 1579, fol. 623v, 653, 658.
7. ACAU, Llibre de Consells de 1579 a 1617, fol. 186, 402-402v.

En un altre exemple, el 1601 es van generar noves tensions amb els andorrans amb motiu del dret de pontatge que la ciutat exigia d'acord amb un privilegi obtingut del rei. Els andorrans reivindicaven la seva exempció d'aquest pagament. La proposta de pagar una única quantitat econòmica "ab tal que perpètuament la ciutat los hage de tenir pont o palanca per passar sens pagar ninguna cosa" va topar amb discrepàncies sobre el valor que hauria de tenir aquest pagament. Finalment, però, sembla que es va arribar a un acord entre "los senyors cònsols y los demés elegits ab los síndichs de les valls de Andorra, per evitar plets y gastos, çò és, que per tres-centas lliures que's són obligats pagar los andorrans dins quatre anys, la ciutat perpètuament a ells y llurs bestiars los tinga pont o palanca en lo terme d'esta ciutat per passar lo riu de Segre sens pagar ningun dret de pontatge".[8]

Ajuda mútua

Evidentment, a banda dels conflictes generats per la proximitat entre les comunitats, aquest mateix veïnatge implicava un conjunt d'elements d'ajuda mútua i de reciprocitat entre la vall d'Andorra i la ciutat de la Seu. Aquesta col·laboració –en aquest cas a favor de la Seu– ja queda explícita al capítol 24 de les usances de la ciutat:" Ítem, si lo senyor bisbe vol menar la host de la dita ciutat en algun loch, no són tenguts ne deuen exir de la ciutat los hòmens de la dita ciutat tro que tots los hòmens de la bisbalia e de la canongia, del pont de Oliana amont, cavalers e altres hòmens quals que sien de la Sglésia d'Urgell o tenguts per la Sglésia, sien ab lurs armes dins la dita ciutat, e ab aquels ensemps deuen anar e estar en la host e deffeniment, emperhò del dret de la Sglésia d'Urgel tant solament. En altre cas no deuen anar en host. Mas en aquesta dita host no s'i entenen hòmens de la vall d'Andorra, mas són tenguts, a manament del senyor bisbe o de son loctinent, los hòmens de la vall d'Andorra ab lurs armes de venir, de cada casa un hom, per guardar la dita ciutat. Emperhò lo senyor bisbe, si personalment no y és, los deu dar cap bo e honrat ensemps ab qui vaien e qui govern la ost o regesca. En altra manera no són tenguts d'anar".[9]

Aquesta disposició sobre l'obligació dels andorrans de protegir la Seu es va executar, per exemple, l'any 1470: "Dijous Sant, a XVIIIIº de abril, any desús dit, per manament de mossèn vicari general d'Urgell –la seu vagant-, a instància e requesta de mossèn Bernat (Dòria?), capità per lo il·lustre senyor príncep de Navarra e comte de Ffox e per la ciutat d'Urgell, fforen manats los andorrans de les valls d'Andorra per venir gordar la Sglésia e Seu d'Urgell, així com són tenguts. E així dits andorans vingueren XXV hòmens, proveÿts ab ses vituales, e stigueren aquí ffins a tres de mag, que per lo dit mossèn vicari los ffou dit se'n tornassen, com la ciutat fos ja e la Sglésia en al segur de inconvenient e scàndols, e així se'n tornaren en lurs cases e habitacions".[10]

Un element important per a la vida econòmica del Principat d'Andorra, de forma ben evident en l'actualitat, però també segles enrere, era el comerç tant amb els veïns del nord com amb els veïns del sud[11]. Per aquest motiu s'intentava establir les condicions idònies per a fer possible aquest comerç amb seguretat. El 1592, per exemple, "vingueren los síndichs de Andorra i'ns digueren ab embaxada que los cònsols de les viles de Vicdesós, Siguer, Tarascó y les Cabanes volrien y tindrien molta gana de fer unió y germandat ab los de les valls de Andorra, la ciutat de Urgell, lo bescomdat y Pallàs, de manera que se pogués tractar y comerciar líberament los uns entre los altres".[12]

També de forma indirecta la documentació ens pot deixar constància sobre aspectes comercials d'Andorra, com el comerç de capes de llana –les famoses capes de pastor o capes gascones– o l'assistència dels andorrans a les fires del nord.[13]

El context internacional, amb l'expansió del protestantisme al nord i el temor d'incursions i de contagis cap als territoris catòlics, afavoria un ambient tens i obligava a prendre precaucions davant d'aquestes amenaces. El juny de 1574 els andorrans escrivien als cònsols de la Seu en aquest sentit: "los poblats en las valls de Andorra estan en grans treballs, perills y recels per causa dels ugonaus francesos,

8. ACAU, Llibre de Consells de 1579 a 1617, fol. 528v-529v, 540-540v.

9. ACAU, Llibre de les Usances, fol. 11v. Es tracta d'una còpia de les usances de 1430 –incloses a l'anomenada Sentència Arbitral del cardenal Pere de Foix– realitzada l'any 1470 en el mal anomenat *Llibre de Privilegis*. Entre el fons de l'Ajuntament de la Seu es conserven altres còpies de les usances, però el pergamí original es conserva a l'Arxiu Capitular d'Urgell. Les usances van ser editades –amb la data equivocada, però– per CARRERAS CANDI, F.: "Les usances o privilegis de la Sèu d'Urgell (any 1470)". *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Número 83, abril a septiembre 1924, p. 265-292; i posteriorment per ESPAR i TRESSENS, J.: *Coses de la Seu*. Barcelona: 1978, p. 69-87. Per entendre la Sentència Arbitral de 1430 en el seu context, vegeu VILLARÓ, A.: *Hèrcules i la Ciutat: un passeig per la història de la Seu*. Caixa de Catalunya i Ajuntament de la Seu d'Urgell, 1995, p. 97-100.

10. ACAU, Llibre de Consells de 1431 a 1509, fol. 327v.

11. Sobre la importància històrica del comerç andorrà, vegeu CODINA VIALETTE, O.: *De fer et de laine. Les vallées andorranes du XVIe au XIXe siècle*. Perpignan: Presses universitaires de Perpignan, 2005. Sobre les relacions entre els dos costats del Pirineu en general, consulteu l'extraordinària monografia de POUJADE, P.: *Le Voisin et le Migrant. Hommes et circulations dans les Pyrénées modernes (XVIe-XIXe siècle)*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2011.

12. ACAU, Llibre de Consells de 1579 a 1617, fol. 326v.

13. El 1630 els andorrans especifiquen *que en estes valls són arribades capes y altres mercaderies de Fransa, a bé que les mercaderies són molt poca cosa, lo qui pot ésser en lo de les capes, la major part les porten y usen jen*. Pel que fa a les fires, el 1639, per exemple, se cita de passada que *alguns abitans de la vall són estats en la fira de Tarascó, ara per Sant Miquel*. ACAU, Correspondència d'Universitats, 1630 octubre 20 i 1639 maig 17.

mals vehïns, qui se apoderen y jacten de fer mals y danys en las dites valls de Andorra, com darrerament han fet en la vall de Bargulera, del comdat de Foix, de hont lo Consell de dites valls han determinat de tenir per lo present una vintena de soldats per lo cap dels ports y passos entre Andorra y Fransa, los quals tenen fets, y donen a quiscun cinch escuts per cada mes, que són entre tots cent scuts lo mes, y perquè lo càrrech per a ells és gran, y que lo profit que de aquí pot redundar és comú per tota esta terra, de la qual, al mancho per aquet pas, se pot dir Andorra és muralla, suppliquem humilment a vostres mercès sien servits fer-los mercè de alguna subvenció, pus és cert que, guardant-se aquella terra dels herètichs, no tindran la entrada tan fàcil per a venir en estes terres com farien si dingú no'ls empedia la entrada". Els cònsols de la Seu van acordar respondre "que attés que la ciutat té prou que gastar y prou treballs, y que per sò no'ls sia promés cosa alguna sinó que, sdevenint-se semblant necessitat com la supplicació conté, que lashores, en tal cars, la ciutat procurarà en afavorir-los lo que a la ciutat serà possible".[14]

El 1586, una altra vegada, els cònsols de la Seu deixaven constància "que per part dels síndichs de les valls de Andorra los és estat supplicat que, attés que los luterans estan tant apoderats en lo comptat de Foix y tenen recell que no vullen entrar en Andorra y esta terra, que fos servida la ciutat de valer-los de soldats per lo que toque a la ciutat, per evitar estos perills". Els cònsols van acordar que se'ls respongués, novament, "que la ciutat té moltes ganes de fer-los serveys, però que al present la ciutat no té poder per a poder entretenir soldats y fer guastos y estar pobra, però que sempre que la vall de Andorra se voldrà valer de la ciutat en ses necessitats de gent, que tenint avís acodirà".[15]

I, evidentment, dos dels grans problemes d'aquells anys, el bandolerisme per una banda i l'expansió de les malalties contagioses per una altra, creaven un veritable estat de psicosi col·lectiva que generava un flux pràcticament continuat de missatges i avisos aportats per espies i mercaders sobre la situació –social i sanitària– que es vivia en diferents indrets. La correspondència del Consolat conté ben sovint aquests avisos, en els quals tenien un protagonisme destacat les notícies procedents de les parròquies altes d'Andorra, on es troben els passos naturals cap a l'Arieja.[16]

És ben clar quan al 1610 els cònsols i consellers de les valls tranquil·litzen els cònsols de la Seu, dient-los que "estiguen descansats, que nosaltres no estam descuydats, ans bé procurarem donar a vostres mercès promptes avisos de tot lo que allà porem sentir", o quan l'any següent els andorrans avisaven que "per al present no senten se fasse en estes fronteres aplec de gent per córrer a estes parts, sinó fos alguns lladres ordinaris y fronterissos que de ordinari van per les montañes per a robar".[17]

Pel que fa a la pesta, el 1628 comunicaven que "vuy tenim vista una carta de Tolosa, remeza ha un particular, en la qual diu hi ha malaltia y perill de pesta; avizam a vostres magnifisènsies sie de son servey donar-ne avís a les viles sircunveïnes". I encara el mateix any, davant el perill de contagi, avisaven que havien escrit a diferents poblacions "que ningú passe per asestir en la fira de eixa siutat, que tanpoc no se'ls ademtrà; y así nozaltres avem reformat de nou les guardes, y tenim entès que lo del mal de Toloza va sempre pijorant".[18]

Els veguers episcopals d'Andorra

Un aspecte institucionalment prou destacat que també hem de tenir en compte és el nomenament dels veguers episcopals d'Andorra. Al número 8 dels Quaderns d'Estudis Andorrans, mossèn Enric Moliné va publicar algunes informacions interessants sobre aquest tema.[19] Entre d'altres, ja feia notar la coincidència sobre la mateixa persona per als dos càrrecs de veguer episcopal d'Andorra i batlle de la Seu (d'on el bisbe era també senyor jurisdiccional).[20] De fet, el Manual Digest ja fa notar aquesta coincidència i n'especifica el final en el moment d'implantació del Decret de Nova Planta de 1716: "Com los S^{rs}. Bisbes de Urgell de molts anys de la antiguitat aguesein unit lo

14. ACAU, Llibre de Consells de 1513 a 1578, fol. 679. Els conflictes que cita al comtat de Foix es refereixen a la vall de Barguillère, a uns tres quilòmetres a l'oest de Foix.

15. ACAU, Llibre de Consells de 1579 a 1617, fol. 147v. Tot i que, com veiem, l'ajuda de la Seu envers els andorrans restava a discreció de la ciutat, aquests acords recorden la disposició –en sentit invers, d'Andorra cap a la Seu– inclosa a les usances de 1430, segons les quals els andorrans tenien obligació de protegir la ciutat, com ja s'ha citat més amunt.

16. El 1638, per exemple, els cònsols i consellers de les Valls especifiquen que *nosaltres avem donat mà a les fronteres de Fransa, com és Hordino y Canillo, que tingesen atendènsia si sentirien per la part de Fransa si aurie mal contagiós, y en continent nos donàsen avís*. ACAU, Correspondència d'Universitats, 1638 abril 18.

17. ACAU, Correspondència d'Universitats, 1610 maig 25 i 1611 juliol 26.

18. ACAU, Correspondència d'Universitats, 1628 setembre 11 i 1628 octubre 19.

19. Vegeu-ho a MOLINÉ COLL, E.: "El veguer episcopal i altres ministres de la justícia d'Andorra: notícies disperses des de 1372 a 1600". *Quaderns d'Estudis Andorrans*, número 8. Andorra: Cercle de les Arts i de les Lletres de les Valls d'Andorra, 2006-2008, p. 107-160.

20. No sabem a partir de quin moment els dos càrrecs comencen a ser ocupats per una mateixa persona, però ja el 1373 es documenta aquesta coincidència. En aquest punt mossèn Moliné suposa que la coincidència de càrrecs es mantindria fins al final de l'Antic Règim, al segle XIX, amb l'abolició de les senyories jurisdiccionals. Vegeu-ho al treball citat més amunt, a les pàgines 108 i 124. Com veurem tot seguit, però, sembla que aquesta coincidència s'acabaria amb la implantació del Decret de Nova Planta, el 1716. Tanmateix, seria ben interessant realitzar un seguiment dels respectius càrrecs en aquest moment i en els anys posteriors i comprovar si aquesta dissociació va ser aplicada immediatament, així com analitzar també, més enllà de la teoria, si des d'un punt de vista pràctic aquests càrrecs continuaren vinculats d'alguna manera. En tot cas, és una línia d'estudi que apuntem per a qui tingui interès a aprofundir-hi.

empleo de Veguer de Andorra ablo de Batlle de la Ziutat de Urgell Sub uno Capite, o en una mateixa persona (cosa que en la nova planta del Rey de España en que se mudan de dos en dos anys los Batlles de Cataluña y dependeixen en la aprobacio, y demes dela Real Audiencia de Barn[a]; separa lo Itt[m]. S[r]. Dn. Simeon de Guinda, dignissim Bisbe de Urgell, de gloriosa memoria, a fi de no esta obligat en mudar los Veguers de Andorra, nesesariament de dos en dos anys, y en lo que es absolut, ferse depenent dela dita Audiencia".[21]

Malgrat no dubtar en cap cas de l'afirmació de mossèn Enric Moliné quan especifica que "les notícies més nombroses i importants [sobre aquest assumpte], però, sembla que s'han de trobar als arxius d'Andorra", aquesta coincidència de càrrecs comporta que també al fons municipal de la Seu d'Urgell es conservin una colla de dades sobre els veguers d'Andorra. Per una banda, podem trobar algunes notes sobre juraments de càrrecs al Llibre de les Usances, un acte en el qual els oficials del bisbe es comprometien a guardar els costums de la ciutat.[22]

Per altra banda, el fet que els cònsols de la Seu poguessin recusar el nomenament del batlle, com també cita l'article de mossèn Moliné, fa que als Llibres de Consells del Consolat de la ciutat apareguin habitualment tots els nomenaments d'aquest càrrec fets pel bisbe. En aquest cas, a la proposta del bisbe (o del Capítol en cas de seu vacant), el Consolat podia acceptar el nomenament (la "creació", com s'anomena a la documentació) o no acceptar-lo, aportant sempre arguments legítims en aquest últim cas. Si es produïa aquesta situació, el bisbe proposava una nova persona per ocupar el càrrec.[23]

Evidentment, el fet que una mateixa persona exercís els dos càrrecs podia ocasionar confusions i conflictes, com quan l'any 1528 els habitants d'Arcavell van queixar-se al bisbe sobre l'actuació del veguer, que havia fet penjar uns condemnats en unes forques al punt fronterer amb Andorra –però en territori d'Arcavell–, un aspecte per al qual tenia competències com a veguer de la Seu, però no com a veguer d'Andorra.[24]

Un exemple: la falsificació de moneda de 1628

Per il·lustrar de forma més clara aquesta complementarietat entre la documentació municipal de la Seu i la documentació andorrana, ens centrarem en un cas concret. No es tracta pas d'un episodi inèdit, ja que ha estat estudiat anteriorment de forma aprofundida. Lars Martin Pohle, en el seu extraordinari estudi sobre la delinqüència a Andorra entre els anys 1600 i 1640, publicat l'any 2008, ja se'n feia ressò, i en aquest volum dels Papers de recerca històrica s'ocupa d'aquest mateix tema en un article específic. Es tracta del cas, l'any 1628, d'una falsificació de moneda local de la Seu, descobert en una borda andorrana.[25]

21. Vegeu-ho al *Manual Digest* d'Antoni Fiter i Rossell en l'edició de l'any 2000, publicada per la Fundació CaixaBank, a les pàgines 384 i 385. El fragment s'ha transcrit segons els criteris utilitzats en aquesta edició. És lògic que aquest detall hagi passat desapercebut fins al moment, ja que es troba inclòs al llibre tercer, capítol tercer del *Manual Digest*, que tracta *de las Quístias y tallas*, no pas als apartats corresponents a la descripció del sistema institucional del país, especialment al llibre primer, capítols primer –*Los Veguers de Andorra son Llochtinents y Viceregents dels Princeps, sa recepcio, jurament y Jurisdiccio ô Autoritat*– i segon –*Obligacions dels Veguers de las Valls de Andorra, sas facultats en particular, y derogacions delas generals, que tenian en son principi*–, on seria més lògic que s'esmentés aquesta particularitat.

22. Els juraments de càrrecs episcopals inclosos al Llibre de les usances corresponen als segles XVI i XVII. Com a exemple de l'acte d'investidura del nou veguer podem observar el procediment d'acceptació per part del Consolat de la Seu a partir de l'anotació corresponent a l'any 1580 inclosa als Llibres de Consells: *(...) E fonch per tot lo Consell acceptat y approbat per a regir tal càrrech de veguer, he encontinent foren jurades les usances he statuts de dita ciutat per dit mossèn Joan Antoni Roig y de Castellví, axí les scrites com les no scrites, si y segons los altres antepassats y provehïts de tal offici de veguer han acostumat fermar he jurar, y axí, legida y antesa la carta per sa senyoria reverendíssima als dits senyors cònsols y ciutat feta, attesa també la qualitat de dit mossèn Roig y Castellví, y agut sobre de assò madur consell y desliberació, arribà tantost lo dit mossèn Roig y de Castellví sens bastó de veguer, y constituït davant dits senyors cònsols y Consell fonch acceptat per veguer de dita ciutat y valls de Andorra, y li fonch donat lo bastó de veguer per dits senyors cònsols en presència de tot lo Consell en la present Casa de la Ciutat.* ACAU, Llibre de Consells de 1579 a 1617, fol. 30v.

23. Sense pretendre aportar una llista de motius, sí que val la pena fer notar que, per exemple, l'any 1600 el Consell no va acceptar com a veguer Miquel Descó perquè era del regne de València i perquè no era cavaller, *attés que per Constitució de Cathalunya està disposat que ninguna persona fora de regne puga obtenir càrrech de veguer ni balle en Cathalunya, y se entén que lo dit senyor Miquel Descó és de València; y també per quant esta ciutat està en consuetut de no acceptar los veguers que no sian cavallers, com sempre s'és vist que han presidit en lo càrrech de veguer cavallers y persones principals, y lo dit Descó no és cavaller, segons se entén. Per sò, se li fassa resposta al senyor bisbe que tinga a bé de nomenar altra persona per dit càrrech de veguer que tinga las calitats requeridas per dit càrrech.* En aquest cas la nova proposta de veguer, que sí que va ser acceptada, va recaure en Isidoro d'Aguilar. ACAU, Llibre de Consells de 1579 a 1617, fol. 513v-514, 515.

24. Vegeu-ho a CREUS GISPERT, L.: "Arcavell, la magnitud d'una frontera local...", p. 238, que ho cita a partir de documentació de l'Arxiu Municipal d'Arcavell (AMA, 19). Per acabar de complicar aquest aspecte, hem de fer notar que un conjunt de poblacions vassalles del bisbe d'Urgell tenien la condició jurídica de *carrers* de la Seu, i s'hi aplicava la seva legislació. Per aquest motiu el veguer –o batlle– de la Seu ho era també d'Arcavell, i podia actuar-hi com a veguer de la Seu però no pas com a veguer d'Andorra. Podem veure-ho explicitat de forma clara al mal anomenat *Memorial d'Oficis* de l'any 1570, conservat dintre el fons de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell, a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell, que al foli 29 especifica *los locs y tèrmens que tenen lo dret d'ella [de la ciutat], com són lo Pla de Sant Tirs, Torres, Archavell, Asnurri y la Vall de Arques*. En altres llistes, s'inclou també la vall de la Llosa entre els llocs del bisbe d'Urgell on s'aplicava la legislació de la Seu.

25. Vegeu POHLE, L. M.: *Perquè ara –gràcies a Déu– hi ha justícia. Un estudi sobre la delinqüència a Andorra als anys 1600-1640*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008, p. 150-163. En aquest volum dels Papers de recerca històrica vegeu l'article del mateix autor "Quin agravi vos havem fet a vosaltres? Un cas de falsificacions de monedes de l'any 1628".

Com que no cal repetir innecessàriament les circumstàncies del cas, ens limitarem a aportar la documentació conservada dintre del fons municipal de la Seu referent a aquest episodi.[26]
Esperem que aquesta petita mostra serveixi d'incentiu per a l'explotació de la documentació de la Seu d'Urgell i la utilització de les dades urgellenques en els estudis històrics sobre Andorra.

Annex documental[27]

1

1628, febrer 25

Els cònsols i el Consell d'Andorra donen notícia als cònsols de la Seu d'Urgell que han capturat Damià Oriol i Andreu Cerdanya en una borda, on batien moneda de la ciutat. Juntament amb la carta es conserva de forma extraordinària un fragment del full de llautó amb la mostra de les monedes encunyades.[28]
ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Cartes d'Universitats, 1628, febrer 25.
"Als molt magnífics los cònsols de la ciutat de Urgell, vida y salut, en la ciutat de Urgell.
Magnífics senyors,
Vui, dia de sant Masià, avem pres les persones de Damià Oriol d'exa ciutat y Andreu Serdanya, dit Capuxet,[29] de les Caldes, que'ls avem trobats en una borda que feien menuts d'exa ciutat, y los avem pres los cunys que feien los menuts, y la fulla y alguns de batuts, tot dinés d'exa çiutat, y axí nos a paregut [fer aquesta] a vostres mercès de avís, y guarde Déu als tots, de [Andorra] 25 de febrer 1628.
Los cònsols y Conssell de la vall de Andorra"

Carta d'avís enviada pels cònsols i Consell d'Andorra als cònsols de la Seu el 25 de febrer de 1628, en què se'ls avisa de la captura de Damià Oriol i Andreu Cerdanya. ACAU, Cartes d'Universitats, 1628 febrer 5.

Planxa de llautó amb la mostra de les monedes encunyades, enviada pels andorrans als cònsols de la Seu. ACAU, Cartes d'Universitats, 1628 febrer 5.

2

1628, febrer 28

Pere Pasqual, jutge de les valls d'Andorra, escriu al cònsol en cap de la Seu i li comunica diferents aspectes sobre l'afer de la moneda falsificada, referents a la hipotètica autenticitat dels motllos utilitzats per a batre la moneda i a les despeses i diligències dutes a terme en la causa judicial.
ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Cartes d'Universitats, 1628,

26. Sobre la moneda local de la Seu, vegeu CARRERAS Y CANDI, F.: "Encunyacions monetàries al Urgellet y Cerdanya (Edad Moderna)". *Boletín de la Sociedad Artístico-Arqueológica de Barcelona*. Núm. 46 (1905), p. 884-895; núm. 49 (1906), p. 129-147; núms. 51-54 (1907), p. 275-290, 343-349, 408-416, 485-499. En aquest interessantíssim estudi l'autor menciona diverses falsificacions de moneda local. Vegeu altres informacions sobre la moneda de la Seu –i en general sobre la moneda localitzada a Andorra– a CANTURRI MONTANYA, P.: *Monedes trobades a Andorra, usades entre els segles XII i XIX*". Andorra, 1981; i també a CANTURRI I MONTANYA, P.; VINYAS I FARRÉ, R.; MATAMALES I ISCLA, P.: *La moneda a Andorra*. Banc Agrícol i Comercial d'Andorra, 1991. Pel que fa a la moneda local de la Seu, cal fer notar que l'any 1545 l'emperador Carles va renovar el privilegi que tenia la ciutat des de temps immemorial per a fabricar moneda. Vegeu-ho al Copiador de Privilegis del fons municipal de la Seu d'Urgell –un volum que la documentació coetània anomenava *Llibre Vermell Nou*–, pàgines 151 i 152.

27. En les transcripcions de documents s'ha respectat estrictament l'ortografia original, però s'han normalitzat un conjunt d'aspectes per tal de facilitar-ne la interpretació. En aquest sentit, bàsicament s'han utilitzat els criteris actuals en l'ús de majúscules i minúscules, i s'ha normalitzat la puntuació i l'accentuació. En els casos en què el paper es troba deteriorat o perdut, s'ha inclòs el text entre claudàtors quan es tracta d'una interpretació. En els casos en què la pèrdua no permet reconstruir el contingut, incloem uns punts suspensius entre claudàtors.
28. Vegeu-ho a les fotografies que acompanyen aquest article.
29. Tot i que Lars Martin Pohle el troba citat com a *Caputxot*, en la documentació de la Seu el traç de les lletres permet llegir clarament *Capuxet* en aquest cas, i *Caputxet* en el document número 3.

ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Cartes d'Universitats, 1628, febrer 28.
"Al doctor micer Pere de Ortodó, cònsol en cap de la ciutat de Urgell, guarde Déu.
Dexant lo demés per a la vista, sols diré lo que per ara me apar importar més. Als presos se ha trobat dos mollos de menuts d'exa ciutat, y també la marca, y tot tant ben fet que'm posen en dupte no sien los matexos de la ciutat; vostra mercè ho mire perquè, si u eren, puga fer més apretades diligències. Mossèn Carreu entrà en consell y digué per part d'exa ciutat que vostres mercès abonaven lo premi y tots los gastos se farien en esta causa; aparegue'm cosa grave, perquè los presos tenen vuit hòmens de guarda contínua, y lo Consell gaste molt, y pens inportarà més de cent ducats abans no serà fet; repari-u dient que per asertar-o ere bé consultar-o ab la ciutat; y alesores respongué lo Consell que estave prompte en fer lo que la ciutat volrie y no més. A més de asò, a fet Carreu instància y part fermada, la qual he incertada en la enquesta, y la he admesa, lo que no podia fer sens prestar caució. Vostra mercè vege si en asò se ha asertat al gust d'exa ciutat, sertificant a vostra mercè que a no tenir l'ull en mirar per ella no detinria así una hora. Guarde Déu ha vostra mercè com pot, de la vila de Andorra, y febrer 28 de 1628.
Lo doctor micer Pere Pasqual y Callar"

3

1628, març 10

El Consell de la Seu d'Urgell, un cop assabentat de les diligències dutes a terme fins al moment, acorda que les despeses ocasionades per la causa judicial i la custòdia dels presoners siguin sufragades per la ciutat.
ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre de Consells de 1617 a 1657, fol. 160v-161.
(...) "Segonament fonch proposat per dits senyors cònsols com ja sab dit savi Concell com Damià Oriol y Andreu Cerdanya, dit lo Caputxet, stan presos en Andorra per aver-los trobat tot lo Consell plegat de dita vall en una borda, que feyen dinés de la present ciutat; los an trobat dos encunys de dinés de la present ciutat y la marquet [sic] y molts dinés fets y planxes de picar-les, y así lo senyor Alexandre de Taverner y de Montornés, veguer,[30] y lo senyor micer Pere Pasqual y Callar, jutge de dites valls,[31] y mossèn Antoni Carreu, síndich d'esta ciutat,[32] anaren estos dies passats en Andorra a fer-los la causa, y así dit síndich, per orde de dita ciutat, fa instància y part formada per a que sien castigats, y así se offereixen y's fan y faran molts y excessius gastos, tant en guardes com en fer-los la causa, y así si's pasarà avant, y que la ciutat fasse instància per a que sien castigats ells y los demés que consentiran en la fàbrica de aquella, y que's pagon los gastos que se offeriran, y que's voto lo fahedor.
(...) Quant al segon cap fonch conclòs nemine discrepante per dit savi Consell que llohen y approven lo que an fet los senyors cònsols fins assí en lo dels presos de Andorra, y que passon avant, y que lo síndich de la ciutat, que fasso instància y part formada contra aquells y sos còmplices fins a sentència diffinitiva; per aquest effecte, si se offereixen gastos, que los pago la ciutat, aquells que's faran justament per a que sien castigats dits Oriol y Cerdanya y altres que seran inculpats".

4

1628, març 13

El jutge Pere Pasqual escriu al cònsol en cap de la Seu d'Urgell i li exposa els seus arguments davant certes discrepàncies amb el Consell d'Andorra sobre la possibilitat de torturar els acusats a fi que exposi el seu parer sobre aquest assumpte.
ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Cartes d'Universitats, 1628, març 13.
"Al doctor micer Pere de Ortodó, cònsol en cap de la ciutat de Urgell, que Déu guarde.
Vuy dilluns s'és juntat a petició mia lo Consell d'esta vall, i'ls he dit lo intent que tenia y sap vostra mercè, y pensava demà dimarts publicar la sentència y torturar a Damià in caput sociorum per lo cas de la moneda, y a l'Andreu prometre-li misericòrdia de vida y membres si descobrie lo cas de la moneda clara y distinctament y descobrie també los companyons que tingué en lo cas de forsar la dona, lo que ell aguere fet, y a mi me parexie asertat per lo molt convé a la ciutat,

30. El bisbe havia nomenat com a veguer Alexandre de Taverner i de Montornés el 3 de febrer de 1628. Vegeu-ho a ACAU, Llibre de Consells de 1617 a 1657, fol. 160.
31. Pere Pasqual i Callar havia estat cònsol en cap i advocat de la ciutat de la Seu el 1627, i va ser Racional, responsable de l'Estudi de la ciutat i administrador de l'ermita de Boscalt –que restava sota alguna forma de patronatge per part del Consolat de la Seu– l'any 1628. Vegeu-ho a ACAU, Llibre de Consells de 1617 a 1657, fol. 134, 135, 154v-155.
32. Antoni Carreu havia estat síndic de la ciutat també l'any 1627 i va ser reelegit el 1628. vegeu-ho a ACAU, Llibre de Consells de 1617 a 1657, fol. 136, 155v.

y per no posar-o a perill de negativa en la tortura; e'ls vinguda esta resolució tan agra al Consell que a aparegut los havien pegat ab una masa al cap, perquè tenien per sert havia de condemnar a mort al Serdanya o a lo menos a tortura, per los casos de la mort del Truita[33] y de la violència de la dona. Y com jo he vist son zel tant gran de fer justícia, no obstant que jo tinc lo matex y pensava fer compliment de justícia condemnant-los a galera perpètua, he reparat, per fugir de murmuracions voluntàries, que sap vostra mercè que si jo fas esta causa és per dar gust al senyor bisbe, a exa ciutat y a esta vall, y axí'ls he dit que prenguesen lo proçés ab mon vot y resolució i'l portàsen a la Audiència o al senyor bisbe, y si jo no feia justícia complida y a son gust, que ja la farien exos senyors y exiria jo de scrúpol; y últimament los he dit que aportasen a vostra mercè lo proçés, y que, vist lo agués vostra mercè, si aconsellave que jo podia fer altra cosa la faria, emperò que quant a mi temia més de pecar per carta de masa que de menos. Al fin an pres esta última resolució, y porten a vostra mercè lo proçés. Vostra mercè sie servit de mirar-lo y dir-i son vot, que si li apar a vostra mercè que puc torturar-lo per los altros casos, jo u faré y seguiré son parer de vostra mercè.[34] Y perquè millor vostra mercè puga dir-i, tornaré a dir lo que diguí ja a vostra mercè de paraula:

Primerament, en lo cas de la mort del Truita, fetes totes les diligències que jo he sabut, no he pogut fortificar més la enquesta, y com lo [sic] testimonis diuen que lo Truita tanie rahons ab Tomàs Cerdaña, qui ere carni germà de dit Andreu, vui pres, apar que dit Andreu tenie obligació de valer a sa sanc, maiorment vehent que dit Truita ja stave ab la daga arrencada contre dit Tomàs Cerdanya, y axí, essent lo cas fet en rixa, no's podie alcansar més càstic del que li donaven, y quant feien ere dilatar la causa.

En la enquesta de la dona y havie per testimoni Miquel Alegre, al qual, per ser benefficiat, no havem pogut exigir la deposició a Juan Xuxurà, que segons lo dir de la dona y podie dir alguna cosa; no ha dit res perquè és carni germà del [...] Miquel Valls i son germà del Sant Julià los an fets apartar [...] havem sabut noves, y axí reste la enquesta sens proves ni [...] sufficients per a tortura.

E dit a tot lo Consell que si sabien gent que puguesen testificar, que'ls fesen venir, que jo faria nous actitats,[35] diuen que per ventura se'n trobarien, enperò serà com sempre, que quant són devant mi no diuen res, perquè està ja tutom sobornat. Soplique a vostra mercè ab les maiors veres del món y digue son parer lo més prest sie posible, perquè ademés del gran gasto que assí fa, sap vostra mercè la falta que jo fas en ma casa, y no dexo de sentir lo que pase, pus en ma consiènsia sé que sens respectes xics ni grans fas lo que puc y penso stirar la justícia tot lo que's pot astirar. També'ls he dit que, si no volien salvar vida y membres a Cerdanya, que les salvasen a un altre dels que feren al cas de la dona, perquè descobrir lo cas y ab exa deposició y de la dona prenent dos testimonis de la fama y auria medi per a torturar al Andreu Cerdanya, enperò si prenen aquest medi posam en gran contingència de no descobrir lo cas de la moneda. Vostra mercè sia servit com a tant exprimentat de scriure son parer [...] ab ell restaran los de Consell més satisfets y jo més [...] consiència. Guarde Déu a vostra mercè com pot, de la vila de Andorra, y marts 13 de 1628.

Lo doctor micer Pere Pasqual y Callar"

5

1628, abril 4

Assentaments de despeses sobre el fet de la moneda falsificada a Andorra, referents a la gratificació per la causa judicial i al trasllat dels presos a Barcelona per a ser embarcats a galeres.

ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre Racional de 1598 a 1653, fol. 332.

"E a dit [dia, 4 d'abril de 1628, van ser pagades] 40 lliures als síndics de Andorra, a bon compte per lo premi y gastos feren en la condemnació de Damià Oriol y Andreu Cerdanya.

E a dit, 30 lliures al governador del bescomptat, per portar dit Oriol y Cerdanya a las presons de Barcelona, per posar-los en galera".

6

1628, maig 25

El Consell de la Seu d'Urgell acorda pagar als andorrans les cinquanta

33. No hem de confondre aquest *Truita* –que identifiquem amb Joan Ribot, del Fener- amb un altre personatge conflictiu anterior també anomenat *Truita*, Pere Ribot, que es trobava entre els bandolers que l'any 1592 havien fugit del castell d'Arsèguel mentre les tropes reials els estaven assetjant. Al llistat de bandolers fugits del setge es documenta amb l'expressió *tal lo Truyta, de Andorra.* Vegeu-ho a OBIOLS PEREARNAU, Ll.: *Lo niu dels bandolers de Catalunya. Els setges del castell d'Arsèguel (1588-1592).* La Seu d'Urgell: Ajuntament d'Arsèguel i Salòria, 2012, p. 93. Sobre Pere Ribot, vegeu POHLE, L. M.: *Perquè ara...*, p. 351-352. Sobre Joan Ribot vegeu, en la mateixa obra, les pàgines 150 a 152.

34. Entenem que, en aquest cas, el jutge Pere Pasqual no es dirigeix a Pere d'Ortodó com a cònsol en cap de la Seu, sinó com a especialista en dret i com a advocat de la ciutat per a l'any 1628. Vegeu-ho a ACAU, Llibre de Consells de 1617 a 1657, fol. 154v. No és pas casual que l'anomeni *doctor* i *micer*, tractament utilitzat en referir-se a juristes. Segons el *Diccionari català-valencià-balear*, el tractament de *micer* fa referència a un *advocat, el qui professa la jurisprudència.*

35. actitar: tramitar, tractar una cosa amb freqüència, dur una causa o qüestió (*Diccionari català-valencià-balear*).

lliures que havien promès com a recompensa a qui demostrés la fabricació de moneda falsa de la ciutat.

ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell Llibre de Consells de 1617 a 1657, fol. 161-161v. 25 de maig de 1628.

"Primerament fonch proposat per dits senyors cònsols com ja sab dit savi Concell com Damià Oriol y Andreu Cerdanya, per fer menuts d'esta ciutat, foren condempnats en les valls de Andorra per lo doctor Pere Pasqual y Callar, jutge de dites valls de Andorra, a galera perpètua als predits Oriol y Cerdanya, y per fer-los la causa se estigué alguns dies, y lo Concell de la vall de Andorra a fet alguns gastos en la custòdia de aquells, y la ciutat los scrigué y prometé que'ls darie alguna ajuda de costa per a los gastos que farien, comprés emperò les sinquanta lliures que la ciutat avie promés de donar a qui darie provat lo cas que algú fabricàs menuts d'esta ciutat, y també lo senyor Alexandre Taverner, veguer d'esta ciutat y valls de Andorra,[36] demane coranta lliures tanbé a fet de gastos per dits presos, y també al senyor micer Pere Pasqual y Callar, jutge de dites valls d'Andorra y a mossèn Jacinto Steva, scrivent, que a pres la enquesta contra dits Oriol y Cerdanya, per no ser pràtich lo notari de dita vall, que voto dit savi concell de tatxar lo que se aurà de donar als predits respetivament. (...) Quant al primer cap fonch respost de que's dono al Consell de la vall de Andorra les sinquanta lliures se prometé de pris,[37] y si acàs los senyors cònsols an promés alguna cosa de més per los gastos, que se'ls dono, sols no fos cosa excessiva, a coneguda dels senyors cònsols".

7

1628, setembre 6

Assentament de despesa sobre la gratificació per la causa judicial contra Damià Oriol i Andreu Cerdanya.

ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre Racional de 1598 a 1653, fol. 333.

"E a dit [dia, 6 de setembre de 1628, van ser pagades] 10 lliures al senyor sacristà Viver ab girada dels andorrans, a cumpliment de 50 lliures se són donades als andorrans per lo premi y gastos de Damià Oriol y Andreu Cerdanya, condemnats a galera per fer diners de la Seu".

36. Vegeu, com ja s'ha tractat més amunt, la coincidència dels càrrecs de batlle de la Seu i veguer d'Andorra sobre la mateixa persona, ben explícita en aquesta cita.

37. pris: premi (*Diccionari català-valencià-balear*).

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 45-49 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.53 ISBN: 978-99920-61-16-9

La moneda, un valor i un patrimoni cultural en contínua evolució

Les monedes de la caixa-arxiu de casa Bonavida

Papers de recerca històrica 7

Domènec Bascompte i Grau

Historiador, arxiver i responsable de Patrimoni Cultural del Comú de Canillo
dmc@andorra.ad

Resum

La moneda, un valor i un patrimoni cultural en contínua evolució. Les monedes de la caixa-arxiu de casa Bonavida.

Un inventari i catàleg de monedes permet elaborar un discurs sobre el paper de les monedes a la parròquia de Canillo. L'existència d'aquestes monedes de petit valor suposa unes relacions comercials i socials amb contrades veïnes que són evidents en una economia agrícola i pastoral amb tendència a l'autoabastiment.

Resumen

La moneda, un valor y un patrimonio cultural en continua evolución. Las monedas de la caja-archivo de casa Bonavida.

Un inventario y catálogo de monedas permite elaborar un discurso sobre el papel de las monedas en la parroquia de Canillo. La existencia de estas monedas de pequeño valor supone unes relaciones comerciales y sociales con zonas vecinas, evidentes en una economía agrícola y pastoral con tendencia al autoabastecimiento.

Résumé

La monnaie, une valeur et un patrimoine culturel en évolution continue. Les monnaies de la caisse- archives de Chez Bonavida.

Un inventaire ainsi qu'un catalogue permet d'élaborer un discours à propos du rôle des monnaies dans une paroisse: Canillo. La présence de ces monnaies de valeur réduite indique des rapports commerciaux et sociaux avec les contrées voisines, logiques dans une économie agricole et campagnarde enclin à l'autoapprovisionnement.

Abstract

Coinage, a social value and cultural heritage in continuous evolution. The coins of the Casa Bonavida safe-archive.

An inventory and catalogue of coins allows us to draw up a discourse on the role of coins in the Parish of Canillo. The existence of these coins of small denominations implies commercial and social relationships with neighbouring countries that can not be taken for granted in an agricultural and pastoral economy with a tendency towards self-sufficiency.

Aparició i desenvolupament del fet monetari a Europa

Euros, francs, pessetes... monedes quotidianes avui i de fa 10 anys, però al llarg de la història, per les valls d'Andorra, i en particular a la parròquia de Canillo, han circulat diferents tipus de monedes segons el moment de la historia a què ens estiguem referint. Les troballes arqueològiques, les referències escrites i la recuperació de monedes antigues així ens ho fan saber. Però, què s'entén per moneda i on es troba el seu origen? La moneda és la mesura de valor material de les coses i la seva divisibilitat facilita qualsevol mena d'intercanvis des dels més grans fins als més petits. La moneda fou creada pels lidis al segle VII aC i aviat se n'escampà l'ús pel món grec i per tot l'àmbit mediterrani. Amb anterioritat es feien els canvis a troc o per les anomenades "premonedes": caps de bestiar, pells, formatges, blat, objectes d'artesania... Aquesta pràctica es manté en plena vigència fins al segle XIII a Europa, tot i l'existència de la moneda. Les antigues monedes tenien valor propi i es taxaven d'acord amb el seu contingut de metall, en especial or i plata, al qual s'afegia un sobrepreu per cobrir les despeses d'encunyació i els guanys del poder emissor; la suma de tots aquests aspectes donaven el valor oficial a la moneda. La relació entre el nombre i la importància de les transaccions i l'abundància o escassetat de metalls regulava les relacions entre els metalls preciosos i les mercaderies. Per això les monedes gregues i romanes, que eren de pes alt, temps d'abundància de metalls, facilitaven els intercanvis comercials en baixar el seu valor respecte el valor de les mercaderies. Per contra, durant el període medieval, a causa de l'escassetat de metalls, es produeix una alta valoració de la moneda en relació amb les mercaderies, ja que tenen un pes molt inferior a les monedes encunyades durant el període clàssic. Amb el descobriment d'Amèrica es produeix un fort increment a Europa, a partir del segle XVI, de les existències d'or i plata, que fa que el valor de la moneda respecte a les mercaderies torni a ser molt baix i, per tant, es dóna un impuls important a les transaccions comercials, amb la consegüent reactivació econòmica en el vell continent. A partir del segle XIX i arran del procés d'industrialització, del creixement demogràfic i d'un nou període d'escassetat de metalls nobles a Europa, l'increment dels intercanvis ja no

va permetre l'existència d'una moneda-valor i neix el concepte de moneda fiduciària, és a dir, una moneda sense valor intrínsec apreciable a causa de l'escassetat de metalls nobles que conté, el valor de la qual es dóna per consens, a partir de criteris econòmics i financers. La implantació d'aquest nou concepte monetari se sustenta en l'aparició del paper moneda, conegut popularment com a bitllet. La creació i desenvolupament de la Comunitat Econòmica Europea fomenta la creació de l'ecu primer i de l'euro més tard, amb el qual s'implanta la unió i unificació monetària en una bona part de països europeus.

Troballes i testimonis de la circulació monetària a Andorra (s. I aC-s.XVI)
A Andorra no hi ha hagut mai una moneda pròpia i sempre s'han fet circular les monedes vigents a Catalunya i al sud de França, excepte en un moment puntual durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) i quan s'han emès diners destinats a col·leccionistes. Les primeres monedes trobades a Andorra daten del període iberoromà (s. II-I aC) i s'han localitzat al jaciment del roc de l'Oral, a Encamp (Cristina Yáñez, 2010). Hi ha també notícia de l'existència d'un tresor de 17 monedes de bronze i argent datades del període iberoromà, entre els segles I aC i I dC, avui desaparegudes. De l'època romana destaca la troballa de 5 monedes datades entre els segles III i IV dC al roc d'Enclar (Mariví Gomis, 1997). L'escassetat de moneda es fa evident a Andorra entre els segles VI i XII, període en què a penes s'han trobat restes numismàtiques, i en el qual el sistema del troc es troba en ple apogeu. L'intercanvi de propietats i immobles és un fet freqüent, i els senyors feudals són els que disposen de més numerari com es testimonia en la compra de dues vinyes a particulars, a la parròquia d'Andorra pel comte d'Urgell, Sunifred, a principis del segle X (Jordi Guillamet, 1988), en la qual es van fer servir els sous i els argents de plata com a monedes per dur a terme les transaccions. Al llarg dels segles XII i XIII les monedes que circulen per Andorra són els diners, ja siguin catalans, agramontesos o melgoresos, com els que s'han trobat als jaciments del Roc d'Enclar, Sant Andreu del Prat del Campanar i de Sant Cerni de Nagol (Codina, O. i Fortó, A., 2010). Les monedes fortes de Barcelona com la lliura, el sou i el diners de tern i el florí d'or esdevenen les monedes de referència a la Corona d'Aragó i també a l'Andorra del segle XIV (Baiges, I. J. i Fages, Mariona, 1993). Una de les primeres notícies sobre la circulació de moneda entre habitants de la parròquia de Canillo la trobem l'any 1421, en què, en un interrogatori de la cúria de les valls d'Andorra sobre l'ús de les muntanyes del Bac de la Casa i del Bac de la Lata, el testimoni Bernat Dustol (a) *Joanina*, mercader d'Ax, recorda haver venut una mula a Pere Armany, del Tarter, per un preu de 22 florins d'Aragó (Vela, S., 2002). A partir del segle XVI, a la parròquia de Canillo es documenta la presència de moneda castellana, com consta en una anotació en el llibre de comptes datada el 1556, en què les cases Hortell, Puigcernal, Bonit, Gastó, Regí i Vidal havien de lliurar un ducat pel pagament de la quèstia [ACC, llibre de comptes (1550-1612, f. 68)]. L'evolució dels tipus de moneda que van circular a Andorra entre els segles XVII i XX es pot explicar en bona part a partir de la col·lecció de monedes trobades a la caixa arxiu de la casa Bonavida de Canillo.

Les monedes de la caixa arxiu de la casa Bonavida (s.XVII-XX)
En una recuperació de documents del Comú de Canillo que es trobaven en la caixa arxiu de casa Bonavida, duta a terme l'any 2009, es va trobar un saquet de roba que contenia 41 monedes datades entre el segle XVII i el 1962. A continuació es mostra un quadre on es detallen les monedes, la seva datació i la seca on foren encunyades.

Saquet de roba on es custodiaven les monedes del Comú de Canillo que es conservaven a casa Bonavida. Comú de Canillo/Col·lecció de casa Bonavida.
Foto : Arxiu del Comú de Canillo

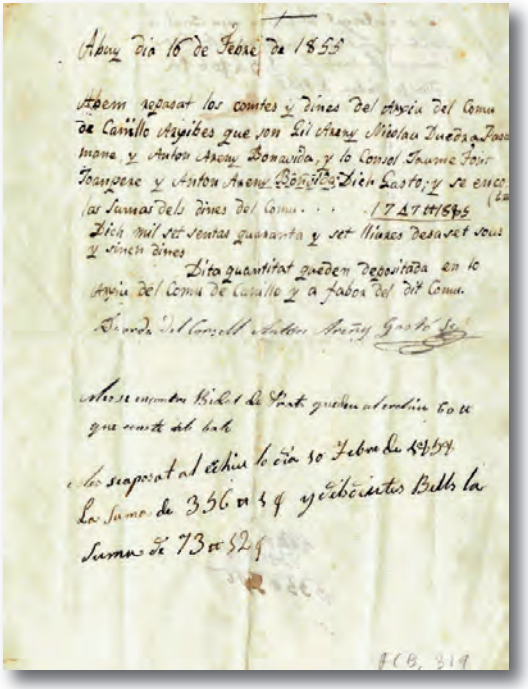

Document del passament de comptes dels diners de l'arxiu del Comú de Canillo.
Arxiu Comú de Canillo/Fons casa Bonavida, núm. 319.

Núm.	Tipus moneda	Data encunyació	Seca	Observacions
1-5	Ral de 4 de plata	s. XVII-XVIII	Sudamèrica	Es retallava per aprofitar la plata
6	Ral de plata	s. XVII-XVIII	Sudamèrica	Desgastada per l'ús
7	1 Ral de 2 de l'època de FelipV	1723	Seca de Segòvia	
8	1 Ral d'1 de l'època de Carles III	1778	Seca de Guatemala	
9-10	8 maravedís	Finals s. XVIII- principis s. XIX	--	Desgastades per l'ús
11-12	2 maravedís	s. XIX		Desgastades per l'ús
13-14	4 maravedís de l'època de Carles IV	18..-1805	Seca de Segòvia	Desgastades per l'ús
15	8 maravedís de l'època de Carles IV	1808	Seca de Segòvia	
16-20	8 maravedís de l'època de Ferran VII	1818-1830	Seques de Segòvia i Júvia	
21	4 maravedís de l'època de Ferran VII	1833	Seca de Segòvia	
22	6 cuartos de l'època d'Isabel II	1838	Seca de Barcelona	
23-25	8 maravedís de l'època d'Isabel II	1842-1847	Seca de Segòvia i Júvia	
26	100 rals de l'època d'Isabel II	1855	Seca de Barcelona, Madrid o Sevilla	Moneda d'or de baixa qualitat
27-28	5 cèntims Govern Provisional	1870	Seca de Barcelona	
29-30	10 cèntims Govern Provisional	1870	Seca de Barcelona	
31-33	10 cèntims de l'època d'Alfons XII	1877-1878	Seca de Barcelona	
34	2 cèntims de peso argenti	1890	Seca Argentina	
35	10 cèntims de l'època de Franco	1940	Fàbrica de moneda i timbre	
36	5 cèntims de l'època de Franco	1941	Fàbrica de moneda i timbre	
37	1 pesseta de l'època de Franco	1944	Fàbrica de moneda i timbre	
38	50 cèntims de l'època de Franco	1949	Fàbrica de moneda i timbre	
39-40	5 francs de la República Francesa	1947/1949	Fabrique française de la monnaie	
41	5 cèntims de la República Francesa	1962	Fabrique française de la monnaie	

Inventari de les monedes trobades a la caixa-arxiu de casa Bonavida
Avaluació realitzada per David Mas, del Servei de Patrimoni del Govern d'Andorra, el 15 d'octubre de 2009

No s'ha pogut donar una explicació clara sobre l'origen i la funció d'aquest saquet de monedes. El fet que s'hagi trobat dins la caixa on es conservava la documentació del Comú de Canillo, a casa Bonavida de Canillo, ens ratifica que el sac i les monedes són propietat del Comú de Canillo, fet que ens ha confirmat el Sr. Francesc Areny, hereu actual de casa Bonavida, la qual cosa descarta la possibilitat que aquestes monedes formin part d'una col·lecció particular de la casa. I també pel fet que alguns veïns del poble recorden que aquestes monedes havien estat a Casa Comuna, quan aquesta estava situada a l'edifici conegut com Cal Metge, abans de ser traslladades a la caixa arxiu de casa Bonavida. Si el sac i les monedes són del Comú de Canillo, el més probable és que siguin una resta dels diners, en forma de moneda, de l'antiga caixa –coneguda com a arxiu– del Comú i que hi fossin dipositades durant el trasllat de la Casa Comuna de cal Metge al nou edifici del Comú. Confirmen aquesta possibilitat els testimonis escrits conservats en documents de l'arxiu de casa Bonavida a partir dels quals es pot documentar que durant el mes de febrer, entre els anys 1855 i 1865, els arxivers, cònsols i altres membres del Consell del Comú de Canillo feien un recompte del que hi havia a la caixa de l'arxiu, i en funció de la situació econòmica de cada any, s'hi podien trobar entre 365 i 1.747 lliures (ACC/FCB, núm. 319 i 320). Altres monedes emprades a Andorra, de les quals no s'ha trobat cap mostra en aquesta col·lecció, són el sisè, el sou i la dobla d'or.

Alguns detalls sobre les monedes trobades

- Rals de plata: el ral de plata contenia 3,35 grams de plata i va començar a circular per la Corona de Castella a partir del segle XIV. Els seus múltiples eren les monedes de 2 rals, 4 rals i el ral de vuit. Aquesta moneda esdevingué la base del sistema monetari espanyol fins al segle XIX. Els rals de plata trobats a la caixa arxiu de casa Bonavida podien haver estats encunyats a partir del segle XVII en alguna de les seques de Mèxic, Lima, Potosí, Bogotà, Papayán o Santiago de Xile i portats a Europa per mar, mitjançant galiots. En alguns casos es fraccionaven per obtenir la plata de forma directa com a valor d'intercanvi.

Rals de plata encunyats en seques d'Amèrica del Sud entre els segles XVII i XVIII. Comú de Canillo / Col·lecció de casa Bonavida.

Foto: Arxiu del Comú de Canillo

Ral de 2 de plata encunyat a la seca de Segòvia l'any 1723. Comú de Canillo / Col·lecció de casa Bonavida.

Foto: Arxiu del Comú de Canillo

- El maravedís modern: no s'ha de confondre amb el maravedís medieval, és una moneda de coure que fou vigent a Espanya entre el 1474 i el 1854. Es van encunyar monedes d'1, 4, 8 i 16 a les seques de Coca, Segòvia i Júvia, entre altres.

- El quarto: moneda de coure amb poca quantitat de plata que equivalia a 8 maravedís. S'encunyà entre els segles XIV i XIX a Granada, Barcelona, Filipines, Mèxic, Guaiana, Cuba, Papayán i Berga.

- Els cèntims: Apareixen per subdividir la unitat monetària de la pesseta. Inicialment es varen emetre monedes d'1, 2, 5, 10, 30 i 50 cèntims. Les monedes entre 2 i 10 cèntims eren de bronze. La de 20 cèntims portava 1 gram de plata i la de 50 cèntims, 2,5 grams de plata. Els cèntims foren descatalogats l'any 1983 perquè ningú no els utilitzava. Els cèntims del Govern provisional: els va emetre l'any 1870 el Govern provisional d'Espanya i estigueren en vigència fins l'any 1941. S'encunyaren en bronze i tenien un pes de 10 grams. La moneda de 10 cèntims era coneguda com la "perra gorda" i la de 5 cèntims com la "perra chica", ja que la imatge que les identificava semblava més un gos que un lleó. Les seques es trobaven a Barcelona, Madrid o Sevilla.

- La pesseta: fou la moneda de curs legal a Espanya des del 1868 fins al 2001, any en què fou substituïda per l'euro. El nom de la moneda prové de Catalunya, d'una peça de moneda petita anomenada "pesseta". S'establí com a única moneda oficial d'Espanya l'any 1868 en substitució de l'escut, i va deixar fora de servei les 21 unitats monetàries que encara es trobaven en circulació. Al principi una pesseta equivalia a 4 rals de plata. Al llarg de la seva història s'encunyaren monedes de 2, 5, 10, 25, 50 i 100 pessetes. Fins a la Segona República s'encunyaren en or i plata, i així 1 pesseta portava 5 grams de plata de llei de 900 mil·lèsimes, i 100 pessetes, 32,25 grams d'or de llei de 900 mil·lèsimes. A partir de l'any 1937 les pessetes es fabriquen amb un aliatge de coure i níquel, la qual cosa fa que es coneguin com a "rúbias", i a partir del 1982 es componen d'un aliatge d'alumini. Durant la Guerra Civil Espanyola la manca de líquid va motivar que moltes poblacions emetessin les seves pròpies pessetes, situació que també es donà a Andorra a través del Consell General. La pesseta s'encunyà només a Madrid, a la fàbrica de moneda, i a partir del 1893 a la Fábrica Nacional de Moneda y Timbre, també a Madrid. A la parròquia de Canillo va ser tradició lliurar una moneda de pesseta a tots els canillencs en el moment d'exercir el dret a vot, fins que va desaparèixer aquesta moneda, fet que va obligar el Comú a cercar altres alternatives.

5 cèntims de pesseta de l'any 1949. Comú de Canillo / Col·lecció de casa Bonavida.

Foto: Arxiu Comú de Canillo

- Peso moneda nacional: fou la moneda vigent a Argentina del 1881 al 1968, any en què fou substituïda pel peso llei. Fou el primer intent de crear una moneda única a Argentina. Equivalia a 1 pes en or, és a dir 1,612 grams d'or de llei de 900 mil·lèsimes, i el de plata a 25 grams. Un pes se subdividia en 2, 5, 10, 20 i 50 cèntims.

2 cèntims de peso argentí del 1890. Comú de Canillo / Col·lecció de casa Bonavida.

Foto: Arxiu del Comú de Canillo

- Franc francès: va ser la moneda de curs legal a França abans de l'entrada en circulació de l'euro, el primer de gener del 2002. Es dividia en 100 cèntims. L'origen del franc es remunta al segle XIV i equivalia a 1 lliura tornesa. Lluís XIII abolí el curs legal d'aquesta moneda l'any 1641 a favor del lluís d'or o escut. El franc fou restablert com a moneda nacional l'any 1795, en plena revolució, i portava 4,5 grams de plata fina. A principis del segle XIX també s'encunyaren francs en or. Les dues guerres mundials van afeblir el valor del franc i per aquest motiu l'any 1960 es va crear el nou franc francès, Franc Nouveau, canvi que fou difícil d'assimilar en aquells moments per la gent més gran, motiu pel qual

continuaren fent la conversió dels valors a francs antics. El franc se subdividia en monedes de 10, 20 i de 50 o ½ franc, i com a unitat van circular les monedes d'1, 2, 5, 10 i 20 francs. En la seva darrera etapa els francs eren compostos d'un aliatge de bronze, alumini i níquel, i els darrers foren encunyats en acer inoxidable. La Fàbrica Francesa de la Moneda fou l'encarregada d'encunyar els francs a les acaballes de la Segona Guerra Mundial.

5 cèntims de franc de l'any 1962. Comú de Canillo / Col·lecció de casa Bonavida.

Foto: Arxiu Comú de Canillo

Per concloure

La moneda, al marge del valor econòmic intrínsec que pugui tenir, amb el pas del temps adquireix valor com a patrimoni cultural. Són testimoni del moment històric que han viscut els nostres avantpassats o que estem vivint nosaltres mateixos. El llegat cultural mundial que suposa la conservació dels diferents tipus de monedes és una mostra de la diversitat cultural que existeix al món. També cal valorar-ne el component artístic. El mateix es pot dir pel que fa als segells.

Per sort aquesta visió cultural de la moneda encara es pot mantenir, ja que no a tot el món s'usa la mateixa moneda i en el cas d'Europa, tot i la vigència quasi unitària de l'euro, cada Estat encunya els seus propis euros, fet que els dóna una personalitat pròpia, malgrat que hagin desaparegut les monedes pròpies de molts països. Andorra, molt aviat també per primer cop, encunyarà euros, una magnífica oportunitat que a la llarga enriquirà el gran aparador del patrimoni cultural europeu i mundial, i per als que vivim i treballem a Andorra ens ha d'omplir d'orgull poder fer córrer una mostra del nostre patrimoni cultural arreu del món.

Però la història de la moneda, com s'ha vist al llarg d'aquest escrit, està en contínua evolució i qui sap quines sorpreses ens prepara. Només formulo, per acabar, algunes preguntes, avui sense resposta. Aconseguirà l'euro mantenir-se com a moneda de la majoria de països europeus? Sortirà algun país de la zona euro? Es recuperaran antigues monedes avui sense vigència? S'incorporaran nous països a la zona euro? Es crearà una moneda única en altres continents? Continuarà essent la moneda física l'element bàsic per a les transaccions comercials i per al pagament de contribucions, o, per contra, desapareixerà i els pagaments s'establiran a partir de paràmetres purament comptables i financers, basats només en monedes virtuals de compte? No és cap secret dir que avui en dia el preu de l'or i la plata ha arribat a valors molt elevats i la compravenda d'objectes d'or i plata coneix un fort impuls, senyal que el valor de la moneda i del diner corrent a Europa està devaluat i sota mínims. Això em fa pensar que hem tocat fons i que potser caldrà trobar altres referents que no siguin l'or i la plata si volem sortir de la situació de crisi actual, ja que els recursos del nostre planeta ja s'han esgotat i no crec que tampoc es pugui trobar or i plata en altres planetes del sistema solar, i per tant es pugui repetir la mateixa sortida que en el cas de la crisi medieval europea, és a dir, com a conseqüència del casual descobriment d'aquella Amèrica plena de metalls preciosos que va revolucionar l'economia europea de principis del segle XVI. Si algun agosarat aventurer vol seguir l'exemple de Cristòfor Colom, agafar tres naus tripulades i navegar pel nostre sistema solar a la recerca de nous horitzons, potser en funció del que es trobi pot ajudar a solucionar la greu crisi econòmica que estem patint.

Fonts bibliogràfiques

BASCOMPTE GRAU, D.. *Diplomatari de la Vall d'Andorra. Segle XVII*. Govern d'Andorra, Andorra la Vella, 1997.

CODINA VIALETTE, O.; FORTÓ GARCIA, A. "Poder, comunitats i territori. Una interpretació arqueològica de l'Andorra dels segles VI al XII." *A Andorra un llarg i profund viatge*. Govern d'Andorra-Fundació Crèdit Andorra, Andorra, 2009.

CRUSAFONT, M. "La Moneda: identificació i significació". A *Santa Eulàlia d'Encamp. Evolució històrica d'un edifici. Segles IX-XX*. Monografies del Patrimoni.2. Govern d'Andorra. Andorra la Vella, 1990.

FAGES, M.; BAIGES, I. J. *Diplomatari de la Vall d'Andorra. Segle XIV*. Govern d'Andorra, Andorra la Vella, 1993.

GOMIS, M. "Les monedes". *A Engordany. La vida al solà. Segles II aC-XX dC*. Monografies del Patrimoni Cultural d'Andorra. Govern d'Andorra, Andorra la Vella, 1993.

GOMIS, M. "Les monedes". A *Roc d'Enclar. Transformacions d'un espai dominant. Segles IV-XIX*. Monografies del Patrimoni Cultural d'Andorra. Govern d'Andorra, Andorra la Vella, 1997.

GUILLAMET ANTÓN, J. *Aproximació a la història social, econòmica i política d'Andorra. Segles IX-XIII*. Consell General. Andorra la Vella, 1997.

MESTRE I CAMPI, J. (director). *Diccionari d'història de Catalunya*. Ed.62. Barcelona, 1992.

VELA, S. *Diplomatari de la Vall d'Andorra. Segle XV*. Govern d'Andorra, Andorra la Vella, 2002.

YAÑEZ DE ALDECOA, C.; MAESE FIDALGO, X. "De les primeres societats caçadores recol·lectores a la implantació del món visigòtic. Del 12.000 aC al 600 dC". A *Andorra un llarg i profund viatge*. Govern d'Andorra- Fundació Crèdit Andorrà, Andorra, 2009.

Fonts documentals

Arxiu del Comú de Canillo: fons de casa Bonavida.

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 51-55 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.54 ISBN: 978-99920-61-16-9

Monedes emeses per a Andorra pel Servei d'Emissions del copríncep episcopal del Principat d'Andorra

Papers de recerca històrica 7

Jordi Puigdemasa i Casanovas
Director del Servei d'Emissions

Resum
Monedes emeses per a Andorra pel Servei d'Emissions del copríncep episcopal del Principat d'Andorra.
Les monedes emeses pels Serveis del copríncep episcopal, abans de la Constitució, eren de curs legal, però no habitual. Les emeses posteriorment (amb la Constitució la capacitat d'emetre moneda és de l'Estat) formen un conjunt de col·lecció, d'alt valor i prestigi en el món numismàtic pel seu valor i acurada tria de motius.

Resumen
Monedas emitidas para Andorra por el Servicio de Emisiones del copríncipe episcopal del Principado de Andorra.
Les monedas acuñadas por los Servicios del copríncipe episcopal, antes de la Constitución, eran de curso legal, pero no habitual. Las emitidas posteriormente, con la Constitución la de emitir moneda es una potestad del Estado, forman un conjunto de colección, de alto valor y prestigio en el mundo numismático por su valor y cuidadosos motivos.

Résumé
Des monnaies émises pour l'Andorre par le service d'émission du Coprince Episcopal de la Principauté d'Andorre.
Les monnaies émises par les Services du Coprince Épiscopal, avant la Constitution, avaient cours légal mais il n'y avait pas de circulation de monnaie.
Depuis la constitution c'est à l'État que revient la responsabilité de l'établissement de la monnaie, c'est un ensemble qui constitue une collection d'une grande valeur, de même, dans le milieu numismatique elles ont une renommée par sa valeur et par le choix soigné des motifs.

Abstract
Coins emitted for Andorra by the Servei d'Emissions del copríncep episcopal del Principat d'Andorra.
Coins emitted by the services of the Episcopal Co-prince before the Constitution were legal tender, though rarely used as such. Those emitted afterwards, when under the Constitution the power to emit coinage is granted to the State, are high-value and prestigious collectibles in the coin-collecting world due to their heigh value and precise choice of motives.

Coneixem la moneda com un mitjà de pagament amb valor alliberador, però la moneda té una altra cara que va més enllà del seu valor intrínsec. Amb el pas del temps, la moneda es converteix en una font de coneixement històric, en un testimoni cultural i patrimonial dels pobles, en un signe d'identitat i en un preciós objecte de col·lecció.
L'any 1977 el Servei d'Emissions iniciava el recorregut en el món de la numismàtica amb l'emissió de la primera moneda de col·lecció dedicada a Sant Ermengol. Trenta-cinc anys més tard podem afirmar que les monedes de col·lecció en diners conformen una de les col·leccions més variades i preuades del món.

1977 – Sant Ermengol (or)

1977 – Sant Ermengol (argent)

La voluntat del Servei d'Emissions ha estat l'emissió de monedes realment exclusives que poguessin captar l'interès dels col·leccionistes de tot el món. Aquesta exclusivitat s'ha sostingut en tres pilars bàsics: l'originalitat dels dissenys, la qualitat de l'encunyació i la innovació dels acabats.

1992 – Acord Andorra CEE 1991 (argent i or)

Per a l'encunyació de les monedes el Servei d'Emissions ha volgut contractar les cases de moneda més prestigioses, escollint en cada moment una institució que estigués disposada a col·laborar per tal d'aportar un valor diferenciador a les nostres monedes. Així, hem estat innovadors en la combinació de metalls, en l'aplicació de noves tècniques d'encunyació i en la incorporació de nous elements en els dissenys de les monedes. Andorra fou el primer país que va introduir al mercat numismàtic una moneda de plata amb la inserció d'una peça d'or. Aquesta moneda fou creada mitjançant un laboriós procés en el qual s'encunyaven per separat les peces d'argent i d'or i posteriorment es produïa l'acoblament mitjançant una tercera encunyació conjunta dels dos metalls. Aquesta moneda fou guardonada, entre d'altres, amb el premi al concepte d'encunyació més innovador en el marc dels guardons a la Moneda de l'any,[1] del 1993. Un altre exemple més recent d'aquesta inquietud per emprar innovacions tecnològiques és la moneda en argent dedicada al papa Joan Pau II, de l'any 2010, on s'incorpora per primera vegada en una moneda un holograma acromàtic en tres dimensions. Aquest esforç a conformar una col·lecció de monedes variada i incomparable, sense les limitacions que comportaria estar lligat a una sola casa de moneda, és un dels fets que ha estat més apreciat i valorat pels col·leccionistes.

2010 – Joan Pau II (argent)

2011 – Beatificació de Joan Pau II (argent)

Un altre dels punts en què s'ha focalitzat la nostra atenció és el valor artístic de les monedes. Això ens ha portat a col·laborar amb els millors artistes, amb gravadors i escultors de reconegut prestigi internacional, que ens han ajudat a crear autèntiques obres d'art en forma de moneda. En aquest sentit, destaca la col·lecció de monedes de Nadal en or, iniciada l'any 2001, que ha esdevingut tot un referent del mercat numismàtic internacional i ha aconseguit la fidelitat de col·leccionistes de diversos països, que esperen amb delit l'emissió d'aquesta moneda que coincideix amb les dates nadalenques.

2007 – Nadal (or) 2008 – Nadal (or)

2009 – Nadal (or) 2010 – Nadal (or)

2011 – Nadal (or)

2012 – Nadal (or)

En el context del valor artístic de les monedes emeses pel Servei d'Emissions, volem mencionar també el guardó Moneda de l'any del 1998 a la moneda Europa, que fou guanyadora absoluta en la categoria de moneda més artística. I una menció molt especial per ser l'últim premi obtingut aquest 2012 en els guardons a la Moneda de l'any al concedit a la moneda Flora i fauna dels Pirineus, que mostra una simpàtica imatge d'un ós bru.

1998 – Sèrie Europa (argent)

Cal destacar també els guardons obtinguts el 1992, amb la moneda bimetàl·lica en plata i or dedicada a Carlemany, i el 1994, amb la moneda d'or que reprodueix un esquirol, atorgats pels lectors de la

1. El guardó Moneda de l'any, organitzat per l'editorial americana *Krause Publications*, a punt de complir la seva 30a edició, s'ha convertit a escala internacional en el reconeixement més important en l'àmbit numismàtic.

revista alemanya *Deutsches Münzen Magazin*. Com a curiositat, volem esmentar que l'any 2000 la revista americana *Coin Connaisseur* va fer una selecció de les 10 monedes artísticament més maques del segle XX i la moneda dedicada a la Constitució andorrana va ser una de les elegides.

1990 – Esquirol (or)

1994 – Constitució andorrana (argent i or)

Les monedes són testimoni de la història dels països. Les monedes del Servei d'Emissions han estat testimoniatge també d'alguns dels principals esdeveniments de la història recent d'Andorra, com ara els casos de les monedes commemoratives de l'Acord d'unió duanera i comercial entre Andorra i la CEE de principis de la dècada dels noranta, la moneda dedicada a la Constitució andorrana del 1993 o les monedes commemoratives de l'ingrés d'Andorra en organismes internacionals com l'ONU o el Consell d'Europa, entre d'altres. Altres vegades les monedes han estat també un instrument per donar a conèixer les arrels fundacionals de l'actual coprincipat, destacant en aquest sentit les monedes dedicades als Pariatges de 1278 i 1288.

1978 – VII Centenari del Pariatge (or)

1988 – VII Centenari del segon Pariatge (argent i or)

2003 – 10è aniversari de la Constitució andorrana (argent i or)

1994 – Ingrés a l'ONU (argent)

1995 – Ingrés al Consell d'Europa (argent)

2008 – 15è aniversari de la Constitució (or)

Els Jocs dels Petits Estats en l'àmbit esportiu o les monedes dedicades a donar a conèixer la flora i la fauna autòctones han tingut també una gran acceptació. L'art andorrà també ha estat ben present en les emissions des del primer moment amb unes reproduccions excel·lents de les esglésies romàniques del nostre país, sense

oblidar-nos de la moneda commemorativa del 75è aniversari de la coronació de la Mare de Déu de Meritxell.

1988 – Sèrie ordinària del romànic andorrà

1991 – Jocs dels Petits Estats (argent)

1996 – Mare de Déu de Meritxell (argent i or)

1992 – Sèrie de la protecció a la natura (argent)

D'altra banda, s'han commemorat també els esdeveniments de caire més internacional en l'àmbit de l'esport en què Andorra ha participat, com ara els Jocs Olímpics, i s'han signat acords amb institucions tan reconegudes com la FIFA per a l'emissió conjunta de monedes commemoratives. D'altres vegades s'ha volgut deixar constància en les nostres monedes d'aniversaris com el de la Declaració Universal dels Drets Humans, i els cinquantens aniversaris del Consell d'Europa i de la FAO.

1995 – 50è aniversari de la FAO (argent)

1997 – Campionat mundial de futbol, França 1998 (argent)

1999 – Sèrie del 50è aniversari del Consell d'Europa (argent)

2003 – Copa mundial de la FIFA 2006 (argent)

Aquestes temàtiques s'han combinat amb d'altres de tipus històric i cultural més universal per tal de fer possible que les monedes d'Andorra siguin presents i apreciades arreu del món.

1996 – Europa (or)

1997 i 1998 – Sèries dels grans compositors (argent)

Un bon exemple del prestigi obtingut per les monedes andorranes és el fet que el comitè organitzador del Gran Jubileu de l'any 2000 confiés l'emissió de les úniques monedes de col·lecció commemoratives d'aquest esdeveniment d'àmbit mundial al Servei d'Emissions.

1999 – Sèrie Gran Jubileu de l'any 2000 (argent)

La voluntat del Servei d'Emissions ha estat aconseguir trobar els canals de distribució que complementessin els que són propis de la numismàtica més tradicional per tal que les monedes, com a ambaixadores de la cultura i la història d'Andorra, poguessin arribar a un ampli ventall de públic interessat arreu del món. En aquest sentit podem afirmar que Andorra i el Servei d'Emissions han esdevingut un referent per als països de l'entorn geogràfic més proper.

Ós bru (argent) premiat en la Moneda de l'any 2012

El Servei d'Emissions participa des de l'any 1992 en la *Mint Directors Conference*, fòrum format per les cases de moneda amb el dret d'encunyar monedes de curs legal per als seus països i on es debaten les principals qüestions relacionades amb la indústria de la moneda.

Les monedes de col·lecció en diners són de curs legal, i en el marc de la Unió Europea els diners s'inclouen en les directives que referencien les monedes en or de curs legal exemptes de l'impost sobre el valor afegit en els països membres de la Unió Europea. L'acord monetari recent signat entre Andorra i la Unió Europea referencia també el diner com a moneda de col·lecció i l'equipara a les monedes de col·lecció en euros emeses en l'àmbit de la Unió Europea.

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 57-64 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.55 ISBN: 978-99920-61-16-9

El Principat d'Andorra dins l'euro

Papers de recerca històrica 7

Ramon Viñas i Farré
Catedràtic de Dret Internacional Privat, departament de Dret i Economia Internacionals, Universitat de Barcelona ramonvinas@ub.edu

Resum
El Principat d'Andorra dins l'euro.
El Principat d'Andorra limita amb la zona euro. L'economia andorrana i la necessitat de regular fets (euro a Andorra) i les implicacions econòmiques i legals són motiu d'anàlisi normatiu i legal, les conseqüències dels pactes per a l'encunyació d'euros "andorrans", amb les obligacions que se'n desprenen.

Resumen
El Principado de Andorra dentro del euro.
El Principado de Andorra limita con la zona euro. La economía andorrana y la necesidad de regular hechos (euro en Andorra), las implicaciones económicas y legales son motivo de análisis normativo y legal, las consecuencias de pactos para la acuñación de euros "andorranos", con las obligaciones que de ello se desprenden.

Résumé
La Principauté d'Andorre et l'euro.
La Principauté d'Andorre est limitrophe avec l'espace euro. L'économie andorrane, le besoin de régler certains aspects (par exemple l'euro en Andorre) ainsi que les implications économiques et légales sont des raisons suffisantes pour mener à bien des analyses de fond et de forme; ainsi que les conséquences issues des pactes pour frapper des euros « andorrans » et les devoirs qui en découlent.

Abstract
The Principality of Andorra inside the Euro-zone.
The Principality of Andorra adjoins the Euro-zone. The Andorran economy and the need to regulate the fait accompli (the use of the Euro in Andorra) and the economic and legal implications are treated, as are the consequences of the accords for emitting "Andorran" Euros and the obligations thereof.

Introducció

De conformitat amb un principi general de dret, reconegut per la jurisprudència internacional, tot Estat té dret a determinar la seva moneda.[1] El Principat d'Andorra ha pogut determinar, doncs, quina seria la seva pròpia moneda, però ni abans ni immediatament després de la Constitució andorrana del 1993 i de la seva admissió com a Estat membre de ple dret a les Nacions Unides, no va fer ús d'aquest dret, amb la qual cosa no hi ha hagut una moneda oficial pròpia. Tampoc Andorra no va celebrar cap acord monetari amb altres Estats. Aquesta circumstància quedà ben reflectida a la Sentència del Jutjat d'Apel·lacions d'Andorra del 1956: "El Principat d'Andorra està mancat de moneda pròpia i no ha establert el curs forçós de cap espècie monetària en metall o paper".[2] No obstant això, el copríncep episcopal, segons les atribucions senyorials que tenia (juntament amb el copríncep francès) des dels Pariatges i segons una anàlisi dels actes dels coprínceps al llarg de la història, ha emès algunes monedes de col·leccionista denominades "diners", amb valor allibe-

1. El Tribunal Permanent de Justícia Internacional va afirmar: *"En effet, c'est un principe généralment reconnu que tout Etat a le droit de déterminer lui-même ses monnaies"* (CPJI, arrêt nº 14 du 12 juillet 1929, série A, nº 20/21, affaire concernant le paiement de divers emprunts émis en France, p. 44).
2. Sentència del 4 de setembre del 1956, a OBIOLS, C.: *Jurisprudència civil andorrana*, Ed. Casal i Vall, Andorra la Vella, 1969, p. 132.

rador i de canvi que podia fer-se efectiu a les oficines del Servei d'Emissions o bé a les entitats bancàries més importants del Principat.[3] Els bitllets i monedes espanyols i francesos han circulat de fet a Andorra, encara que ha existit llibertat monetària i s'ha pogut operar amb tota classe de monedes.[4] A partir del dia 1 de gener del 2002 les unitats monetàries dels països veïns foren substituïdes per bitllets i monedes en euros, fet que va incidir de manera directa al Principat d'Andorra, que va dictar les mesures adequades per garantir la transició cap a l'euro.[5] I en virtut de l'Acord Monetari amb la Unió Europea, del 30 de juny del 2011, el Principat d'Andorra té dret a emetre monedes en euros, utilitzar l'euro com a moneda oficial i l'obligació de donar curs legal als bitllets de banc i monedes en euros emesos pel Sistema Europeu de Bancs Centrals i els estats membres que hagin adoptat l'euro.[6]

La transició cap a l'euro a Andorra

El Sistema Monetari Europeu i la Unió Econòmica i Monetària

Els tractats constitutius de les comunitats europees[7] no preveien una unió econòmica i monetària entre els membres de la llavors anomenada Comunitat Econòmica Europea, i Comunitat Europea des de l'entrada en vigor del Tractat de Maastricht.[8] El Tractat de la Comunitat Econòmica Europea (TCEE) estava presidit pel principi que els estats conservarien la seva plena sobirania política, econòmica i financera i només acceptarien limitacions en la mesura que fossin necessàries per al bon funcionament de la CEE. La possibilitat d'una unió econòmica era un fenomen llunyà, si bé hi hagué iniciatives encaminades a constituir una unió monetària i la creació d'una moneda europea.

Als anys vuitanta es reactivaren els projectes encaminats a donar un nou impuls al procés d'integració comunitària com a estratègia per introduir factors de dinamisme en les economies i les societats dels països membres. Un Mercat Comú, basat en la supressió de la protecció aranzelària i les restriccions quantitatives al comerç entre les economies comunitàries, quedava molt lluny de l'àrea de lliure circulació de mercaderies, serveis i factors de producció que havia proposat inicialment el TCEE. Realment, el Mercat Comú continuava fragmentat per la persistència de formalitats i demores generadores de costos duaners, la utilització de pràctiques restrictives en les compres públiques amb finalitats protectores, el laberint de normes i reglaments tècnics aplicats als diversos països, les disparitats fiscals, les restriccions a la lliure prestació de serveis, entre altres.

L'Acta Única Europea del 1986 tenia per objecte la realització progressiva de la unió econòmica i monetària, necessària per a impulsar el mercat interior. L'Informe Delors, del 17 d'abril del 1989, va analitzar el projecte comunitari, determinà les característiques i condicions d'una Unió Econòmica i Monetària (UEM), que suposava la convertibilitat total i irreversible de les monedes, la plena liberalització dels moviments de capital, la integració dels mercats financers i la fixació irrevocable dels tipus de canvi.

La primera fase de la UEM va començar el dia 1 de juliol del 1990, amb un pla de convergència europeu destinat a aconseguir l'eliminació dels

3. Pot consultar-se per a aquest tema: VIÑAS FARRÉ, R.-MATAMALA ISCLA, P.: "El ius monetae del Copríncep Episcopal", a *La moneda a Andorra*, Editat per Banc Agrícol i Comercial d'Andorra, Impremta Principat, Encamp, 1991, p. 63-136. També: VIÑAS FARRÉ, R.: "La moneda en Andorra", *Revista Jurídica de Catalunya*, 1983, p. 365-384.

4. La història permet comprovar que els canvis en els sistemes monetaris dels països veïns han tingut repercussions a les Valls d'Andorra i que el Consell General alguna vegada ha hagut d'emetre moneda pròpia de curs obligatori a les Valls. Es tractava de vals andorrans de paper moneda del període de la Guerra Civil Espanyola, garantits per bitllets del Banc Nacional d'Espanya i sota la responsabilitat del Consell General (Cfr.CANTURRI,P.: "La moneda a Andorra a través de la història", *La moneda a Andorra*, cit., p. 11-58). Limitant-nos als diferents sistemes monetaris espanyols dels segles XVIII i XIX (set sistemes monetaris entre la Pragmàtica de 25 d'agost del 1772 i la Llei de 26 de juny de 1864), podem seguir la seva incidència a les Valls d'Andorra a través dels documents i les monedes trobades en territori andorrà. El 1856, quan es va crear el Banc d'Espanya, hi havia 15 bancs emissors i 21 monedes diferents a Espanya. La Llei de 26 de juny del 1864, que introduí en la moneda espanyola el sistema mètric decimal, substituí el *ral* per *l'escut*. En aquell temps la *pesseta* no era una unitat monetària, sinó el nom popular de la peça encunyada en argent de circulació més corrent: *pesseta* i *real de a dos* (d'argent) eren la mateixa cosa. La pesseta es transformà, per primera vegada, en oficial i fou la unitat del sistema monetari al Principat de Catalunya, imposada per l'ocupació francesa. La pesseta es convertí en la unitat del sistema monetari de *"tots els dominis espanyols"* amb el Decret de 19 d'octubre del 1868, que fixava els metalls, pes i llei de les diferents peces segons les especificacions tècniques de la Unió Monetària Llatina, de la qual formaren part França, Itàlia, Bèlgica, Suïssa i Grècia (Cfr. *Diccionario de la Administración Española de Martínez Alcubilla* i *Colección Legislativa de España*, Tomo CI, 1r semestre de 1869, p. 409 i seg.).

5. La Llei reguladora de les mesures per garantir la transició cap a l'euro al Principat d'Andorra, de l'11 d'octubre del 2000, va integrar en el marc jurídic andorrà els principis bàsics que han de regular la introducció a Andorra de la nova moneda (BOPA, núm.65, any 12, de 08.11.2000).

6. Article 1 de l'Acord Monetari entre la Unió Europea i el Principat d'Andorra, signat a Brussel·les el 30 de juny del 2011, DOUE C 369, de 17.12.2011.

7. Tractat constitutiu de la Comunitat Europea del Carbó i de l'Acer (París, 18.04.1951); Tractat constitutiu de la Comunitat Econòmica Europea (Roma, 25.03.1957); Tractat constitutiu de la Comunitat Europea de l'Energia Atòmica (Roma, 25.03.1957).

8. . El Tractat de Maastricht fou signat el 7 de febrer del 1992. Conservem, en el possible, les sigles originals: CEE, CE, amb el benentès que el canvi de sigles a UE es deu al Tractat de Lisboa, que va modificar el Tractat de la Unió Europea i el Tractat Constitutiu de la Comunitat Europea, que va entrar en vigor l'1 de desembre del 2009. Com que la Unió Europea substitueix i succeeix la Comunitat Europea, tots els instruments jurídics conclosos amb la Comunitat Europea es consideren conclosos amb la Unió Europea. L'edicte del ministre d'Afers Exteriors i Relacions Institucionals d'Andorra fa públic al Principat d'Andorra el canvi de sigles (BOPA, núm. 013, any 22, del 10.03.2010).

desequilibris macroeconòmics i una coordinació efectiva de les polítiques econòmiques dels països membres i la supressió efectiva de tota restricció als moviments de capitals, implantant una total llibertat de pagaments.[9]

La segona fase es va iniciar el dia 1 de gener del 1994, prèvia signatura del Tractat de la Unió Europea,[10] que és el marc jurídic de la moneda única i de tota la unió econòmica i monetària. Es va crear l'Institut Monetari Europeu, amb la missió de preparar el funcionament del Banc Central Europeu, compatibilitzant les normatives dels estats membres amb els estatuts del Sistema Europeu de Bancs Centrals i del Banc Central Europeu.

La tercera fase de la UEM s'inicià l'1 de gener del 1999 i tingué lloc la introducció programada de l'euro, determinant el seu règim jurídic i els tipus de conversió de l'euro i les monedes dels estats membres que l'adoptessin, cosa que requeria també una refosa del sistema monetari europeu i la creació de noves regles encaminades a canalitzar les fluctuacions de les monedes dels estats no participants en l'euro. A més a més dels vincles amb les monedes dels estats membres no participants, existeixen nombrosos vincles entre l'euro i les monedes de tercers països. Hi ha acords directament celebrats per la Comunitat i altres que només la vinculen indirectament a través de la continuació de compromisos contrets per un dels membres participants en l'euro abans de la seva creació.

La Llei reguladora de les mesures per garantir la transició cap a l'euro al Principat d'Andorra, de l'11 d'octubre del 2000

L'adopció de l'euro com a moneda única dels estats participants, especialment Espanya i França, va tenir conseqüències per al Principat d'Andorra en els àmbits econòmic, comercial i financer, ja que s'utilitzaven majoritàriament les unitats monetàries dels països veïns en les transaccions comercials.

Era necessària una llei andorrana que regulés les mesures per garantir la transició cap a l'euro al Principat d'Andorra, ja que en no ser membre de la UE els reglaments comunitaris que definien el marc jurídic de l'euro no eren directament aplicables a Andorra. Per aquesta raó, el Consell General va aprovar la Llei reguladora de les mesures per garantir la transició cap a l'euro al Principat d'Andorra, de l'11 d'octubre del 2000.[11] No és una llei d'introducció de l'euro, atès que qui introdueix l'euro a Andorra no és una llei andorrana, sinó el Reglament (CE) 974/98 del Consell del 3 de maig de 1998, que Andorra incorpora a l'ordenament jurídic mitjançant la "incorporació material" o *Kopiermethode*, transcrivint íntegrament el text comunitari europeu. Aquesta Llei vol facilitar a la població d'Andorra l'ús de la nova moneda, millorar el coneixement dels mecanismes de coexistència amb les antigues unitats monetàries durant el període transitori i, en general, fer possible el trànsit més imperceptible i assossegat cap a la nova moneda. Direm també que la Llei parteix d'una posició conceptualista en la qual es reafirmen la neutralitat de la modificació i s'ofereixen regles generals que completen la introducció de l'euro com a moneda única al Principat d'Andorra. Els objectius estan ben definits a l'exposició de motius:

"La Llei garanteix la continuïtat dels contractes, la transparència en la redenominació d'imports, mitjançant l'obligatorietat d'aplicació dels tipus de conversió i d'arrodoniment, el principi de no prohibició-no obligació, i la gratuïtat en les operacions de redenominació i canvi de bitllets i monedes".

Quant a l'àmbit d'aplicació, l'article 1 de la Llei considera, d'acord amb els reglaments comunitaris, un principi bàsic generalment acceptat que la introducció de la nova moneda no afecta la continuïtat dels contractes i altres instruments jurídics, entenent com a *instruments jurídics*: les disposicions legals i reglamentàries, els actes administratius, les resolucions judicials, els contractes, els actes jurídics unilaterals, els instruments de pagament diferents de bitllets i monedes i la resta d'instruments amb efectes jurídics. A partir de l'entrada en vigor de la Llei, els drets i les obligacions de qualsevol unitat monetària "s'entendran també en euros i fins al 31 de desembre del 2001, i únicament en euros a partir de l'1 de gener del 2002". Les conversions de les antigues monedes a euros són gratuïtes per als consumidors, per la qual cosa no es poden cobrar despeses, comissions, suplements, preus o altres conceptes similars o amb efecte anàleg sobre aquests tipus d'operacions (art. 2).

La redenominació del capital social de les societats en euros s'efectua per un dels dos mètodes continguts als articles 4 i 5 de la Llei: *a*) redenominació simple del capital social: aplicar el tipus de conversió fix a la xifra de capital social; *b*) redenominació del capital social amb ajust del valor nominal de les accions: si el valor nominal de l'acció

9. Directiva del 24 de juny del 1988, en vigor des de l'1 de juliol del 1990.
10. Article 109 E del TUE (DOCE L 293 de 27.11.1993).
11. BOPA, núm. 65, any 12, de 08.11.2000. La Llei reprodueix el Reglament (CE) núm. 1103/97 del Consell del 17 de juny de 1997 sobre determinades disposicions relatives a la introducció de l'euro; Reglament (CE) núm. 974/98 del Consell del 3 de maig de 1998 sobre la introducció de l'euro; Reglament (CE) núm. 2866/98 del Consell del 31 de desembre de 1998 sobre els tipus de conversió entre l'euro i les monedes dels estats membres que adopten l'euro.

o participació resultant és una xifra amb més de dos decimals, l'òrgan de govern de la societat pot acordar l'augment o la reducció del capital social amb la finalitat d'arrodonir el valor nominal de l'acció o participació al cèntim més pròxim.

A partir de l'entrada en vigor de la Llei, els notaris han de fer constar d'ofici, en els instruments públics que autoritzin i que expressin algun import monetari denominat en alguna de les unitats monetàries europees que són substituïdes per l'euro, el seu equivalent en euros, i aplicar el tipus fix de conversió i les normes d'arrodoniment (art. 6).

Pel que fa als contractes referenciats, l'article 7 estableix que si un índex que referencia un contracte o un instrument jurídic desapareix amb l'entrada de l'euro, aquest serà substituït per un índex equivalent

La pèrdua de curs legal de bitllets i monedes d'unitats monetàries europees que desapareixen amb l'euro queda supeditada a la norma que dicti el país emissor (art. 9).

D'una manera sintètica, podem dir que la Llei enuncia una sèrie de principis:

a) principi de neutralitat: la introducció de l'euro no produeix alteració del valor dels crèdits o deutes;

b) principi de fungibilitat: les referències contingudes en qualsevol instrument jurídic a imports monetaris expressats en unitats monetàries europees que desapareixen amb l'euro tindran la mateixa validesa i eficàcia com si es tractés d'imports expressats en euros, d'acord amb el tipus de conversió;

c) principi d'equivalència nominal: l'import monetari expressat en euros procedent de l'aplicació a un import monetari expressat en unitats monetàries europees que desapareixen amb l'euro del tipus de conversió una vegada arrodonit, és equivalent;

d) principi de *no prohibició-no obligació* durant el període transitori, del 8 de novembre al 31 de desembre del 2001: el principi de no prohibició implica que no ha d'existir cap prohibició legal a l'ús de l'euro quan les parts així ho decideixin i quedi inclòs en els acords que es formalitzin; l'aplicació del principi de no obligació suposa que cap de les parts d'un acord no pot exigir unilateralment l'ús de l'euro, a menys que així quedi reflectit en l'acord.

L'euro, moneda oficial. L'acord monetari entre la Unió Europea i el Principat d'Andorra , del 30 de juny del 2011

Les negociacions prèvies

La Declaració número 6, annexa al Tractat de Maastricht, relativa a les relacions monetàries amb la República de San Marino, l'Estat de la Ciutat del Vaticà i el Principat de Mònaco, establia el següent:

"La Comunitat es compromet a facilitar les renegociacions dels acords existents, segons es mostri necessari, tot seguit de la introducció de l'ecu com a moneda única".[12]

Podem observar que no es fa cap referència a Andorra. Hi havia dues raons per explicar l'absència de menció al TUE. En primer lloc, el Principat d'Andorra es va dotar d'una Constitució l'any 1993, un any després de la signatura del Tractat de Maastricht,[13] i va ser admesa com a membre de les Nacions Unides, on va ocupar el número 184 com a Estat membre de ple dret.[14] En segon lloc, hi havia incertesa quant a la participació simultània d'Espanya i França a la zona euro, i seguir només a un dels dos estats veïns hauria creat dificultats polítiques al Principat d'Andorra.[15]

Les autoritats andorranes sol·licitaren a la Comissió de la CE i a la Presidència italiana, per carta el juliol del 2003, l'obertura de negociacions amb la Comunitat tendents a la celebració d'un acord monetari.

12. La CEE va celebrar acords amb l'Estat de la Ciutat del Vaticà, la República de San Marino i el Principat de Mònaco. El Concordat celebrat entre la República Italiana i la Santa Seu, de l'11 de febrer del 1929, completat per un Conveni monetari, del 3 de desembre del 1991, conferia al Vaticà el dret a encunyar monedes en lires dotades de curs legal a Itàlia. El Consell de la CE autoritzà l'obertura de negociacions monetàries amb la Santa Seu (en nom de l'Estat de la Ciutat del Vaticà) el 31 de desembre del 1998. El Conveni Monetari entre la República Italiana, en nom de la Comunitat Europea, i l'Estat de la Ciutat del Vaticà i, en el seu nom, la Santa Seu, fou signat el 29 de desembre del 2000 (DOCE, núm. C 299, de 25.10.2001). La República de San Marino estava vinculada a la República Italiana mitjançant un acord monetari, del 21 de desembre del 1991, que li conferia el dret a encunyar monedes tècnicament idèntiques a les lires i de curs legal al territori italià. La Decisió del Consell de la CE del 31 de desembre del 1998 autoritzà negociacions monetàries amb la CE. El Conveni Monetari entre la República Italiana, en nom de la Comunitat Europea, i la República de San Marino acordà que a partir del dia 1 de gener del 2002 San Marino donaria caràcter de curs legal als bitllets i monedes en euros (DOCE, núm. C 209, de 27.07.2001). Pel que fa al Principat de Mònaco, existien relacions monetàries amb França; el franc francès circulava per Mònaco i el Principat de Mònaco podia emetre monedes idèntiques als francs francesos, amb un curs legal limitat, en principi, al territori monegasc. La Decisió del Consell de la CE, de 31 de desembre del 1998, va establir que el Govern francès conduiria les negociacions amb el Govern de Mònaco en nom de la CE, negociacions que varen acabar el 24 de desembre del 2004, i es va signar el Conveni Monetari entre el Govern de la República de França, en nom de la Comunitat Europea, i el Govern de S'Altesa Sereníssima el Príncep de Mònaco (DOCE núm. L 142, de 31.05.2002).

13. Fou signat el 7 de febrer del 1992 i va entrar en vigor l'1 de novembre del 1993 (DOCE, núm. C 340, de 10.11.97).

14. A/RES/47/232, de 14 de setembre del 1993. Com que el Govern andorrà no va actuar de forma gaire conforme amb els preceptes constitucionals, ja que la Carta de les Nacions Unides és un tractat internacional i era necessària la preceptiva autorització del Consell General i la manifestació del consentiment dels copríncep, segons els articles 44, 45 i 46 de la Constitució, aquesta situació irregular es va convalidar el novembre del 1993 (BOPA del 29.11.1993).

15. ANGEL,B.: "Política de cambio del euro y acuerdos de vinculación entre el euro y las monedas de terceros países", *Información Comercial Española (ICE)*, gener-febrer 2005, núm. 820, p. 94-95.

La Comissió Europea va donar una Recomanació el 19 de febrer del 2004 en què hi ha un article que introdueix una doble condició per al cas d'Andorra: les negociacions monetàries s'iniciarien si el Principat d'Andorra rubricava l'acord fiscal i es comprometia a finalitzar-lo abans d'una data acordada amb la CE i aquestes culminarien si Andorra ratificava prèviament l'acord fiscal. L'obertura efectiva de les negociacions fou decidida el 21 d'octubre del 2004. Des de llavors ençà es realitzaren diverses reunions tècniques entre les parts implicades: representants de la Comissió Europea, d'Espanya, de França i del Banc Central Europeu.

La primera reunió tècnica va tenir lloc el dia 28 d'octubre del 2004 a Brussel·les, on es varen establir els procediments de la futura negociació i es varen repassar els àmbits legislatius vinculats a l'acord. La Comissió va comunicar el lliurament d'una llista indicativa de la legislació que hauria de tenir Andorra sobre: legislació bancària i financera, supervisió i activitat de les entitats de crèdit; legislació relativa a la prevenció del blanqueig de diner i del finançament del terrorisme; legislació relativa a la prevenció de riscos sistèmics en els sistemes de pagament i en els de compensació i de liquidació d'operacions de títols; legislació en l'àmbit de la comunicació de dades estadístiques; legislació relativa a la protecció de l'euro i dels mitjans de pagament contra el frau i la falsificació; legislació relativa a les peces i als bitllets de banc en euros.

La segona reunió tècnica tingué lloc el 21 de desembre del 2004 en què es va analitzar el compliment dels textos sol·licitats per part d'Andorra. Per altra part, la UE enuncià una sèrie de principis que considerava bàsics per a qualsevol relació amb Andorra. Tot això es va sotmetre a consideració del Govern andorrà, ja que es requeria un posicionament oficial per a la continuació de les negociacions. La reunió prevista per al mes de març del 2005 no es va arribar a celebrar, ateses les eleccions del 4 de març del mateix 2005. Durant aquests anys es va signar l'Acord entre Andorra i la Comunitat Europea relatiu a l'establiment de mesures en matèria de fiscalitat de l'estalvi, que va entrar en vigor el dia 1 de juny del 2005.[16]

El dia 23 d'octubre del 2006 va tenir lloc la tercera reunió tècnica. La Comissió va demanar que li fossin tramesos els avantprojectes de lleis andorranes prèviament a la seva entrada al Consell General per tal de contrastar-ne l'adequació als textos comunitaris. La delegació andorrana es va comprometre a trametre quadres de concordança entre els projectes de llei i la legislació comunitària. Les negociacions es varen aturar per avaluar de la manera més acurada possible els aspectes de la normativa de la UE que Andorra no podia assumir o que resultaven difícilment adaptables.

En aquesta època, Andorra va fer avenços en matèria de transparència fiscal. El Govern va signar a París, el 10 de març del 2009, la "Declaració del Principat d'Andorra", que suposava el compromís d'establir acords d'intercanvi d'informació en matèria fiscal que permetrien l'intercanvi, amb sol·licitud prèvia de les autoritats dels estats concernits, recollint els principis del model OCDE d'acords d'intercanvi d'informació. El Consell General va aprovar la Llei 3/2009, del 7 de setembre, d'intercanvi d'informació en matèria fiscal amb sol·licitud prèvia.[17] El text legislatiu estableix una nova modulació del secret bancari, en la línia que va marcar el Tribunal Constitucional quan diu: "El secret bancari no és ni molt menys absolut a Andorra, ni únicament pot ser aixecat per raó de l'article 145 del Codi Penal".[18]

Posteriorment, es varen redactar projectes de l'acord monetari. El 26 de gener del 2011 es va obtenir una versió francesa del projecte d'acord monetari amb un annex sobre disposicions comunitàries que havien d'ésser implementades per l'Ordenament jurídic andorrà. El text definitiu fou signat a Brussel·les per Olli Rehn, membre de la UE, i per Antoni Martí Petit, cap de Govern d'Andorra, el dia 30 de juny del 2011.[19] El 24 de novembre del 2011, el Consell General va aprovar per unanimitat la ratificació de l'Acord, que va entrar en vigor l'1 d'abril del 2012.

Examen de l'Acord Monetari entre la Unió Europea i el Principat d'Andorra: drets i compromisos

L'Acord Monetari (AM) consta de set considerants, catorze articles i adjunta un annex que conté disposicions comunitàries que han d'ésser implementades per l'ordenament jurídic andorrà amb uns terminis de transposició d'entre els dotze mesos i sis anys, a partir de

16. BOPA núm. 039, any 17, del 04.05.2005. Per aplicar l'Acord entre la CE i Andorra es va aprovar i publicar la Llei 11/2005, del 13 de juny.

17. BOPA, núm. 67, any 21, del 21.09.2009. El Reglament de desenvolupament fou publicat al BOPA, núm. 14, any 23, del 02.03.2011.

18. Aute del Tribunal Constitucional del 13 de juliol del 2001 (BOPA, núm. 67, any 13, del 18.07.2001). Altres modulacions del secret bancari es troben a la Llei 11/2005, de 13 de juny, d'aplicació de l'Acord entre el Principat d'Andorra i la Comunitat Europea relativa a l'establiment de mesures equivalents a les previstes a la Directiva 2003/48/CE del Consell en matèria de fiscalitat dels rendiments d'estalvi en forma de pagament d'interessos. També a la Llei 28/2008, de l'11 de desembre, de modificació de la Llei de cooperació penal internacional i de lluita contra el blanqueig de diners o valors producte de la delinqüència internacional, del 29 de desembre del 2000, que va introduir el reconeixement de l'intercanvi d'informació en matèria tributària.

19. DOUE, núm. C 369, de 17.12.2011.

l'entrada en vigor de l'Acord. Aquestes disposicions es divideixen en els quatre àmbits següents:
a) Prevenció del blanqueig de capitals.
b) Prevenció del frau i la falsificació.
c) Normes sobre els bitllets i les monedes en euros.
d) Legislació financera i bancària, incloent-hi la informació estadística.
D'una manera breu i concisa desenvoluparem el contingut de l'AM i farem esment del seu impacte sobre l'Ordenament jurídic andorrà.

L'euro, moneda oficial d'Andorra. Emissió de monedes en euros pel Principat d'Andorra

La Llei reguladora de les mesures per garantir la transició cap a l'euro no va declarar l'euro com a moneda oficial a Andorra, només va evidenciar que la utilització de l'euro al Principat es limitava a reconèixer l'euro com a moneda de curs legal, com a unitat monetària acceptada a efectes del compliment dels deures i obligacions generals per les transaccions amb contingut econòmic.
El considerant 3 de l'AM ja fa constar que l'euro serà la moneda oficial del Principat d'Andorra. Això queda reflectit a l'article 1, en disposar: "el Principat d'Andorra tindrà dret a utilitzar l'euro com a moneda oficial", de conformitat amb el Reglament (CE) núm. 1103/97 i el Reglament (CE) núm. 974/98, que estableixen les normes i els principis bàsics que cal respectar per garantir i facilitar la nova moneda als Estats membres participants.
El Principat d'Andorra, per altra part, donarà curs legal als bitllets de banc i monedes en euros. Andorra no podrà emetre bitllets de banc, però sí que podrà emetre monedes en euros a partir del dia 1 de juliol del 2013 (art. 2). El Comitè Mixt, compost per representants andorrans i de la UE (Comissió Europea, el Regne d'Espanya, la República Francesa i el Banc Central Europeu), decidirà el límit anual d'emissió de monedes per part del Principat d'Andorra com la suma del següent:
- Una part fixa, l'import de la qual per a l'any 2013 s'estableix en 2.342.000 euros, quantitat que podrà ésser revisada anualment pel Comitè Mixt, tenint en compte tant la inflació, sobre la base de la inflació IPCA de la zona euro en els dotze mesos anteriors, com les possibles tendències significatives que afectin el mercat de monedes de col·lecció en euros.
- Una part variable, que correspondrà a l'emissió mitjana per càpita de moneda de la zona euro en els dotze mesos anteriors multiplicada pel nombre d'habitants del Principat d'Andorra (art. 3).
Podríem deduir de la redacció de l'article 2 que la part fixa només està vinculada a l'evolució de la inflació de la zona euro, sense tenir en compte l'evolució de l'economia andorrana.
El Principat d'Andorra ha de notificar a la Comissió Europea, al Regne d'Espanya i a la República Francesa, com a molt tard l'1 de setembre de cada any, el valor nominal total de les monedes que prevegi emetre en el curs de l'any següent (art. 6.2).
Les monedes en euros emeses pel Principat seran idèntiques a les emeses pels estats membres de la UE que ja han adoptat l'euro, pel que fa al valor nominal, curs legal, característiques tècniques, trets artístics de la cara comuna i trets artístics comuns de la cara nacional (art. 4). Les monedes seran encunyades per la "Fàbrica de Moneda de la UE de la seva elecció amb experiència en l'encunyació de monedes en euros" (art. 5). Almenys el 80% de les monedes en euros per al Principat d'Andorra destinades a la circulació es posaran en circulació al seu valor nominal.
La meitat del volum de monedes en euros s'afegirà al volum de monedes emeses per Espanya i l'altra meitat al volum de monedes emeses per França (art. 6).
Quant a l'emissió de **monedes de col·lecció**, es fa una distinció entre monedes de col·lecció en euros i monedes de col·lecció denominades en diners.
L'emissió de monedes de col·lecció en euros pel Principat d'Andorra s'ajustarà a les directrius de la UE sobre monedes de col·lecció en euros, les quals exigeixen, entre altres coses, l'adopció de característiques tècniques, trets artístics i denominacions que permetin distingir les monedes de col·lecció en euros de les destinades a la circulació.
Pel que fa a les monedes de col·lecció denominades en diners, l'Acord Monetari en permet l'emissió. L'article 7 estableix:
"El present Acord s'entén sense perjudici del dret del Principat d'Andorra a continuar emetent monedes de col·lecció denominades en diners".
També convé destacar ara que les entitats de crèdit i altres entitats financeres autoritzades a portar a terme les seves activitats en el territori andorrà, podran accedir als sistemes de pagament interbancari i de pagaments i liquidació de valors de la zona euro (art. 9).

Compromisos contrets per Andorra. Especial menció de l'Acord IOSCO (Acord Multilateral de l'Organització Internacional de Comissions de Valors sobre la Consulta, la Cooperació i l'Intercanvi d'Informació)

Com a fruit de l'AM, Andorra ha de fer front a una sèrie de compromisos, que els considerants 3 i 4 ho resumeixen així:
a) El Principat d'Andorra ha de garantir que les normes de la UE sobre monedes i bitllets de banc denominats en euros, incloses les relacionades amb la protecció de l'euro contra la falsificació, siguin aplicables al seu territori.
b) Ha d'aplicar-se gradualment al Principat d'Andorra la legislació financera i bancària de la UE pertinent sobre la prevenció del frau i la

falsificació de mitjans de pagament diferents de l'efectiu i l'obligació de notificar les dades estadístiques, a fi d'assegurar condicions d'igualtat.

Aquests compromisos estan recollits després a l'article 2, que fa una remissió a l'Annex, on consten les normes i actes jurídics de la UE que han d'ésser transposades directament o per actuacions equivalents a l'ordenament jurídic andorrà, en un termini entre els 12 i 18 mesos, pel que fa a les monedes i bitllets de banc i prevenció de blanqueig de capitals, i entre els 4 i 6 anys, en el que es refereix a la legislació financera i bancària.

Les normes i actes jurídics continguts a l'Annex seran modificats per la Comissió Europea sempre que ho cregui convenient, per la qual cosa podem afirmar que Andorra es compromet a adoptar les disposicions que siguin aprovades per la UE i hi haurà una adopció quasi automàtica i constant de la normativa que aprovin les institucions europees. Se suposa que Andorra podrà accedir als processos de preparació i consulta de les noves regles de la UE, però no participar en les seves deliberacions. Llegim a l'article 8.4:

*"*La Comissió modificarà l'annex una vegada l'any, o més sovint, si ho creu adient, en consideració als nous actes jurídics i normes de la UE pertinents i a les modificacions vigents. El Comitè Mixte decidirà posteriorment els plaços oportuns i raonables per a l'aplicació per part del Principat d'Andorra dels nous actes jurídics i normes afegides a l'annex*"*.

El que antecedeix mostra que el mecanisme dels acords bilaterals sectorials, utilitzat per regular les relacions de Suïssa amb la UE, ha quedat esgotat i un nou enfocament en què s'integri el cabdal comunitari s'ha posat en marxa, com en el cas d'Andorra i dels estats europeus de reduïdes dimensions, com Mònaco i San Marino.

L'Acord IOSCO

L'article 2.2 b) de l'AM estableix que el dret a emetre monedes d'euro està supeditat a la signatura pel Principat d'Andorra de l'Acord IOSCO, *"*dins d'un termini de, com a màxim, 18 mesos a partir de l'entrada en vigor del present Acord*"*. Aquest compromís sembla requerir-se amb l'objectiu d'emetre monedes i no com una obligació genèrica derivada de la pròpia signatura de l'AM. Observem que la signatura obligatòria de l'Acord IOSCO no és exigida a altres petits estats europeus que són part en acords monetaris amb la UE, com Mònaco, San Marino o la Ciutat del Vaticà. Aquesta diferència de tracte es deuria a la desconfiança generada en el curs de les negociacions d'Andorra amb la UE.

L'Acord multilateral IOSCO regula un règim de cooperació entre supervisors de diferents estats amb el propòsit de proporcionar assistència mútua i intercanvi d'informació per imposar i assegurar el compliment de les legislacions relatives a la integritat dels mercats de valors, per tant està adreçat exclusivament al compliment de les legislacions dels mercats de valors. Els àmbits que són objecte de l'Acord IOSCO estan assenyalats a l'apartat 4:

a. informació privilegiada, manipulació de preus, informació rellevant, falsa o enganyosa i qualsevol altra pràctica fraudulenta o manipuladora referida a valors o a productes derivats, incloent pràctiques inductores, maneigs de fons d'inversors i ordres de clients;

b. el registre, emissió, oferta o venda de valors i productes derivats, i els requisits d'informació que s'hi relacionin;

c. intermediaris del mercat, incloent-hi els assessors d'inversions i de negociació als quals es requereix autorització o registre, institucions d'inversió col·lectiva, societats i agències de valors i entitats habilitades per portar registre d'anotacions a compte; i

d. mercats, borses de valors i empreses de liquidació i compensació.

L'Acord IOSCO és un tractat internacional, però, a diferència d'altres convenis internacionals no modifica per si mateix la legislació andorrana. L'apartat 6, lletra a) ho diu explícitament:

*"*Les disposicions del present Acord d'Enteniment no pretenen crear obligacions vinculants ni reemplaçar les legislacions nacionals*"*.

El Principat d'Andorra l'ha de signar dins d'un termini màxim de 18 mesos, això comporta la revisió de la legislació andorrana que regula les entitats operatives del sistema financer i l'acreditació de l'acompliment de les clàusules de l'Acord IOSCO mitjançant un procés d'avaluació descrit a l'Apèndix B de l'esmentat Acord, en el qual intervé l'Equip de Verificació, el Grup d'Escrutini i el Comitè de tres presidents. Vegem la posada en pràctica del procediment.

En primer lloc, l'Equip de Verificació avalua la petició de l'organisme sol·licitant del Principat d'Andorra (INAF) i s'estableix contacte directe amb els representants del Principat. Es valora si la legislació d'Andorra permet donar compliment als compromisos continguts a l'Acord IOSCO. A partir d'aquest moment, s'elabora un informe i es fa la recomanació pertinent al Grup d'Escrutini.

En segon lloc, l'Equip d'Escrutini revisa l'informe que li ha estat tramès per avaluar si el sol·licitant compleix els requisits exigits. Llavors es fa una recomanació general que serà sotmesa a l'aprovació dels tres presidents.

En tercer lloc, el Comitè dels tres presidents (integrat pels presidents del Comitè Tècnic, Comitè Executiu i Comitè de Mercats Emergents) emet la decisió final.

Els representants d'Andorra tenen la facultat d'ésser escoltats en totes les fases del procediment, per aclarir qualsevol dubte que es plantegi o saber anticipadament el resultat al qual s'hagi arribat.

Si la valoració de l'IOSCO fos negativa, Andorra hauria de modificar

les disposicions de l'ordenament jurídic que poguessin impedir el compliment de les clàusules de l'Acord IOSCO. És una condició imposada per l'article 2 de l'AM.

L'Acord IOSCO implica donar informació nominativa sobre els beneficiaris i interventors en transaccions relatives a valors i derivats, sense que la transmissió d'aquesta informació estigui sotmesa als mateixos procediments establerts pels acords en matèria d'informació fiscal. Ara bé, en determinades circumstàncies, es podrà denegar el requeriment de l'assistència mútua i d'intercanvi d'informació, segons preveu l'apartat 6 del mateix Acord IOSCO.

L'apartat 6, lletra b) estableix que la legislació nacional sobre secret o bloqueig d'informació "no impedirà l'obtenció i subministrament a l'Autoritat Requirent de la informació...". Pel que fa a la concreció de l'esmentat "intercanvi d'informació", l'apartat 7 ho descriu així:

"- els registres actuals que resultin suficients per a reconstruir totes les transaccions sobre valors i productes derivats, incloent el registre de tots els fons i actius dipositats o retirats d'una entitat de crèdit o d'una societat o agència de valors i que estiguin relacionats amb dites transaccions;

- els registres que identifiquin: el destinatari final (*beneficial owner*) i la persona que exerceix el control i, per a cada transacció, el titular del compte; la quantitat comprada o venuda; l'hora de la transacció; el preu de la transacció; i la persona física i l'entitat de crèdit o l'intermediari que va intervenir en la transacció; i

- la informació que identifiqui els propietaris finals o les persones que exerceixin el control sobre les persones jurídiques constituïdes en la jurisdicció de l'Autoritat Requerida".

La informació i la documentació confidencial proporcionada com a resposta a un requeriment d'assistència té un ús limitat, segons s'estableix a l'apartat 10 de l'Acord IOSCO, ja que la utilització de la informació per a qualsevol finalitat diferent de la prevista "haurà d'obtenir el consentiment de l'Autoritat Requerida"; no obstant això, els límits no queden gaire ben definits.

Quins són els usos autoritzats de la informació proporcionada? L'apartat 10, lletra a) parla de "la instrucció d'un procediment d'inspecció o sanció en l'àmbit civil o administratiu, el suport en les activitats de supervisió, inspecció i sanció d'una organització autoregulada (en la mesura que dita organització estigui involucrada en la supervisió de la negociació o de la conducta que sigui objecte del requeriment), l'assistència en una causa penal, o portar a terme qualsevol investigació per un càrrec de caràcter genèric relatiu a la violació d'una disposició especificada en el requeriment, en el supòsit que dit càrrec es refereixi a una violació de la legislació competència de l'Autoritat Requirent. Aquesta utilització podrà incloure procediments públics d'inspecció i sanció".

Convé destacar que no podrà ser denegada l'assistència mútua i l'intercanvi d'informació "en el fet que la conducta que s'està investigant no suposaria incompliment de la legislació de l'Autoritat Requerida". En quins supòsits es podrà denegar el requeriment d'assistència? L'apartat 6, lletra e) de l'Acord IOSCO estableix la possibilitat de denegar el requeriment d'assistència "quan impliqui una actuació per part de l'Autoritat Requerida que contravingui la seva legislació nacional"; també quan "un procediment penal hagi estat prèviament iniciat en la jurisdicció de l'Autoritat Requerida basada en els mateixos fets i contra les mateixes persones, o quan les mateixes persones hagin estat prèviament objecte de sanció en base als mateixos càrrecs per part de les autoritats competents en la jurisdicció de l'Autoritat Requerida, a menys que l'Autoritat Requirent pugui demostrar que les sancions o mesures addicionals que puguin imposar-se per qualsevol procediment iniciat per l'Autoritat Requirent no foren de la mateixa naturalesa ni suposararien una duplicació de les sancions o mesures ja imposades en la jurisdicció de l'Autoritat Requerida".

Interpretació de l'Acord Monetari

El problema referent a la interpretació d'un Acord Monetari entre la UE i un tercer país ja va sorgir en el Conveni Monetari entre el Govern de la República de França, en nom de la Comunitat Europea, i el Govern de S'Altesa Sereníssima el Príncep de Mònaco, de l'any 2001. Si bé era necessari garantir una interpretació uniforme del dret comunitari i, concretament, de les disposicions de l'Acord amb Mònaco, l'article 234 del Tractat Constitutiu de la Comunitat Europea no era clar sobre aquesta qüestió. Totes les parts implicades havien expressat el desig comú que la competència del Tribunal de Justícia de la UE s'ampliés a la interpretació de l'Acord Monetari, per la qual cosa decidiren que el mateix TJUE examinés en un context més general la possibilitat de la seva competència en aquests aspectes.[20]

En el cas de l'Acord Monetari amb el Principat d'Andorra ha quedat ja establerta la competència del TJUE. El considerant 7 diu:

"El Tribunal de Justícia de la Unió Europea ha d'ésser l'òrgan responsable de la resolució dels litigis que puguin derivar-se de l'aplicació de l'Acord".

20. Considerant 16 de l'Acord Monetari (DOCE L 142/61, del 31.05.2002).

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 65-77 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.56 ISBN: 978-99920-61-16-9

ARTICLE

Més aportacions a l'estudi dels gravats rupestres d'Andorra i l'Alt Urgell

Papers de recerca històrica 7

Jordi Casamajor i Esteban

Llicenciat en Belles Arts, professor de l'Àrea Visual i Plàstica de l'Escola Andorrana, i escultor
jordicasamajor@andorra.ad

Resum

Més aportacions a l'estudi dels gravats rupestres d'Andorra i l'Alt Urgell.

Aquest article és una continuació de dos anteriors. L'autor documenta i fa un breu estudi dels nous gravats rupestres inèdits estudiats i citats per ordre cronològic que ha anat trobant i inventariant dins l'àrea geogràfica que comprèn Andorra i els territoris propers de l'Alt Urgell i la Cerdanya. La documentació fotogràfica i gràfica completa i il·lustra aquest article.

Resumen

Más aportaciones al estudio de los grabados rupestres de Andorra y el Alt Urgell.

Este artículo es una continuación de dos anteriores. El autor documenta y hace un breve estudio de nuevos grabados rupestres inéditos estudiados y citados por orden cronológico que ha encontrado y inventariado en el área geográfica que comprende Andorra y los territorios cercanos del Alt Urgell y Cerdanya. La documentación fotográfica y gráfica completa e ilustra este artículo.

Résumé

D'autres apports à l'étude des gravures rupestres de l'Andorre et de l'Alt Urgell.

Cet article est la suite des deux derniers édités.

L'auteur présente et fait une brève étude des nouvelles gravures rupestres inédites présentées par ordre chronologique retrouvées dans la zone géographique de l'Andorre, de l'Alt Urgell et de la Cerdagne.

La documentation photographique et graphique complète et illustre cet article.

Abstract

More contributions to the study of rock engravings in Andorra and Alt Urgell.

This article is the continuation of two previous articles. The author documents and briefly describes new unpublished engravings described and cited in chronological order found and repertoried in the geographical area that includes Andorra and nearby places in Alt Urgell and Cerdanya. A complete photographic and graphic documentation illustrates this article.

L'objectiu primordial d'aquest article és donar a conèixer nous conjunts amb representacions d'inscultures i gravats rupestres, descoberts dins el marc geogràfic d'Andorra i les zones de l'Alt Urgell més properes.

Entenem com a gravats rupestres el tipus de manifestació gràfica i simbòlica representada sobre un suport de pedra. Aquest mitjà d'expressió s'ha utilitzat des de temps remots; així la prehistòria i l'edat mitjana han estat les èpoques més prolífiques en aquest tipus de representacions.

El present estudi vol ésser una continuació de dos treballs anteriors —publicats als números 5 i 6 d'aquesta mateixa publicació—[1] i sempre tractant la mateixa temàtica i amb la intenció d'ampliar la coneixença i l'estudi de l'art rupestre més pròxim.

En aquest número exposem els resultats de les campanyes de recerca i prospecció efectuades els anys 2009 i 2010.

El mètode d'exposició procurarà ser el més concís possible: una descripció formal de cada conjunt i la seva relació amb els gravats similars més propers.

El significat i interpretació dels gravats rupestres mereixerien un ampli estudi, que probablement hauria d'abraçar temes màgics, esotèrics, religiosos i, en general, simbòlics de molt difícil fixació. El motiu d'aquest article, no obstant això, és simplement informar de la profusió de gravats a la nostra àrea i deixar de banda aquesta discussió més aprofundida sobre els possibles significats d'aquestes manifestacions tan enigmàtiques i, potser precisament per això, al mateix temps evocadores.

Per motius de conservació i preservació d'aquest patrimoni cultural tan fràgil, ometem les ubicacions precises dels conjunts rupestres. Creiem que són suficients una localització geogràfica general i una aportació de documents gràfics i fotogràfics.

1. CASAMAJOR, J. "Els gravats rupestres del tossal de Cava i un estel solitari a Montalarí". A: *Papers de recerca històrica, 5.* Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, 2008, p. 10-25. - "Noves aportacions als gravats rupestres d'Andorra i l'Alt Urgell". A: *Papers de recerca històrica, 6.* Andorra la Vella: Societat Andorrana de Ciències, 2009, p. 94-106.

El sistema de presentació dels conjunts rupestres seguirà un ordre cronològic, de més antic a més modern. Dins d'aquest ordre, primer trobarem la descripció dels gravats descoberts i estudiats al Principat d'Andorra, per continuar amb els que es troben ubicats a les zones properes de l'Alt Urgell, i farem algun incís sobre els de la comarca veïna de la Cerdanya.

Gravats de la balma de l'Espeluga

Conjunt de gravats prehistòrics dels anomenats fusiformes o naviformes. Realitzats segons la tècnica de fricció sobre roca d'esquist i amb una secció i incisió força profundes (foto 1, gràfic 1).

Foto 1. Gravats de la balma de l'Espeluga

Gràfic 1. Gravats fusiformes de la balma de l'Espeluga

Es troben a recer dins d'una balma de molt petites dimensions ubicada a l'altiplà anomenat l'Espeluga, terme de Vila, parròquia d'Encamp (fotos 2 i 3). El fet que es trobin aixoplugats i sense rebre directament les agressions del medi fan que aquest conjunt estigui molt ben conservat i no estigui gens erosionat. També cal esmentar que

Foto 2. Balma de l'Espeluga

Foto 3. L'Espeluga, visió de conjunt

aquesta agrupació de gravats es troba protegida de l'acció devastadora dels líquens.

En aquesta mateixa zona, i relativament propers a aquest conjunt, existeixen tres conjunts més de característiques similars i, probablement, estretament relacionats. Pere Canturri en va donar a conèixer dos conjunts l'any 1969[2] (foto 4) i nosaltres vàrem descobrir el tercer l'any 2008.[3]

Foto 4. Gravats del Lloser de Vila

El conjunt de gravats de la balma de l'Espeluga presenta disset incisions agrupades i tres més de separades del grup central. Probablement es van fer friccionant una destral de pedra sobre la superfície polida i dura de la roca d'esquist. Podria ser que els talls fets a la roca obeeixin a un ordre i funcionalitat preestablerts, però això s'escapa de la nostra comprensió. El que sí que ens sembla clar és el fet intencionat de representar i d'agrupar els gravats en un lloc prèviament escollit. La tria d'un espai mig amagat, a més, expressaria els ànims de no fer-los visibles al potencial observador.

Les interpretacions sobre el significat, ús o valor d'aquest tipus de gravat continuen essent poc unívoques avui dia. Sense entrar en gaires disquisicions, ja que ens hem proposat de no fer-ho, cal advertir que s'han formulat múltiples hipòtesis que abracen des d'un possible culte a la pedra, al fet que fossin representacions votives o rituals o marques de pas en espais cultuals, fins a la teoria que considera la possibilitat que les incisions siguin el resultat o les restes de l'obtenció de "pols sagrada", buscada precisament en roques o zones en què se sabia que s'hi havien practicat cultes precristians. Els "bruixots" que treballaven aquests "temples" naturals, se suposa que n'obtenien la pols per elaborar amb ella algun tipus de poció o producte "màgic".[4]

Els especialistes tampoc no es posen d'acord a l'hora de datar amb precisió aquest tipus de manifestacions rupestres. Malgrat tot, es creu que podrien situar-se en el període comprès entre les darreries de l'edat de bronze, l'edat de ferro i els primers segles de romanització. Hi ha autors que sostenen que els d'aquest tipus són els gravats més

2. CANTURRI I MONTANYA, P. "Varieté des gravures rupestres". *Dossiers / Histoire et archeologie,* julliet-août, num. 96. Dijon: Archéologia, S.A., 1985, p. 50-55.
3. CASAMAJOR, J. "Noves aportacions als gravats rupestres d'Andorra i l'Alt Urgell", op. cit., p. 95.
4. Converses amb l'arqueòleg, investigador i especialista en art rupestre, Ramon Viñas.

genuïns de la franja pirinenca,[5] encara que en trobem d'iguals o similars al nord d'Itàlia, sud de França i Portugal.
Els més coneguts a l'àrea pirinenca són: el roc de les Bruixes de Prats, el Pui de la Massana, cal Diumenge, el Lloser de Vila, la Tor de Querol, Guils de Cerdanya, els conjunts pallaresos i els descoberts per nosaltres tant a Meritxell (gràfic 2) com a l'Espeluga i a la zona del Cadí.

Gràfic 2. Gravats fusiformes de Meritxell

Gravats del Cadí

L'any 2007 vàrem descobrir i donar a conèixer en aquesta publicació un conjunt de gravats rupestres fusiformes, els quals vam anomenar gravats del tossal de Cava.[6] Es troben a la zona d'influència geogràfica dominada per la serralada del Cadí, a la comarca de l'Alt Urgell. Alertats per la presència d'aquestes manifestacions tan antigues a la zona, alguns veïns van recordar haver vist altres representacions semblants disperses en roques relativament properes i totes dins el municipi de Cava i Ansovell. Aquests nous gravats havien estat observats per un parell de caçadors quan eren joves, durant estones d'espera a parades de cacera.[7] Tot i recordar aquests llocs emboscats i els enigmàtics dibuixos que hi van veure, no hi varen donar cap importància. Nosaltres, seguint les indicacions d'aquests veïns, hem pogut donar a conèixer més gravats prehistòrics en aquesta zona i sabem que encara ens en queden més per localitzar, segons la memòria popular.
Una de les característiques d'aquests gravats és la rica, complexa i variada simbologia que representen. Hi són freqüents els signes arboriformes, solars, radials, cruciformes, les alabardes i puntes de fletxa (fotos 5 , 6 , 7 , 8 i 9). També sembla força probable la superposició de gravats realitzats en diferents èpoques, tot i que no dubtem a datar de l'època prehistòrica els fusiformes més antics.[8]
Propers a aquest conjunt també vàrem descobrir una petita agrupació de gravats lineals i de traç fi realitzats sobre les superfícies d'esquist vertical que es troben al cap dels basers del serrat de l'Artiga, al terme d'Ansovell, però ja a les envistes del poble de Vilanova de Banat. Els plans de roca polida i amb una agradable pàtina oxidada de color ocre segurament van motivar els pastors d'època protohistòrica a representar-hi símbols geomètrics i una possible figura antropomòrfica (foto 10).

Foto 5. Gravats del Cadí. Representació radial

Foto 6. Gravats del Cadí. Representació cruciforme

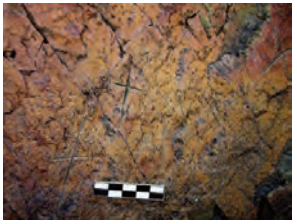

Foto 7. Gravats del Cadí. Representacions cruciformes

Foto 8. Gravats del Cadí. Representació d'una punta de fletxa

Foto 9. Gravats del roc de les Bruixes. Representació d'una punta de fletxa

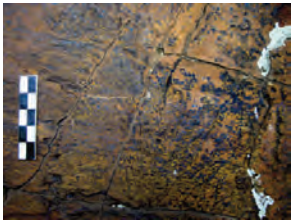

Foto 10. Gravats del serrat de l'Artiga

5. CANTURRI I MONTANYA, P. "Gravats prehistòrics de les Valls d'Andorra". *Primer congrés internacional de gravats rupestres i murals.* Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2003, p. 619.
6. CASAMAJOR, J. "Els gravats rupestres del tossal de Cava i un estel solitari a Montalarí", p. 10 -22.
7. Comunicacions orals amb Joan Gispert, de cal Joanet de Cava, i Joan Pubill, de cal Ponet d'Ansovell.
8. Converses amb Josep Gallart Fernández, arqueòleg del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya i dels Serveis Territorials de Cultura a Lleida.

Gravats de Mereig

A la zona de Mereig, parròquia de Canillo (foto 11), vàrem descobrir un petit conjunt de gravats esquemàtics sobre una roca isolada d'esquist. Hi trobem representacions lineals i ziga-zagues (fotos 12 i 13). La incisió és força profunda, però no considerem que la tipologia correspongui a la fusiforme prehistòrica. Tampoc creiem que es tracti d'una figuració geomètrica medieval. Pensem que podria ser un gravat antic realitzat entre els dos períodes esmentats. Molt a prop d'aquest conjunt vàrem veure el gravat d'una creu isolada sobre una gran roca de granit. De totes formes, aquesta creu podria ser algun tipus de fita antiga (foto 14).

Foto 11. Mereig, visió de conjunt

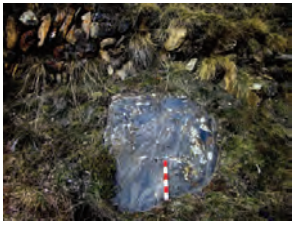

Foto 12. Roca isolada amb els gravats de Mereig

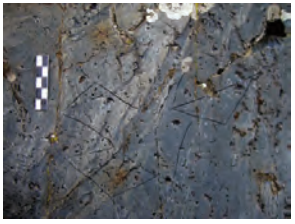

Foto 13. Gravats de Mereig, detall

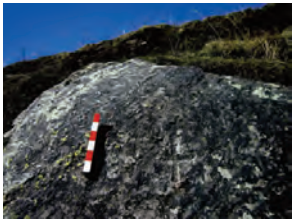

Foto 14. Creu de Mereig

Gravats cupuliformes

Al cap dels basers de la Roca Major de Juverri, parròquia de Sant Julià de Lòria, vàrem descobrir la presència de diverses cassoletes votives o rituals, també anomenades gravats de tipologia cupuliforme (foto 15). Aquests gravats podrien tenir relació, per les seves similituds formals, amb els de les comes de les Bons i amb els propers del solà d'Arcavell, ambdós descoberts i esmentats per nosaltres al número anterior d'aquesta publicació[9] (gràfics 3 i 4).

Gràfic 3. Gravats del solà d'Arcavell

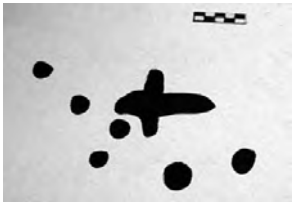

Gràfic 4. Gravats de les Comes

Foto 15. Gravats de Roca Major de Juverri

Foto 16. Sepulcre de Juverri

Les cassoletes formarien part d'un complex ritual de pastors transhumants i abraçarien en el temps des de l'edat del bronze fins al principi de l'edat del ferro.

El significat i la funcionalitat d'aquest tipus de gravat continua essent un misteri per als investigadors, i al voltant de la seva interpretació s'han formulat un gran nombre d'hipòtesis. Nosaltres creiem que es podria tractar d'algun tipus de marca votiva per deixar constància de la visita o peregrinació personal a un determinat indret sagrat o lloc de culte. El que sí que sembla clar és que aquestes manifestacions són freqüents en monuments megalítics i sobre les roques que hi estan associades. Propers als gravats cupuliformes de la Roca Major de Juverri i del solà d'Arcavell, trobem el conjunt de les tres cistes neolítiques de la feixa del Moro de Juverri (foto 16).

També ens hem adonat de la presència d'aquest tipus de gravat en monuments megalítics de l'Alt Urgell i en roques cultuals relacionades amb el megalitisme d'aquesta comarca. La revisió de les cobertes dels dòlmens urgellencs ens va proporcionar diverses agrupacions de cassoletes que vàrem estudiar i citar al número anterior d'aquesta publicació. Estem en disposició d'ampliar l'article amb noves aportacions:

9. CASAMAJOR, J. "Noves aportacions als gravats rupestres d'Andorra i l'Alt Urgell", p. 102.

Al capdamunt de la llosa de coberta del dolmen del Cap del Bosc del Gascó, terme de Turbiàs, vall de Castellbó, hi hem observat la presència d'un petit conjunt de cassoletes votives bastant erosionades (foto 17).

Foto 17. Dolmen del Cap del Bosc del Gascó

Foto 18. Dolmen del Cap del Solà de la Piula

Foto 19. Gravat podoforme de Biscarbó

Foto 20. Dolmen de la Llosa del Corralet, Biscarbó

Sobre la coberta del dolmen del Cap del Solà de la Piula, terme de Noves de Segre, vàrem constatar una única cavitat de grans dimensions, que creiem que es podria relacionar amb aquesta tipologia de gravats (foto 18).

També vam observar un gravat de tipologia podoforme, isolat en una roca propera i que es podria relacionar amb el dolmen de la Llosa del Corralet, al terme de Biscarbó (fotos 19 i 20).

Un seguidor del nostre *fotolog*, que publiquem per a la divulgació dels gravats rupestres que anem descobrint i estudiant,[10] ens va alertar de la presència d'una roca amb un possible conjunt de cassoletes en un collet del terme d'Èller, comarca de la Cerdanya.

En visitar el lloc vàrem confirmar l'existència d'una gran roca cultual amb abundants gravats prehistòrics cupuliformes, molt ben definits i preservats (foto 21). Ja coneixíem més gravats d'aquest tipus a la zona, perquè anys enrere ens els va mostrar un veí del poble, però ressaltem aquest nou conjunt, molt representatiu i ben conservat.

La relació amb el megalitisme d'aquest conjunt de gravats es fa palesa amb la proximitat al dolmen de la barraca del camp del Josepó (foto 22).

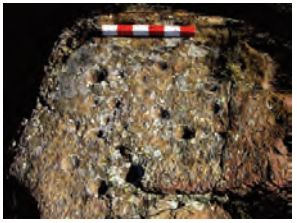

Foto 21. Gravats cupuliformes d'Èller

Foto 22. Dolmen de la barraca del camp del Josepó

Gravats de les Costes

Conjunt de gravats estel·liformes realitzats sobre una gran llosa isolada. Els estels són de traç fi, de mides diverses i amb alguna errada en la seva execució.

Els vàrem descobrir en una zona molt accidentada al lloc anomenat les Costes, terme de Vila, parròquia d'Encamp. El més interessant dels gravats és el lloc que es va escollir per a la seva representació. Aquest conjunt resta literalment penjat i ocult en una zona molt rocallosa, encimbellada i de difícil accés. Ens sorprèn la intencionalitat de l'autor a l'hora de plasmar conjunts d'estels en llocs tan allunyats i amagats, però aquest fet recolza, en certa manera, la seva possible funció ritual o màgica (gràfic 5; foto 23).

Foto 23. Gravats de les Costes

Gràfic 5. Gravats de les Costes

10. Vegeu a Internet: jordicasamajor.nirudia.com

Gravats de les bordes de Civís

Conjunt de gravats rupestres, repicats sobre una roca que es va aprofitar en la construcció d'una antiga borda del segle XVIII i que es troba ubicada geogràficament al terme del poble de Civís, comarca de l'Alt Urgell (gràfic 6; foto 24).

Gràfic 6. Gravats de les bordes de Civís

Foto 24. Gravats de les bordes de Civís

La seva representació és enigmàtica i de difícil interpretació. Podria reproduir figures antropomòrfiques i símbols de considerable antiguitat. Malgrat tot, el fet d'estar molt fragmentats i allunyats del seu lloc d'origen fa que sigui difícil la seva correcta interpretació i ubicació en el temps històric. Tècnicament podríem establir algun paral·lelisme amb els gravats antropomòrfics de la vall de Castellbó, descrits per nosaltres a l'anterior número d'aquesta publicació[11] (gràfic 7). També podem relacionar-los per la seva proximitat geogràfica, però, per manca de més dades històriques, només podem especular amb aquesta hipòtesi.

Gràfic 7. Gravats de Castellbó

Gràfic 8. Gravats de Civís

A escassos metres d'aquests gravats havíem descobert (publicat a l'anterior número d'aquesta publicació) un dels conjunts rupestres més interessants de tots els que hem trobat i que vam anomenar gravats de Civís[12] (gràfic 8). Malgrat estar a tocar els uns dels altres, ens semblen distants en el temps, tot i que no en podem descartar del tot alguna relació.

En un turó proper als conjunts de gravats citats anteriorment, vàrem descobrir un altre conjunt de gravats de traç fi, tots realitzats sobre les lloses planes i inclinades que retallen el cap del baser. En aquest conjunt volem destacar-hi una magnífica figura antropomòrfica de petites dimensions que podria representar un personatge mig humà mig ocell (gràfic 9; foto 25) o un forma angèlica. Aquest gravat resta isolat sobre una llosa, però a les pissarres adjacents trobem més gravats de formes reticulars i estel·liformes.

Gràfic 9. L'home ocell, bordes de Civís

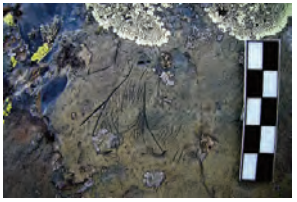

Foto 25. Gravats de les bordes de Civís. L'home ocell

Gravats del coll d'Ares

Als voltants del coll d'Ares, terme de Civís, comarca de l'Alt Urgell, vàrem descobrir un petit conjunt de gravats esquemàtics i de traç fi realitzats al damunt dels basers que miren obertament a la vall i a les muntanyes andorranes (foto 26). Hi tornem a trobar dibuixos d'estels, figures reticulars i formes allargassades de graella que ens recorden la tipologia de gravats escaliformes, existents al conjunt de gravats andorrans del Pui de la Massana (fotos 27 i 28). Aquesta darrera

Foto 26. Coll d'Ares

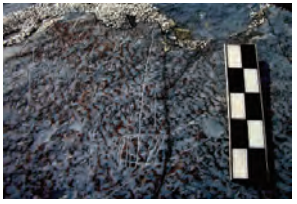

Foto 27. Gravats escaliformes del coll d'Ares

11. CASAMAJOR, J. *Op. cit.*, p. 101-102.
12. CASAMAJOR, J. *Op. cit.*, p. 102.

tipologia de figura és, sens dubte, la més representativa i interessant de tot el conjunt i també dels conjunts de gravats veïns.
Fins no fa gaire, en aquest mateix indret, s'hi podia veure erigida una estela amb una creu insculpida amb la figura de Jesucrist. Aquesta creu d'època medieval fitava i cristianitzava el lloc, probablement utilitzat antigament per a celebracions i ritus precristians. L'insigne filòleg Joan Coromines relaciona etimològicament els colls d'Ares amb espais sagrats on havien existit antigues ares o altars, alçats per honorar les antigues divinitats paganes. Actualment aquesta estela es guarda curosament a l'Ajuntament de Civís.
També volem citar l'existència d'una creu de molt bona factura que creiem d'ús sepulcral. Actualment es troba aprofitada a la paret d'una antiga borda del segle XIX propera al coll d'Ares (foto 29).
En el gran escampall de bordes i cortals que hi ha en aquesta zona, hi podem observar una gran varietat de gravats realitzats pels pastors. Alguns d'aquests dibuixos musicats sobre portes i finestres tenen força interès i són reflex de la iconografia popular. A les bordes del Llosar, pastors i eugassers es van entretenir representant un simpàtic conjunt de dones amb faldilla (foto 30).
El gran nombre de gravats, restes arqueològiques i manifestacions etnogràfiques que trobem en aquesta zona demostra la importància que aquest lloc de pas ramader, entre l'Alt Urgell i el Pallars Sobirà, devia tenir en l'antiguitat.

Foto 28. Gravats escaliformes del Pui de la Massana.

Foto 29. Làpida sepulcral, bordes de Civís

Foto 30. Dona amb faldilla, bordes de Civís

Gravats del solà d'Andorra la Vella

Coneixíem l'existència de gravats medievals al solà d'Andorra la Vella,[13] però, en una prospecció quan els cercàvem, vàrem poder presenciar l'existència d'inscultures en indrets de difícil accés, allunyats del fons de la vall i dels llocs de pas més habituals.
Aquestes manifestacions, algunes de gran bellesa i inequívoc sentit estètic, es mostren com a veritables obres d'enginy i són el reflex de la iconografia medieval més profana i popular. És per això que creiem oportú difondre els més interessants en aquesta publicació. Per la seva simbologia i iconografia, creiem, igual que d'altres investigadors,[14] que es tracta de gravats realitzats en època medieval, encara que personalment opinem que aquestes traces es podrien allargar en el temps fins a les darreries del segle XVII.
Els gravats es van efectuar friccionant alguna eina metàl·lica, probablement ganivets o dagues sobre les superfícies llises dels grans blocs d'esquist atarterats. Es van realitzar incisions de traç fi, de secció poc profunda i de vegades força superficial.
Els gravats es troben escampats i ocupen una gran superfície, però trobem espais concrets on hi ha una concentració més gran. Els llocs més elevats, la presència d'antigues estructures que recorden cabanes i els possibles llocs de pas ens proporcionen els indicis per poder-los trobar. De totes formes, hem trobat gravats totalment isolats, sense cap referència en el paisatge i alguns d'ells ens han semblat perduts en un desert de pedra.
Les representacions més habituals són: cruciformes (gràfic 10; foto 31), antropomòrfics amb algunes figures abillades (gràfic 11; foto 32), formes reticulars, solars, ballestiformes, imatges en forma de taulers que representen la figura geomètrica del marro (gràfics 12,

Gràfic 10. Gravat cruciforme del solà d'Andorra la Vella

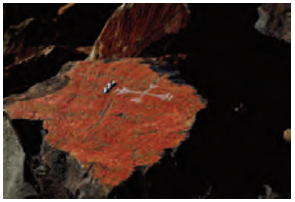

Foto 31. Cruciforme del solà d'Andorra la Vella

13. VIÑAS, R. "Els gravats rupestres". A: *Andorra arqueològica*. Andorra la Vella, Govern d'Andorra, 1989, p. 51-53.
14. Converses amb l'arqueòleg, investigador i especialista en art rupestre, Ramon Viñas.

Gràfic 11. Gravats antropomòrfics del solà d'Andorra la Vella

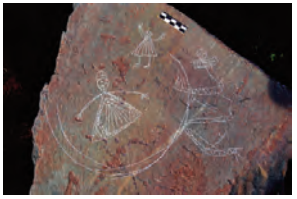

Foto 32. Gravats antropomòrfics del solà d'Andorra la Vella

Foto 34. Figura geomètrica del marro, solà d'Andorra la Vella

Foto 35. Tauler geomètric, solà d'Andorra la Vella

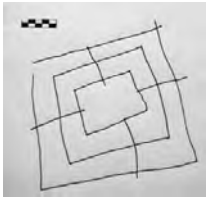

Gràfic 12. Tauler geomètric, solà d'Andorra la Vella

Gràfic 13. Gravats geomètrics, solà d'Andorra la Vella

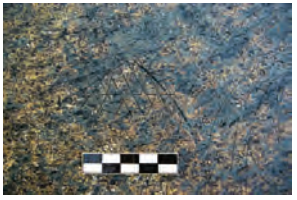

Foto 36. Gravat esquemàtic, solà d'Andorra la Vella

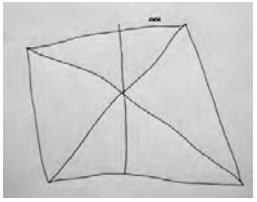

Gràfic 14. Figura del marro, solà d'Andorra la Vella

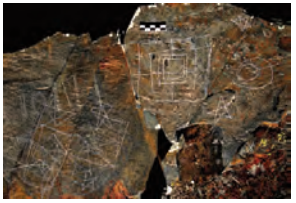

Foto 33. Gravats del solà d'Andorra la Vella

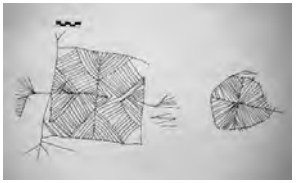

Gràfic 15. Taulers geomètrics, solà d'Andorra la Vella

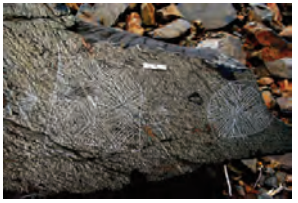

Foto 37. Gravats geomètrics, solà d'Andorra la Vella

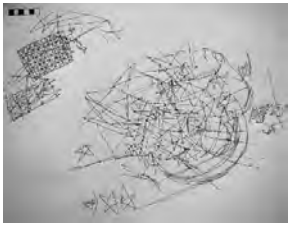

Gràfic 16. Estel·liformes i taulers geomètrics, solà d'Andorra la Vella

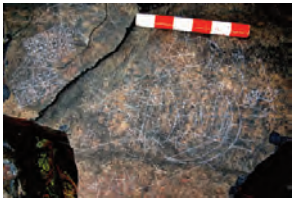

Foto 38. Gravats geomètrics i estel·liformes, solà d'Andorra la Vella

13 i 14; fotos 33, 34, 35 i 36). Alguna d'aquestes figures, en especial un conjunt de taulers geomètrics radials, estan molt ben elaborades (gràfic 15; foto 37). Les representacions estel·liformes són, però, les més utilitzades i representatives. Trobem dibuixos d'estels en la majoria d'espais amb presència de gravats. Aquests poden estar totalment isolats o formant impressionants conjunts caòtics on es van realitzar amb profusió (gràfic 16; foto 38).

A Andorra trobem més manifestacions amb aquesta tipologia de gravats, alguns dels quals publicats per nosaltres, per exemple: conjunt de la borda del Cadena, les Comes, pla de Mossers, roc del Barrerol[15]

15. CASAMAJOR, J. *Op. cit.*, p. 95-98.

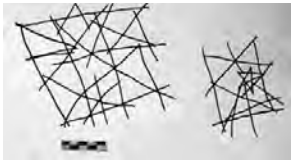

Gràfic 17. Gravats de la borda del Cadena

Gràfic 18. Gravats reticulars de les Comes

Gràfic 19. Gravats del pla de Mossers

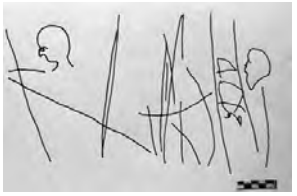

Gràfic 20. Gravats del roc del Barrerol

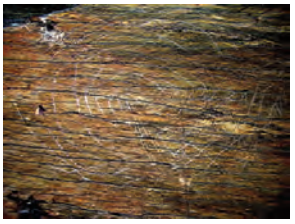

Foto 39. Gravats del Pla del Lloser, Osseja, comarca de la Cerdanya. Possiblement aquesta sigui una representació en forma de laberint.

Foto 40. Vista des del serrat de Padern i creu de terme

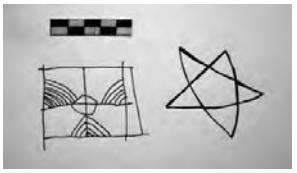

Gràfic 21. Gravats del serrat de Padern

Gàfic 22. Gravats del serrat de Padern

Gràfic 23. Gravat antropomòrfic asexuat del serrat de Padern

i els gravats medievals del roc de les Bruixes de Prats[16], Montalarí, Ordino, la Cortinada i el Pui de la Massana[17] (gràfics 17, 18, 19 i 20). A Catalunya també són freqüents els gravats medievals, dels quals trobem molts referents i paral·lelismes[18]. A la comarca veïna de la Cerdanya existeixen representacions molt semblants, que han estat estudiades a fons[19] (foto 39).

Gravats del serrat de Padern

Aquest conjunt de gravats es troben disseminats sobre els basers de pissarra que van retallant el serrat de Padern. Aquesta serra és divisòria entre les parròquies d'Escaldes-Engordany i Encamp. Va ser tot buscant les creus de terme que ens vàrem adonar de la presència de gravats medievals (foto 40). Tipològicament i tècnicament parlant, són iguals que els gravats del solà d'Andorra la Vella, ja tractats al

16. MAS I CANALÍS, D. "Gravats medievals del Roc de les Bruixes". A: *Andorra romànica*. Andorra la Vella, Enciclopèdia Catalana i Conselleria d'Educació i Cultura, Govern d'Andorra, 1989, p. 85-87.
17. CANTURRI I MONTANYA, P. "Gravats prehistòrics i medievals d'Andorra". A: *Andorra, un profund i llarg viatge*. Andorra la Vella, Govern d'Andorra i Fundació Crèdit Andorrà, 2009, p. 75-91.
18. CASANOVAS, À. I ROVIRA, J. "*Status quaestionis* de les representacions gravades medievals a Catalunya. Una visió de conjunt." A: *Primer congrés internacional de gravats rupestres i murals*. Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 2003, p. 637-684.
- CASANOVAS, À. i ROVIRA, J. "Documents singulars per a una història de les mentalitats. Grafits medievals i postmedievals a Catalunya". A: *Grafits, 6.000 anys de llenguatge marginal*. Andorra la Vella, Govern d'Andorra, 1999, p. 11-50.
19. ABELANET, J. *Les roches gravées nord catalanes*. Prada, Centre d'Etudes Préhistoriques Catalans, Universitat de Perpinyà, Terra Nostra, 1989, p. 101-144.
CAMPMAJÓ, P. i UNTERMANN, J. "Nouvelles découvertes de graffiti ibériques en Cerdagne". A: *Vuitè col·loqui internacional d'arqueologia de Puigcerdà*. Puigcerdà, Institut d'Estudis Ceretans, 1990, p.69-78.

punt anterior. Alguns d'ells, fins i tot, semblen realitzats per un mateix autor.
Tornem a trobar figures geomètriques enigmàtiques, taulers, cercles, multitud d'estel·liformes i una figura antropomòrfica masculina sexuada (gràfics 21, 22 i 23; fotos 41, 42, 43 i 44).

Foto 41. Gravats del serrat de Padern, figura estel·liforme

Foto 42. Gravats del serrat de Padern. Representacions esquemàtiques

Foto 43. Gravats del serrat de Padern. Inici d'un tauler geomètric

Foto 44. Gravats del serrat de Padern. Representació antropomòrfica i cercles concèntrics

Foto 45. Representació d'una estrella al costat d'una carlina.
Dos "potents" amulets que vàrem fotografiar a les bordes de Servellà

Foto 46. Gravat d'un enigmàtic estel. Aixàs, Sant Julià de Lòria

Foto 47. Gravats amb estels. Bordes de Manyat, Sant Julià de Lòria

Foto 48. Gravats d'un estel i d'una nau. Es varen representar sobre les pintures gòtiques de Sant Cristòfol d'Anyós

La dificultat i la perillositat, en alguns casos, a l'hora d'accedir als llocs on es troben els gravats, sumades a l'àmbit feréstec d'aquests espais, només fan que afegir interès per al seu estudi i documentació. La profusió d'estels que hem vist realitzats ens fa reflexionar sobre la importància que devia tenir aquest símbol tan universal. Representat des de la prehistòria, l'estel sempre s'ha gravat com a signe de caràcter profilàctic i protector. Nosaltres n'hem vist molts gravats a punta de ganivet sobre les portes d'antigues bordes i cabanes de pastor (fotos 45, 46 i 47).
Com a anècdota, citarem que algú en va representar un sobre les pintures gòtiques de Sant Cristòfol d'Anyós (foto 48).

Representacions cruciformes

La creu és, sens dubte, el símbol més representat entre totes les manifestacions que hem trobat.
Un estudi monogràfic sobre els gravats cruciformes necessitaria més espai i un treball més extens del que ens podem permetre aquí. Malgrat tot, sí que volem donar a conèixer en el present article les darreres creus gravades que hem anat catalogant.
Ens ha semblat curiós inventariar un conjunt de creus protectores, tant dels homes com del bestiar, a l'entrada d'una cort al poble del Serrat, parròquia d'Ordino (foto 49).

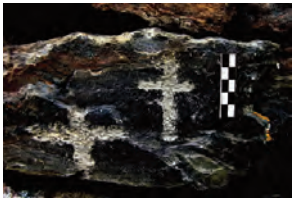

Foto 49. Creus del Serrat, parròquia d'Ordino

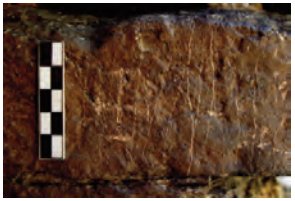

Foto 50. Creu a l'era de cal Cametes. La Cortinada

A la Cortinada, també a la parròquia d'Ordino, a l'era de cal Cametes, vàrem observar una manifestació semblant (foto 50). També a la Cortinada, ens va cridar l'atenció un conjunt de creus gravades sobre un carreu de pedra blanquinosa aprofitat per bastir la paret d'una era (foto 51).
Al poble de Bescaran, comarca de l'Alt Urgell, hem documentat el mateix tipus de creu, repicada a la paret d'una cort (foto 52).
Al poble del Querforadat, comarca de l'Alt Urgell, un veí ens va informar de l'existència d'un extens conjunt de creus gravades sobre un esperó rocós proper al castell de la localitat.[20] Creiem que es tracta d'un conjunt rellevant per la gran profusió de cruciformes representats, fet que converteix el lloc en un possible indret de culte, ermitori o espai de tradició votiva (foto 53).

Foto 51. Creus de la Cortinada

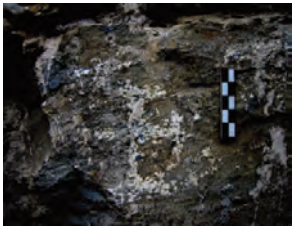

Foto 52. Creus de Bescaran, comarca de l'Alt Urgell

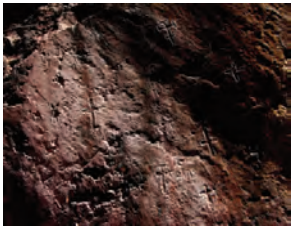

Foto 53. Creus del Querforadat. Comarca de l'Alt Urgell

Representacions diverses realitzades a bordes i cortals

A la borda de cal Mestre d'Aixirivall, parròquia de Sant Julià de Lòria, hem documentat un gravat en forma de rúbrica en nus de Salomó o nus gordià.[21] No és gaire freqüent trobar aquests tipus de gravats tan elaborats en edificis d'ús exclusivament rural (foto 54).
Aquestes manifestacions ens fan recordar gravats similars que hem anat fotografiant.

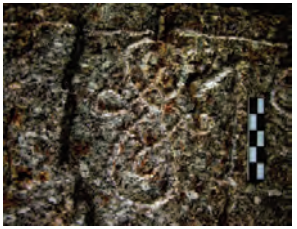

Foto 54. Gravat a la borda de cal Mestre. Aixirivall

Foto 55. Nus de Salomó representat sobre les pintures murals de Sant Romà de les Bons

Vegeu, per exemple, el nus de Salomó representat sobre les pintures murals gòtiques de Sant Romà de les Bons (foto 55). Podria tractar-se d'un grafit realitzat per un romeu o fidel que visità el temple.
Durant l'excavació arqueològica que casa Molines, d'Andorra la Vella, va fer realitzar al castell de Somplosa, a la roureda de la Margineda, hi va aparèixer un símbol semblant, gravat sobre una petita lloseta amagada intencionadament dins d'un mur. Nosaltres vam interpretar el possible significat d'aquest símbol.[22] Creiem que simbolitza el difícil camí del creient cap a la saviesa o cap a Déu, i és la representació d'un camí iniciàtic.
A l'era del mas d'Alins, a la Valireta de Sant Julià de Lòria, existeix un gravat amb un traç similar, realitzat sobre la llinda de fusta de la porta (foto 56).

Foto 56. Gravat a l'era del Mas d'Alins, Sant Julià de Lòria

També volem esmentar en aquest darrer apartat alguns altres gravats molt senzills i de caràcter popular que hem anat trobant a bordes aïllades. Aquestes representacions simples han subsistit com a

20 Comunicacions orals amb Joan Gispert, de cal Joanet de Cava.
21 Vegeu un estudi complet sobre el nus de Salomó a: SANSONI, U. *Il nodo de Salomone, simbolo e archetipo d'alleanza.* Milano, Editorial Electa, 1998.
22 Vegeu el documental *Els secrets de Somplosa. Jaciment medieval de la roureda de la Margineda*. Andorra la Vella, Molines Patrimonis, 2009.

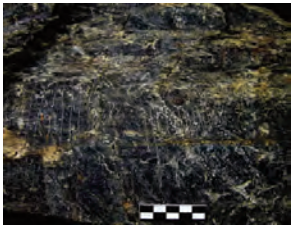

Foto 57. Gravats lineals a la Borda del Comet, Meritxell, amb data de 1718

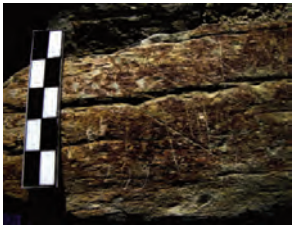

Foto 58. Gravats lineals a les bordes de l'Aldosa de Canillo, amb data de 1749

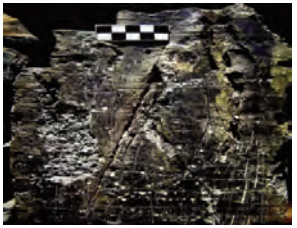

Foto 59. Gravats puntiformes i lineals. Bordes de Canòlich, Sant Julià de Lòria

Foto 60. Gravats dels cortals de Sispony, parròquia de la Massana, amb data de 1625

testimoni d'ocupació d'aquestes construccions ara abandonades i en part derruïdes. Els gravats que hi trobem són senzilles marques com: petites creus, ratlles, puntiformes, rellotges de pastor[23] i alguna data gravada de forma matussera.

Com a cloenda, voldríem que l'esment d'aquests darrers gravats sigui un petit homenatge als vells pastors que els van realitzar amb el propòsit de deixar constància de la seva empremta. Aquestes manifestacions populars encara resten com a pervivència fòssil d'antigues creences ancestrals (fotos 57, 58, 59 i 60).

- Alguns gravats que veureu fotografiats, els vàrem resseguir amb guix blanc perquè es veiessin millor.
- Totes les fotografies i dibuixos d'aquest article han estat realitzats per Jordi Casamajor, i en són propietat.

23. CASAMAJOR, J. *Op. cit.*, p. 101.

Annex

Just abans de tancar l'edició d'aquest article, hem descobert l'existència de més gravats rupestres inèdits a Andorra. Considerem que tenen força interès i els hi volem incloure.

Les imatges que hi són representades formen part de la simbologia medieval que hem vist anteriorment als conjunts rupestres estudiats en aquest treball. Hi abunden sobretot els estels, figures del marro, formes reticulars, figures antropomòrfiques i símbols varis.

Tots aquests nous gravats es troben escampats en indrets propers al serrat de Padern i escampats entre les parròquies d'Escaldes-Engordany i Encamp.

En volem destacar el gràfic 24, on en un gran bloc de pedra es va gravar la figura d'un arquer i dues espases.

Els gràfics 25, 26, 27, 28, 29 i 30 formen part d'un mateix conjunt. Hi destaquen la representació d'un nus de Salomó, una figura allargassada que ens recorda una fulla, la imatge d'una roseta de sis pètals i una petita figura aïllada que sembla un animal fantàstic. Totes aquestes representacions estan envoltades de gran quantitat de figures geomètriques entrellaçades, creus, ziga-zagues i estels.

La figura antropomòrfica que ens recorda una dona amb els cabells llargs, gràfic 31, es troba aïllada de la resta.

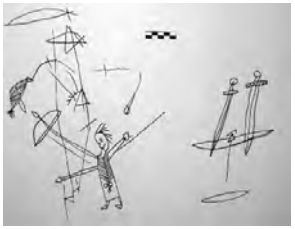

Gràfic 24. Gravat annex del serrat de Padern. Detall d'un guerrer, arquer, mostrant les seves armes, armadura i atributs sexuals. Detall d'un parell d'espases i un arc amb fletxa.

Gràfic 25. Gravat annex del serrat de Padern. Detall de gravats cruciformes, radials, estels i un nus de Salomó.

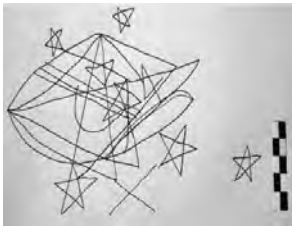

Gràfic 28. Gravat annex del serrat de Padern. Detall de gravats amb estels i figures geomètriques.

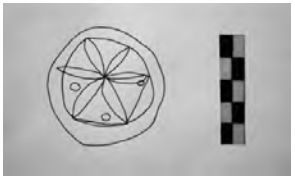

Gràfic 29. Gravat annex del serrat de Padern. Detall d'una roseta de sis pètals.

Gràfic 26. Gravat annex del Serrat de Padern. Detall de gravats amb estels i una figura allargassada en forma de fulla.

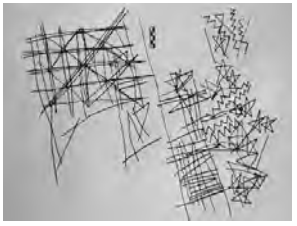

Gràfic 27. Gravat annex del serrat de Padern. Detall de gravats amb estels, ziga-zagues i figures geomètriques.

Gràfic 30. Gravat annex del serrat de Padern. Animal fantàstic.

Gràfic 31. Gravat annex del serrat de Padern. Detall d'una figura antropomòrfica.

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 79-83 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.57 ISBN: 978-99920-61-16-9

ARTICLE

Les Valls d'Andorra durant la Guerra de Successió a la Corona Hispànica[1]

Papers de recerca històrica 7

Jordi Buyreu i Juan
Doctor en història i professor al Departament d'Història Moderna de la UB
j.buyreu@ub.edu

Resum
Les Valls d'Andorra durant la Guerra de Successió a la Corona Hispànica.
L'anàlisi de les relacions i l'encaix del Principat d'Andorra entre les monarquies borbòniques dels regnes d'Espanya i França és l'aspecte principal de l'estudi. Andorra ha de neutralitzar les repercussions de la Guerra de Successió al Regne espanyol. El nou bisbe, Simeó de Guinda, borbònic, haurà de fer mans i mànigues per mantenir l'estatus de copríncep i el d'Andorra de retruc. El Consell General s'hi haurà d'esmerçar.

Resumen
Los Valles de Andorra durante la Guerra de Sucesión a la Corona Hispánica.
El análisis de las relaciones y el encaje del Principado de Andorra entre las monarquías borbónicas de los reinos de España y Francia es el objetivo principal del estudio. Andorra ha de neutralizar las repercusiones de la Guerra de Sucesión en el Reino español. El nuevo obispo Simeón de Guinda, borbónico, tendrá que hacer malabarismos para mantener el estatus de copríncipe y también el de Andorra. El Consejo General tendrá que esforzarse para ello.

Résumé
Les Vallées de l'Andorre pendant la Guerre de Succession à la Couronne Espagnole.
L'aspect principal de l'étude: la recherche des liens et de l'imbrication de la Principauté de l'Andorre entre les monarchies des Bourbons des Royaumes d'Espagne et de la France. L'Andorre doit neutraliser les conséquences de la guerre de Succession au Royaume espagnol. L'évêque Simeo de Guinda, bourbon, devra faire tout son possible pour maintenir son statut de coprince d'Andorre. Ainsi donc le «Consell Général» devra persévérer dans la tâche.

Abstract
The Valleys of Andorra during the Spanish War of Succession.
The analysis of the relationship between the Principality of Andorra and its place between the Bourbon monarchies of Spain and France forms the main aspect of this study. Andorra must neutralise the repercussions of the Spanish War of Succession. The new Bishop, Simeó de Guinda, a Bourbon follower, had his work cut out to maintain his status as Co-prince, and indeed the State of Andorra itself. The Consell General has its share of the task.

Abans de començar voldria fer un parell de consideracions preliminars. La primera és que aquest segle fou determinant per a la consolidació del llarg camí que prengueren les Valls cap a la independència plena a finals del segle XX. La segona és tenir en compte algunes qüestions sobre la conjuntura històrica i geogràfica de les Valls. A causa de les adversitats climàtiques i geogràfiques, gaudien de nombrosos privilegis arrelats a l'època medieval,[2] i la seva jurisdicció compartida acabà tenint com a protagonistes d'una banda el rei de la monarquia francesa (a partir de finals del segle XVI) i de l'altra el bisbe d'Urgell, que era escollit pel monarca hispànic mitjançant el privilegi del Patronat Regi. Ambdós prínceps estigueren pràcticament enfrontats durant bona part de tota l'època moderna. Aquesta situació acabada d'exposar de forma molt resumida és fonamental per entendre una part notable de la realitat andorrana de tot el període i essencial per seguir les primeres dècades del segle XVIII.
Segons anaven passant els anys del regnat de Carles II, sobirà de la monarquia hispànica, es palesava la seva incapacitat per deixar successor. Aquest fet generà que, ja des d'abans de la seva mort, s'anessin configurant dos bàndols que aspiraven a aconseguir la preuada herència: l'austríac, en el qual l'emperador Josep I aspirava a col·locar el seu fill Carles, i el bàndol francès, amb Lluís XIV al capdavant, que pretenia que el seu nét Felip d'Anjou acabés com a monarca hispànic. Recordem, abans d'iniciar l'explicació, que Lluís XIV també era un dels coprínceps andorrans. Finalment l'any 1700 moria Carles II, que havia deixat en testament Felip d'Anjou com el seu successor.
Els privilegis de què havien gaudit històricament les Valls semblava que podien canviar, ja que per primera vegada les monarquies francesa i

1. Aquest treball és una part de les reflexions que han aparegut a la introducció de BUYREU, J., *Diplomatari de les Valls d'Andorra Segle XVIII*, Editat per Govern d'Andorra 2012, p. 15-30.
2. VELA, S., *Andorra entre els segles XII–XV*, dins de BELENGUER, E. (dir.), VELA, S. (coord.) *Història d'Andorra*, Edicions 62, Barcelona 2005, p. 105-152.

hispànica es convertien en potencialment aliades i això evidentment repercutia a Andorra. De fet, durant les Corts que celebrà Felip V a Catalunya els anys 1701-1702, la Diputació del General va demanar a les institucions andorranes que contribuïssin en el pagament del donatiu.[3] Era la primera vegada que succeïa una cosa així i els integrants del Consell de la Terra van al·legar que la seva particular situació jurisdiccional impedia col·laborar amb les assemblees legislatives, ja que se'ls podria exigir el mateix per a les assemblees de la monarquia francesa.[4] Sembla ser que aquesta argumentació va aconseguir el seu objectiu i neutralitzà les exigències que venien de Barcelona.

La signatura del pacte de Gènova l'any 1705 i l'aixecament d'una part del territori català contra Felip V, també tingué conseqüències a les Valls d'Andorra. La Seu d'Urgell es posicionà a favor del bàndol austríac a causa de la intervenció determinant de l'advocat Francesc Carreu i de Pau de Vilana Perlas, degà del capítol d'Urgell i germà de Ramon de Vilana Perlas, secretari de l'arxiduc Carles.[5]

Les Valls d'Andorra anaren amb molt de compte, ja que la situació jurisdiccional que tenien complicava substancialment les coses. Segons el caire que donessin a les seves actuacions, els andorrans es podien veure greument afectats per les conseqüències que podien portar un o altre posicionament. De bon començament no hi havia problema, ja que els seus dos senyors jurisdiccionals estaven en el mateix bàndol i per tant el Consell de la Terra, davant els esdeveniments de la Seu d'Urgell, es va posar al servei del comtat de Foix.[6] La zona estava en plena ebullició bèl·lica i el bisbe de la mitra d'Urgell, del bàndol borbònic,[7] va fugir, mentre que el capítol de la diòcesi s'identificà amb l'altre bàndol.[8] Tot això comportà que Pau de Vilana Perlas, l'octubre de 1705, nomenés Francesc Carreu com a batlle de la Seu i aquest càrrec comportava implícitament que també fos el veguer episcopal de les Valls d'Andorra.[9]

Aquesta situació, favorable a l'arxiduc Carles, segurament va fer canviar els posicionaments inicials i va fer replantejar qui havien de recolzar. Així doncs, la seva supervivència passava pel reconeixement dels seus privilegis per part del monarca hispànic, que a la vegada era comte de Barcelona, tal com havien fet sempre. El nou rei dels catalans des de finals de 1705 era Carles III i, consegüentment, els andorrans temptejaren la possibilitat de prestar jurament al nou monarca. Com també era d'esperar, les autoritats franceses iniciaren una tensa pressió cap als representants de les Valls, que intentaren esquivar les dificultats com van poder.[10] De totes maneres, als ulls dels representants del monarca francès a Foix, aquesta actitud traïa els seus interessos, ja que els andorrans es posicionaren a favor de l'arxiduc car "... regoneixen per sol y legítim soberà de dites Valls de Andorra sens haver estat forsats, n per forsa n altrament...".[11] Tot això generà una situació institucional notablement complicada: de iure no hi havia cap postura compromesa, ja que els dos copríncep estaven en el mateix bàndol. Ara bé, de facto la realitat era molt més complexa, ja que el copríncep episcopal estava absent i el capítol catedralici, al capdavant del qual hi havia Pau de Vilana, s'havia posicionat a favor de l'arxiduc. Aquesta postura anòmala es reforçava si tenim en compte que el veguer episcopal de les Valls era del bàndol imperial. Per tal de mantenir els seus privilegis i la seva política institucional, els andorrans juraren el nou monarca dels catalans: Carles III.

En aquest context s'inicià un període de turbulències jurisdiccionals. Així doncs, durant l'estiu de 1705, s'havia notificat a les institucions andorranes que el governador de Foix volia visitar les Valls,[12] mentre que uns mesos després Carles III –durant les últimes sessions de les Corts celebrades a Barcelona– confirmà els privilegis[13] andorrans i autoritzà l'entrada de bestiar provinent de França cap a Catalunya.[14] A partir d'aquest moment els andorrans són acusats per les tropes borbòniques d'estar sota el bàndol austríac i a mesura que avanci el

3. Arxiu Nacional d'Andorra (ANA), Arxiu de les Set Claus (ASC), Doc. 1.196.
4. ANA, ASC. Doc 4.528.
5. PLANES, J. A., *La Seu d'Urgell en la Guerra de Successió (1705-1707)*, dins de *L'aposta catalana a la Guerra de Successió 1705-1707*, Ed. Museu d'Història de Catalunya, Barcelona 2007, p. 349-356. L'estudi està ampliat, amb una atenció especial a la fortalesa de Castellciutat i la figura de Moragues, PLANES, J. A., *El general Moragues i la fortalesa de Castellciutat. La Guerra de Successió a la Seu d'Urgell*, Ed. El Farell, Barcelona 2011.
6. ANA, ASC. Doc. 4.307. El governador de Foix els demanà que estiguessin atents i que posessin guardes a la frontera. ANA, ASC. Doc. 1.207.
7. BARAUT, C., CASTELLS, J., MARQUÈS, B., MOLINÉ, E., *Episcopologi de l'església d'Urgell, segles VI-XXI*, Ed. Societat cultural urgel·litana, la Seu d'Urgell 2002, p. 94. El bisbe Cano va fugir a Castella i el 1714, per tal de premiar la seva fidelitat, va ser nomenat bisbe d'Àvila. *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Generalitat de Catalunya i Editorial Claret, Barcelona 1998, Vol. I, p. 411.
8. PLANES, J. A., *La Seu d'Urgell a la Guerra de Successió (1705-1707)*..., p. 349-356.
9. PLANES, J. A., *El general Moragues i la fortalesa de Castellciutat*..., p. 35.
10. A principis de desembre de 1705, el governador de Foix acusa els andorrans de reconèixer l'arxiduc d'haver-li fet arribar nombrosos presents i d'haver acceptat el nomenament de Francesc Carreu com a veguer de les Valls. En el mateix document els ordena que en el termini d'una setmana es presentin davant seu per donar explicacions. ANA, ASC, Doc. 1.202. El Consell de la Terra al·lega indisposició de dos dels tres síndics que hi pensava enviar, i també adversitats climatològiques pròpies de l'hivern. No sabem fins a quin punt és real o hi ha un clar intent de demorar les explicacions per veure com es van succeint els esdeveniments. ANA, ASC, Docs. 1.212 i 1.213. A mitjan gener de 1706, Nicolau Areny, com a membre del Consell de la Terra i síndic de les Valls d'Andorra, nega totes les acusacions que se'ls imputen i apel·la a la tradicional fidelitat dels andorrans als seus legítims senyors. ANA, ASC, Doc. 1.209.
11. ANA, ASC. Doc. 1.206.
12. ANA, ASC. Doc. 1.208.
13. ANA, ASC. Doc. 1.223.
14. ANA, ASC. Doc. 882.

conflicte actuaran en conseqüència, ja que en la mesura que els sigui possible pressionaran, amenaçaran i fiscalitzaran els habitants de les Valls.

A partir d'aleshores les institucions andorranes no estigueren paralitzades. La seva prioritat fou preservar els privilegis i la seva innocència en aquell context advers tal com s'encarregaren de fer, per exemple, els síndics que es desplaçaren a Perpinyà l'any 1709 per defensar la neutralitat i les exempcions comercials que des de temps immemorials havia tingut aquest enclavament pirinenc.[15] El juny de 1711, mentre els exèrcits borbònics estaven a la zona pressionant la població, el Consell de la Terra va enviar un síndic a Saragossa amb un obsequi de 600 formatges per a Felip V, i va iniciar així les negociacions sobre la neutralitat andorrana.[16]

L'octubre de 1713 la victòria del bàndol borbònic era evident. Ja s'havia signat el tractat d'Utrecht[17] i, fora d'alguns casos aïllats, només quedava la ciutat de Barcelona resistint la pressió militar, d'on prèviament les tropes imperials havien estat evacuades.[18] En aquelles mateixes dates, el Consell de la Terra segurament respirava una mica més tranquil. Ja no havien de mantenir les aparences amb els dos bàndols i, per tant, felicitaven Feliciano Bracamonte –mariscal de camp de l'exèrcit de Felip V– "... El tiempo corto que vuestra señoría estuvo en la ciudad de Urgel no permitió poder expressar el alvoroso con que este Valle havia celebrado haverse restituido aquel país a la debida obediencia del rey nuestro señor (que Dios guarde), y por consiguiente, este Valle, que desseando conservar la neutralidad que tiene, ha suffrido los golpes y rigores sensibles. Y pareciendo ser de nuestra obligación ponernos a los pies de su excel·lència por medio de nuestros síndicos, suplicamos a vuestra señoría se digne ampararles para su acceptación y merecer el consuelo que necessitamos y nos prometemos de la poderosa protección de vuestra señoría con desseos de acreditar nuestro rendimiento en todas las ocasiones que vuestra señoría gustare dispensar-nos de su mayor servicio...".[19]

Les conseqüències de la Guerra de Successió

La figura del nou bisbe fou capital perquè les noves percepcions polítiques i repressives que es vivien després de la guerra no acabessin desnaturalitzant els privilegis andorrans. Simeó de Guinda i Apeztegui va ser designat bisbe d'Urgell el 1714 per Felip V i estigué en el càrrec fins al 1737.[20] A principis de 1715, i amb les noves instruccions centralistes que venien de Madrid, el prelat aclarí bastant quina seria la seva postura, ja que no estava disposat a perdre ni el poder ni la jurisdicció que tenia sobre les Valls i ordenà al Consell de la Terra "... para evitar qualesquiera agravios a la dicha soberanía, os mandamos, en nombre de su magestad christianíssima y nuestro, no obedescáis orden alguna que no sea expedida por el rey christianíssimo y por nos o por los ministros nombrados de ambos soberanos; y qualesquiera que expediere contra vos el intendente general del Principado de Cathaluña y qualquiera de sus subdelegados, os mandamos no la obedescáis sin dar parte al rey christianíssimo y a nos, que somos consoberanos de estos dichos Valles de Andorra...".[21]

Ara bé, l'actuació confusa dels andorrans durant la Guerra de Successió i el Decret de Nova Planta, vigent des de 1716, podia fer perillar el manteniment dels privilegis polítics i comercials. Les autoritats borbòniques entenien que si les Valls, tal com afirmaven els mateixos andorrans, formaven part de la realitat social i econòmica catalana, s'havia d'aplicar el Decret de Nova Planta amb tots els seus efectes. A poc a poc Simeó de Guinda es posicionarà amb l'única sortida que sembla que pugui tenir alguna possibilitat d'èxit: garantir a la cort de Madrid la desaparició del contraban a canvi del manteniment dels privilegis. El 1722 el mateix bisbe s'alegra que els andorrans hagin ajudat a la detenció d'uns contrabandistes al Serrat.[22]

No sembla que l'any 1728 les expectatives andorranes poguessin tenir gaire èxit. L'administració borbònica des de Barcelona informa de "... los grandes perjuizios que de continuarse se siguen a la real hazienda pues se hace reparable la fazilidad con que pueden fraudarla los naturales de dicha Valle... meha parezido dar orden a vuestra merced escriva al administrador de la Seo de Urgel y a los demàs que se nezesitare mandándoles que en adelante cobren de dichos naturales de Andorra los derechos de entrada de todo genero de ganados y el de 10 por 100 en la misma conformidad que lo executa

15. ANA, ASC. Doc. 1.248.
16. ANA, ASC. Doc. 1.566.
17. Les negociacions de pau i els canvis polítics en el govern britànic acabaren neutralitzant les aspiracions catalanes, el denominat "cas dels catalans". ALBAREDA, J. *El "cas dels catalans". La conducta dels aliats arran de la guerra de Successió*, Ed. Fundació Noguera, Barcelona 2005 i MUÑOZ, A., CATÀ, J. *La traïció anglesa. Comerç colonial i destrucció a la sobirania catalana (1706-1715)*, Ed. Llibres de l'Índex, Barcelona 2009.
18. ALBAREDA, J. *Catalunya en un conflicte europeu. Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*, Ed. Edicions 62, 2001, p. 147-202.
19. ANA, ASC. Doc. 1.275.
20. BARAUT, C., CASTELLS, J., MARQUÈS, B., MOLINÉ, E. *Episcopologi de l'església d'Urgell, segles VI-XXI*, p. 94-96. El 19 d'octubre de 1715 va jurar el càrrec davant les institucions andorranes. ANA, ASC. Doc. 2.102.
21. BARAUT, C. *Un recull de documents andorrans del segle XVIII...*, p. 105-107.
22. ANA, ASC. Doc. 1.366.

en los que introducen los estrangeros y naturales de Cataluña".[23] Independentment del que pogués passar amb la sobirania dels dos copríncep, això significava posar fi als avantatges comercials per als habitants de les Valls i el greuge que això suposava per a la seva manutenció. Però, a més a més, perillaven els fluxos comercials regulars, car les autoritats espanyoles pretenien augmentar els controls i els aranzels.

Serà novament Simeó de Guinda qui mourà fitxa. És evident que els andorrans –i per extensió ell mateix– veien aquesta qüestió d'una altra manera "... porque la abolición de los privilegios de Cataluña no tiene conexión alguna con los concedides a la Valle por los Reyes Católicos..." i estava disposat a parlar amb el capità general de Catalunya, car havia confessat que "... dependencia de la Valle s encamina muy mal...".[24]

A finals de febrer de 1729 les institucions andorranes es van preparar per presentar totes les proves i al·legacions possibles i així defensar judicialment les seves llibertats. El bisbe Simeó va estar atent a tot el procés i a la vegada es va encarregar d'exercir pressió política sobre les autoritats espanyoles amb l'argument que ja hem comentat: control del frau i del contraban a canvi del manteniment dels privilegis.[25]

La resolució judicial es va fer esperar (juny de 1731), segurament no exempta de pressions per ambdues parts, però finalment Antonio Sartine, intendent general de Catalunya, dictà sentència a favor de les Valls, és a dir "... la libertad de entrar a este Principado todas las mercadurías y géneros proedentes de dicha Valle sin pagar los reales derechos de entrades y de introduir dentro la misma Valle todos los víveres y géneros que extragueren de este Principado para su preciso uzo y manutención, sin pagar por ellos derechos alguno de salida, sí solamente de aquellos géneros, Frutos y mercadurías que sacaren del Principado extra de los precisos a sus sustento para introduir a los dominios de Francia, en cuyo caso deberán pagar los derehos de salida como también los de entrada correspondientes a los géneros y mercadurías que introduxeren desde Francia a esta provincia por la mencionada Valle...". Ara bé, en el text s'estableix un increment dels controls per supervisar el possible frau.[26]

La pressió sobre aquestes rutes pirinenques per part de França i Espanya fou una constant al llarg de bona part del segle XVIII, però també és visible en les fronteres andorranes instigada pel mateix bisbe i pels oficials de les Valls com una resposta al manteniment del status quo anterior a la Guerra de Successió. En primer lloc, la lluita contra el contraban, especialment de tabac, i les tensions que això produí. En segon lloc, la confirmació de privilegis, que es va seguir tal com s'havia efectuat durant els últims segles i en tercer lloc, i molt important, l'inici de la redacció del Manual Digest.

Si analitzem el contraban de tabac, veurem que aquesta qüestió incidirà notablement sobre la vida andorrana dels propers decennis. El Consell de la Terra intensificà la lluita contra el cultiu i tràfic de tabac, ja que els bans de 1731 i 1733 no havien tingut els efectes desitjats.[27] El bisbe Simeó de Guinda, conseqüent amb allò que havia acordat amb la monarquia borbònica, decidí posar fi al tràfic i a les plantacions de tabac a les Valls, però els resultats no van ser els esperats i, a més, s'havia propagat una revolta popular contra les mesures iniciades per ell.[28] Notícies referides a aquesta qüestió van anar apareixent durant tot el segle i la pressió anà augmentant a mesura que s'avançava en el temps.[29] Se'n podrien posar molts exemples, com l'any 1739, en què les institucions andorranes es pronuncien contra la venda i contraban de tabac per part dels seus habitants;[30] el 1765 se'n prohibeix el cultiu, la producció i el comerç.[31] A l'últim quart del segle XVIII encara persisteix el problema. El Consell de la Terra augmenta la pressió sobre el tràfic de tabac quan estableix vincles d'alguns membres de les institucions de les Valls i de l'Administració de justícia amb aquesta qüestió.[32] Hem de tenir en compte que la corona francesa pressionà també en la mateixa direcció.[33]

La segona conseqüència que s'extreu de la resolució judicial de 1731 fou que la confirmació de privilegis s'havia de continuar fent, part dels monarques espanyol i francès, tal com s'havia fet en els segles anteriors. El 1735, el Consell de la Terra sol·licità a Felip V que confirmés els privilegis.[34] El 1757 el representant del bisbe a Madrid negocia la mateixa qüestió amb Ferran VI,[35] i el 1777 el monarca francès, Lluís XVI, ratificà els privilegis.[36]

23. ANA, ASC. Doc. 4.495.
24. ANA, ASC. Doc. 1.479.
25. "... *con que parece está el señor intendente bien intencionado a favor de la Valle y así es preciso discurrir otro medio que el de los declarados en el primer punto para cerrar la puerta a los fraudes que hasta aora no se han dejado de hazer...*". ANA, ASC, Doc. 1.568.
26. ANA, ASC. Doc. 1.755.
27. ANA, Llibre de resolucions del Consell de la Vall, fol. 237r-238r.
28. MAS, D., *La repressió del cultiu i contraban de tabac en el segle XVIII*, en el Butlletí del Comitè Andorrà de Ciències Històriques, 1, Ed. Comitè Andorrà de Ciències Històriques, Andorra 1986, p. 142-143.
29. Ibid, p. 141-152.
30. ANA, Llibre de resolucions del Consell de la Vall, fol. 273.
31. ANA, Fons Casas Bonavida (FCB), Doc. 98, fol. 1.
32. ANA, ASC. Doc. 1607.
33. ANA, ASC. Doc. 1676.
34. ANA, Llibre de resolucions del Consell de la Vall, fol. 252r-253r.
35. ANA, ASC. Doc. 1.667.
36. Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals (ADPO) C2.101, s/n (33)

L'últim aspecte que es vol remarcar en aquest article com a conseqüència de la citada sentència de 1731 és la redacció del Manual Digest de les Valls neutres d'Andorra, el 1748. Aquesta obra compiladora, escrita per Antoni Fiter i Rossell, parla, tal com indica el seu subtítol, "de sa Antiquitat, Govern, y Religió de sos Privilegis, usos, Preheminencias y Prerrogativas". Antoni Fiter i Rossell (1706-1748), membre d'una de les famílies més influents d'Andorra, fou espectador de tot el procés polític i judicial que hem narrat. Durant els últims anys de la seva vida va ocupar el càrrec de veguer episcopal. Va ser en aquells moments quan el Consell de la Terra li encarrega la redacció del Manual Digest, coincidint amb l'adveniment al tron espanyol de Ferran VI.[37] La intencionalitat d'aquesta obra és analitzar i explicar la neutralitat andorrana al llarg dels segles i, a causa de tots els problemes que s'han narrat, ordenar les bases jurídiques per mantenir-la en el futur.[38]

37. RODRÍGUEZ, F., *El patrici Antoni Fiter i Rossell*, dins de *Manual Digest, 250è aniversari*, Ed. Ministeri de Turisme i Cultura, Andorra 1998.
38. MAS, D., *L'Andorra del Manual Digest*, dins de *Manual Digest, 250è aniversari*, Ed. Ministeri de Turisme i Cultura, Andorra 1998.

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 85-90 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.58 ISBN: 978-99920-61-16-9

ARTICLE

Els primers segells andorrans

Gerhard Lang-Valchs
Historiador, teòleg i professor langvalchs@hotmail.es

Resum
Els primers segells andorrans.
L'anàlisi dels intents fallits de fer els primers segells andorrans, els projectes: d'Otto Bickel, de l'advocat Armengol Dalleres, del síndic Antoni Moles, de Francesc Pla i de Plácido Ramon de Torres plantegen l'establiment d'una xarxa postal. El fet suposa regularitzar l'estatut filatèlic d'Andorra, cosa que comporta negociar amb la UPU, amb els coprínceps i els estats veïns.

Resumen
Los primeros sellos andorranos.
El análisis de los intentos fallidos de hacer los primeros sellos andorranos, los proyectos: de Otto Bickel, del abogado Armengol Dalleres, del síndico Antoni Moles, de Francesc Pla y de Plácido Ramón de Torres plantean el establecimiento de una red postal. El intento significa regularizar el estatuto filatélico de Andorra, hecho que conlleva negociar con la Unión Postal Universal, con los copríncipes y los estados vecinos.

Résumé
Les premiers timbres andorrans.
L'étude des essais manqués de faire les premiers timbres andorrans ainsi que les projets: d'Otto Bickel, de l'avocat Armengol Dalleres, du Président du Conseil Général Antoni Moles, de Francesc Pla et de Plácido Ramon de Torres proposent même la mise en place d'un réseau postal. Cela entraîne qu'il faut régulariser le statut philatélique de l'Andorre, ce qui oblige qu'il faudra négocier avec la UPU, avec les coprinces et avec les états voisins.

Abstract
The first Andorran stamps.
The first failed attempts to emit Andorran stamps and the projects by Otto Bickel, by lawyer Armengol Dalleres, by the Síndic Antoni Moles, by Francesc Pla and by Plácido Ramon de Torres show the way towards establi - shing a postal system. This means regulating Andorra's philatelic status and to negotiate with UPU, the Co-princes and neighbouring states.

En fullejar els catàlegs de segells editats a Espanya i França que inclouen les emissions per a Andorra, trobem, a les pàgines corresponents, una primera edició andorrana datada el 1875 per a uns, i el 1890 per a altres. Es tracta d'una sèrie de dotze valors que alguns anomenen "carlista", altres la qualifiquen d'emissió local, però que segons tots els catàlegs no va ser mai emesa.[1] No obstant això, sembla que hi ha uns exemplars usats, amb un mata-segells mut "carlista" i fins i tot segells amb sobrecàrrega.

Què passa realment amb aquests segells? Són segells de fantasia, *cinderelle*s com en diuen en el món anglosaxó, són producte d'un intent de comercialització fracassat d'algun filatèlic espavilat o són segells oficials que per alguna raó no van sortir mai a la venda? D'altra banda, cal preguntar-se com hi pot haver segells andorrans oficials tan primerencs si no hi havia correu andorrà en aquelles dates, i, a més, fins al 1928 no hi va haver oficina de correus a les Valls.[2] A continuació explicarem en quines circumstàncies va néixer aquesta sèrie de segells, la qual cosa ens permetrà veure més endavant quin "estatus filatèlic" pot reclamar. Avancem les dades: la sèrie esmentada no havia estat preparada per a cap de les dates indicades en els catàlegs i no té res a veure en absolut amb les guerres carlines.

La situació del correu a Andorra

Mentre que al llarg de la segona meitat del segle XIX la majoria dels estats europeus, i fins i tot a escala mundial, van començar a organitzar o reorganitzar el seu correu amb vista a un creixent intercanvi internacional de la correspondència, i es van apuntar al nou invent dels segells de franqueig, a Andorra tot continuava com abans. El Consell de les Valls, més tard Consell General, va organitzar i pagar un reduït i ocasional servei oficial. Alguns particulars se servien de

1. El *Catálogo unificado y especializado de sellos de España y dependencias postale*s, editorial Edifil, diu: "Esta emisión fue aprobada oficialmente y no se puso en circulación por desacuerdo con Francia." El que no diu és qui va aprovar aquests segells.
2. Per ser exacte del tot cal excloure les dues o possiblement quatre setmanes de l'any 1882 en què va existir una oficina postal francesa a la capital andorrana.

tant en tant del mateix procediment per a la seva correspondència privada dins de les Valls. Per a la correspondència amb els països veïns, sobretot els comerciants, se servien dels traginers, mulers o altra gent que visitava amb certa regularitat els pobles veïns i que lliuraven les cartes a les oficines de correus de la Seu d'Urgell o de Tarascó, més tard a Ax i l'Ospitalet, o les portaven directament al seu destinatari. Les precàries vies de comunicació, en la part francesa tancades a causa de la neu, a vegades més de mig any, no facilitaven la feina.

Durant la tercera i última guerra Carlina (1873-1876), Andorra estava "postalment" semiaïllada d'Espanya. Gran part del Pirineu era "terra carlista", però en aquesta part els rebels no tenien organitzat un correu propi que funcionés com va ser el cas de Navarra i el País Basc.[3] Els andorrans, i sobretot molts dels refugiats a Andorra, no tenien un accés segur al correu espanyol. La Seu d'Urgell va ser un bastió carlí fins que va caure el 19 de novembre del 1875 i es va acabar la guerra a Catalunya. En aquests anys, el Consell General s'havia encarregat d'organitzar i pagar un servei postal de vianants cap a França.[4] Com que al final de la guerra els francesos no van mostrar cap interès a fer-se càrrec del servei que els andorrans havien mantingut, el van donar per acabat.[5]

Un cop restablerta la pau, Espanya va reprendre el seu servei postal per les Valls, que mentrestant havia estat reconegut en els estatuts de la Unió Postal Internacional,[6] que daten de l'any 1874.[7] El 1877 Espanya va ampliar aquest servei de vianants de la Seu d'Urgell fins a Andorra pagant una persona a la capital de les Valls perquè vengués els seus segells, rebés i distribuís el correu entrant, guardés i lliurés el sortint. Aquesta situació va quedar reflectida en les actes del Congrés Postal de París del 1878.

Després dels esdeveniments revolucionaris dels anys 1880-1881, França es preocupa per primera vegada d'Andorra i comença a dissenyar una nova política andorrana que consisteix a aplicar mesures concretes de desenvolupament de la infraestructura de les Valls. La instal·lació del telègraf i d'una oficina de correus a la capital formen part d'aquesta iniciativa. L'oficina de correus s'obre finalment el 19 de setembre del 1882. Però davant les protestes andorranes, i probablement també el seu boicot actiu, els francesos es veuen obligats a tornar-la a tancar: el cap de l'oficina no era un andorrà com ells volien, sinó un francès i a sobre militar.[8]

En el context de la reorganització de l'Administració francesa per a Andorra, es va nomenar el 1882 el prefecte del Departament dels Pirineus Orientals a Perpinyà, delegat permanent del copríncep francès per a Andorra, i la Vegueria es va traslladar a Prada. Per a l'Administració i els seus assumptes interns es va crear el 1885 un servei de correu propi. Segons les condicions climàtiques lliura i recull el correu a l'Ospitalet, Porta o Ax o, quan aquesta ruta era inviable, a la Guingueta d'Ix. La Vegueria tolerava que els carters distribuïssin correspondència privada. Com es veu en diversos documents, sempre persistia una certa por que els espanyols poguessin protestar per aquest servei no oficial que feia la competència al seu oficial, cosa que no va passar mai.

A principis de l'última dècada del segle, Antoni Moles era el síndic general de les Valls d'Andorra. Les activitats que desenvolupa la nova Sindicatura recolzada pel Consell van dirigides principalment al restabliment de les franquícies duaneres espanyoles de l'any 1867. Per aconseguir-ho, els dóna suport l'exministre espanyol Carvajal y Hué davant els diferents governs de l'època.

Plácido Ramón de Torres i el seu projecte per al Consell

Carvajal y Hué, exministre i diputat per Màlaga a les Corts, no solament es va ocupar de la recuperació de la franquícia total per a les exportacions i importacions andorranes sinó que també aconsellava la Sindicatura en altres assumptes. Una de les idees que van sorgir en aquest context, probablement fins i tot suggerida primer pel bisbe d'Urgell el 1891,[9] era la de crear una administració de correus amb els seus propis segells per a les Valls. El ministre va recomanar per

3. Vegi's ESCALADA GOICOECHEA, E.: *La Organización del Correo Carlista 1873-1876*, Madrid 2000.

4. Fins ara sempre es creia que aquest servei va ser organitzat pels francesos, cosa que desmenteix clarament el síndic general en la carta al prefecte del 6 de juliol del 1882, en què li recorda els antecedents del conflicte d'aleshores. AMAEF, Andorre, CPC, tome 8, núm. 30.

5. Ibidem.

6. La Unió Postal Internacional, fundada el 1874 a Berna, va ser una espècie d'organització precursora de la Unió Postal Universal (UPU). En el Congrés Postal de París del 1878 es va ratificar el conveni de Berna. A part dels 22 països fundadors, França també va firmar aquest conveni en l'apartat XL del qual, paràgraf 4, apareix Andorra "...com depenent[s] de l'Administració espanyola de Correus." Els únics canvis que es van fer en aquest paràgraf fins al Congrés Postal de Londres de 1929 es refereixen al nom del territori andorrà que va passar per tres versions diferents.

7. Espanya mantenia des de feia temps un servei postal per a les Valls d'Andorra, cosa que fins ara no ha estat publicada ni documentada. N'hi ha prou aquí que ens referim a un mapa de l'any 1860 que demostra sense cap mena de dubte l'existència d'un servei espanyol anterior al que es creia: *Carta de correos y postas de las provincias de Barcelona, Gerona, Lérida y Tarragona trazada por la Dirección General de Correos*.

8. DUPRÉ, F.: L'établissement d'un bureau de poste français à Andorra la Vella le 19 septembre 1882 ... reste sans lendemain ! » *Aquí... Andorra, Revue Encyclopédique des passionnés de l'Andorre,* núm. 5, abril 2012, p. 25-28.

9. Sembla que el bisbe fins i tot va proposar el motiu dels segells, l'escut d'armes del coprincipat. AMAEF, Andorre, Z 70, còpia traduïda de la sol·licitud de Francesc Plá del 25.11.1895 i carta d'Antonio Moles al Ministerio de Asuntos Exteriores del 1.9.1896 [Els documents d'aquest fons estan sense classificar.]

això un compatriota seu, comerciant filatèlic, que aleshores residia a Barcelona, Plácido Ramón de Torres.[10] Aquest es va posar en contacte amb Antoni Moles, li va proposar la creació d'un servei postal per a Andorra i l'edició de segells propis i li va explicar els beneficis que podia treure d'aquesta empresa. El Consell General, no obstant i això, va rebutjar la sol·licitud corresponent.[11]

Otto Bickel i la seva proposta

Poc després apareix a Andorra un alemany, Otto Bickel, també comerciant filatèlic, que uns anys abans havia organitzat el correu de San Marino.[12] Va proposar al síndic organitzar un servei de correu andorrà propi. Aquest el va enviar a Perpinyà perquè hi expliqués el seu projecte, que finalment seria rebutjat. Sembla que el síndic, que ja tenia el seu propi projecte en marxa, en no rebutjar rotundament l'oferta volia temptejar la reacció francesa, els arguments de la qual per al rebuig eren que Bickel era estranger, que havia de posar cura en el disseny d'una suposada sèrie andorrana a més d'unes sospites, no del tot infundades en aquest cas, que es tractava d'un projecte principalment comercial.

La "iniciativa Pla"

Plácido Ramón de Torres, malagueny de naixement, però establert a Barcelona, era un personatge controvertit dins del món del comerç filatèlic de l'època. Editor d'un dels primers catàlegs de segells europeu i del primer àlbum de segells amb caselles per la seva col·locació a Espanya, havia estat i seria també un falsificador de segells bastant destre, a més d'autor d'altres negocis dubtosos per tot el món, fet que el va portar als tribunals per presumpta falsificació.[13] No queda clar com va continuar l'assumpte, però sembla que Plácido Ramón de Torres no va llançar la tovallola i hi va insistir.[14] Una possibilitat és que Antoni Moles encarregués a Francesc Pla que s'ocupés de l'assumpte i el tirés endavant per presentar-lo més tard un altre cop al Consell. Una altra és que Pla decidís fer-se càrrec de la proposta per compte propi. Tampoc sabem si l'advocat barceloní, Armengol Dallarès,[15] hi participava i aconsellava des d'un principi Pla o si hi va intervenir més tard, quan l'assumpte estava ja a punt de fracassar. El cas és que es va encarregar a Plácido Ramón de Torres la confecció d'unes mostres (assajos) per a la que havia de ser la primera sèrie de segells andorrans.

Sigui per encàrrec de Moles o de Pla, va per feina i presenta una sèrie d'assajos, en part desconeguts fins fa poc pel món filatèlic.[16] Amb alguns canvis i rectificacions, el 1895 s'imprimeix a la impremta barcelonina de Tomàs Torrebadella una sèrie de 12 valors que pel seu valor nominal cobria totes les necessitats que una oficina de correus a Espanya podia tenir.[17]

La proposta que Pla presenta finalment a final de 1895 davant el Consell General no incloïa solament l'edició i posada en curs dels primers segells andorrans per a l'ús intern i internacional, sinó també la instal·lació de tota una administració postal pròpia.[18] A més a més, enfocava l'adhesió d'Andorra a la Unió Postal Universal i la lògica sol·licitud de reconeixement dels seus segells per al franqueig dins de les normes establertes per la Unió Postal. Per cert, abans que Francesc Pla presentés la seva pròpia sol·licitud de concessió d'un servei postal per a les Valls d'Andorra al Consell General el novembre del 1895, un altre senyor havia presentat sense èxit una tercera proposta en el mateix sentit. [19]

La decisió sobre la sol·licitud s'ajorna i la informació es filtra al prefecte de Perpinyà que, a la vegada, informa el seu superior, el ministre de l'Interior, de la iniciativa, deixant, tanmateix, molt clar que no hi estava a favor per les implicacions polítiques internacionals que

10. ASC, segle XIX, 3406, carta de Carvajal y Hué a Antonio Moles del 13.3.1893.
11. ASC, segle XIX, 3405, carta (del secretari?) del Consell a Plácido Ramón de Torres del 27.3.1893. El document sembla ser l'esborrany i no porta signatura.
12 Vegi's l'article "Otto Bickel i la seva iniciativa postal de 1893" a *Papers de recerca històrica 6*, p. 8-10.
13. MAJÓ TOCABENS, J.; MAJÓ DÍAZ, A.: *Postas y Filatelia en Barcelona del XIX*. Barcelona 1975, p. 98-107.
14. ASC, segle XIX, 3404, document sense data, per les referències que fa el text ha de ser de la tardor del 1893 o fins i tot de l'any següent.
15. Armengol Dallarés Moles, andorrà d'origen i possiblement emparentat amb el síndic general, havia estudiat Dret, va adoptar la nacionalitat espanyola el 1887 [BOE, núm. 301, 28.10.1887, p. 292, col. 2],va exercir en aquells anys d'advocat a la capital catalana [Arxiu de la Cambra d'Advocats de Barcelona, dossier (=ANC 440), Dallarés Moles, Armengol.] però no havia perdut el contacte amb Andorra [ASC, segle XIX, 4669]. Més tard demanaria també una concessió de tabac del Consell General.
16. Al catàleg de la casa de subhastes Soler i Llach de la primavera del 2012 es van oferir i vendre els 15 segells presentats aleshores. Fins a la data s'havien conegut només cinc assajos diferents que estan en mans d'un col·leccionista andorrà i que estan descrits en el *Catálogo Especializado Philandorre*.
17. S'ha de tenir en compte que en una oficina de correus en tota regla no solament es lliuraven cartes normals sinó també cartes certificades, paquets, enviaments de valors declarats, etc.
18. AMAEF, Andorre, Z79.5, traducció de la carta de Francesc Plá del 25 de novembre del 1895 al Consell General. Aconsellat pel Consell o per Antonio Moles, Plá segons sembla havia retirat la seva proposta per tornar a presentar-la més endavant.
19. Una història encara sense desenredar és la dels segells, o millor dit assajos, d'Henri Douchet. El francès havia dirigit el 12 de gener de 1895 [ASC, segle XIX, 2832] una extensa i ben pensada proposta tant al Consell General com al bisbe. No sabem res d'una resposta per part del Consell. Per part del bisbe coneixem el resultat final: els molt bonics assajos de Douchet. Vegi's la foto de la reedició de les proves editades per la vegueria episcopal.

podria tenir.[20] El ministre també ho veu així i nega la conformitat; no obstant això, sembla que a Andorra no arriba cap notícia.

Al final, l'1 de setembre el síndic general i Pla semblen haver preparat bé la iniciativa postal. Es presenta davant dels consellers una sol·licitud renovada, que l'accepten unànimement. El Consell està disposat a introduir una administració postal pròpia amb aquells segells andorrans presentats, i amb els beneficis pensa invertir en la construcció de carreteres.

Uns dies més tard arriba directament al ministre de l'Interior francès la petició oficial andorrana acompanyada de nombroses planxes impreses amb la nova sèrie de segells enganxada. L'enviament contenia, a més de les sol·licituds corresponents dirigides a la UPU, a Ginebra, i signades pel síndic en què demanava l'adhesió d'Andorra a l'organització, un poder per tal que el ministre de l'Interior representés, en aquest assumpte, el Consell General davant la seu de la UPU.[21] Aquesta iniciativa no rep resposta immediata des de París, sinó que dóna peu a la redacció d'una nota "consultiva" per part del ministeri de l'Interior dirigida a la direcció política en què s'analitzen el cas i les possibles implicacions polítiques en termes bastant benèvols. [22]

En no rebre resposta, sis setmanes més tard el síndic es torna a dirigir directament al ministre de l'Interior per recordar-li la resposta pendent. Quinze dies més tard encara no ha arribat cap resposta, així que Antoni Moles es dirigeix al prefecte per insistir que se li comuniqui la decisió. El prefecte torna a informar Interior i ressalta un cop més les possibles complicacions que podria produir una resposta positiva. Ara la reacció és immediata: des de París es ratifica la negativa donada ja a principis d'any.

Pla i el Consell General encara no es donen per vençuts. Quatre setmanes més tard l'advocat barceloní, Armengol Dallarés,[23] torna a agafar la proposta de forma lleugerament modificada. Proposa un correu interior andorrà, l'organització interna del qual ja està totalment dissenyada: oficines de correus a totes les parròquies i carters pagats pel Consell que distribueixen a domicili. El segell de cinc cèntims de la sèrie presentada feia quatre mesos es troba enganxat a la carta dirigida a París, fet que ens confirma que no es tracta d'una nova iniciativa, sinó de la continuació de la mateixa sota unes condicions lleugerament diferents.

La negativa s'evidencia pel fet que aquesta sèrie de segells preparada per a la seva emissió no va arribar mai a vendre's al públic, i que no es van arribar a crear ni el servei postal amb França ni l'intern.

Totes les sol·licituds fetes en aquest context anaven dirigides exclusivament a la part francesa, a l'administració postal espanyola o al bisbe d'Urgell.[24] Aquest es va assabentar de les intencions andorranes probablement per la premsa i va reaccionar amb molta indignació.[25] Va prohibir als andorrans l'ús dels seus segells i es va posar en contacte amb el Ministeri d'Afers Exteriors de Madrid. En cas de desobediència a la seva disposició, va acordar amb la part espanyola la nul·litat de qualsevol franqueig amb segells andorrans i el consegüent rebuig de qualsevol enviament lliurat d'aquesta manera. [26]

El problema de l' "estatus filatèlic"

Després de tot l'explicat, resulta obvi que la data prevista per posar en circulació aquesta sèrie és l'any 1896, o bé el 1897, si es té en compte el tràmit oficial que hauria suposat la presentació dels segells a la UPU. També és lògic que no hagués pogut circular mai legítimament cap segell d'aquesta sèrie. O sigui, qualsevol matasegells o cancel·lació que en porti algun ha de ser per força una falsificació. El mateix s'ha de dir d'alguns segells d'aquesta sèrie que van arribar al mercat filatèlic amb sobrecàrregues molt sospitoses.[27]

En darrer lloc, queda la pregunta de quin és l'"estatus filatèlic" d'aquests segells de l'any 1896. No hi ha dubte que no es tracta de vinyetes o segells de propaganda. No són tampoc *cinderelles*, segells de fantasia, o sigui, segells de països imaginaris, ni es tracta de falsos filatèlics o falsos postals, segells fets per estafar el col·leccionista o l'administració de correus. És evident que es tracta de segells no emesos. Són, indubtablement, segells andorrans fets i pensats per a una administració postal andorrana. Van ser aprovats pel Consell General, òrgan administratiu suprem d'Andorra. Però la qüestió és si es poden considerar productes oficials o no.

20. AMAEF, Andorre, Z 70-5, carta del prefecte de Perpinyà al ministre de l'Interior del 22 de gener del 1896.
21. Ibidem, Diverses cartes, de l'1 de setembre, del Consell General al ministre de l'Interior. Per cert, l'oficina de la UPU estava a Berna.
22. Ibidem, *Note pour la Direction Politique*, 29.9.1896.
23. Ibidem, carta del prefecte al seu superior del 29 de desembre del 1896.
24. La unitat monetària impresa en els segells de més valor és la pesseta, no el franc. [Els *cèntims* dels valors petits es podrien referir tant al franc com a la pesseta.] Això fa pensar que el projecte inicial de Pla era diferent i es va adaptar a la majoria del Consell General.
25. La indignació es va deure que ell estava preparant junt amb l'esmentat francès Henri Douchet una sèrie pròpia ("episcopal") de segells andorrans de què existeixen diversos assajos.
26. AMU, Serveis públics, 2. Correus (1892-1928), 1411003-009.
27. Vegi's foto amb cancel·lació de fantasia sobre un segell original de la sèrie de 1896 de Plácido Ramón de Torres.

Pel que fa a la *question d'Andorre,* es tracta d'un problema institucional que només va tenir sortida en tallar-se el nus gordià quan es va consensuar la Constitució andorrana del 1993.
S'hauria de trobar una resposta clara a preguntes com: Els andorrans tenien dret a un servei postal propi regit per ells mateixos? S'hauria d'haver limitat a un servei interior o també podria haver inclòs la projecció cap a l'exterior? Els coprínceps tenien dret a bloquejar o prohibir aquestes iniciatives? Són qüestions difícils de contestar perquè eren el resultat d'una situació i realitat política (feudal i medieval) que havia sobreviscut als canvis polítics i havia arribat als temps democràtics i moderns, per als quals Andorra no estava preparada. Va ser tan difícil, que la realitat actual tampoc no ha pogut trobar una solució "normalitzada" per a aquest punt. Fins i tot, segons la Constitució andorrana del 1993, les Valls segueixen sent administrades "postalment" per França i Espanya. Sembla que la pregunta inicial ha de quedar sense resposta clara. Andorra era, i en part segueix sent, un cas únic en el món per la seva particular història i el seu sistema de govern, difícil de comparar amb els estàndards moderns.

AMU= Arxiu de la Delegació Permanent de la Mitra d'Urgell
AMAEF=Archives du Ministère des Affaires Etrangères de la France
ASC=Arxiu de les Set Claus

Segell d'Otto Bickel de San Marino-Philatelist

Foto amb cancel·lació de fantasia sobre un segell original de la sèrie de 1896 de Plácido Ramón de Torres.

Sèrie de segells del 29 de setembre del 1896 de Plácido Ramón de Torres

Reedició de les proves editades per la vegueria episcopal.

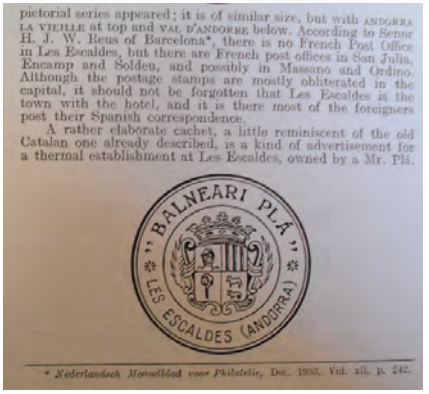

Tampó del Balneari Plá

Carta de correos y postas de las provincias de Barcelona, Gerona, Lérida y Tarragona trazada por la Dirección General de Correos, any 1860

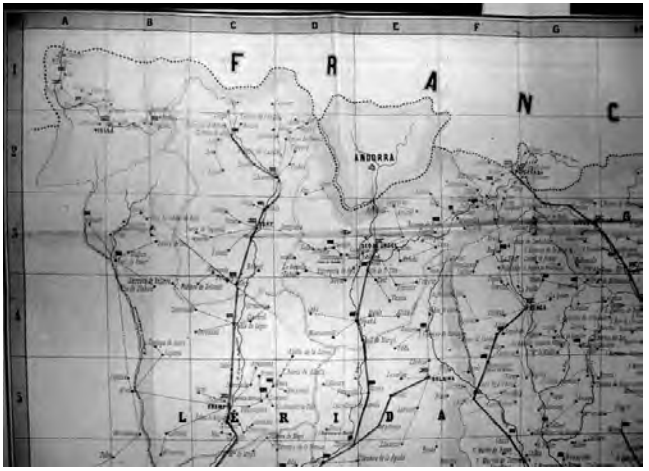

Assajos de segells andorrans de prova de Douchet

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 91-97 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.59 ISBN: 978-99920-61-16-9

De les "banderes" i les "professons" de Canillo

Papers de recerca històrica 7

Martí Salvans i Abetlla
Investigador i conseller general
marti@xixarro.com

Resum
De les "banderes" i les "professons" de Canillo.
Les recerques arxivística i oral han permès recuperar les "banderes", anotar els orígens, recuperar una trajectòria, justificar l'abandó i recuperar "l'oblit". Finalment la restauració, complexa, clou l'estudi, enriquit amb fotografies procedents majorment del fons Builles.

Resumen
De las "banderes" y las "professons" de Canillo.
La investigación archivística y oral permite recuperar las "banderas", notar los orígenes, recuperar una trayectoria, justificar el abandono y recuperar "el olvido". Finalmente la restauración, compleja, concluye el estudio, ilustrado con fotografías, mayormente del fondo Builles.

Résumé
Des « drapeaux » et des « processions » à Canillo.
Les recherches dans les archives et dans la tradition orale ont permis la récupération des «drapeaux», d'en connaître les origines, leur histoire, et de connaître les raisons de leur oubli.

Abstract
From the "banderes" to the "professons" of Canillo.
Archive and oral research allow us to retrieve the "banderes", note their origins, retrieve a trajectory, justify their abandon and recuperate a "neglect". Finally, their complex restoration concludes this study, enriched with photographies that come mostly from the Builles archive.

L'any 2005, en una d'aquelles tardes de primavera en què fa bé prendre el sol vora la font de la plaça de Montaup, el Roc de Canillo ens va dir a uns quants que estàvem al seu costat:

"-Vosaltres que us agraden els papers i les coses velles, hauríeu de buscar les banderes..."
"-Quines banderes?"
"-Les banderes del Comú".

Llavors es va llençar a donar-nos tantes explicacions com recordava sobre aquestes banderes. Es tractava d'unes banderes, també anomenades pendons, molt grans, una de color grana i l'altra blanca, cosides al voltant d'un pal de fusta d'uns quants metres de llargada. La de color grana estava sempre penjada al lateral de l'interior de Sant Cerni, el pal reposant horitzontalment sobre dos anelles de ferro ancorades a la paret, i l'estendard penjant avall verticalment. Les anelles encara es poden veure actualment. La blanca estava sempre en posició vertical, prop de l'altar. En algun moment es devien desar i se n'havia perdut la traça.
Les banderes es treien en les diverses ocasions en què es feia una processó, a la qual assistia la gent de la parròquia. El portador de l'estendard duia una cintura ampla de la qual penjava una bossa fonda de cuir, dins la qual es posava la part baixa del pal. Durant les processons es lligaven dos cordes a la bandera, que eren subjectades per dos persones situades a banda i banda del portador per tal d'evitar el balanceig de la peça de roba. El Roc va afegir que un dels homes que portava una bandera, que era de cal Mandraga, va quedar herniat. Va afegir finalment que quan es varen instal·lar les línies de la llum al poble de Canillo, que travessaven d'un costat a l'altre del carrer gran, es va parar de fer servir les banderes en les processons ja que els pals no passaven per sota dels fils de la llum. Finalment va dir:
"-Busqueu a la sagristia, que segur que hi estan desades".

1. Fons Builles, núm. 170. Arxiu Nacional d'Andorra (ANA).
La processó amb el banderer, els dos acompanyants amb les cordes, i darrera d'ells la Verge del Roser sobre un baiard portat per 4 homes vestits d'una casulla blanca, baixant pel carrer gran. Pujant a mà dreta, cal Mangautxa i cal Enreulat.

De la seva recuperació i restauració

Uns anys més tard es van localitzar les dos banderes o estendards. No estaven a la sagristia com havia pronosticat el Roc, sinó que es trobaven al campanar, enrotllades cada una al voltant del seu pal. Per treure-les d'allà es van necessitar unes quantes hores d'una tarda gelada de finals de l'any 2009.

En el moment de la seva recuperació, les peces es trobaven en mal estat de conservació arran de les diverses degradacions que n'alteraven l'estat original, com envelliment propi de les fibres, pèrdua del color del teixit a causa de l'exposició a la llum natural, brutícia, estrips, deformacions i plecs, descosits, trencament de la vara de suport, corrosió i pèrdua de color de la creu de ferro, situada a l'extrem del pal de fusta. El deteriorament de les peces era conseqüència del seu ús i de la manca de mesures de conservació, ja que havien estat dipositades en un espai amb alteracions climàtiques estacionals variables pel que fa a humitat i temperatura, contacte directe amb el sòl, exposició a l'entrada d'ocells, insectes i rosegadors.

Els dos estendards de Canillo tenen la mateixa forma, encara que el de color blanc o cru és més petit que el de color grana o carmesí. Són de forma rectangular i acabats amb un queixal central sortint en el lateral inferior. Presenten un serrell bicolor ornamental en el seu perímetre i plec per al pas de la vara o pal de subjecció on anava cosit l'estendard. Teixits amb tela de seda (coneguda com a domàs en els documents antics), els dos presenten motius florals decoratius. Al final de la barra de subjecció, de més de 4 metres de l'estendard grana, es troba una creu de ferro policromada en vermell.

El procés de conservació i restauració que s'ha aplicat a l'estendard carmesí tenia com a objectiu la pervivència d'aquest llegat històric i cultural: neteja superficial seguida de nombroses immersions en una banyera de grans dimensions amb productes químics neutres, restabliment de les zones que han patit descosits o estrips mitjançant noves costures i inserció de nou teixit. Finalment es fixa un folrat de protecció en el revers de la peça. No s'ha restaurat el pal. En el seu lloc s'ha creat un nou suport de fusta de pi melis, més curt que l'original, a fi de poder facilitar-ne l'exposició de forma temporal. En canvi, s'ha procedit a la restauració de la creu de ferro, a partir de processos de neteja química, alineació de les parts doblegades i aplicació de productes que n'evitin la corrosió i en garanteixin la conservació davant dels agents nocius exteriors. Aquest procés de restauració ha permès determinar que l'estendard o bandera fou teixit de forma manual a finals del segle XVIII o principis del segle XIX.

2. Estendard carmesí

3. Detall de la creu

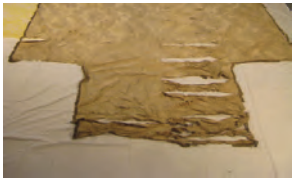

4. Estendard cru

6. La verge del Roser

5. L'estendard carmesí, després de la seva restauració, al costat de l'altar major

De la procedència de les banderes

En primer lloc, cal esmentar la tradició oral recollida prop de les persones de més edat de la parròquia, algunes de les quals han vist els dos estendards amb anterioritat. Del de color cru, no se'n sap la procedència. Per al segon, circulen almenys dos versions. Per a algunes persones es tracta d'un obsequi ofert per la comunitat francesa veïna de Merens, en litigi durant segles amb la parròquia de Canillo, en reconeixement com a conseqüència d'un plet que hauria enfrontat les dos poblacions i que la parròquia andorrana hauria guanyat. En certa manera seria, doncs, un homenatge de la comunitat perdedora a la vencedora. Segons altres persones, es tractaria del pagament d'una penyora de bestiar feta a les Costes del Pinet, situades en territori francès, darrere Fontargent, probablement durant el segle XIX.

En segon lloc, nombrosos documents atesten la tradició de banderes a la parròquia de Canillo, que ja consten a l'inventari de béns de l'església de Sant Cerni, realitzat l'any 1803. Aquest *Inventari de la alajas de la iglésia parroquial de sant Cerni de Canillo y ses anexes fet en lo any 1803,*[1] *per ordre de sa Ilma. (Francisco) de Dueñas en son decret anterior*, cita entre altres

"... se encontra en dita parroquial .... Item una bandera nova de domàs carmesí de la forma major.- Ítem altra bandera blanca de domás mediana.....*".*

Probablement aquest estendard "nou"es fabricà en substitució d'alguna de les banderes granes documentades l'any 1716 en un altre inventari de béns.[2] És així com en la visita pastoral a les parròquies d'Andorra l'any 1716, en la descripció de la Vicaria Perpètua de Canillo, en l'apartat *Ornamentos* apareixen "*...2 banderas de domás carmezín*...". En un segon inventari posterior de l'any 1781, tot i que molt detallat, no hi consta cap bandera.

De l'ús que se'n feia

Els dos estendards, el grana i el blanc, juntament amb la Verge del Roser[3], es treien amb motiu d'una festa en què es feia una processó, en concret el dies de Dijous Sant, Sant Isidre (15 de maig), Corpus (maig-juny), Sant Roc (16 d'agost) i la festa del Roser (7 d'octubre). També es treien en circumstàncies especials. És així com es pot llegir en els llibres d'actes del Comú de Canillo referències a la "professó[4] del Jubileu" o la "professó per la vinguda del Sr Bisbe".

Aquestes festes eren de caràcter religiós, però també de divertiment popular, com així ho atesten els llibres de comptes del Comú, en els quals s'anotaven les despeses realitzades durant l'any, i que, en el cas de les processons, esmenten la compra de pólvora i pistons, el pagament d'una souada o la gratificació amb vi als portadors de les banderes:

"...Polvora i pistons per la professó de Sant Asidro..."
"...Vi per baixar les banderes a Mirixell..."
"...Gasto dels que portaren les banderes quan ban tornar de Merichell..."
"...El 19 de juny pela pujada del Sr Bisbe polvora i pistons..." (1905)
"... Al Rd Parroco per misses votives i generos empleats per la resepcio del Sr Bisbe..." (1912).

De la "pujada del Senyor Bisbe"

Precisament un d'aquests episodis sobre la pujada o la recepció del bisbe podria ser el que va immortalitzar V. Builles. Totes les imatges que es presenten a continuació varen estar captades per aquest fotògraf i el seu escenari és el poble de Canillo.

De Builles se sap que procedia de Seta, al departament francès de l'Erau (Hérault), que era apassionat de la fotografia i que estava instal·lat a Acs-dels-Termes com a marxant de vi. D'ell se sap també que va acompanyar F. Gommà, farmacèutic d'Acs, en el primer viatge en automòbil des d'aquesta localitat fins a Soldeu, l'agost de 1911.

Pocs detalls permeten datar les fotografies següents. La rectoria, amb les parets de color blanc, es pot veure en la primera de les imatges, així com en algunes altres (vegeu la foto núm. 10). A la primera planta, hi apareixen dos balconets, i un de llarg a la planta superior. Aquest fou fet l'any 1912. El camí al llarg del riu (fotografia núm. 1) encara no s'ha convertit en carretera. A les imatges 12, 16 i sobretot a la 13, es poden veure diversos pals de fusta al llarg dels carrers o camins que es podrien correspondre amb la instal·lació de la llum. Amb aquestes dades es pot suposar, doncs, que el conjunt de fotografies de Canillo van ser fetes per Builles entre els anys 1913 i principis dels anys 1930.

Aquestes imatges foren preses en ocasió de la vinguda d'un personatge eclesiàstic, que molt probablement era el bisbe en una visita pastoral. Aquestes instantànies mostren el poble de Canillo en un dia festiu, els seus parroquians endiumenjats, amb balls i diversió, probablement enmig del soroll de la pólvora i els pistons que el traginer Cisco de Sans pujava des d'Andorra, però també amb una gran devoció i una "*professó*" darrere la Verge del Roser, davant la qual desfilaven les banderes de la parròquia.

1. *Quadern d'Estudis Andorrans* núm. 7, en un estudi de Cebrià Baraut
2. *Quadern d'Estudis Andorrans* núm. 2
3. La Verge del Roser es troba situada en front de l'entrada de Sant Cerni, al costat mateix del carilló.
4. En el llenguatge corrent fins no fa gaires anys, tant a Andorra com a gran part de Catalunya, de les processons se'n deia "*professons*".

7. Fons Builles, núm. 47. ANA
Podria ser la primera imatge que va tenir el bisbe, en passar prop de la Creu de les Set Branques, situada a la dreta de la imatge, venint de Prats cap a Canillo. Es poden veure algunes garbes als prats. Els pals sota la creu, com els de les imatges núm. 12 i 13, corresponen al telègraf.

8. Fons Builles, núm. 167. ANA
Un grup d'homes i nens posant davant la rectoria. La imatge mostra la presència de set eclesiàstics fàcilment identificables pel seu barret rodó i vestit negre, un dels quals a primera fila, que podria ser el bisbe. Al fons es distingeix l'església de Sant Cerni. L'ombra dels edificis mostra que la imatge és de mig matí. La paret de color blanc a l'extrem dret de la imatge correspon a la rectoria. Darrera els homes, la canal que portava l'aigua a les moles de Carlí i de Passamaner.

9. Fons Builles, núm. 169. ANA
Grup de persones al cap del carrer Gran. Tots estan endiumenjats i potser surten de missa. La imatge també és del matí. A la dreta, la mola de Bonavida. A l'esquerra, Sant Cerni. Al costat de les nenes, la font.

10. Fons Builles, núm. 173. ANA
Els homes fan un reng de dalt a baix del carrer. S'observa com alguns es donen la mà, potser per situar-se a bona distància els uns dels altres. A l'esquerra, a l'ombra de cal Passamaner, un eclesiàstic. Pujant a mà dreta, dos vailets sota el balcó de cal Jep Vell, una dona gran a la balconada de cal Mariano, cal Ponet, als balcons de la rectoria alguns eclesiàstics que es poden reconèixer al seu barret i sotana. Al carrer, nens, nenes, dones i algun porc. Les ombres verticals de les persones mostren que la imatge és ja del migdia.

11. Fons Builles, núm. 171. ANA
Els mateixos homes que fa un moment estaven arrenglerats baixen pel carrer Gran. La forma de les seves cames, peus i braços fa pensar que estan ballant mentre baixen, potser al so de la música dels instruments que es poden veure sota el primer balcó. La imatge correspon al migdia.

12. Fons Builles, núm. 8. ANA
Al peu del carrer, els homes continuen ballant mentre els nens s'ho miren. Al segon pla a l'esquerra, la Creu de l'Areny situada sobre un sòcol de pedra.

13. Fons Builles, núm. 10. ANA
Músics, homes ballant, dones i nens s'ho miren. Es pot apreciar com el ball dels homes aixeca polseguera del terra. Imatge presa també al migdia. A l'esquerra, cal Tarrado i, al fons, la Closa d'Armany i el molí del Peano, a una banda i altra del camí de la Ribera.

14. Fons Builles, núm. 172. ANA
Ja som a la tarda, el sol es troba a ponent i és hora de començar la processó. Darrere els músics baixen els eclesiàstics amb casulla blanca i sotana, i els parroquians a continuació. Aquesta instantània és, en el temps, posterior a la núm. 1.

15. Fons Builles, núm. 179. ANA
Altre cop al peu del carrer. Al fons, la Creu de l'Areny s'ha "vestit" de blanc. A l'esquerra, dones amb mocador blanc o mantellina. Al costat de la creu, els eclesiàstics i els portadors de la Verge del Roser. Al centre de la imatge, les dos banderes grana i blanca. A la dreta, els nens amb una bandera petita. Els homes se situen tots darrere la Verge, les banderes i els nens.

16. Fons Builles, núm. 175. ANA
La processó puja aquest cop pel carrer Gran amunt cap a Sant Cerni. En primer lloc, un nen sol amb el crucifix, i darrere altres nens amb la bandera petita. Més lluny, les dos banderes grana i blanca i, a continuació, tota la processó. A la dreta, el canal que porta l'aigua a la mola de Carlí, situada al centre de la imatge.

17. Fons Builles, núm. 177. ANA
La Verge del Roser i un primer grup d'uns quinze a vint homes, que podrien ésser les autoritats. Darrere d'ells un altre grupet d'homes vestits de blanc i el gruix de la processó. Els dos personatges de la dreta podrien ésser acompanyants del fotògraf Builles.

18. Fons Builles, núm. 166. ANA
Els músics, els eclesiàstics, de blanc, davant del carrer del Cortinal, homes i al darrere dones amb mantellina. La rectoria emblanquinada, i cal Botons i cal Toni amb pedra vella i balcons de fusta.

19. Procedència desconeguda. Col·lecció Comú de Canillo.
Interior de Sant Cerni. Al primer pla, la tanca de ferro forjat amb porta que posteriorment es va traslladar al fons de l'església i que finalment es va retirar l'any 2009. Dins el primer altar de la dreta, la bandera petita que era portada per un dels nens de les imatges núm. 15 i 16. La paret del fons disposava d'una obertura que deixava entrar la llum. Completament del costat esquerre i a dalt del tot, es distingeixen les dues anelles i la bandera carmesí que en penja.

Des que es va instal·lar l'electricitat al poble de Canillo, les banderes van deixar d'ésser utilitzades en les processons. Aquestes varen continuar fins ben entrats els anys seixanta. En el curs del temps, però, es varen introduir alguns canvis: la Verge del Roser, per la processó del Dijous Sant, la portaven quatre xicotes, totes elles amb vestit i mantellina negres, per simbolitzar la mort de Crist. La bandera petita que portaven els nens no s'ha conservat, però el crucifix que un vailet duia al front de la processó encara es troba al costat de l'altar major de Sant Cerni de Canillo. Des de principis d'aquest any, tot i que de forma esporàdica, l'acompanya la bandera carmesí. Potser d'aquí a poc temps s'hi podrà veure igualment la bandera blanca, un cop hagi estat restaurada.

La recuperació de les banderes va ésser possible gràcies a l'amabilitat de mossèn Ramon i la col·laboració desinteressada d'alguns veïns de la parròquia: Meritxell Torres i Naudi, Jordi Alcobé i Font, Domènec Bascompte i Grau, Agustí Camp i Casal, Francesc Camp i Torres, Josep Casal i Casal, Marc Casal i Tomàs, Pere Torres i Casal, i un servidor. El procés de conservació i restauració ha estat dut a terme per Montserrat Xirau, restauradora especialitzada en teixit de Vilanova del Vallès, entre els mesos de maig i novembre del 2011. Aquests treballs han estat coordinats i finançats des del Departament de Joventut, Esports i Cultura del Comú de Canillo i subvencionats pel Ministeri de Cultura del Govern d'Andorra a través de l'Àrea de Conservació i Restauració de Patrimoni Cultural. Les fotografies de l'ANA han estat cedides gentilment.

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 99-115 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.60 ISBN: 978-99920-61-16-9

ARTICLE

Prospecció arxivística des del Pavelló de la República, núm. 1. Els papers de Josep Puig i Arnaus

Papers de recerca històrica 7

Pere Soler i Parício
Historiador
psolerpe7@esocial.ub.edu

Resum

Prospecció arxivística des del Pavelló de la República, núm. 1. Els papers de Josep Puig i Arnaus.

L'autor analitza els documents referents a Josep Puig. Refugiat catalanista, amb simpaties gales i andorranes, la seva correspondència i els seus articles periodístics reflecteixen una voluntat d'intervenir a Andorra. Els resultats són minsos igual que en les iniciatives econòmiques. Caldrà contextualitzar l'article amb posteriors recerques.

Resumen

Prospección archivística desde el Pabellón de la República, nº 1. Los papeles de Josep Puig i Arnaus.

El autor analiza los documentos referentes a Josep Puig. Refugiado catalanista, con simpatías galas y andorranas, la correspondencia y los artículos periodísticos reflejan una voluntad de intervenir en Andorra. Los resultados son exiguos igual que las iniciativas económicas. Posteriores investigaciones servirán para contextualizar el artículo.

Résumé

Prospection des archives depuis la « salle » de la République, nº1. Les documents de Josep Puig i Arnaus.

L'auteur analyse les documents de Josep Puig. C'est un réfugié indépendant catalan en sympathie aussi bien françaises qu'andorranes. Ces courriers épistolaires et ces articles de presse sont le reflet d'une volonté d'intervenir en Andorre. Les résultats sont minces, aussi dans les initiatives économiques. Il est indispensable de mettre en contexte l'article lors de recherches postérieures.

Abstract

Prospection in the archives of the Pavelló de la República, n. 1. The Josep Puig i Arnaus papers.

The author analyses documents that make reference to Josep Puig. A Catalan fugitive, sympathetic to French and Andorran causes, his correspondence and press articles reflect a wish to intervene in Andorra. Results were minor. Economic initiatives gave the same fruit. This article should be contextualised with further research.

Aquest article exposa el contingut més significatiu dels documents relacionats amb Andorra que es guarden en el fons personal de Josep Puig i Arnaus, republicà català que es veié obligat a recórrer els camins de l'exili després de la Guerra Civil Espanyola. Hem dut a terme la nostra recerca en el Pavelló de la República, un arxiu biblioteca lligat a la Universitat de Barcelona que se centra en l'estudi de la Segona República, la Guerra Civil, l'exili, el franquisme i la transició. Complementàriament, hem emprat aportacions bibliogràfiques recents, així com diversos talls de premsa editats durant els mateixos anys en què es redactaren els documents en qüestió.

Si bé les dades biogràfiques que es conserven sobre la figura de Puig i Arnaus són escasses, la intensitat amb la qual es volcà en els afers andorrans a mitjan segle xx, ha justificat el nostre interès pel seu llegat documental. Originari de Terrassa, fou redactor i director del diari *l'Acció*, portaveu periodístic d'Esquerra Republicana de Catalunya. En acabar la guerra s'instal·là a Tolosa de Llenguadoc, des d'on mantingué una estreta relació amb l'exili català i diversos representants de l'escena política francesa. El testimoniatge epistolar que es conserva a l'arxiu de Barcelona demostra que el seu compromís ideològic l'obligà a visitar en diverses ocasions ciutats com París, Foix o Perpinyà. A les darreries dels anys quaranta i durant tota la dècada dels cinquanta Puig i Arnaus mantingué una relació constant amb antics resistents francesos, excombatents espanyols, republicans catalans i simpatitzants del partit socialista francès. En aquest context, el terrassenc prengué partit en alguns dels contenciosos que ocuparen l'actualitat de les relacions francoandorranes durant aquella època. Puig, que comptava amb alguns amics entre els habitants d'Andorra, visità el Coprincipat en repetides ocasions. La seva simpatia envers el petit país s'acabà plasmant, de fet, en una fórmula de comiat postal que ja mai no abandonà: '...votre ami catalano-franco-andorran'.

El contingut del material analitzat ens ha empès a dividir el nostre treball en tres seccions. La primera ateny la figura del veguer francès, André Bertrand, en exercici des del març de 1947 fins al desembre de 1951. Tal com veurem, afavorí econòmicament alguns comerciants

del país que li eren afins, i va dificultar, per contra, les activitats d'altres empresaris que no congeniaven amb la seva persona ni amb les seves postures ideològiques. Aquests últims concertaren, amb l'ajut d'en Puig i Arnaus, una sèrie de maniobres de resistència davant dels abusos que presumptament exercia el representant francès. En segon lloc, estudiarem els esforços empresos per Puig i Arnaus junt als seus aliats polítics, encaminats a col·locar com a successor de Bertrand a certs candidats de la seva confiança. En dues ocasions successives, l'any 1951 i el 1956 respectivament, aquest nucli de pressió elevà davant les autoritats de París, de manera infructuosa, la papereta del seu propi candidat. Per últim, dedicarem un apartat a la descripció dels projectes financers que Puig i Arnaus tractà de posar en marxa al Principat d'Andorra.

El conflicte amb el veguer Bertrand

Diversos comerciants i petits empresaris d'Andorra mantingueren friccions amb André Bertrand arran de les llicències de trànsit de mercaderies cap a les Valls, control assumit per la vegueria francesa entre els anys 1947-1950. En efecte, després de la II Guerra Mundial França tractà d'evitar que el Coprincipat assolís una preponderància excessiva com a distribuïdor de capitals i mercaderies. Per aquest motiu, tripartí en categories diferents els articles destinats al petit país: les mercaderies d'exportació autoritzada podrien entrar sense impediments, els productes necessaris per al proveïment d'Andorra serien emmagatzemats i venuts al Consell per la vegueria, i els articles d'exportació prohibida quedarien sotmesos a contingents que establiria primer la Direcció Regional de Duanes Franceses i, més endavant, la vegueria. Aquest sistema obligava a obtenir llicències de trànsit, per a la qual cosa calia inscriure's en registres. Sobre aquest tema, Maria Jesús Lluelles escrigué: 'Els trànsits esdevenen un instrument de control poderós i els veguers són els únics autoritzats oficialment per donar entrada a les mercaderies procedents d'altres països que circulen a través de territori espanyol o francès.' Afegeix, en un altre punt de la seva obra, que "...aquest mecanisme de contingentació proporcionava avantatges comparatius importants als agents que disposaven de les llicències corresponents, ja que els situava en posició de posar en oferta un conjunt important de productes sobre els quals la demanda turística era significativa."[1]

La documentació dipositada en l'arxiu de Barcelona conté una relació mecanografiada de comerciants, propietaris, transportistes i venedors, tots residents a Andorra, en què s'indiquen els articles i materials que cadascun d'ells va sol·licitar a la vegueria en concepte de llicències d'importació. D'un total de setanta-tres demandes presentades, Bertrand només en concedí cinc.[2]

Òbviament, els afectats se sentien maltractats. En el cas de Norbert Orobitg i Carné, els apunts que es troben en les seves memòries confirmen aquest estat de coses. Exiliat republicà d'origen català, aquest treballador amb esperit d'artista va fer un curs de ràdio a Perpinyà gràcies a l'ajuda dels quàquers i, en obtenir el diploma a mitjan any 1947, instal·là un taller radiotècnic a Andorra; concretament, als baixos de cal Carbonell. El negoci, però, no s'inicià amb bon peu perquè li foren retinguts a la duana del Pas de la Casa els aparells que havia comprat a Perpinyà. L'estoc que Orobitg havia requerit a la vegueria consistia en "appareils électriques, lampes cinema, lampes T.S.F., matériel électrique, etc.". Poc després Orobitg hagué de traspassar la botiga, Ràdio Club, perquè no aconseguí extreure'n un rendiment raonable.[3]

Un informe mecanografiat que es conserva en el fons de Puig i Arnaus exposa la penosa sort a què es veié sotmès un altre afectat per les antipaties del veguer. Ens referim a Joan Regué, transportista de viatgers afincat a Andorra la Vella que enllaçava el petit país, per mitjà de taxi col·lectiu o autocar, amb França. El 21 d'octubre del 1947 envià una carta al veguer francès, en què demanava que se li autoritzés importar un vehicle "Matford" per tal de seguir desenvolupant el seu servei entre França i Andorra; petició que fou denegada. Figura també entre els papers del terrassenc una "Demande d'Autorisation d'Exportation" signada pel propi Regué, a Andorra la Vella, el 7 de juny de 1948. L'estoc d'articles requerit consistia en simples "utils fer et acier" ("limes non enmenchées, mèches à bois, clés de serrage fixe, tenailles pinces et similaires"). La resposta de la vegueria, ben visible a la part baixa del document, deia: "AVIS DÉFAVORABLE".[4]

Segons exposa el citat informe, el prefecte dels Pirineus Orientals havia intentat recolzar la demanda del transportista, però Bertrand es mantingué ferm en la seva negativa. En aquests casos, la Sous-Direction des Licences et Autorisations Comerciales del Ministère de Finances no podia fer res més que rebutjar les peticions.

1. LLUELLES, M. J. (Coord.), *El segle XX. La modernització d'Andorra.*, Pagès editors, SL i Cambra de Comerç, Indústria i Serveis d'Andorra, Lleida, 2004, p. 114-117 i 321.
2. Vegi's Annex núm.1. Els productes requerits consistien en articles diversos com màquines de cosir, vaixelles, licors, sabons, llanes, extractes de cafè o fins i tot botons de nacre, entre d'altres.
3. OROBITG I CARNÉ, N., *Per la llibertat i la democràcia*, Institut d'Estudis Ilerdencs. Fundació Pública de la Diputació de Lleida, Bellpuig, 2001; p. 110-121.
4. Vegi's Annex núm. 2.

Indignat, Joan Regué buscà la col·laboració del director de la revista *Juvénal,* Salvadori Martin, per tal de denunciar la política abusiva que el veguer estava desenvolupant a Andorra.[5]

Aquesta acció, dilatada en el temps, requerí també la col·laboració de Puig i Arnaus, que exercí d'intermediari entre ambdós personatges. Les notes informatives i els petits articles amb què el transportista nodrí la redacció d'aquesta publicació, autodenominada "Hebdomadaire de la Gauche Patriotique", delectaren Martin, que en una carta enviada a Regué el 2 de gener de 1949 li deia: "Monsieur, votre dernier écho "En Andorre" est venu completer le succès du précedent parmi les gens hostiles à Monsieur Bertrand, qui sont celles de tout le pays sauf les "gros bonnets" dont vous parlez. Il serait convenable de ne pas arrêter la série, dans le but que nos échos deviennent efficaces". L'epístola també revela que Salvadori havia fet arribar diverses còpies de la revista al seu confident, per tal que fossin distribuïdes al Coprincipat. Una nota de felicitació escrita per l'editor uns dies després certifica que els rumors entorn a les males pràctiques del veguer havien arribat a l'Elisi, circumstància que feia preveure la ruïna de Bertrand: "Il est regrettable que cette semaine n'aie rien paru sur le journal au sujet de l'Andorre et de son Viguier. On sera deçu là-haut cette fois-ci. Soyez-en sûrs, tellement votre campagne plaît aux andorrans. ...Je tiens à vous comuniquer que vos récents échos sur cette matière ont été dûment remassés et envoyés par personne qualifiée à Monsieur le Président Auriol, aux éffets d'établir le dossier qui donnera lieu à la déchéance du Monsieur qui en nom de la France dégouverne l'Andorre".

Aquesta nota, datada el dia 9 de gener, incloïa una còpia de diferents comunicats de premsa relacionats amb el cas del veguer, que havien estat redactats a partir de les notícies filtrades per Regué. Salvadori, que es mostrava encantat de publicar-los en la seva revista, donava per fet que causarien un bon impacte entre els lectors. El primer d'aquests talls informatius feia referència a les eleccions del mes de desembre anterior, per mitjà de les quals es designà síndic del Consell, nomenament que recaigué en la persona de Francesc Cairat. L'articulat denunciava les ingerències abusives que el veguer havia exercit en el procés:

> Bien que ces elections n'avaient qu'une portée locale, monsieur le Viguier, répresentant la France en Andorre a bien voulu de les intervenir.
>
> Monsieur Palancas, Conseiller del Vallées, entre les 24 de ses collegues qui ont droit au vote, a été invité par Monsieur le Viguier à voter pour la candidature de Monsieur Cayrat, sous la menace qu'il serait évincé de son poste de facteur rural des P.T.T. françaises des Communes d'Ordino et la Massana.
>
> ...L'instituteur des Ecoles françaises de la commune de Les Escaldes, conseiller des Vallées et aussi membre de "Unio Democràtica" votait la même candidature sous pareille menace d'evistion de son poste de fonctionnaire français [en una carta posterior es corregeix la dada sobre aquest individu respecte el seu indret d'exercici, tractant-se d'en Antoni Aleix, doncs rectifica l'acotació "...de la commune de Les Escaldes" en favor de "...de la Commune d'Encamp"].

Enfin Monsieur Pujol-Huguet, titulaire du transport du Courrier de la France à Andorre, fut acquis par Monsieur le Viguier pour la candidature de Cayrat sous la même dialectique de 'cessation forcée des fonctions.[6]

"Comment paye Monsieur le Viguier", és el títol d'una nota que denunciava el tracte de favor que la vegueria mantenia amb la família Pérez, representants al coprincipat de l'escuderia Simca. Es destapen altres noms dels presumptes clients de Bertrand en el tall "Le Noël à la Viguerie d'Andorra": Notre cher Monsieur Bertrand, Viguier de l'Andorre, -pas aussi cher aux andorrans- a voulu fêter d'une drôle de façon la tradition de la Noël. ...Il l'a célebré par un repas heliogabalesque entouré de sa jolie sécretaire et de sa clique indigéne, -les Coma(Nyerro), les Pérez (pére et fils), les Cerqueda, les Hallick, etc.". Finalment, un mecanografiat titulat "Lors que Monsieur le Préfet rendait visite à l'Andorre", acusava el veguer d'impedir que un grup de ciutadans andorrans exposessin les seves queixes al prefecte dels Pirineus Orientals, en la darrera ocasió en què aquest visità Andorra:

> Ce Cérbère plein de zéle avait fait disparaître la demande d'audience au Préfet, faite par le Comité des gens honnêtes. Il se fit entourer de ses gros bonnets de garde, -les Pérez, pére et fils, les Coma, les Hallick,- et il les presenta aux personnalités visitantes comme étant les seules gens notables du cru. Tribut de reconnaissence, ses gens se portarent garantes de la bonne, juste et impartielle actuation

5. La revista *Juvénal* fou fundada l'any 1932. Tot i que inicialment va mantenir una aparició variable, amb el temps es consolidà com un setmanari de tendència socialista en què prevalien els articles de fons i les notes editorials. L'any 1962 aquesta publicació deixà d'existir.

6. El professor de les escoles franceses a qui fa referència el text és Antoni Aleix, membre d'Unió Democràtica que no exercia a Escaldes sinó a Encamp, dada que Salvadori s'encarregà posteriorment de corregir.

> de "leur" Viguier, soi-disant le representant de la France en Andorre.

El dia 15 de gener Salvadori ratificà a Regué el seu interès envers l'assumpte Bertrand: "Je me régale, d'avance, avec vos prochains échos. Et avec moi, pas mal de monde partout où il existe un vrai sens de la liberté." El transportista degué endarrerir-se a l'hora d'enviar els seus informes, ja que unes setmanes després tant Martin com l'administrador del setmanari lamentaven que Regué no els hagués fet arribar noves notícies. Aquest últim, tot i això, acabà complint el seu compromís. En aquest sentit, es conserven fins a sis "échos" més en el fons de Puig i Arnaus, així com una nota que Salvadori li féu arribar el 9 de desembre de 1949, en la qual el felicitava per les darreres revelacions que havia proporcionat sobre l'afer de la vegueria.[7]

Altres publicacions editades a França es feren ressò durant aquells anys de les qüestions relacionades amb la vegueria. Ja a la primavera del 1948 la revista *Tel Quel* presentà un article firmat per Jérome Labrit, en el qual es vinculava Bertrand amb la concessió a Sofirad, en una època en què era cònsol francès a Mònaco, del dret a explotar la publicitat de Ràdio-Monte-Carlo a les Valls d'Andorra.[8]

La *Depêche de Midi* féu al·lusió en diferents ocasions, i no pas en termes benignes, a la figura del veguer. Llegeixi's, a tall d'exemple, els comentaris que li foren reservats en una edició del mes de setembre de l'any 1949:

> M. Bertrand est viguier d'Andorre. Grand bien lui fasse. Quant aux Andorrains, tant pis pour eux! A peine arrivé, M. Le viguier Bertrand (dont le nom respire l'aristocratie), s'est tourné vers la noblesse du crû en dédaignant le "Populacco". Aux nobles les faveurs, les autos, l'essence, les prébendes!...Si "notre" viguier ne défend pas mieux les intérêts de "son peuple", qu'on en trouve un autre avant qu'il soit trop tard![9]

La còpia d'una carta que Puig i Arnaus envià a un diputat francès a principis de juliol de 1950 aclareix que el terrassenc havia visitat el Coprincipat en repetides ocasions durant aquells anys. L'epístola felicitava el polític per la seva intervenció en els afers andorrans i informava que Regué havia aconseguit millorar la seva situació. Tanmateix, es conserven en el seu fons personal diversos escrits que foren redactats des de les Valls a finals de 1949 i en el decurs de l'any 1950, centrats encara en la figura del veguer, que denuncien les males pràctiques d'André Bertrand. Hem seleccionat alguns d'aquests talls, els més representatius, amb l'objectiu de presentar-los en l'apartat dels apèndixs.[10]

Es conserva també a l'arxiu de Barcelona un extens mecanografiat, datat de l'octubre de 1949, que completa el reguitzell d'apunts que s'havien fet arribar a Puig i Arnaus entorn de la concessió de llicències comercials al Coprincipat. Prèvia exposició de motius generals, s'identifica la identitat dels homes de negocis del país que Bertrand havia afavorit així com la dels botiguers i petits empresaris a qui havia castigat. Altres escrits continguts en el fons del català, en particular un compendi manuscrit de 31 folis de mida petita, precisen aquesta informació. L'encreuament d'aquestes dades ens permet caracteritzar ambdós grups de persones. Així, en la banda dels congraciats destaquen:

- François Pérez i els seus fills Antoine i Georges. Posseïdors d'una de les més grans fortunes d'Andorra, d'origen espanyol, es naturalitzaren francesos i es vincularen a Ax-les-Thermes. Se'ls acusa d'haver mantingut una notòria actitud col·laboracionista amb els alemanys durant la II Guerra Mundial, a l'acabament de la qual hagueren de rendir comptes a la justícia francesa:

> Aprés la liberation, l'aîné, Antoine, eut pas mal de déboires avec la Justice française pour ses activités collaborationistes. En éffet, il avait eu de gros traffics avec les allemands, notamment dans le passage du matériel automobile vers l'Espagne, pays qui à son tour lui envoyait des produïts qui interessaient les allemands. Ceci se faisait par les postes frontaliers de Bourg-Madame. Mr. Pérez allait avec ces éxpeditions, accompagné par des officiers supérieurs de l'Armée hitlerienne, qui se portaient garants de ses activités.

També se'ls acusa d'organitzar permanentment operacions de contraban des de terres andorranes:

Les Pérez se flattent partout d'avoir une équipe organisée de huit contrabandiers qui font sans arrêt la navette France-Andorre, les exportations légales qu'ils obtiennent de leur flint avec la Viguerie ne

7. Els sis talls de premsa en qüestió es titulen: "L'écheance de monsieur le viguier", "Elections en Andorre", "L'andorre aussi pour le droit et la liberte", "Trop de zèle, Monsieur le Viguier...", "L'illustre maladroit" i "Dont acte". Vegi's Pavelló de la República, F-FP (Puig), 3.

8. Vegi's "Le grang s'agrandit, après la presse la radio" en *Tel Quel*, 16 de març de 1948. Sofirad, organisme de radiodifusió francès, fou un actor continuat en les disputes entorn de Ràdio Andorra que s'esdevingueren a cavall dels anys quaranta i cinquanta. Pot discernir-se el paper que jugà aquesta societat en el contenciós si consultem LLUELLES, *El segle XX...*, p. 126 i 148-152. Per a una comprensió més generalitzada de la qüestió, es pot recórrer a GIRAL, E., *La radiodifusión en Andorra*, Facultat de Ciències Econòmiques UB, Barcelona, 1988.

9. *Depêche de Midi*, 24/9/1948. Vegi's també les edicions de 6/1/1950 i 16/12/1951.

10. Vegi's Annex núm. 3, núm. 4 i núm. 5. El contingut d'aquests textos exposa diverses problemàtiques vinculades a Bertrand, que Regué ja s'havia encarregat de denunciar al llarg de 1948 i 1949.

suffisant que pour une infime quantité des demandes de materiel qu'il reçoivent. N'importe où que l'on aille en Espagne dans le milieu de l'automobile, les Pérez sont connus comme etant les plus importants fournisseurs du marché noir des pièces détachées. [11]

L'any 1947, se'ls concedí diversos permisos d'importació: "trois licences de camions et deux de voitures tourisme. En plus, licences pour du champagne, des épices, des mulets, etc."

- Margaret Morato. Arribada des d'Espanya l'any 1946 per treballar en els serveis d'emissió de Ràdio Andorra, poc temps després abandonà aquesta ocupació i va esdevenir la titular d'un elevat nombre de permisos d'importació entre el 1948 i el 1949. Testaferro de circumstància, el mecanografiat exposa la raó dels seus privilegis:

> La discrétion impénétrable -dont on ne saurait comment en faire l'éloge- des services chargés des affaires de l'Andorre à l'Office des Changes, ne nous ont pas permis de connaître le nombre et l'importance de ces exportations. Des personnes d'autorité et qualifiées pourraient se livrer à une enquête à ce sujet pour déceler la vérité des faits.
>
> N'étant pas commerçante cette dame céde ses licences d'exportation à des commerçants défavorisés qui en ont bésoin; à un taux variable selon les acquéreurs pour chaque matière.
>
> Mme. Morato a une amitié toute particulière avec Mr. André Challié le Délégué de la Radiodiffusion Française à Radio Andorre, étroitement attaché, lui même, à certaines affaires de la Viguerie.

- Josep Coma. Antic agent del cos de policia d'Andorra. Un memoràndum relatiu a l'any 1947 explicava:

Etant donné que l'on l'estime comme la personne idoine pour la coordination des transports publics des marchandises des Vallées, il a été favorisé avec l'exportation de tous les contingents accordés à l'Andorre par le Ravitaillement français, tels que farine, sucre, sacharinne, porcellaine de Sévres et de Limoges, poivre, dentelles, soieries, briquets, etc. En autre, il a pu obtenir l'exportation d'une voiture "Ford" (française) et 2 camions. Son comptable, Monsieur Canturri, nationalité espagnole, a pu avoir la licence pour une voiture tourisme.[12]

Tanmateix, l'informe mecanografiat el mes d'octubre de 1949 li atribuïa "l'exclusivité du Ravitaillement général de l'Andorre, n'importe de quels produïts en provenance de la France." Això equivalia, segons el text, a la titularitat d'un valor d'exportacions estimat en 200 milions de francs.

- Manuel Cerqueda i Escaler. Director del Banc Agrícol i Comercial d'Andorra. L'any 1947 la vegueria li concedí diverses llicències:

Un transit de 25 tonnes de sucre en provenance de l'Amerique du Sud, par la France, tout mis à la disposition du marché noir, l'Andorre étant ravitaillée en sucre par la France et même dans un taux supérieur à celui des français. À souligner que Monsieur Cerqueda a reçu la marchandise jusqu'a La Tour de Carol, sans avoir au préalable l'autorisation de transit. Il ne s'est pas dérangé à se procurer cette autorisation jusqu'à ce qu'il a su que l'expedition de sucre était en Gare. C'est à dire qu'il était sûr d'etre favorisé par l'octroi du transit. Les bénéficiares du reste du transit prévu, ayant été autorisés dans un grand rétard, n'ont pas pu passer commande au moment voulu, et ils ont dû rennoncer à l'opération. Le même Monsieur Cerqueda a pu jouir de l'exportation d'une voiture tourisme.[13]

- Hallick. Ciutadà francès d'origen estonià que serví d'intèrpret als alemanys durant l'ocupació. L'any 1947, segons es llegeix en l'informe, "Toutes ses demandes approuvées: Des ampoules pour T.S.F.; du materiel radiophonique; du materiel électrique. Des machines à écrire; des machines à calculer, et un assortiment de leurs pièces détachées. Aussi une voiture tourisme."

- Jacint Casals. Delegat de Falange Española a Andorra.

· Es fa referència també al fill del síndic. D'altra banda, s'assevera que Francesc Cairat i Ivo Fiter actuaven amb connivència amb les pràctiques de la vegueria, ja que disposaven de l'exclusiva sobre un conjunt d'importacions provinents de França que anaven destinades a Espanya:

> Dans l'ensemble ils agissent d'accord avec M. Francesc Cayrat, le Syndic (Président) du Conseil des Vallées et Iu Fiter, qui, eux aussi, ont une sortie d'exclusivité pour des importations en Espagne. C'est à dire que bon nombre d'exportations obtenues par les premiers de la France passent tout droit vers notre voisine, l'Espagne.

- Vehils. Enginyer de FHASA, de nacionalitat espanyola, se li concedí una llicència d'exportació relativa a un cotxe turístic.

En sentit contrari, la relació detalla la sort d'aquells a qui anomena "Les commerçants en disgrace", que eren:

11. Figura entre els documents de Puig i Arnaus la transcripció d'un interrogatori policial al qual fou sotmès un dels implicats en les esmentades operacions. En aquest cas, la delació es refereix a una expedició de contraban que es dugué a terme pels volts del 15 de juny de 1949; vegi's Annex núm.6.

12. Encara amb relació a l'exercici de l'any 1947, s'informa en un document que l'antic agent de l'ordre rebé altres concessions lucratives: "A "La Peninsular" à Toulouse. Société d'exportation composée par des capitaux dudit Monsieur Coma et de quelques uns de ses collaborateurs. Toutes les demandes approuvées.".

13. L'any 1950, segons assenyala un apartat posterior del document, se li concediren permisos d'exportacions equivalents a 400 milions de francs.

- Francesc Areny Naudi. “À Canillo. Résistant et grand ami de la France, chez qui beaucoup des fugitifs des allemands ont trouvé accueil tout le temps qu’il fallait et l’acheminement vers l’Espagne: Onze demandes -sept avis défavorables-, quatre demandes de transit de produïts américains aprouvées qu’en petite partie, ce qui pratiquement rend impossible l’opération. Disons qu’un transit de 6.000 kilos de cafe a obtenu avis favorable pour 100 kilos.”. Una nota titulada “Un des ogres voraces de l’Andorre”, mecanografiada el novembre de 1949, explica que dos mesos enrere Francesc Areny Naudi fou contactat pels “Etablissements Dollé”, marca de Tolosa que desitjava confiar-li la titularitat de la seva representació al Coprincipat. L’andorrà mostrà el seu interès, però advertí al director de la companyia que el projecte podia veure’s frenat a causa del control de la concessió de llicències que requeia en mans de Bertrand. Com a resultat, l’empresari es desplaçà a Andorra per entrevistar-se amb el veguer. Aquest es mostrà partidari de concedir els permisos d’exportació necessaris per fer funcionar el negoci, però va exigir que la titularitat de l’agència fos concedida a Georges Pérez; Areny Naudi podia reservar-se, en tot cas, la titularitat d’una subagència encarregada dels sectors nord i nord-oest del país. Areny rebutjà la proposta i, en conseqüència, Pérez es va quedar la concessió d’agència general per a tot Andorra.
- Josep Pantebre Santuré. Comerciant d’Andorra la Vella. Demanà 10 llicències i només li’n foren concedides tres; en petites quantitats: “Disons 10.000 kilos de soude caustique, avis favorable pour 500 kilos”.
- Juli Minoves. Propietari d’un bar a Andorra la Vella, les seves sol·licituds foren denegades.
- Albert Santamaria. Sastre d’Andorra la Vella. No obtingué cap llicència.
- Joan Sasplugas Arqué. Regent d’un cafè restaurant d’Andorra la Vella. No se li acceptà cap demanda.
- Joan Regué. Mencionat en els folis anteriors, li foren rebutjades dues demandes.
- Norbert Orobitg Carné. Presentà set sol·licituds, resoltes totes en “avis défavorables”.
·Societat Enclar. Establerta a Andorra la Vella i dedicada al trasllat de mercaderies. Presentà quinze demandes, totes elles denegades per la vegueria.
- Angel de la Casa. Comerciant d’Andorra la Vella. Interposà vuit sol·licituds, de les quals només li’n concediren dues.
- Josep Mirabet. Comerciant d’Andorra la Vella. No obtingué cap permís.
- Jean Bové. Propietari d’Andorra la Vella. Sol·licità una llicència d’exportació per a un vehicle, que li fou denegada.
- Andrea (Sra.) Calvo. Regentava una botiga de barrets a Andorra la Vella. No obtingué cap permís.
- Duró. Metge titular a Andorra la Vella, l’any 1947 se li denegà una sol·licitud d’importació d’un cotxe amb què pretenia cobrir els serveis a domicili.
- Mas (Oros de Sobriquet). Encampadà que treballava com a agent oficial d’algunes marques automobilístiques franceses. L’any 1947 totes les seves demandes foren rebutjades.
- Amadeu Rossell Calba (Cintet de Sobriquet). Exportador andorrà que mantenia una delegació de la seva empresa a París. Totes les sol·licituds que presentà l’any 1947, a excepció d’un cotxe, foren desestimades.
- Àngel Balletbó. Transportista de Sant Julià de Lòria. La seva demanda d’importació d’un camió fou rebutjada.

Un mecanografiat del mes de novembre de 1949 recull, sota el títol “L’affaire des troupeaux de l’Andorra”, una sèrie de dades que demostrarien la gestió tendenciosa del veguer entorn de la contingentació ramadera que s’implementà durant aquella època. Cal saber que el Govern francès limità el nombre de caps de bestiar andorrans que podien entrar a pasturar en territori gal durant la temporada d’hivern. En aquest context, l’articulat acusa la vegueria, el síndic Francesc Cairat i el cap dels serveis veterinaris de l’Arieja, Clarens, de repartir la contingentació en benefici dels seus amics i protegits. A tall d’exemple, s’exposa el cas de Pere Font, habitant de Canillo i un dels fundadors d’Unió Democràtica Andorrana –agrupació que s’oposava a les actuacions de Bertrand–, que hagué de superar diverses dificultats per tal de veure aprovades les seves sol·licituds de passatge:

> Un des plus acharnés partisans de cette restriction était Monsieur Clarens, le veterinaire. Propietaire, lui même, de nombreux troupeaux dans la Haute Ariège, il paraît qu’il aurait de terres de pâture dans la plainé pour les y amener en hiver. Peut-être les places que, dans la region de Narbonne laisseraient libres les troupeaux de Monsieur Font, covenaient-elles à l’avidité de Monsieur Clarens? Il est vrai que certains emissaires, plus ou moins officieux, se rendirent chez les propietaires dans la presomption que les troupeaux de Font n’iraient pas, cet hiver, sur leurs domaines, et que dans leur intérêt, il serait prudent de ceder leurs places à des troupeaux nouveaux, parmi lesquels s’y comptaient ceux de Monsieur Clarens et de ses prêtenoms.
>
> Toutefois, Monsieur Font, qui a de vrais amis en France, put reussir a obtenir les indispensables autorisations de

> passage de la part de la Préfecture de l'Ariège, celles de séjour dans l'Aude lui ayant été accordées au préalable dépuis août. Mais ce que pour lui constitue une victoire contre des adversaires louches, ce fut pour des autres propietaires moins dégourdis, une vrai catastrophe.

La "catàstrofe" a què es refereix el text al·ludeix a la venda forçosa de bestiar, a uns preus irrisoris, a què diversos criadors d'Andorra es varen veure obligats a dur a terme per la impossibilitat d'alimentar el bestiar a les pastures franceses. S'especifica, de fet, la minsa quantitat de pessetes que obtingueren a canvi d'aquestes vendes:

> Monsieur Léonis, à Canillo: 170 brébis à 2[?]7'50 pessetas l'unité.
>
> Monsieur Soldevila, à Canillo: 109 brébis. Prix de vente variable, mais toujours à l'abandon.
>
> Monsieur Antoni Vidal (Paxeta) à Canillo: 300 brébis. Prix de vente variable, mais abandonné comme le précedent.
>
> Monsieur François Boix, fermier du Vila, à Encamp: 60 brébis. Prix: 360 pessetas.
>
> Monsieur Palau Besoli (Guardiet) à Sant Julià de Loria: 370 brébis. Prix: 400 pessetas.

Contràriament, es descriminà a favor dels ramaders benafectes: "Ceux qui en ont profité? De ce marché de défaité? Remarcons parmi d'autres, Monsieur Vives, maquignon à Tarascon (Ariége); Monsieur Bonaventura Bonell, marchand à Soldeu, beau fils de Monsieur Areny (Calvó) premier favori de Monsieur le Viguier, premier Conseiller des Vallées.".[14]

La documentació exposa altres litigis en què, presumptament, Bertrand es veié implicat en el decurs del seu mandat. "Monsieur le Viguier dans l'affaire "Radio Andorre'', relata el desencert dels actes protagonitzats per Bertrand en relació amb el contenciós radiofònic que s'estava plantejant durant aquells anys. Segons apunta aquest mecanografiat, el principal error del veguer s'esdevingué a l'hora d'esperonar el representant de la radiodifusió francesa, Challié, enfront de la Sra. Puiggròs. L'articulat sentencia que les accions de Bertrand no havien afavorit els interessos andorrans ni els francesos:

> Ceux-ci considérent que le Viguier n'a rempli son rôle qu'avec des gaucheries continuelles. Il aurait dû tâter l'ambience avec prudence et dans la savoir faire, et conseiller la "Radiodiffusion Française" par des rapports précis et pondérés. Il aurait dû se recuser lors qu'il a décidé de paraître sur la scene à risque de tout perdre.
>
> Son prestige de diplomate, le prestige même de son pays auraient éxigé cette sagesse.
>
> Rien que les gaffes de Mr. le Viguier Bertrand dans cette affaire séraient suffisantes pour identifier l'homme et son oeuvre. Par elles, rien que par elles, l'Andorre républicaine et démocrate a compris toute la portée de l'affaire "Radiodiffusion Française-Radio Andorre", dite même "affaire d'Etat".

S'assenyala també en la documentació que la vegueria va fer valdre la seva influència sobre els processos electorals que es convocaren durant aquell període. "Les régimes electoraux du Conseil des Vallées d'Andorre" és un informe que recorda les circumstàncies que envoltaren els comicis de finals de 1945, que se celebraren sota la fórmula del sufragi restringit, fet que incentivà la desaprovació del veguer d'aleshores, Degrand, en nom del copríncep francès. En canvi, quan es varen convocar unes noves eleccions el desembre de 1947 sota les mateixes condicions, Bertrand decidí atorgar-los el seu reconeixement. Tanmateix, una nota informativa redactada poc després dels comicis del 14 de desembre del 1949, posava de manifest el frau electoral que havia tingut lloc a Sant Julià de Lòria en contra d'Unió Democràtica Andorrana:

> A Sant Julia de Loria, le triomphe des inconditionnels de Monsieur Cairat, chef du fief, a pu se plasmer rien que par deux votes de majorité. Election qui va être contestée le prochain 28 Décembre, lors de la premiére séance du nouveau Conseil, par les candidats non élus, MM. Julià Reig et J. Reig Gresa, le comice de leur Paroisse ayant eu lieu dans des irregulierités flagrantes, notamment celle-ci: Sept andorrans de la Paroisse qui au moment voulu avaient formalisé leur droit d'inscription aux listes électorales, non pas pu se rendre aux urnes car ils ne faisaient pas partie des ayant droit au vote. Car auraient été sept votes pour "Unio Democràtica Andorrana".

La victòria a les urnes d'aquesta formació era interpretada per l'autor del text com un toc d'atenció que hauria d'esperonar els responsables de l'Elisi a destituir el seu veguer, si no, els interessos de França a Andorra podrien veure's compromesos:

> De cette avalanche des votes qui marquent le mécontentement de l'Andorre pour tout ce et ceux qui ont des rapports, quels qu'ils soient, avec Monsieur le Viguier Bertrand et son entourage, voudra-t-on en tirer des leçons salutaires.

14. Vegi's Pavelló de la República, F-FP (Puig), 3.

> Le Ministre représentant la France dans les Vallées est méprisé par tout le monde, sauf naturellement son cocasse mais bien nourri entourage.
>
> Ce ne serait plus le moment de faire la sourde oreille. Le prestige et le sérieux de la France sont en litige là-haut.
>
> Ou on déloge ce Viguier le plus tôt, ou les vrais démocrates andorrans vont se détacher moralement de la France et de son esprit.

D'altra banda, segons es llegeix en els documents, la comunitat d'exiliats republicans que habitava les Valls es ressentí de les actuacions de Bertrand:

> Par ailleurs, certains réfugiés sont objet de poursuites capricieuses. Personne peut s'opposer au plaisir du viguier de faire du mal à les gens-là.
>
> Récentment, un réfugié espagnol, tranqué par la police andorrane sous les directrices de la viguerie, parvint à emouvoir le co-prince espagnol, qui fit de son mieux pour l'aider. Peu après le co-prince mitré se recusa par lettre en indicant que "malgré sa bonne volonté il ne pouvait rien faire pour aucun réfugié espagnol, car les accords passés avec le viguier de la France ne lui permettaient.

La vegueria recollia les demandes de passaport dels refugiats i les trametia a la prefectura de Perpinyà. Però en el cas d'aquestes persones, Bertrand havia expedit els formularis, en més d'una ocasió, amb l'aposició "avís défavorable"; nul·litat d'origen que impedia la sanció posterior de l'Administració francesa. D'altra banda, un dels informes recopilats per Puig i Arnaus acusa el veguer d'haver bloquejat, durant dos anys, una demanda de viduïtat de guerra que havia estat interposada per una exiliada republicana.

Es desprèn de la documentació arxivada a Barcelona que els frecs amb Bertrand per part d'alguns malcontents es varen allargar fins a l'extinció del seu mandat. En aquest sentit, els 31 folis manuscrits, als quals ja hem fet al·lusió, dediquen una menció a la reunió que varen mantenir alguns consellers, a petició dels representants de les sis parròquies, amb el copríncep francès el 8 de juny de 1950. S'explica que els comissionats tenien la intenció, entre d'altres propòsits, d'exposar al copríncep francès, Auriol, alguns dels greuges que s'imputaven al veguer. Aquest últim, recelós que pogués produir-se alguna invectiva d'aquest estil, acompanyà la delegació i procurà romandre ben a prop dels consellers. S'emmudí el vituperi i, a canvi, Bertrand recolzà la principal demanda que els parlamentaris havien traslladat a l'Elisi: la lliure exportació de certs productes a Andorra; concessió que l'Executiu francès sancionà el 21 de juliol del 1950. Emperò, això no impedí que un any més tard els detractors de la vegueria es conjuressin per rubricar una carta col·lectiva, destinada al mateix copríncep, en què denunciaven les males pràctiques de Bertrand. No sabem si aquest comunicat va arribar a París, però sí que en podem consultar una còpia al Pavelló de la República.[15]

La successió d'un veguer

El 21 de juny de 1952 Bertrand fou succeït en el càrrec. Mesos abans s'esdevingué un ball de candidatures per ocupar la futura designació. Alguns opositors del veguer recolzaren els moviments que Puig i Arnaus concertà, junt a diversos aliats i contactes de l'espectre polític francès, per tal que Joseph Gabriel Delthuil fos nomenat nou veguer. Catalanòfil convençut i amic d'Andorra, aquest antic oficial de la resistència francesa exercia de jutge al Tribunal de Primera Instància de Foix.[16]

Una epístola enviada al magistrat des de Tolosa el dia 11 de gener de 1952 per part de Pierre Dumas, antic secretari d'Estat i senador gaullista, revela que el primer li havia demanat que intercedís a favor de la seva candidatura davant de les altes esferes ministerials:

> Cher Ami,
>
> A l'occasion de la venue de Monsieur Schuman dimanche dernier à Toulouse, je lui ai parlé de votre candidature pour l'Andorra. Il m'a répondu que cette nomination dépendait uniquement du co-prince français, c'est à dire Monsieur Vincent Auriol personnellement.
>
> Il a de plus précisé que le candidat était virtuellement désigné en la personne de Monsieur X que est parait-il un spécialiste des questions Andorranes et qui a passé sa thèse en droit, précisément sur Andorre.
>
> Je vous exprime donc mes regrets de n'avoir pu insister et je vous informe aussitôt de cette conversation afin que vous ne nourissiez pas de trop grands espérances.
>
> Croyez cher Ami à mes regrets et à mes sentiments cordiaux.

Tot i la sinceritat que desprenien les paraules de Dumas, aquest també havia estat proposat com a candidat per ocupar la vegueria, de manera que calia ampliar els canals de pressió a favor de Delthuil. Amb aquest propòsit, Puig i Arnaus entaulà contacte a finals de mes amb el matrimoni Aucouturier i amb Achile Ricker, tots ells residents

15. Vegi's Annex 7. Els folis manuscrits a què ens referim en l'articulat assenyalen que el manifest anava acompanyat d'un document que recollia les firmes dels comerciants i altres professionals, que se sentien agreujats pel veguer. Malauradament no se'n conserva cap exemplar a l'arxiu de Barcelona.

16. A la vigília del procés de successió, Delthuil es disposava a publicar dos estudis sobre el dret andorrà: *Le Réméré* i *La Nationalité en Andorre*.

a París i coneguts d'Edgar Faure, nou president del Consell de Ministres. El seu objectiu consistia a aconseguir una audiència pel jutge davant d'aquest últim o del mateix president de la República. Així ho constata un fragment d'una carta que el terrassenc envià a Ricker, empresari dedicat a la importació i l'exportació, el dia 24 de gener:

> Cher Monsieur Ricker,
>
> Suite de notre entretien téléphonique d'hier j'ai beau à vous dire que Monsieur Deltrull, notre candidat, se tient toujours dans son projet de rendre visite à MM. Le Co-prince, Président de la Republique Française et àu Président du Conseil.
>
> Je sais que vous ferez de votre mieux pour obtenir ces audiences - tout au mis la deuxième-.
>
> Il est question de nous servir de tous nos atouts, car le nombre des candidats s'accroit et le tirage ne manquera pas.

L'endemà, Puig i Arnaus envià una nota similar als Aucouturier, a la vegada que informà per escrit Delthuil sobre el progrés de les seves gestions.[17]

El 15 de febrer, Ricker notificà al català que un elevat nombre de pretendents havien presentat les seves credencials a l'Elisi: "Il y a quarante candidatures environ dont une demi-douzaine ont des chances sérieuses. J'espère pouvoir vous dire que votre candidat a les meilleurs chances, et vous pouvez être assuré que je travaille la question de très près, et continuerai à vous tenir au courant.". Dos dies després, Puig i Arnaus comunicà aquesta informació al matrimoni Aucouturier i els suggeria, de passada, que Gilbert Aucouturier podria proposar la seva pròpia candidatura al càrrec:

> J'ai passé la journée d'hier avec deux andorrans notables, -que vous ne connaissez pas mais qui vous connaissent à vous pour vous avoir vu cet été là-hàut. Ils m'ont fait passé du bruit qui court aux Vallées avec insistence. Selon ce bruit, ce serait Monsieur Gilbert Aucouturier le candidat pressenti comme à Viguier...
>
> Les andorrans populaires -donc les vrais- ne demande d'autre que le bruit soit confirmé. Moi, je n'ai que me joindre sincerement à leur souhait, bien que je serai fort gêné d'avoir à vous accuser du pêché de cachoterie.
>
> J'estime que, dans ce labyrinthe de candidatures il serait peut-être très sage, en dernier ressort, d'y étaler la vôtre comme à pôle d'attraction de toutes les volontés,...
>
> Alors, à quand mes compliments, cher Monsieur le futur Viguier?
>
> Aurai-je le plaisir de vous serrer la main cette semaine prochaine? Est-ce que, quand-même, Monsieur Deltrull pourra mériter l'audience que vous savez?

Poc després, la Sra. Aucouturier rebutjà l'oferta.[18]

Puig i Arnaus s'excusà per l'atreviment del seu suggeriment, i va descartar la idea de manera definitiva. Paral·lelament posà en coneixement de Delthuil les darreres notícies que li arribaven de París:

> Hier je me suis entretenu avec une comission d'andorrans notables, venus en France pour des affaires. Votre candidature mérite l'estime générale, et les braves gens aux Vallées seraient deçues si elle ne devait réussir, au grand contentement, je crois, des margoulins, des richards indigenes et des manitous.
>
> En plus, j'ai appris parmi quantité de cancans, des faits et des vérités qui m'ont affirmé dans ma conviction que seule votre candidature peut mettre de l'ordre et de la moralité au minuscule pays.
>
> Malgré cette lentitude éxaspérante, tout marche. Je me tiens tout le temps au pied du canon.

Durant aquell període Puig i Arnaus es traslladà amb certa assiduïtat tant a Foix com a Perpinyà i Andorra, per seguir de prop qualsevol novetat que hi pogués haver en relació amb el procés de successió.[19] Immers en aquesta dinàmica, proposà a Ricker que cerqués l'ajut del Tremoulet, copropietari de Ràdio Andorra i persona significada en tot allò que afectés les relacions francoandorranes:

> J'ai oublié ce matin de vous annoncer qu'il se pourrait qu'un de ces jours prochains vienne vous voir (affaires candidature Deltrull), Monsieur TREMOULET, nom assez celebre pour que je vous en fasse la présentation. Il s'agit du copropriétaire de Radio-Andorre, ancien gérant-propriétaire de Radio-Toulouse pendant l'occupation.
>
> J'ai cru savoir qu'il est inscrit à votre parti. C'est donc dans le souhait de gagner pour notre cause un suffrage de plus, -et d'un grand poids certainement- que je me suis permis

17. Vegi's, respectivament, Annex núm. 8 i Annex núm. 9.

18. Vegi's Annex núm. 10.

19. Com a resultat, Puig i Arnaus redactà una nota sobre les darreres notícies que havia tingut entorn de les vegueries d'Andorra; vegi's Annex núm. 11. Els paràgrafs inicials d'aquest text aborden, per sobre, la definició institucional de la figura del veguer i les atribucions amb què comptava a mitjan segle xx. Si el lector vol aprofundir en aquest aspecte es recomana la consulta de VIDAL I GUITART, J. M., *Institucions Polítiques i Socials d'Andorra*, Promocions Literàries, Monestir de Montserrat, 1984; p. 136-143. Vegi's també BÉLINGUIER, B., *La condition juridique des vallées d'Andorre*, Éditions A. Pedone, París, 1970; p. 81-84.

> cette nouvelle cession d'adresse, dont je vous prie cordialément de m'excuser.

El 27 de febrer de 1952 el terrassenc envià un informe al jutge, al matrimoni Aucouturier i a Ricker, que havia redactat el dia abans des d'Andorra.[20]

El text fa referència a un suposat intent de represa del càrrec per part de Bertrand, la missió del qual havia conclòs el 7 de desembre de l'any anterior. El sobre destinat a Ricker contenia una ressenya que deia: "Ce sont des nouvelles sûres et contrôlées. Je les ai remassées au cours de mon voyage Bourg-Madame-Perpignan, d'où je viens d'arriver, ce soir même." Aquests descobriments foren complementats amb un tall informatiu que Puig i Arnaus rubricà des del Coprincipat, el 13 de març, titulat "Monsieur Bertrand, l'ancien Viguier, a repris en cachette ses anciennes fonctions dans la Viguerie", que s'encarregà de trametre als seus contactes habituals uns dies després. Llegeixi's, a títol orientatiu, un extracte del text:

> Monsieur Baleste, le gérant titulaire de la Viguerie est à Paris depuis trois semaines. A ce qu'il paraît, il est en train de mettre au point certaines affaires administratives concernant l'Andorre.
>
> Pendant ce temps, Monsieur Bertrand, l'ancien Viguier, qui n'a pas bougé del Vallées depuis son essai de reprise de la Viguerie, le 22 fébrier écoulé, s'est installé dans ces locaux et s'occupe des affaires courantes de cette administration.
>
> Les andorrans cependant, sont en éveil. Ils se demandent si Monsieur Bertrand s'est adjugé furtivement cette demigérence, vue l'absence de Monsieur Baleste; ou s'il s'agit d'une reprise du pouvoir pour laquelle l'ancien Viguier serait plus ou moins ouvertement commis par ses amis du Ministère d'Aff. Etrang.
>
> Quoiqu'il en soit, l'opinion andorrane en général voudrait finir avec cette période provisoire et apprendre incessamment la nomination pour le poste de Viguier, d'un fonctionnaire honnête et capable, tel que Monsieur Deltrull, qui s'emporte tous les suffrages.

La nota enviada al matrimoni Aucouturier, amb què s'acompanyava la relació, deia:

> J'ai causé, hier soir, quelques minutes, avec Monsieur Ricker, qui venait de recevoir des nouvelles rasurantes de l'Elysée. D'aprés lui, il paraît que le barrage est établi, et qu'une nomination par surprise d'autre candidat que notre ami commun Deltrull, ne pourra pas intervenir.
>
> Par ailleurs, toutes les volontés sont acquises par lui, sauf peut-être quelques d'autres intéressées du Min.d'Aff. Etrang. Je crois bien que vous êtes au courant de cet état de choses et même que vous avez mis votre concours pour parvenir à cette issue.
>
> J'étais à Foix, mercredi dernier, où j'ai pu constater que tout le monde donne comme à triomphante la nomination de Monsieur Deltrull. Tellement c'est ainsi, qu'il y a déjà quantité de grimpeurs et de gagnophiles qui posent leurs prétentions prés du candidat pour occuper des postes dépendents de la Viguerie. D'autres qui voudraient qu'on case dans l'administration des Vallées, leur parente, leur fille, leur tante ou leur petite amie. Et etc.etc.etc.
>
> ...Toute la bande Regué-Masip, aux Vallées, me prie par ses lettres de vous rappler à votre amicale estime.

Però uns dies després, Puig i Arnaus conegué una notícia que truncà tots els seus esforços: una filtració provinent de la seu episcopal desvetllà que l'Elisi acabava de designar un nou successor per a la vegueria. No en transcendí el nom, de moment, però se sabia que pertanyia a l'esfera diplomàtica i que ocuparia el càrrec a inicis d'abril. El terrassenc posà per escrit aquestes revelacions el 18 de març, des d'Andorra, amb l'objectiu de comunicar la notícia a tots els seus aliats.[21]

En la nota adjunta que féu arribar a Ricker, no s'estigué de compartir el seu astorament: "Pourtant elle ne s'accorde pas avec les nouvelles dont vous m'aviez fait part tout récentment... Est-ce une nouvelle manigance du Min.d'Aff.Etrangères? Une manoeuvre de diversion, peut-être. Est-ce le "consumatum est" de nos espoirs? Est-ce un poisson d'avril, un peu prématuré? Si vous avez moyen de vérifier cette nouvelle, je vous remercierais de me faire connaître le résultat." També remeté una carta a Delthuil per mitjà de la qual el comminava a no resignar-se de manera definitiva: "Je crois que si vous avez moyen de faire connaître cette nouvelle, toute accepté dans une grande réserve, à votre ami Monsieur Granier, cela pourrait nous rendre service. Quant à moi, je la passe à mes amis, dans la confiance que s'ils peuvent, ils feront de leur mieux pour déjouer la manoeuvre, si elle l'est." Amb tot, el dia 23 Puig i Arnaus redactà des del Coprincipat el darrer butlletí vinculat al canvi de titularitat al capdavant de la vegueria. Així, sota el títol "Visite du nouveau Viguier français des Vallées d'Andorre à Mgr. l'Evêque de la Seo d'Urgell", es llegeix:

20. Vegi's Annex núm. 12.
21. Vegi's Annex núm. 13.

> Toujours selon des renseignements de source Evêché de la Seo d'Urgell, Co-principauté des Vallées, le nouveau Viguier qui vient d'être nommé en la personne de l'ancien représentant de la France au Panamà, venant de Madrid, serait allé aujourd'hui rendre visite "officieusement" comme à représentant du Co-prince français, S.E. le Président de la République, à Mgr. Ramon Iglesias, l'Evêque de la Seo.
>
> Les andorrans estiment comme à chose definitive cette nomination, car certains milieux interessés propagent le bruit que le nouveau Viguier prendra possession de son poste le 1er Avril prochain.
>
> On se demande, cependant quelle exception dans la précédure doit-il exister, que le soi-disant nouveau Viguier soit en train de se balader par l'Espagne, après un séjour à Madrid, et de rendre visite aux autorités ecclésiastiques, au lieu de se tenir en France pour se préparer dans la mission qui lui aurait été confiée.

En efecte, Guy Henri Victor Menant seria el nou veguer francès. Veterà de la Gran Guerra i antic diputat, durant la II Guerra Mundial serví com a secretari general de l'agrupació "France Combattante", i es va integrar després al "Comité français de la Libération nationale". Acabat el conflicte esdevingué ambaixador, primer a Albània i després a Panamà, i va ser destinat tot seguit a Andorra. En endavant, Ricker i el matrimoni Aucouturier deixarien de figurar entre els contactes epistolars de Puig i Arnaus. No succeiria el mateix amb el jutge Delthuil, que estava cridat a jugar un darrer paper en els assumptes relatius a la vegueria francesa.

Des del mes de juny de 1952 fins a l'estiu de 1956, període d'execici de Guy Menat, Puig i Arnaus es mantingué a l'aguait de l'actualitat andorrana, actitud certificada per l'acumulació de retalls de premsa francesa vinculats al Coprincipat, que s'encarregà de compilar. El setembre de l'any 1954 el terrassenc redactà un dels seus "butlletins informatius" vinculats al petit país, en què denunciava les males pràctiques del nou veguer. L'articulat assenyalava que a la vigília de prendre possessió del càrrec el diplomàtic es trobava en una precària situació econòmica. Per contra, l'any 1953 va adquirir una propietat rústica ubicada en el departament de Indre et Loire, per un valor declarat de setze milions de francs. En aquest sentit, el català adverteix que Menat es mostrava molt receptiu als donatius personals, argument que obre les portes a tot tipus de sospites:

> Certs andorrans membres de certa companyia que pretén crear certs monopolis turístics a les Valls són els seus proveïdors de cigars havans. En aquest estat de gràcia, les persones que han sabut posseir la voluntat d'aquest home tenen vara alta, i llurs consells i manifestacions són veus d'oracle.
>
> Moltes altres minúcies es podríen contar sobre la persona i la manera de fer d'aquest senyor, que palesarien fins a quin punt és contraproduent la seva presència a les Valls.
>
> El fet d'haver pogut fincar-se d'una manera tan remuneradora només en el termini d'un any i mig de la seva actuació de Veguer francès, ens diu prou que no es refia pas del tot dels emoluments que li reporten els càrrecs oficials que ostenta. Ell té la seva participació en certs afers, que li és certament agraïda d'una o altra manera.

Un subapartat del memoràndum titulat "Assumpte radiofònic" denunciava que el veguer i el seu conseller, Chalier, havien actuat amb traïdoria en l'afer de la radiodifusió d'Andorra, ja que havien promogut els seus interessos personals en connivència amb els responsables de Sofirad:

> El projecte d'aquests senyors era el de fer desaparèixer l'actual Empresa de "Ràdio Andorra", en haver captat per a llur causa la persona del Sr. Puiggrós i la concessió exclusiva de radiodifusió de què ell no era marmessor, sinó propietari.
>
> Aquest senyor fou presentat en els llocs oficials de França, pels Srs. Menat i Chalier, com el veritable àrbitre de la Ràdio a les Valls.
>
> Així les coses, sorgí el propòsit de fer desaparèixer, per absorció o per consumpció, l'actual "Ràdio Andorra".
>
> Un seguit d'intrigues es crearen entorn d'Andorra pels al·ludits. D'ací en vingué el malestar que tothom lamentava, amb serioses represàlies envers certs andorrans que no seguien la política del veguer francès i la dels seus consellers i "favorescuts" amb el favor oficial.
>
> Fou a la demanda del Sr. Menant, que França repudià oficialment la personalitat i les funcions administratives del Sr. Síndic General de les Valls, Sr. Cayrat. Lluny d'apaivagar els ànims i els problemes, el Sr. Veguer francès no feia sinó que atiar-los, segur que l'actitud agressiva presa per França acabaria imposant a les Valls la voluntat i la dictadura de quatre capitostos, que no pensen sinó que a llurs afers.

Lluelles explica que durant el 1952 l'Administració francesa, el Consell i les autoritats delegades del copríncep francès mantingueren un pols entorn a la concessió dels drets de radiodifusió. En una reunió

celebrada a finals d'any, assenyala l'autora, "el veguer tracta, aparentment, el síndic de forma desconsiderada".[22]

Fruit d'aquestes tensions, el maig de 1953 Menat decretà la impermeabilització de la frontera francoandorrana i exigia que es posseís un passaport visat per poder entrar a Andorra. Això comportà una sèrie de nefastes conseqüències per al comerç que, afortunadament, el mes de juny de 1954 varen poder ser superades quan el copríncep i el Consell General acordaren suprimir l'exigència del passaport.[23]

El butlletí redactat pel terrassenc el setembre de 1954 aborda, d'altra banda, el rol que interpretà el veguer al llarg d'aquells anys en la venda de tabac andorrà a les autoritats competents franceses:

> Tothom sap, car s'ha publicat en fullets explicatius per totes les Valls, que la compra del tabac andorrà feta en els anys 1953-1954, no tenia altra finalitat que posar els cultivadors andorrans al servei de la política francesa.
>
> El primer any, la compra constituí una mena de regal dels Reis d'Orient. Calia amansir l'opinió andorrana, per arribar a anorrear "Ràdio Andorra". El 1954, ha pogut tothom veure com, ja restablerta certa calma en els afers entre les Valls i França, la compra del tabac ha estat feta ja en certes condicions i sense la menor garantia de continuïtat.
>
> El Sr. Menant, en comptes de cercar de trobar la manera de fer permanent aquest mercat, ha volgut tenir preparat un dispositiu d'atac, per al moment que convingui pressionar i espantar la credulitat de l'opinió andorrana.
>
> Ni la Régie Française des Tabacs (Ministère des Finances) ni la S.E.I.T.A. (Organisme de Contrôle et d'Achat des tabacs étrangers) han estat invitades de cap manera a organitzar permanentment uns serveis de propagació del cultiu del tabac al país, ni la seva compra.
>
> Les dues ostentacions que han estat fetes el 1953-1954, han servit només sòrdids interessos personals i polítics. Hi ha hagut també la rabiola contra el Sr. Reig, el fabricant més important de tabacs a les Valls qui, en certs moments, no ha merescut pas la confiança del Sr. Menant.

Durant els anys cinquanta la quantitat de famílies andorranes que es dedicaven al cultiu de tabac va disminuir, però la quantitat de conreus sembrats augmentà fins al punt que el Coprincipat no podia absorbir-ne la producció. Com a resultat, el monopoli francès s'encarregà de comprar l'excedent. Es conserva a l'arxiu de Barcelona un exemplar del comunicat que el veguer féu arribar el 6 de desembre de 1955 al president del Sindicat Agrícol Andorrà, Armengol Sangrà, per mitjà del qual es confirmava que la Régie Française compraria una quantitat pertinent de tabac andorrà; document que aquest últim s'encarregà de remetre a tots els socis del sindicat uns dies després. Tal com es deriva de la seva lectura, la nota de Menat recriminava als pagesos del Coprincipat que seguissin conreant per tal d'obtenir excedents de producció, en lloc d'aprofitar l'ajut francès per equilibrar el volum de la seva producció i millorar-ne la qualitat. L'articulat assegurava que l'adquisió dels estocs esmentats es plantejava amb un ànim de servei al país i, especialment, en suport als pagesos més necessitats, mai arran d'altres consideracions polítiques.[24]

Figura també en el fons de Puig i Arnaus una còpia manuscrita de la carta que la vegueria envià als cultivadors del Coprincipat la primavera de 1956, en què se'ls demanava que acudissin al Sindicat Agrícol Andorrà per tal de vendre el tabac que la Régie els compraria aquell any. L'advertiment, segellat a l'oficina de Menat el 19 d'abril, diu:

> Andorre la Vielle
>
> La Régie Française des Tabacs a decidé d'envoyer ses experts dans les Vallées pour procéder aux achats 1956.
>
> Vous êtes prié de vous rendre au Magasin du Syndicat Agricole le lundi 30 avril avec les 450 kgs. que vous pourrez présenter aux experts français dès 10 heures du matin.
>
> Nous vous informons que les tabacs dépréciés notamment par la grêle et les tabacs non manoqués sont exclus des achats.
>
> Veuillez agréer, Monsieur, nos salutations distinguées.
>
> P.S.: prière d'apporter cette convocation le jour des achats.

A inicis de l'any 1956, Puig i Arnaus i els seus amics van posar en marxa un procés de suport a la candidatura de Courbot com a nou veguer, resistent francès afincat a la vila de Perpinyà. El principal valedor de la seva candidatura havia de ser Yvon Morandat, combatent antifeixista i gaullista d'esquerres que durant els anys seixanta fundà el moviment polític "Front travailliste", i va arribar a ocupar el

22. LLUELLES, M.J., *La modernització...*, p. 148-152.

23. COMAS, D., *Andorra, una economia de frontera*, Pagès Editors, Lleida, 2002; p. 200-201. En relació amb aquest episodi, destaca un article d'Albert Comte que fou publicat a la revista francesa *Défense de l'Occident*, publicació d'extrema dreta fundada per Maurice Bardèche, en la qual s'acusa Menat d'haver perjudicat amb la seva represàlia no només els comerciants andorrans, sinó també els de l'Arieja i els Pirineus Orientals, ja que el flux de turistes en destinació al Coprínсipat del qual es beneficiaven aquests últims s'havia evaporat. Vegi's "Les mystères de Radio-Andorre" en *Défense de l'Occident*, núm. 7 d'octubre de 1953.

24. Vegi's Annex núm. 14.

càrrec de secretari d'Estat. Una tal Braun, dona de societat de qui desconeixem la identitat tot i saber que tenia accés directe a alguns diputats de l'Assemblea Nacional Francesa, donà suport als moviments en favor de Courbot, que calgué gestionar prop de l'Elisi. El terrassenc inclogué Delthuil en l'esmentada candidatura i va proposar que actués d'adjunt o, viceversa, que Courbot servís com a segon i el jutge encapçalés la papereta; així ho demostra una nota adreçada per Puig i Arnaus a Ledoux, secretària de Morandat:

> Hier, dans l'après-midi j'ai rencontré M. Courbot au bureau de Mme. Braun à l'Assemblée Nationale. Nous avons fait un tour d'horison sur l'affaire Viguier. Je suis persuadé que, si dès son arrivée inminente, M. Morandat peut s'en occuper activement il y aurait maintes chances qui joueraient pour M. Courbot; c'est à dire, plutôt pour la formule: Courbot en principal+Deltrull (ou X) en adjoint. Ou: Deltrull (ou X) en principal et Courbot en adjoint. Ces Messieurs sont prêt, d'après mon avis, à s'exécuter sous n'importe laquelle des deux formules.
>
> M. Courbot est reparti hier même vers Perpignan, où il attend les nouvelles de M. Morandat pour le rejoindre de suite si besoin est.

Ara bé, ja a finals del mes d'abril Courbot i Puig i Arnaus descobriren que l'Elisi acabava d'acceptar la candidatura de Yves Michel, secretari del Conseil Supérieur de la Magistrature, com a nou veguer d'Andorra.[25]

Davant d'això, Morandat suggerí que Courbot contactés amb el diplomàtic Jean-Daniel Jurgensen i el ministre d'Estat, Jacques Michel Pierre Delmas. A principis de maig, Jurgensen comunicà a Courbot que ni ell ni els seus colegues del Ministeri d'Assumptes Estrangers podien influir en el nomenament del nou veguer, ja que la decisió competia al Secrétaire d'État des Affaires Étrangères, Maurice Faure.[26]

Per contra, el ministre d'Estat prometé encarregar-se dels afers relacionats amb la vegueria tan bon punt en tingués ocasió. Per la seva part, el dia 18 Puig i Arnaus escrigué a Ledoux per mencionar-li una sèrie de noms de responsables polítics del sud de França, de tendència socialista, que estarien disposats a donar el seu suport públic a la candidatura Courbot-Delthuil. En la mateixa nota, Puig i Arnaus valorava les noves disposicions sobre documents d'identitat que el Govern francès imposà als andorrans que volguessin creuar la frontera.[27]

L'endemà, Puig i Arnaus envià una carta a Courbot en què exposava les seves impressions i recordava que el veguer Menat havia d'abandonar el seu càrrec en un parell de setmanes. El català manifestà que no havien de perdre la confiança:

> Aux Vallées on a l'impression nette -je me demande même si intuitive, -que cette suppression de passeport aux ressortissants andorrans, dont il est question sur la lettre que je vous communique en double, n'est que la dernière "vendetta" de ce Monsieur Diplomate qui prend la retraite et de certains de ses acolytes qui lui ont fait le jeu depuis la Délégation Permanente de Perpignan, et que partant cette mesure est dictée à l'insu des hautes autorités à Paris. Ce sont des journées solennelles pour la bonne rélation entre La France et les Vallées.
>
> ...il est fort probable que j'aille à Paris vers la fin de la semaine prochaine, dans l'espoir d'y rencontrer enfin notre cher M. Morandat et que vous même pouvez venir nous y rejoindre, car votre nomination, en vue de l'avenir, vaut bien toute sorte de dérangements.

La resposta de Courbot indica que algun poder a l'ombra semblava voler evitar que el socialisme francès col·loqués un simpatitzant a la vegueria d'Andorra. En qualsevol cas, Morandat es presentava com la darrera basa amb què es podia comptar a favor del candidat de Perpinyà:

> Tout est fait pour nous détacher de l'Andorre. Les instructions ne viennent certainement pas des Affaires Etrangères, ou tout au moins du cabinet du Ministre, mais alors d'où? La Préfecture des Pyrénnées Orientales doit donc recevoir des instructions d'un échelon supérieur, ou bien ces instructions sont dictées par des rapports qu'elle provoque.
>
> ...
>
> Attendons le retour de M. Morandat, nous avons fait le [?] de nos démarches et tout notre devoir.
>
> Il appartient maintenant à ceux qui dirigent les destinées de l'Andorre de prendre leurs décisions. Voyant le grand malaise qui régnait dans ce petit pays, je me suis penché sur ce problème uniquement dans un but national. Mon passé est là pour le prouver.

25. Poden obtenir-se algunes dades biogràfiques sobre aquest jurista en una edició de *L'Indépendent* que informava sobre la seva elecció com a veguer. Vegi's *L'Indépendent*, 7 de juny de 1956.

26. Vegi's Annex núm. 15.

27. Vegi's Annex núm. 16.

> A l'epoque j'ai poussé un cri d'alarme en denonçant une situation très grave. Mon attitude doit elle me porter préjudice.

A inicis de juny Puig i Arnaus comunicà a Courbot que el nou veguer havia rebut l'ordre de retardar la seva incorporació al càrrec, fet que interpretava com un símptoma de la intercessió dels seus aliats a París en favor de la seva causa.[28]

El català escrigué també a Ledoux, a qui confià la seva fe en una intervenció favorable per part de Morandat que, malauradament, en aquell moment i des de ja feia un temps es trobava a l'estranger. Amb aquestes paraules s'acomiadà de la secretària: "A bientôt, en vous exprimant mes meilleurs hommages et mes grandes confiances d'aboutir dans nos projets si le bonheur fait que M. Morandat puisse arriver à temps pour y donner le coup décisif.".

Tot i això, el dia 6 de juny Courbot envià una nota al terrassenc en què evidencià la derrota de les seves esperances. El manuscrit explicava que en la jornada anterior es trobava a París i assistí a un aperitiu on tingué l'ocasió de xerrar amb Chaban-Delmas. El ministre li digué que podia confiar en ell en relació amb l'assumpte de la vegueria, però, en tornar a l'hotel on s'allotjava, Courbot descobrí que *Le Monde* d'aquell mateix dia informava sobre la designació d'Yves Michel com a nou veguer d'Andorra. El veterà resistent de Perpinyà considerà aquest resultat com una victòria del M.R.P. sobre les aspiracions del socialisme francès respecte al Coprincipat.[29]

El dia 15, *La Dépêche* publicava un breu retrat biogràfic de Michel sota l'encapçalament "M. Yves Michel nouveau viguier d'Andorre prend aujourd'hui possession de son poste". L'articulat asseverava que la seva tria responia exclusivament al criteri del president René Coty.[30]

Aquella mateixa jornada, Puig i Arnaus escrigué a Courbot per expressar-li la seva frustració davant del fracàs dels seus esforços:

> Je suis tout de même navré de la course de vitesse que nous avons perdu. Je suis fermement persuadé que, si M.Morandat avait été là et s'il avait pu s'occuper de l'affaire, cette fois-ci tous les éléments se seraient rallié à votre candidature et, secondairement, à celle de M. Deltrull. Quel dommage. Les affaires de l'Andorre ne sont pourtant pas commodes, mais elles l'auraient été certes devant votre "duetto". J'en suis sûr.

Poc després, *La Dépêche* transcrigué el discurs pronunciat pel nou veguer davant del Consell General amb motiu del jurament del càrrec, ocasió en què Michel afirmà que la seva designació responia a l'interès d'encetar una nova etapa de cordialitat i entesa francoandorrana, especialment necessària en vista de les tensions que s'havien experimentat durant els anys precedents.[31]

A inicis de juliol, el rotatiu informà sobre la rebuda i presa de poder del nou veguer al Tribunal Superior de les Valls d'Andorra a Perpinyà.[32]

Irònicament, el dia 16 Puig i Arnaus envià una nota a Courbot en la qual comentava que havia rebut la visita del Sr. Truy, col·laborador de Chaban-Delmas, que explicà que el ministre no havia pogut intercedir en l'assumpte de la vegueria a causa d'un estat de malaltia sever pel qual havia passat recentment.

Els projectes empresarials de Puig i Arnaus

A principis dels anys cinquanta Puig i Arnaus s'interessà seriosament en la possibilitat d'engegar algun projecte empresarial al Coprincipat, el més significatiu dels quals hauria d'ésser la creació de la "Banque Communale de l'Andorre". El primer traç d'aquesta finalitat queda expressat en un informe rubricat el 15 d'octubre del 1950 des d'Andorra, sota l'encapçalament "Banques et Finances aux Vallées d'Andorre", en el qual es descriu l'estat de la banca a Andorra. El text exposa els motius que havien empès diversos comerciants del país a crear una nova institució bancària: "C'est dans ces conditions que certains commerçants des Vallées, clients malgré eux de "Banc Agricol", envisagèrent la création d'une Banque autochtone, au service intégral de leur petit pays, hors de toute empreinte ou mainmise étrangère. Voilà que leur souhait prit forme par le projet des status de la "Banque Communale de l'Andorre". Segons les previsions del terrassenc, la nova entitat seria representant oficial de la Banque de France o de l'operador públic Finances Françaises:

> C'est dans ce cadre que la "Banque Communale de l'Andorre" devrait déclencher. Saurait-elle mériter l'attention et les faveurs de la Finance Française?
>
> Ses buts le mériteraient intégralement.
>
> Son projet de status marque une èpoque dans le visage bizarre et amphiologique de l'Andorre. Chaque paragraphe,

28. Vegi's Annex núm. 17.

29. El M.R.P. o Mouvement Républicain Populaire era una formació política demòcratacristiana que es presentava com a partit de centre. Després de la guerra obtingué els seus principals triomfs electorals en presentar-se com una opció davant el gaullisme. Tot i això, les dissidències internes i la competència imparable del Centre Démocrate en forçaren la dissolució l'any 1967.

30. *La Dépêche*, 15 de juny del 1956.

31. *La Dépêche*, 23 de juny del 1956.

32. *La Dépêche*, 4 de juliol del 1956.

chaque alinéa, obéit à une nécessité du pays. Chaque problème économique y trouverait, pour l'instant, satisfaction. Même les ruses et les duperies de certains de ses éventuels clients sont parées par des règles inoffensives au premier aperçu, mais efficaces en action.

Pour fournir des éclaircissements, pour répondre à chaque objection, les organisateurs de la Banque se tiendraient à la disposition des techniciens Français qui souhaiteraient les questionner.

Aussi, pour l'examen des possibilités de représentation officielle de la Banque de France ou des Finances Françaises.

L'Andorre, si minuscule soit-elle, est une entaille importante dans l'économie des deux pays latins, la France et l'Espagne. Il est question que la France ne néglige plus des intérêts qui, autrement, vont aboutir à de certaines mains espagnoles, pas propres du tout.

A finals de novembre Puig i Arnaus va escriure al seu amic Georges Ott, notari i advocat de Basilea i director de la Banque pour le Commerce Internacional, per donar-li a conèixer la iniciativa i saber si l'entitat que presidia o algun dels seus clients destacats estarien interessats a participar-hi. El dia 11 de desembre Ott li va respondre que acceptava estudiar la proposta amb més deteniment a condició que li fes arribar alguns detalls sobre l'operació:

J'ai bien reçu votre lettre du 27 novembre a.c. que j'ai lue avec grand intérêt. Je n'ai malheureusement pas pu me rendre à Andorre comme vous me l'aviez proposé, car ma femme a été très gravement malade les mois de juillet et août. Maintenant cela va mieux. Il est possible que nous envisagions l'année prochaine une cure à la Preste.

Quant aux propositions que vous me faites, je vous prierai de bien vouloir me donner des détails, afin que je puisse informer la Banque pour le Commerce International et étudier la chose. Peut-être qu'elle pourra entrer en rapport avec vous. J'ai du reste prié la direction de vous écrire encore directement.

Tal com havia assenyalat Ott, uns dies després Puig i Arnaus rebé una nota provinent de la seu de la Banque pour le Commerce International, que deia:

Monsieur,

Notre Président, Monsieur le Dr. OTT, nous a comuniqué la lettre que vous lui avez adressée en date du 27 Novembre au sujet d'affaires éventuelles dans la vallée d'Andorre.

Soyez assez aimable pour nous faire parvenir quelques renseignements sur ces affaires, afin qu'après étude il nous soit possible vous faire savoir si nous pouvons, de notre côté, envisager une possibilité de réalisation.

Vous pouvez être assuré que, étant donnée la recommandation de notre Président, nous ferons tout notre possible pour vous être agréables.

El 2 de gener de l'any 1951 Puig i Arnaus féu arribar uns annexos a Ott en els quals es detallava la informació sol·licitada per l'entitat suïssa.[33]

El català assegurà que l'esborrany dels estatuts que haurien de regir la Banque Communale d'Andorra havien estat sotmesos al Consell General així com al copríncep francès per tal que n'estudiessin la viabilitat. En cas que la seva constitució fos autoritzada, podria obtenir la representació de la Banque de France. I, si no, podria establir-se com una banca privada:

Toutefois, tels que les status de la "Banque Communale" ont été conçus, els ne mériteraient peut-être pas l'attention des capitaux qui doivent chercher une large fonction rémunératrice. D'ores et déjà, nous vous avouons que votre intérêt, pour ces placements, pourrait se heurter aux convenances particulières que la Banque aurait la mission de maintenir.

Mais, hors de ce cercle d'action locale, quoique toujours sous sa tutelle et son nom, des opérations importantes pourraient être envisagées avec certaines places où le commerce de l'argent bat son plein. Déjà, Tanger a des rapports avec l'Andorre, ainsi que New-York et Londres. Nous estimons que la Suisse y aurait un rôle important par votre participation.

Dans l'évantualité où la "Banque Communale" n'aurait pas obtenu les agréments que nous attendons et que sa réalisation serait malaisée, il y aurait lieu d'envisager la création d'une Banque, à titre particulier, sous le régime général et commun aux Etablissements de la sorte. Est-ce que vous auriez la possibilité de prendre l'affaire en main, par vous-mêmes et vos propres moyens?

Els memoràndums mecanografiats pel terrassenc presentaven altres projectes. La proposta d'inversió en la societat Comercial Exportadora-Importadora (CIMEX), n'era un d'ells. Amb seu a Andorra la Vella, aquesta firma estava adscrita a les cambres de comerç

33- La nota que acompanyava els annexos assenyala que Puig i Arnaus acostumava a trobar-se amb el notari i la seva dona a Prats de Molló, on aquesta última es beneficiava de les propietats medicinals dels balnearis de la localitat. Vegi's Annex núm. 18.

d'Espanya i França i també a la Cambra de Comerç Internacional. Vinculada a l'intercanvi de mercaderies, s'especialitzava en la recepció i encaminament de productes en trànsit. En aquest sentit, Puig i Arnaus assegurà a Ott que el moviment de mercaderies helvètiques comptaria amb una excel·lent acollida. L'establiment d'una impremta i galeria artística que podria anomenar-se "Glar de l'Art", es presentava també com un suggeriment rendible. La idea consistia a imprimir postals, àlbums i altres impresos destinats a la venda turística, així com llibres d'art i de luxe que continguessin planxes litogràfiques de tiratge limitat. Articles, aquests últims, que nombrosos visitants cercaven a les Valls per la competitivitat dels preus que el canvi de divises permetia oferir.

El català exposà la possibilitat d'arribar a un acord amb la companyia subministradora de carburants francesa, Regie Autonome des Petroles (R.A.P.), que oferia la seva xarxa de distribució de carburants per exportar a Andorra gas comprimit en bidons i gas butà en bombones. Tot i que caldria instal·lar estacions de subministrament en diferents racons del país, la condició de distribuïdors lliures amb què se'ls compensaria, els permetria adquirir els carburants a un preu inferior que el de la competència. El darrer projecte plantejava invertir en la companyia de transport de viatgers de Jean Regué, Regué-Pirineus, autoritzada a cobrir trajectes en direcció a França en coordinació amb els serveis de la S.N.C.F, així com diverses rutes entre Espanya i Andorra. Complementant aquesta proposta, Puig i Arnaus no descartava la idoneïtat de construir algun hotel al Coprincipat. També avançà que fóra bo establir una seu social a les Valls per tal de gestionar els negocis que s'hi poguessin establir:

> Pour n'importe laquelle des quatre premières activités, et même pour la dernière, dans le cas où l'affaire "Réseau de Transports Touristiques" n'intéresserait que par elle-même, sans viser l'explotation hôtelière, il serait urgent de trouver un siège convenable, au centre des Vallées.
>
> Dans ce but, nous sommes à même de vous proposer l'achat urgent d'une parcelle de terrain, sise au coeur de la capitale des Vallées, Andorre-la-Vieille, au bord de l'avenue centrale et en face l'hôtel de la Viguerie de France.
>
> Cette parcelle est déjà édifiée aux ciments et aux murs de fondation en blocs de pierre massifs, selon le plus pur style catalan. Le récent décès de sa propiétaire a mis ce bien en pouvoir des héritiers, qui ont de pressants besoin d'argent. Les travaux de construction sont arrêtés depuis la date du décès.
>
> Nombreux sont les candidats à l'achat. Pour des raisons particulières nous avons, bien que pour peu de temps, l'option à l'achat. Dans n'importe quel but que se fasse cette opération, elle permettrait la réalisation d'une bonne affaire. Dans peu de temps, la même parcelle et les mêmes murs auraient vu augmenter énormément leur valeur de vente.

No tenim constància que el terrassenc posés en marxa cap d'aquests projectes. La seva documentació personal no en guarda cap evidència. Ara bé, durant un temps les seves projeccions empresarials respecte al Coprincipat degueren seguir latents, ja que es conserva a l'arxiu de Barcelona una "Memoire sur la banque et les finances aux Vallées d'Andorre", mecanografiada per Puig i Arnaus el novembre de l'any 1956, en la qual persisteix a mantenir les seves propostes. L'apartat "Constitution et structure d'un nouveau etablissement d'echange et credit aux Vallées", així ho certifica, com es pot llegir en un extracte:

> Cet apperçu, tellement sommaire, nous montre comment la finance française est tout-à-fait absente des Vallées. Pourtant il est à souhaiter qu'elle sache enfin se caser dans ce pays et y agir en fonction active et tutelaire, tant des intérêts français que des andorrans.
>
> Pour l'instant quelque chose pareille à un -disons-en, par exemple- "Comptoir franco-andorran d'echange et de credit" ou une "Caisse franco-andorrane d'operations bancaires et commerciales", ou quelque autre dénomination analogue, -ce n'est pas le cas- suffirait pour tenter cette pénétration financière aux Vallées.
>
> Une Succursale de quelque Banque importante française, dûment tenue aux effets de titularisation par des ressortissants andorrans amis vrais de la France, d'après les exigences du droit coutumier du pays, parviendrait pour l'instant à s'acquitter convenablement des opérations bancaires les plus courantes. Rien n'empêcherait cependant d'aller d'ores et dèjà à la constitution d'une Banque franco-andorrane, à la même composition et visage social que le "Crédit Andorrà".
>
> Lors de cette constitution et pour mieux en propicier les opérations consécutives, diverses et impossibles de prevoir au présent, on pourrait concevoir des conditions convenables aux andorrans et à leurs institutions, sans détriment cependant de la finance française.

L'informe especificava diverses activitats financeres que l'entitat podria dur a terme, l'enunciat de les quals tenia en compte:

> - Règlement officieux des importations-exportations en France par l'intermédiare de l'Office de Changes.

- Achat et vente de devises de toutes nationalités.
- Achat et vente,en courtage, de titres boursaires français.
- Dépôt et surveillance de titres français et étrangers.
- Libre achat et vente de tous titres étrangers, à n'importe quelle Bourse.
- Rayon CC Livret d'Epargne.
- Prêts hypothécaires à l'Hôtellerie autochtone et à l'industrie touristique de l'Andorre.
- Financement de certaines opérations commerciales.

De nou, els plans de Puig i Arnaus es quedaren en un no-res. A més, la prohibició d'instal·lar noves entitats bancàries al país dictada pels Copríncep l'any 1957, en espera que se sancionés una reglamentació adequada, n'hagués impossibilitat la posada en marxa.

Conclusions

Segons s'exposa en els documents analitzats, el control de les llicències de trànsit que assumí la vegueria francesa a partir de l'any 1947 provocà un perjudici econòmic a diversos empresaris i botiguers del país, ja que aquells a qui es concedia un més elevat nombre de permisos comptaven amb un important avantatge comparatiu. La implementació d'aquest sistema coincidí en el temps amb el mandat del veguer Andrée Bertrand, figura que despertà l'animadversió de diversos comerciants i treballadors autònoms del Coprincipat. Altres disposicions dictades per les autoritats franceses, en particular la contingentació dels caps de bestiar andorrans autoritzats a pasturar en territori gal durant la temporada d'hivern, van contribuir a agreujar les tensions. Amb tot, l'estiu del 1950 el Consell es veié obligat a elevar al copríncep francès una llista de greuges, i, com a conseqüència, Auriol accedí a ampliar la llista de productes de lliure exportació destinats a les Valls.

Més enllà de les evidències factuals que hem presentat entorn d'aquesta qüestió, paga la pena destacar que el nomenament del veguer francès, almenys durant el període cronològic aquí abordat, despertava una pugna d'interessos soterrada entre diferents actors del veïnatge pirinenc. D'una banda, les forces vives d'Andorra podien veure inclinar-se la balança del poder econòmic i institucional al seu favor en funció del candidat escollit. D'altra banda, els contendents polítics dels departaments de l'Arieja i els Pirineus Orientals, i fins i tot els seus comerciants, mostraven un viu interès a ubicar una persona afí a la vegueria; motivació que es recolzava en factors pecuniaris i ideològics. A tot això cal sumar-hi les rèmores de les bandositats generades per la guerra i la conseqüent divisió de la població entre col·laboracionistes i resistents, atès que la rancúnia encara era present en la ment de molts supervivents. En aquest sentit el Coprincipat sembla erigir-se com una peça més de l'escaquer sobre el qual es plasmaven les disputes electoralistes del sud de França en aquella època.

Aquest article evoca diferents assumptes de natura controvertida vinculats a la vegueria francesa. Fóra bo esbrinar si els veguers episcopals es varen veure immersos en la mateixa dinàmica, especialment en relació amb la concessió de llicències d'exportació. A priori, emperò, podem conjecturar que les implicacions polítiques del nomenament de la mitra difícilment serien les mateixes, ja que l'escenari històric de l'Espanya franquista no presenta gaires símils amb el de la França de postguerra.

Amb tot, cal assumir que la construcció del nostre relat s'ha basat en unes proves documentals limitades, acotades a la lectura dels fets que dugué a terme una facció concreta dels seus protagonistes; de manera que els hem d'atribuir una validesa parcial. En espera d'altres estudis que permetin contrastar la informació que hem sistematitzat cal reconèixer, si més no, que el reguitzell de dades despreses d'aquesta investigació aporta alguna llum amb relació a certs afers econòmics i polítics, que ocupen la crònica de l'Andorra de mitjan segle XX. Esperem que el nostre treball ajudi a eixamplar el coneixement atès per la historiografia andorrana en aquests àmbits i que en un futur algú ens prengui el relleu per tal d'aclarir encara més les qüestions aquí plantejades.

Nota:
S'ha respectat la grafia dels noms propis dels documents transcrits. Delthuil i Deltrull corresponen a la mateixa persona, igual que Menant i Menat.

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 117-127 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.61 ISBN: 978-99920-61-16-9

ARTICLE

El "pelegrinatge a Lourdes" dels refugiats catalans a Andorra durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939)

Papers de recerca històrica 7

Jordi Esteve Rubió i Coromina[1]
Historiador, membre del Grup de Recerca Històrica, memòria i identitats
jordi.rubio@lligams.org

Resum
El "pelegrinatge a Lourdes" dels refugiats catalans a Andorra durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939).
S'analitza el cas d'un grup de refugiats catalans que es van identificar davant de les autoritats franceses com a pelegrins que volien visitar el santuari de Lourdes. L'interès és el seu grau d'adhesió a la causa franquista. Es cerca la realitat que s'amaga darrere d'un pelegrinatge que s'assimila més a una fugida cap a Irún, cap a l'Espanya "nacional".

Resumen
El "peregrinaje a Lourdes" de los refugiados catalanes en Andorra durante la Guerra Civil Española (1936-1939).
Se analiza la actitud de un grupo de refugiados catalanes que se identificaron delante de las autoridades francesas como peregrinos que desean dirigirse al Santuario de Lourdes. El interés es su grado de adhesión a la causa franquista. Se busca la realidad que esconde un peregrinaje que se asemeja más a una huída hacia Irún, hacia la España "nacional" .

Résumé
Le "pèlerinage à Lourdes" des catalans réfugiés en Andorre pendant la Guerre Civile d'Espagne (1936-1939).
Ça analyse l'attitude d'un groupe de catalans réfugiés à Andorre, qui se présentent comme pèlerins devant les autorités françaises, expriment leur désir de se diriger vers le sanctuaire de Lourdes. L'intérêt réside dans leur degré d'adhésion à la cause de Franco et dans la réalité d'un pèlerinage qui ressemble davantage à une fuite vers Irún, à l'Espagne insurgée.

Abstract
The "pilgrimage to Lourdes" of the Catalan fugitives in Andorra during the Spanish Civil War (1936-1939).
The particular case of a group of Catalan fugitives reported themselves as pilgrims who wished to visit the sanctuary at Lourdes to the French authorities. The interest was their attachment to the cause of rebel generals. The study seeks the reality behind a pilgrimage that resembles more an escape towards Irun, the doorway to "nacional" Spain.

Andorra, durant la Guerra Civil Espanyola, va esdevenir un enclavament privilegiat, allunyat del conflicte armat que assetjava Espanya, malgrat la proximitat geogràfica que les unia. Precisament per aquesta proximitat, Andorra esdevé terra de refugi, de conspiracions i d'importants activitats comercials derivades de la guerra i el contraban. Per tant, la particular situació d'Andorra va afavorir que esdevingués un refugi per a perseguits i desertors catalans i espanyols que fugien de la guerra civil i de la revolució a la reraguarda republicana, per acollir-se a l'hospitalitat de les valls andorranes o, potser, per emprendre el camí de l'Espanya franquista.
El projecte de recerca menat per la Universitat de Girona sobre "L'altre exili", l'èxode de la dreta gironina durant la Guerra Civil, ha demostrat la importància dels Pirineus com a via per a la fugida cap a França de molts catalans, però dins dels Pirineus no s'han d'oblidar tampoc les valls d'Andorra, les quals també són el destí d'una part d'aquests refugiats que no s'ha de menystenir.[2] Així mateix, durant la guerra, Andorra esdevé l'escenari de diferents conflictes que atempten contra la seva sobirania. Tant és així que les milícies revolucionàries espanyoles realitzaran incursions il·legals al Principat en més d'una ocasió! Sovint amb vehicles i ben armats arribaven fins al control de Sant Julià de Lòria i només allà eren desarmats per la guàrdia andorrana, encara que sense impedir la difusió de la propaganda política revolucionària dels milicians espanyols en terres andorranes. El comissari de policia de Pamiers, vila del nord de Foix, descriu així aquesta situació: "Les communications sont réduites, sinon coupées, du côté de l'Espagne. [...] Toutefois, il arrive fréquemment que des miliciens du front populaire espagnol viennent en automobile

1. Article realitzat amb el suport del Comissionat per a Universitats i Recerca del Departament d'Innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya, del CUR del DIUE de la Generalitat de Catalunya i del Fons Social Europeu. Agraeixo la lectura i els comentaris d'aquest article fets per Francesc Badia i Batalla.
2. Projecte de recerca "Èxodes de la Guerra Civil (comarques gironines)" realitzat per la Universitat de Girona en el marc de les ajudes 2007 EBRE 10 de la Generalitat de Catalunya.

jusqu'à San Julia. Ils sont armés (généralement de fusils). Leurs armes leurs sont retirées à leur arrivée sur le barrage de San Julia et ils sont alors admis à circuler dans cette localité." Més sorprenent resulta encara la cerca o persecució de desertors en territori andorrà: s'han donat casos en què els perseguits són detinguts o, àdhuc, abatuts en sòl andorrà per les milícies antifeixistes. El comissari de Pamiers també fa referència a aquestes circumstàncies i cita la detenció de dues noies que s'havien escapat d'Espanya: "Récemment plusieurs d'entre eux [miliciens] sont venus en Andorre pour reprendre deux jeunes filles qui s'étaient enfuies d'Espagne, en vue de les ramener dans ce pays." Aquests actes eren un atemptat flagrant contra la sobirania andorrana i contra les fronteres internacionals.[3]

Però, Andorra no despertaria només l'interès de les milícies antifeixistes sinó que també atrauria la mirada del govern de Burgos. Tant és així que al Principat s'establiria una agència clandestina de reclutament de desertors de la zona republicana per a la causa "nacional". Com veurem més endavant, amb aquesta finalitat un grup de col·laboradors dels generals insurrectes assistiran els desertors i els conduiran gratuïtament a l'Espanya blanca. L'existència mateixa d'aquesta organització clandestina resulta una prova concloent de l'important nombre de refugiats, sobretot catalans, que van escollir les valls d'Andorra per fugir del territori republicà. Amparo Soriano calcula que "arribaren uns vuitanta refugiats cada dia, comptant èpoques de baixa i alta afluència", emperò se'ns fa difícil acceptar aquesta xifra sense disposar del percentatge total de refugiats ni d'un registre eficaç per poder-la contrastar. Tant sols els *laissez-passer* expedits pel veguer d'Andorra podrien aportar dades precises dels refugiats que passaren pel Principat.[4] Els camins tradicionals d'accés a Andorra ben aviat perderen sentit amb l'estricte control exercit a la frontera de la Farga de Moles des del 23 de juliol de 1936. "No és d'estranyar, doncs, que un bon nombre de sacerdots i laics cristians de l'Alt Urgell, de la Cerdanya i del Pallars, entre moltes altres persones que fugien per motivacions polítiques o personals, utilitzessin, sempre en hores de nit, els senderons que conduïen a Andorra" escriu Francesc Badia i Batalla.[5] Per la seva banda, Josep Maria Fontana afirma que "los primeros fugitivos fueron los residentes en la zona pirenaica o a la raya aragonesa, y, con ellos grandes sectores de las colonias veraniegas de Puigcerdá, Camprodon, Rosas, Valle de Aran, Ribas, etc."[6] Per tant, l'exili cap a Andorra i, més genèricament, l'exili pirinenc té un perfil essencialment eclesiàstic i burgès en els primers temps de la guerra, un fet coincident amb l'exili marítim des dels ports de Barcelona i Tarragona.[7] En qualsevol cas, aquest perfil, vinculat a l'elit dirigent, evolucionarà cap a un ventall més ampli de població a mesura que la guerra es perllonga.

El bisbe Justí Guitart, copríncep d'Andorra, que havia pogut fugir de Catalunya sense massa dificultats ateses les circumstàncies, declarà en una entrevista per al diari rossellonès *L'Indépendant* que: "Les événements d'Espagne n'ont aucune répercussion en Andorre". [8] Tot amb tot, les autoritats franceses demanaren al bisbe de la Seu que abandonés Andorra, perquè no es podia garantir la seva seguretat. Segons un informe del 25 de juliol de 1936 signat pel delegat

3. Francesc Badia fa referència a aquestes circumstàncies i situa un dels punts on la violació de la frontera era més freqüent al torrent de Llimois, encara que pel que sembla a partir de l'estiu de 1937 s'acabaren aquestes incursions per part de milicians i carrabiners. Vegeu: BADIA BATALLA, F.: «El refugi de clergues i religiosos a Andorra durant la persecució de 1936-1939» a *Anuari 1992-1993 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya*, Diputació de Tarragona, 1997, p.171-221. Respecte a l'informe del comissari de policia de Pamiers, vegeu Archives Départementales de l'Ariège (ADA), 5M 139 Informe de 17 de setembre de 1936 adreçat al prefecte de l'Arieja.

4. Tot i que l'expedició d'autoritzacions per anar a França funcionà des de les primeres arribades de refugiats, és quan arriben els gendarmes francesos al setembre de 1936 que s'organitza un eficaç sistema de control de tots els refugiats, que són identificats, fotografiats i vacunats abans de proporcionar-los un *laissez passer* cap a França amb la menció del destí que han escollit. Vegeu Archives Départementales des Pyrénées Orientales (ADPO), 1M 630, foli 140. En relació amb el nombre de fugitius i només a tall d'exemple, durant el mes de maig de 1937 passen 80 refugiats per aquest punt i al juny més de 200. Vegeu ADA, 5M146 (dossier états numériques). Un informe del coronel Baulard -comissari extraordinari de la policia francesa a Andorra- tramès al prefecte dels Pirineus Orientals confirma que són milers els refugiats que han passat per Andorra, però no en facilita cap estimació: "Il est entré des milliers et des milliers de réfugiés espagnols dans les Vallées d'Andorre depuis 20 mois." Vegeu: ADPO, 1M 630. Informe núm. 1462 de 10 de maig de 1938. Respecte a les dades de l'exili a Andorra d'Amparo Soriano vegeu: SORIANO, A. *Andorra durant la Guerra Civil Espanyola*, Andorra. Consell General d'Andorra, 2006, p.71.

5. BADIA BATALLA, F.: «El refugi de clergues i religiosos a Andorra... ». op. cit.

6. FONTANA, J.M. *Los catalanes en la Guerra de España*, Barcelona. Ediciones Acervo, 1977, p.116.

7. Per l'exili marítim és essencial el treball de Rubèn Doll Petit. Vegeu DOLL-PETIT, R. *Els "catalans de Gènova". Història de l'èxode i l'adhesió d'una classe dirigent en temps de guerra*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003. Un buidatge dels andorrans que es repatriaren de Catalunya a través del consolat francès de Barcelona es troba a GONZALEZ VILALTA, A.: "Andorrans evacuats pel consolat francès de Barcelona durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1938)", *Papers de recerca històrica*, Andorra, Societat Andorrana de Ciències, 2008, p.171-173.

8. Respecte al salvament del copríncep d'Andorra vegeu la correspondència d'aquest amb l'arxiprest de Viella i el cardenal Pacelli a: *Arxiu de l'església catalana durant la guerra civil I.Juliol-desembre 1936*, Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, p. 25-31 i l'estudi de Francesc Badia a: BADIA BATALLA, F. *El copríncep Mons. Justí Guitart i el seu temps (1920-1940)*, Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p.287-288. Segons l'autor, Mons. Guitart va obtenir un salconduit de la Conselleria de Governació de la Generalitat de Catalunya i l'acord de les autoritats locals responsables de l'evacuació del bisbe fins a Andorra. El copríncep va traspassar la frontera d'Andorra el dia 23 de juliol acompanyat de dos policies joves del Front Popular i un membre del comitè de milícies antifeixistes.

permanent d'Andorra per al president de la República Francesa, la manca de policia andorrana no permetia la protecció del prelat al Principat i es recomanava que s'acollís a l'hospitalitat del territori francès.[9] Certament, els efectius de la policia andorrana eren ben minsos; només es disposava d'un policia per a cada parròquia i un cap. Justí Guitart, seguint les recomanacions de les autoritats franceses, s'instal·la provisionalment a Prada de Conflent, però ben aviat es traslladaria a Sant Remo.[10] De fet, la manca de protecció afectava de manera general tota la comunitat eclesiàstica andorrana i, al setembre de 1936, quan la pressió semblava més forta i l'arribada de l'hivern podia impedir la sortida dels religiosos, s'intensificaren les actuacions per facilitar la sortida dels eclesiàstics de les valls d'Andorra. Segons Bartolomé Bennassar, des de finals d'agost el Principat acollia almenys 2.000 refugiats catalans, sobretot eclesiàstics.[11]

L'elevat nombre de refugiats que arribaven a Andorra feia difícil poder exercir un control policial eficaç d'aquest flux de població, sobretot arran de l'escàs nombre d'efectius de què es disposen per fer front a una situació d'excepcionalitat com aquesta. Si més no, això és el que determinen les autoritats franceses sense oblidar tampoc que en alguns casos la inoperància podia tenir el seu origen en les complicitats ideològiques entre els activistes republicans o franquistes i les autoritats andorranes.[12] Des de França es veia amb preocupació aquesta situació, sobretot pel que fa a una possible proclamació d'una República llibertària a Andorra. El diari *L'Indépendant*, de tendència dretana, es va fer ressò d'aquesta inquietud tot dient que "Les anarchistes et un group des immigrés andorrains tenteraient de proclamer la République libertaire andorraine à travers l'Espagne et avec le soutien de la FAI."[13] Al setembre de 1936 els rumors es van fer més forts i l'activitat dels grups anarquistes s'intensificà. Davant d'aquesta situació, el Consell General, reunit pel síndic el 26 de setembre en una sessió secreta, va aprovar demanar la presència dels gendarmes francesos. Per a Francesc Badia només així el Consell es va poder abstreure de les amenaces "gens encobertes, contra els consellers que gosessin donar suport a l'entrada dels gendarmes." La por a la revolució anarquista era, doncs, més que evident. De fet, Amparo Soriano comenta que quan el Consell General decideix aprovar la petició d'ajuda a França, ja s'havien repartit una bona quantitat d'armes entre els conspiradors. Amb tot, a la petició del Consell va seguir una ràpida resposta del prefecte dels Pirineus Orientals i delegat permanent per Andorra, François Taviani, i el dia 27 de setembre ja arribava a Andorra el cos de la divisió de muntanya de la *Garde Républicaine mobile* amb l'argument que les forces andorranes no podien garantir la seguretat de les valls. El Comú d'Andorra la Vella, que s'havia oposat a la decisió del síndic, no aprovava el que es considerava una intromissió de les autoritats franceses, i el 6 d'octubre una representació andorrana s'entrevistà amb François Taviani a Perpinyà per reclamar la partença dels gendarmes. [14] Almenys dues de les memòries personals que relaten la fugida cap a Andorra a través de la serralada pirinenca esmenten les circumstàncies que motivaren l'entrada al Principat de la Guàrdia Mòbil francesa. Ens referim al text *Pour sortir de l'infern* del sacerdot pallarès Josep Juanmartí Font, regent de Baén, i al relat del pas de la frontera de Josep Gassiot Llorens, director de l'institut de la Seu d'Urgell.

9. ADPO, 4M413. *Additif au rapport sur la situation politique en Espagne*. Francesc Badia aclareix que les autoritats andorranes també van fer la mateixa reflexió al bisbe perquè abandonés el Principat. Vegeu: BADIA BATALLA, F. *El copríncep Mons. Justí Guitart*...op. cit. p. 302-305 i ADPO, 1723W175, Carta del Delegat Permanent per Andorra al Ministre d'Afers Estrangers, 30 de juliol de 1936.

10. La documentació de la prefectura de Perpinyà ressenya l'entrada a França del copríncep el dia 17 d'agost de 1936. Vegeu: ADPO, 4M 413. L'eixida de Mons. Guitart cap a Itàlia es produeix 4 dies després. Segons Francesc Badia, Monsenyor Guitart arriba a San Remo el 21 d'agost de 1936. Vegeu BADIA BATALLA, F. *El copríncep Mons. Justí Guitart*...op. cit. p. 369-395. El fet d'allunyar-se de la seva diòcesi per residir a Itàlia podria deure's a la necessitat de no irritar més a les autoritats de l'Espanya nacional amb un sojorn a la França del *Front Populaire*. A més, Guitart hagué de recórrer a Burgos per resoldre el problema del subministrament d'aliments a Andorra. Itàlia i les costes de la Ligúria eren en aquest sentit un bon indret per establir-se, proper de França i -com ha demostrat Rubèn Doll-Petit- un dels principals punts de referència dels refugiats catalans. D'aquesta manera, Sant Remo esdevé un pol de coordinació i assistència als clergues de la diòcesi d'Urgell que privilegia l'acollida dels sacerdots en centres d'Itàlia i França sense excloure, però, els destins a l'Espanya nacional.

11. BENNASSAR, B. *La Guerre d'Espagne et ses lendemains*. Perrin, 2006, p. 355. Aquestes xifres es contradiuen amb les del coronel Baulard, que estableix que la xifra de refugiats que fixen la seva residència al Principat durant la guerra no supera mai els 700. En qualsevol cas hem de pensar que les nombroses entrades i sortides feien fluctuar molt les xifres. Vegeu ADPO, 1M630. Informe núm. 1462 de 10 de maig de 1938. La sortida dels eclesiàstics d'Andorra es completà a finals de novembre de 1936. En una carta al bisbe Guitart, Ricard Fornesa li comunica que "els capellans d'Andorra els tenim ja quasi tots als bisbats del entorn d'ací." Vegeu: *Arxiu de l'església catalana*... op.cit. p. 189-190.

12. A l'informe del Coronel Baulard del maig de 1938 citat més amunt es manifesta que les autoritats andorranes eren clarament profranquistes. Vegeu: ADPO, 1M 630 op. cit.

13. *L'Indépendant*, 3 octubre 1936.

14. Sobre l'entrada a Andorra de la Guàrdia Republicana Mòbil i el complot anarquista vegeu els treballs, en alguns punts divergents, d'Amparo Soriano i Francesc Badia Batalla. Amparo Soriano, sembla que basant-se en alguns informes del *Ministerio de Asuntos Exteriore*s, situa l'aprovació pel Consell de l'entrada dels gendarmes amb anterioritat al dia 20 de setembre, data en què segons diu el president de la República Francesa ja havia cursat l'ordre a la gendarmeria. En canvi, Francesc Badia, seguint els informes tramesos al bisbe Justí Guitart, situa amb precisió la reunió al dissabte 26 de setembre. Vegeu SORIANO, A. *Andorra durant la Guerra*... , op. cit. p. 72 i BADIA BATALLA, F.: «El refugi de clergues i religiosos a Andorra... ». op. cit. p. 210-215.

Juanmartí fugiria de Catalunya amb d'altres desertors acompanyats d'un guia l'octubre de 1936. Entre les seves notes, trobem la narració el dia 12 d'octubre de 1936 de l'arribada a les valls d'Andorra: "Allà estàvem a casa, lliures dels anarquistes encara que vuit dies abans de la nostra arribada els capellans d'allà hagueren d'amagar-se i passar la nit a la muntanya perquè els anarquistes volien apoderar-se del govern, però l'arribada de la guàrdia mòbil de França aturà el cop d'Estat."[15] Josep Gassiot, que arribà a Andorra amb una cordada de desertors procedents de Manresa a finals d'octubre de 1937, fa la mateixa constatació respecte a la presència dels gendarmes i també l'atribueix a les incursions d'homes de la FAI.[16]

Lourdes, el passaport dels refugiats catalans a Andorra cap a l'Espanya blanca?

De la mateixa manera que Josep Juanmartí i Josep Gassiot, ja s'ha exposat que foren molts els catalans que, capellans o seglars, recorrien al refugi que proporcionaven les valls d'Andorra, sovint mitjançant penoses travessies a través dels Pirineus, per bé que certes persones es beneficiaren de mitjans molt més plaents. Alguns, a més, tenien un sisè sentit, que –com diu Francesc Badia– els feia percebre ràpidament el perill encara que aquest no fos immediat.[17] Entre aquests refugiats matiners, amb més o menys infortunis, n'arribaren a les Escaldes trenta-quatre de catalans representants de la burgesia, dels propietaris rurals i del clergat. Molts procedien de zones frontereres, especialment de l'Alt Urgell, però també n'hi havia de Lleida, de l'Anoia i de Barcelona. Però, qui eren aquests refugiats? I, per què constitueixen un grup en si mateixos, diferenciats de la resta? Bartolomé Bennassar, que també comenta l'arribada d'aquests refugiats a França, no dubta a presentar-los com un exemple més de l'exili que ell anomena de la *"terreur rouge et noire"*.[18] Vegem, però, quina és la resposta oficial que dóna la prefectura del departament fronterer de l'Arieja per explicar els motius del desplaçament per França d'aquest grup. Els serveis del prefecte de l'Arieja establiren que els trenta-quatre catalans refugiats a Andorra, amb passaports regulars, eren pelegrins que volien passar uns dies al santuari francès de Lourdes. Amb aquest pretext s'havien dirigit a la frontera del Pas de la Casa amb tres vehicles andorrans per agafar un tren a Acs (*Ax-les-Thermes*). Les autoritats, seguint la legislació que regulava l'entrada d'espanyols en territori francès, els deixaren continuar amb l'únic requisit de retornar a Andorra passats cinc dies, perquè disposaven de documents d'identitat en regla.[19] El pas d'aquests pelegrins es va comunicar tant al ministre de l'Interior com als departaments per on havien de transitar, el dels Pirineus Orientals i el dels Alts Pirineus. Ara bé, es tractava realment de pelegrins o eren refugiats que feren ús d'una suposada vocació mariana per traslladar-se a l'Espanya blanca? D'entrada, el qüestionari que la prefectura fa omplir als pelegrins és el corresponent als refugiats espanyols i així s'indica a la part superior esquerra, on indefectiblement es fan constar les paraules *réfugiés espagnols*. Però, aquesta atribució quedava invalidada per la declaració dels interessats com a pelegrins i, de fet, la documentació seria arxivada dins d'un dossier separat sota l'enunciat *Pelerins espagnols*. L'ambigüitat de la definició d'aquests individus, a mig camí entre refugiats i pelegrins o ambdues coses, no s'aclareix amb la documentació d'arxiu de la prefectura de Foix i, en conseqüència, cal cercar el recorregut personal dels "pelegrins" per tal d'establir si les seves motivacions eren essencialment espirituals o d'adhesió a l'Espanya blanca. Les peregrinacions marianes a Lourdes no eren cap fenomen nou ni sorprenent, i a Catalunya tenien el seu origen en el darrer terç del segle XIX, quan una part de la burgesia catalana es va començar a interessar per les aparicions de la Mare de Déu a la cova de Masabièla, on al 1858 Bernadeta Soubirous afirmà que se li aparegué la Verge. El 1883, pocs anys després de l'inici dels primers pelegrinatges francesos, *La Vanguardia* publicava a la portada la crònica d'un dels primers pelegrinatges catalans al santuari, que comptava fins i tot amb la presència del bisbe de Barcelona. El diari anunciava amb sorna: *"Los ultramontanos de esta capital proyectan realizar una romería al santuario de Lourdes"*.[20]

15. JUANMARTÍ, J. *Sortir de l'infern. Fugida i exili a Andorra i a França d'un sacerdot pallarès. 1936-1939*, Tremp. Garsineu, 2005, p. 48-49.
16. Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX), entrevista, Josep Gassiot Llorens, capítol "El pas de la frontera l'octubre de 1937". Josep Gassiot Llorens (1910 – 1996) va ser destinat l'any 1934 a l'institut de la Seu d'Urgell, actual IES Joan Brudieu, com a professor interí de física i química i va ser el primer director del centre. En aquesta etapa degué coincidir amb un dels pelegrins de Lourdes, Esteban Alepuz Salvador, natural de Cuenca i professor d'educació física de l'institut de la Seu entre 1934 i 1936. Agraeixo la cessió d'aquesta entrevista a la família Gassiot-Matas, així com la informació complementària sobre Josep Gassiot facilitada per Xavier Gassiot i Matas.
17. BADIA BATALLA, F. *El copríncep Mons. Justí Guitart*...op. cit. p. 301-302.
18. BENNASSAR, B. *La Guerre d'Espagne*... op. cit. p. 355.
19. L'especificació del retorn en cinc dies era una exigència de les autoritats franceses, que des de mitjan agost de 1936 havien marcat aquest límit perquè els refugiats espanyols abandonessin el territori francès.
20. *La Vanguardia*, 28 de març de 1883, núm. 142.

Així doncs, tampoc resultava tan estrany que un grup de refugiats hisendats estigués interessat a fer una estada a Lourdes, com una parada en el seu camí cap a Irun. El cardenal Segura també havia fet estada a Lourdes l'any 1931, abans de traslladar-se a Itàlia després de la proclamació de la Segona República Espanyola. Nogensmenys, Xavier Turró Corominas, un metge banyolí, desertor de l'exèrcit republicà, descriu en les seves memòries de guerra l'emoció que va sentir en passar per Lourdes dins del tren que el conduïa a Hendaia. Era el dia 5 de setembre de 1938 quan, "a las 4 de la madrugada el tren para en Lourdes, y yo bajo un momento a respirar los aires de la Cueva, a orillas del Gave. Hace un viento frío, y en el pico de Ger brilla iluminada la Cruz. Arranca el tren y a toda velocidad pasamos frente a la cueva con el resplandor de innumerables cirios. Podemos ver la imagen de la Virgen y asomados a las ventanillas le rezamos y damos gracias emocionados." Però Xavier Turró, a més de respirar els aires frescos de Lourdes, va entregar tres duros de plata a un sacerdot francès que viatjava cap a Lourdes dins del mateix tren "para que celebre tres Misas en la Cueva de Lourdes, a mi intención."[21]

Observant l'atracció que tenia Lourdes entre els catalans, es fa difícil descartar de ple que estiguem davant d'un simple pelegrinatge, si bé podria tractar-se d'una conjunció d'interessos en què la voluntat de visitar el santuari de Lourdes anés acompanyada d'un ànim encara més intens per incorporar-se a l'Espanya dominada per Franco.[22] De fet, tot indica que el viatge dels trenta-quatre pelegrins catalans és només d'anada, malgrat les declaracions que fan a les autoritats franceses. Així, la menció al retorn a Andorra al cap de cinc dies de la seva partença només es deuria a un subterfugi per obtenir el vistiplau de les autoritats franceses per circular lliurement per territori gal. Altrament, amb un *laissez-passer* per dirigir-se a Hendaia, no se'ls hagués permès allunyar-se del camí de la frontera espanyola. A tall d'exemple, el trajecte amb tren com a refugiat de Josep Casabona Escubós, un notable propietari rural de la Garrotxa, que no s'hagués planyut gens de fer una aturada en el seu camí cap a la frontera a Lourdes, mostra com fins i tot tingué dificultats per baixar del tren a *Saint Jean de Luz*, on havia de recollir l'aval per entrar a l'Espanya nacional a l'oficina franquista de *Nacho Enea*. En suma, les autoritats franceses recelaven, i molt, dels refugiats espanyols, que en alguns casos declaraven voler tornar a Espanya per Irun simplement perquè eren ciutadans bascos i volien establir-se al Departament dels Pirineus Atlàntics, un dels territoris vetats als refugiats.[23]

Alhora, sembla poc probable que els refugiats que ens ocupen fossin obligats a abandonar el Principat d'Andorra per la policia andorrana. Només la impossibilitat d'Andorra d'acollir el creixent nombre de refugiats a les valls o la carestia d'aliments hauria obligat el grup de pelegrins a canviar les valls andorranes per la França del Front Popular. És cert que per tal d'evitar la saturació dels serveis d'una població que al 1936 superava escassament els 4.000 habitants, les autoritats andorranes van dictar diverses ordres per facilitar la sortida dels refugiats cap a França. Així, es va establir un control policial dels refugiats i es decretà un límit de cinc dies per a tots els indigents allotjats al Principat d'Andorra abans de ser requerits per abandonar el país. D'aquesta manera es creia respondre adequadament a les necessitats d'uns refugiats que sovint necessitaven un temps de recuperació després de les penalitats passades per travessar la frontera i, al mateix temps, es garantia l'ordre i es regulaven les necessitats per a l'acollida. A més a més, hem d'afegir que les precaucions eren de rigor en un territori on l'escassetat de subministraments durant l'estació hivernal va causar més d'un maldecap als dirigents andorrans.[24]

Tanmateix, en no tractar-se d'indigents, sinó de persones amb una elevada solvència econòmica, fins i tot representaven un estímul per a les finances andorranes. No endebades, alguns tenien importants relacions amb Andorra o el coprincipat d'Urgell. És significatiu el cas de Guadalupe Bertrui, muller del banquer urgellenc Joan Fornesa Puigdemassa, que era germà del Dr. Ricard Fornesa, vicari general de la Seu i delegat permanent d'Andorra per delegació del bisbe

21. Arxiu Municipal de Banyoles (AMB). TURRÓ, X. *Recuerdos de un desertor. Reseña histórica*, (text mecanografiat, segona part.).

22. D'altres estrangers ja havien utilitzat abans l'argument d'un pelegrinatge a Lourdes per motius aliens a la tradició mariana. Aquest és el cas dels refugiats antifeixistes italians dels anys vint. Un informe del comissari especial de Tolosa, del 26 de setembre de 1928, advocava per la regularització dels grups d'italians que aprofitaven els pelegrinatges a Lourdes per quedar-se a França. Vegeu: Archives Nationales de France, (AN), F7 13249, document citat dins: *Guide thématique des sources d'archives publiques et privées recensées par Génériques. Sources relatives aux cultes dans l'histoire des migrations, Génériques*, février 2008 [document en línia] http://www.generiques.org.

23. Archivo General de la Administración (AGA), (10) 54/11049, exp.6283 i ACGAX, Fons personal de Josep Casabona Escubós CASABONA, J. *Breves notícias de mi viaje y de mi refugio en la España blanca* (manuscrit, llibreta 1).

24. BADIA BATALLA, F.: «El refugi de clergues i religiosos a Andorra... ». op. cit. p. 208-209. La carestia alimentària d'Andorra es faria evident durant l'hivern de 1937, però no és gaire factible pensar que al setembre de 1936 hom deixés Andorra per aquest motiu.

Guitart.[25] Estaríem, doncs, davant d'un grup combatiu, molt marcat ideològicament que, tot i disposar del capital suficient per passar tranquil·lament la guerra a Andorra allotjats en els millors hotels, opten per incorporar-se a les files rebels quan la situació bèl·lica a Espanya no estava, ni de bon tros, ben definida i els militars insurrectes encara no havien exercit la màxima pressió per exigir el retorn a Espanya dels refugiats a tercers països. Per tant, Lourdes esdevé una aturada en el camí; una pausa per fer ofrena a la Mare de Déu per haver pogut escapar de la revolució de la reraguarda republicana abans d'entrar a l'Espanya blanca.

La hisenda i l'ajuda diplomàtica als refugiats

Malgrat que només disposem de les dades de 27 dels 34 refugiats catalans –22 homes i 5 dones–, les declaracions són prou completes per poder valorar la seva fortuna. Com s'aprecia en el gràfic, on s'ha volgut conservar la definició original establerta per les autoritats franceses, el nombre de rics i de molt rics cobreix gairebé les tres quartes parts del grup, mentre que la resta declara valer-se de la riquesa de la seva feina. Un ofici generalment gens menyspreable, car entre aquests darrers refugiats trobem dos propietaris agrícoles, un advocat, un empleat de banca, un mestre d'escola religiós dels maristes, un xofer i un empleat sense més precisions. De fet, en el seu conjunt, el grup està format per benanants amb professions liberals i propietaris agrícoles, amb unes edats molt variables que van dels divuit als seixanta anys. Només el xofer podria representar una nota discordant, tot i que potser formava part dels homes de servei d'algun dels hisendats del grup.[26]

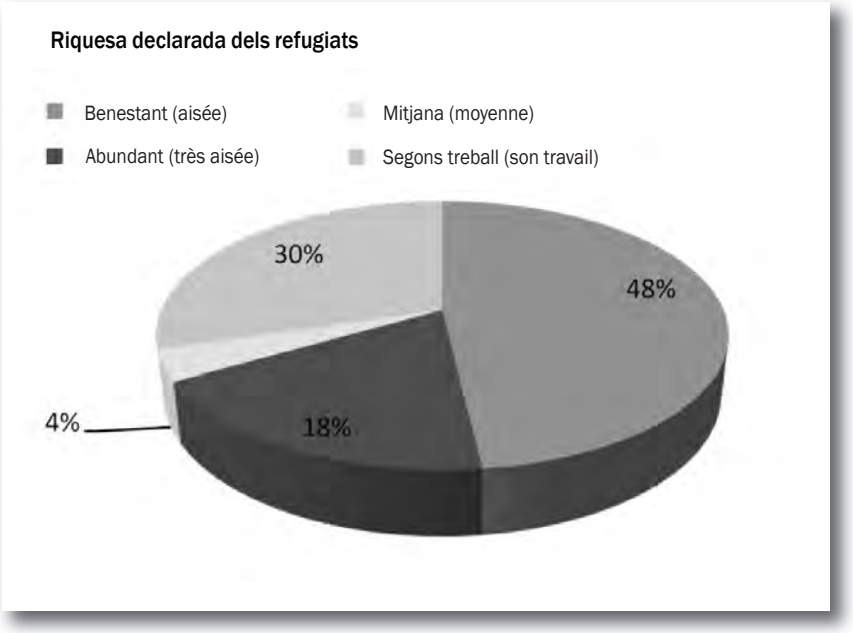

25. ADA, 5M145-146.
26. El gràfic de la riquesa declarada pel grup de refugiats que es declaren "pelegrins de Lourdes" s'ha elaborat a partir de la documentació extreta de l'Arxiu Departamental de l'Arieja.

COGNOMS I NOM	LLOC NAIXEMENT	DARRERA RES. ESPANYA	PROFESSIÓ	MARIT/MULLER	FILLS	FORTUNA	ESTUDIS	IDENTITAT	RESIDÈNCIA ACTUAL
Aixàs Lluch, Antonio	La Seu d'Urgell	Sant Julià i La Seu d'Urgell	employé de banque	Antoine Mountorocamara	3	son travail	primaire	passeport Barcelona, 20/04/1936	Sant Julià de Lòria
Mosella Besora, Juan	Solsona	Pinós	cultivateur (capellà*)			son travail	primaire	passeport Portvendres, 29/08/1936	Andorra
Biosca Torra, Adela	Els Prats del Rei	Calaf	sans profession	Ramon Pont	2	très aisée	primaire	passeport núm. 629, consulat Portvendres, 29/08/1936	Lourdes
Solé Vidal, Juan	La Seu d'Urgell	La Seu d'Urgell et Madrid	étudiant			aisée	secondaire	laissez passer viguier d'Andorre, 24/8/1936	Lourdes
Fermin Eucabo Modamio	Orense	La Seu d'Urgell	cultivateur			aisée	primaire	laissez passer viguier d'Andorre, 01/09/1936	Lourdes
Llardent Comas, Antonio	Barcelona	Lisboa i Barcelona	industrial	Isabelle Viciana Lopez	1	très aisée	secondaire	passeport núm. 6962 Barcelona le 23/04/1934	Lourdes
Martin Manzano, Manuel	Lleida	Lleida	commerçant de bestiaux	Anna Cabrera		aisée	primaire	passeport consulat Portvendres, 12/09/1936	
González Moreno, Agustin	Barcelona	Barcelona	employé			son travail	secondaire	passeport consulat Portvendres, 12/09/1936	Escaldes-Andorra
Reig Calvet, Marcelino	Ana	Lleida	propriétaire cultivateur			son travail	primaire	passeport consulat Portvendres, 12/09/1936	Escaldes-Andorra
Rivera Martínez, Francisco	(Santo Tomé)	La Seu d'Urgell	chauffeur			son travail	primaire	passeport núm. 781, consulat Portvendres, 12/09/1936	Lourdes
Jordi José, Miguel	La Seu d'Urgell	La Seu d'Urgell	employé de banque			son travail	primaire	passeport núm. 2837, La Seu d'Urgell, 20/03/1936	Lourdes
Viola Sauret, Joaquin	Cébreros	Barcelona	employé, cabinet d'hypotèques			très aisée	secondaire	passeport núm. 565, consulat Portvendres, 27/08/1936	Lourdes
Alepuz Salvador, Esteban	Clanet (Cuenca)	La Seu d'Urgell	agriculteur	Dolores Espert	2	aisée	primaire	passeport consulat Portvendres	Escaldes-Andorra
Rovira Brugués, Assumpció	Pierola	Calaf	sans profession	Joseph Ferrer	2	très aisée	primaire	passeport núm. 634, consulat Portvendres, le 29/08/1936	Lourdes
Muns Pala, Enrique	Barcelona	Calaf	avocat			aisée	supérieure	passeport núm. 1130, Barcelona, 5/02/1936	Lourdes
Torra Nadal, Francisca	Els Prats del Rei	Calaf	sans profession	Isidro Biosca	2	aisée	primaire	passeport núm. 631, consulat Portvendres 23/08/1936	Lourdes
Hors Planas, Jaime	Peralada	Barcelona i Lleida	instituteur			aisée	supérieure	passeport núm. 819, consulat Portvendres 12/09/1936	Bordeaux
Biosca Biosca, Isidro	Els Prats del Rei	Calaf	commerçant	Francisca Torras	2	très aisée	primaire	passeport núm. 630, consulat Portvendres, 29/08/1936	Lourdes
Manzano Rocamora, Antonio	Torra de Brisca	La Seu d'Urgell	commerçant			aisée	primaire	laissez-passer viguier d'Andorre, 1/09/1936	Lourdes
Eucabo Sans, Firmin	Espeje (Soria)	La Seu d'Urgell	cultivateur	Stéphanie Modanio	5	aisée	primaire	laissez-passer viguier d'Andorre, 1/09/1936	Lourdes
Canela Figuerol, Maria Dolors	Balaguer	Balaguer	sans profession	Victorio Sanuy	3	aisée	primaire	passeport núm. 811, consulat Portvendres, 12/09/1936	Lourdes
Viola Lafuerza, Andres	Fraga	La Seu d'Urgell	procureur	Balbina Estang	1	aisée	secondaire	passeport consulat Portvendres, 12/09-1936	Escaldes-Andorra
Bertrui Vilana, Mariano	La Seu d'Urgell	La Seu d'Urgell	étudiant			aisée	secondaire	laissez-passer viguier d'Andorre, 26/08/1936	Lourdes
Bertrui Vilana, Guadalupe	Organyà	La Seu d'Urgell	sans profession	Jean Fornesa	2	aisée	primaire	laissez-passer viguier d'Andorre, 1/09/1936	Lourdes
Bonsfills Bonsfills, Sebastian	Pinós	Pinós	cultivateur			moyenne	primaire	passeport consulat Portvendres, 29/08/1936	Escaldes-Andorra
Castresana Aostri, Crescencio	Barbarena	Lleida	maître d'école (religiós*)			son travail	secondaire	passeport consulat Portvendres,12/09/1936	Escaldes-Andorra
Canela Costo, Delphin	Mollerussa	Balaguer	avocat	Assumpció Figuerol	3	son travail	secondaire	passeport consulat Portvendres, 8/09/1936	Escaldes-Andorra

Font: Arxiu Departamental de l'Arieja

Aclarida la situació econòmica d'aquests potentats, resta per saber quin era el seu grau d'implicació amb la rebel·lió militar. A Catalunya es produeixen desercions al llarg de tot el conflicte bèl·lic, però és a l'inici de la guerra, l'estiu del 1936, quan s'observen la major part de les fugides d'aquelles persones que estaven directament o indirectament implicades amb el cop militar, o que veien perillar la seva vida i/o el seu capital. És ben sabut, per exemple, que la pràctica totalitat de la comissió política de la Lliga Catalana es trobava a l'estranger a mitjan agost de 1936.[27] Així, el grup de trenta-quatre *pelegrins* catalans d'Andorra forma part del primer èxode de la Guerra Civil, i es troben ben establerts a les Escaldes en una data tan primerenca com a mitjan setembre de 1936. Per tant, molt probablement una part d'aquest grup arribà a les valls andorranes durant les darreres setmanes de juliol i tot el mes d'agost de 1936. Alhora, si es fa cas de la documentació que acrediten davant de les autoritats franceses, tot sembla indicar que una part d'aquests refugiats va arribar inicialment a França i es traslladaren a Andorra *a posteriori*, per comoditat o per l'obligació imposada pel Ministeri de l'Interior francès d'allunyar tots els refugiats espanyols de la frontera pirinenca.[28] Probablement aquesta darrera opció sigui la més factible, ja que els passaports expedits a Portvendres coincideixen en les dates amb el moment en què es decreta la prohibició de residir als Pirineus Orientals, a finals d'agost de 1936. En qualsevol cas, disset dels refugiats presenten a les autoritats franceses passaports lliurats pel cònsol espanyol de Portvendres, José Ledesma Reina, entre mitjan agost i la primera quinzena de setembre de 1936. Tres disposen de passaports vàlids expedits a Barcelona o a la Seu d'Urgell abans de la guerra i sis més presenten un *laissez-passer* del veguer d'Andorra expedit entre el 26 d'agost i el primer de setembre de 1936. Portvendres, a més d'una important destinació turística de la burgesia, era un port important que al llarg de la Guerra Civil acollí diferents vaixells que transportaven refugiats. Encara que lluny de la importància de Marsella com a principal port de desembarcament de refugiats procedents d'Espanya, Portvendres seria el port de proximitat de la frontera pirinenca més freqüentat. El diari *L'Indépendant* feia esment regularment de l'arribada de refugiats, i el 8 d'agost de 1936 fins i tot publicà diverses imatges del desembarcament del vaixell *Fortune*.[29] Per tot plegat, Portvendres va esdevenir, amb l'esclat de la guerra, una petita estació marítima de vacances per als refugiats de primera hora que congeniava massa bé amb les actituds polítiques del cònsol espanyol de la vila, plenament disposat a afavorir els desertors de l'Espanya republicana.[30] Com ho testimonia Ramon Pujol Galceran-Montanyà, entre els refugiats catalans a França ben aviat va córrer la veu que el cònsol de Portvendres facilitava passaports a tothom, un requisit indispensable per poder entrar, per exemple, a Itàlia, però també a Andorra. L'escolapi Ramon Pujol Galceran-Montanyà, de can Galceran de Sadernes, que després d'una estada al monestir de Sant Miquel de Cuixà junt amb altres religiosos refugiats emprengué el camí amb tren cap a Itàlia, es trobà bloquejat a Ventimiglia, on veié refusada la seva entrada perquè el *laissez-passer* que li havien facilitat les autoritats franceses no era acceptat per les italianes, que li reclamaven un passaport espanyol. Així, després de prendre contacte amb d'altres refugiats se li comunicà que el cònsol de Portvendres expedia passaports als refugiats. Aleshores va refer el recorregut fins a aquesta població per obtenir un passaport per poder passar la frontera italiana. [31] Gairebé simultàniament en el temps, a jutjar per les dates i els números dels passaports, la família formada pel matrimoni Isidre Biosca Biosca i Francesca Torra Nadal i la seva filla, Adela Biosca Torra, tramità els seus passaports abans de traslladar-se a Andorra. Un patró que seguiren Joan

27. MANENT, A. *De 1936 a 1975. Estudis sobre la guerra civil i el primer franquisme*. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999. p. 43-72.

28. Centre des Archives Contemporaines de Fontainebleau (CAC), 19940496-062 i Archives Départementales du Gard (ADG), 4M 622 Circular ministerial 1441. A la pràctica la nova normativa envers els refugiats espanyols els obligava a dirigir-se als departaments situats entre els rius Garona i Loira, a repatriar-se a Espanya o a dirigir-se a un altre país on fossin acceptats. Aquesta circumstància va conduir molts refugiats a l'Espanya franquista i molts d'altres a la Itàlia de Mussolini, un destí menys perillós i compromès en un moment en què encara no s'albirava quin seria el final de la guerra.

29. *L'Indépendant*, 8 d'agost de 1936.

30. El cònsol José Ledesma Reina va ser substituït el novembre de 1936 per l'escriptor i militant d'Acció Catalana Republicana Josep Rovira Armengol, que a la vegada s'havia vist obligat a abandonar la delegació de Berlin per la vigilància a la qual l'havia sotmès la Gestapo. En una carta del 14 de desembre de 1936 del bisbe d'Urgell a Ricard Fornesa, Guitart diu que ha enviat una carta al Dr. Pla i Deniel, bisbe de Salamanca, justificativa dels excel·lents serveis que l'excònsul de Portvendres i els seus col·legues de Tolosa i Perpinyà han prestat als espanyols fugitius de la persecució roja perquè l'envïi a qui convingui. Vegeu *Arxiu de l'església catalana*... op. cit. p. 20 1-203. Amb referència al canvi de titularitat del consolat de Portvendres vegeu: *L'indépendant*, 27 de novembre de 1936. Amb el relleu al consolat espanyol, les activitats favorables als franquistes, inclòs el tràfic de passaports falsos, estarien dirigides per Roberto Giardini, cònsol italià a Portvendres des de 1929. Roberto Giardini estava en contacte tant amb agents italians i alemanys com amb espanyols de la zona republicana i franquista. ADPO, 1M 1046.

31. ACGAX, Fons personals, Enregistrament sonor de Mn. Ramon Pujol Galceran-Montanyà.

Mosella Besora, Manuel Martin Manzano, Agustín González Moreno, Marcelino Reig Calvet, Francisco Rivera Martínez, Joaquim Viola Sauret, Esteban Alepuz Salvador, Assumpció Rovira Brugués, Francisca Torra Nadal, Jaime Hors Planas, Andreu Viola Lafuerza, Sebastià Bonsfills Bonsfills, Crescencio Castresana Aostri, Delfí Canela Costo i la seva filla, Maria Dolors Canela Figuerol. Ja palesa la notable arribada de refugiats a Portvendres resulta més factible pensar que els catalans refugiats a Andorra que disposaven de passaport expedit pel cònsol espanyol arribaven a aquesta població amb vaixell. No descartem, però, la via terrestre, ja sigui amb vehicles o, fins i tot, a peu per la muntanya.

La importància dels passaports per desplaçar-se a països com Itàlia i Andorra era vàlida també per a l'Espanya nacional. Si bé es cert que tots els refugiats polítics que demanaven a les autoritats franceses el seu trasllat a Irun eren repatriats sense dificultats, el procés per obtenir el vistiplau de les autoritats de Burgos solia allargar-se molt quan no es tractava d'homes en edat militar. En canvi, amb un passaport vigent es podien agilitzar molts tràmits. D'entrada, es disposava de més llibertat de moviments, ja que mentre que a la resta només se'ls lliurava un salconduit d'un sol viatge per garantir la sortida del país, els ciutadans espanyols amb passaports vigents podien sol·licitar una *carte de séjour* temporal per residir a França o bé, desplaçar-se on calgués per tramitar directament la seva entrada amb les autoritats franquistes d'Irun. Tot plegat canvià quan a l'abril de 1937 es va fer obligatori el visat en origen de tots els passaports espanyols a fi d'evitar les falsificacions. En qualsevol cas, durant gairebé deu mesos van ser molts els espanyols que es van beneficiar dels passaports expedits per alguns consolats francesos, entre els quals també hi hauria els de Niça i Perpinyà. En suma, aquells espanyols que disposaven de diners i pogueren obtenir un passaport es van lliurar de totes les constriccions a les quals estaven sotmesos els refugiats sense recursos, obligats a escollir entre el repatriament o el trasllat a un camp d'acollida a l'interior de França. [32]

Perfils dels "pelegrins" catalans

Només l'estudi d'algunes trajectòries personals pot cobrir parcialment el buit que deixa la documentació pel que respecta al particular grup de refugiats que hem volgut analitzar. Així, entre els "pelegrins" a Lourdes trobem Andreu Viola Lafuerza i el seu nebot, Joaquim Viola Sauret, que seria l'alcalde del règim a Barcelona entre 1975 i 1976 a més de procurador a Corts (1967), conseller del Regne (1971) i director general de l'Administració local (1976). Joaquim Viola tindria també, com tants polítics del franquisme, la condició d'excombatent, amb l'afegit que, per haver estat ferit a la batalla de Terol, gaudia també del títol de *Caballero Mutilado por la Patria*. Viola, però, seria recordat perquè a l'any 1978 va ser assassinat junt amb la seva muller a la seva residència de Barcelona per un grup terrorista suposadament lligat a l'independentisme català. Però no és l'únic membre del "pelegrinatge" que acabaria defensant amb les armes la insurrecció armada de 1936. La casuística es repeteix amb Joan Solé Vidal, un estudiant universitari, natural de la Seu d'Urgell, que perdria la vida en qualitat d'alferes provisional a les files franquistes.[33] Pel que fa als altres refugiats, molts d'ells deslliurats per edat de les obligacions militars, es fa difícil determinar la seva incorporació a l'Espanya blanca.

Tot i així, alguns demostren una certa habilitat per moure's sense problemes per la regió fronterera francesa amb l'ajuda, és clar, d'un passaport oficial. Aquest és el cas d'Enric Muns Plana, un advocat de Barcelona que, amb un passaport expedit a la ciutat comtal el 5 de febrer de 1936, sol·licità en més ocasions la seva entrada a França per dirigir-se en aquest cas a Hendaia i retornar a Andorra.[34] Una activitat prou sospitosa tenint en compte les xarxes d'evasió que actuaven al Principat d'Andorra i els agents de Franco desplegats al llarg de la frontera pirinenca.[35] El 2 de setembre de 1936 Enric Muns sol·licitaria al punt del control fronterer de l'Ospitalet una autorització per desplaçar-se a Foix i Hendaia per retornar a Andorra en cinc dies, lloc on es fa constar que havia fixat la seva residència temporalment.

32. RUBIÓ, J. E. «Els Pirineus 1936-1938. Una frontera permeable» *Ibix* núm.6 (2010), p. 221-235.

33. *La Vanguardia*, 4 de juny de 1965.

34. Enric Muns Plana (1895 – 1964). La consulta del seu expedient del Col·legi d'Advocats de Barcelona no ha permès aclarir quina va ser la seva activitat durant la Guerra Civil Espanyola perquè no hi consta l'expedient de depuració. Enric Muns ingressa al Col·legi d'Advocats de Barcelona el 1954 i només es fa notar que figurava inscrit al Jutjat de Primera Instància d'Igualada per a l'exercici de la professió d'advocat des del 2 d'agost de 1939. Vegeu: Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), Fons Col·legi d'Advocats de Barcelona, Exp. Enric Muns Plana.

35. Una síntesi de l'activitat desplegada pels franquistes al sud de França es troba a: BARRUSO, P. *Información, diplomacia y espionaje. La Guerra Civil española en el Sur de Francia (1936-1940)*. Sant Sebastià. Hiria, 2008. Josep Bertran i Musitu, cap dels "Servicios de Información del nordeste de España (SIFNE)", ubica a Andorra un dels punts d'enllaç amb la zona republicana per on transitaven nombrosos agents a través d'una ruta que enllaçava Barcelona amb Manresa, Bassella, la Seu d'Urgell, Sallent i, finalment, Andorra la Vella. Vegeu BERTRAN I MUSITU, J. *Experiencias de los Servicios de información del nordeste de España (S. I. F. N. E.) durante la guerra. Una teoría, una técnica y una escuela sobre información general*. Madrid. Espasa-Calpe, 1940, p. 133-135. Josep Gassiot i Llorens, catedràtic d'Institut a la Seu d'Urgell, va realitzar el recorregut que traça Josep Bertran i Musitu amb una cordada de desertors dirigida per un guia armat,

Quinze dies més tard prendria part a l'expedició dels suposats pelegrins a Lourdes, fet que denotava un trànsit anòmal per la frontera per tractar-se d'un simple refugiat. Tot i que la documentació no permet extreure'n una conclusió més clara, Enric Muns podria haver estat en contacte amb l'agència franquista de reclutament de soldats per a l'exèrcit rebel que actuava a Andorra. Les activitats profranquistes al Principat d'Andorra resulten evidents gràcies a la documentació francesa, especialment en relació amb allò que Gérard Noiriel anomena *"le contrôle par l'assistance"*. És així com l'assistència als refugiats catalans servia de control per induir-los a adherir-se a l'Espanya nacional. Almenys des de la tardor de 1936 existia un servei de reclutament de desertors cap a l'Espanya blanca dirigit, segons el comissari especial de Foix, per Joan Prat i Francisco Carrera de Moner[36], cunyat del veguer episcopal. El 1937 un dels membres més actius de la xarxa de reclutament era l'agent comercial barceloní Santiago Roca Barallat.[37]

A més d'això, tot sembla indicar que les Escaldes era un dels principals centres d'activitat de l'organització i casualment és on declaren tenir la seva residència temporal la majoria dels *pelegrins* a Lourdes. [38] Agustí González Moreno, Marceli Reig Calvet, Esteve Alepuz Salvador, Andreu Viola Lafuerza, Sebastià Bonsfills Bonsfills, Crescencio Castresana Aostu i Delfí Canela Costo declaren residir a les Escaldes. De tots ells només Agustí González provenia de Barcelona, la resta eren de la Seu d'Urgell, Pinós, Lleida i Balaguer. Malauradament, la manca de cura dels funcionaris francesos fa que en els informes dels altres refugiats s'hi anoti *Andorra* sense especificar una localitat concreta o, fins i tot, *Lourdes*, fet que impedeix poder conèixer la residència real de tots els integrants del grup. Només Antoni Aixàs Lluch, empleat de banca de la Seu d'Urgell, escapa d'aquestes imprecisions i podem establir que havia establert la residència a Sant Julià de Lòria.

Entre els refugiats que ens ocupen també hi ha cinc dones, procedents de Calaf, Balaguer i la Seu d'Urgell. Totes declaren ser casades, sense professió i amb estudis primaris. Això no obstant, totes tenen una confortable situació econòmica. Francisca Torra i la seva filla Adela Biosca, junt amb Guadalupe Bertrui provenien de famílies de comerciants i, com ja s'ha dit, aquesta darrera estava casada amb el banquer Joan Fornesa, que també passà la frontera tan bon punt s'inicià la guerra. Maria Canela, que queda definida dins de la categoria "*aisée*", es trobava refugiada amb el seu pare, Delfí Canela, advocat de Balaguer. El seu marit, el metge Victorino Sanuy marxà el dia 19 de setembre de 1936 cap a París; només tres dies després de la sortida d'Andorra dels pelegrins a Lourdes. La *notice individuelle* que estableixen els serveis de la prefectura de l'Arieja precisen que el doctor Sanuy tornaria de París en un termini de cinc dies per dirigir-se a Madrid! Efectivament, aquesta era la residència de Victorino Sanuy, però realment tornà a Madrid? Es faria molt difícil de saber si no fos perquè el seu document d'identitat no era altre que un passaport del consolat espanyol de Portvendres del 12 de setembre de 1936, amb la numeració correlativa amb el de la seva dona. Naturalment, aquells que sortien de manera legal de l'Espanya republicana no tenien cap necessitat de demanar l'expedició d'un passaport a un consolat espanyol de França. La darrera dona que pren part en el pelegrinatge és Assumpció Rovira que, de la mateixa manera que Adela Biosca, declara una gran fortuna. Per últim, resulta curiós que totes aquestes dones declaressin tenir entre dos i tres fills, ja que aquests dissortadament no apareixen en la documentació. Tot amb tot, possiblement alguns d'aquests infants completen la llista dels vint-i-set informes individuals que hem pogut consultar de les trenta-quatre persones que formaven el grup, segons l'informe de la prefectura de l'Arieja.

probablement andorrà. La xarxa d'evasió tenia agents i enllaços en totes les poblacions i nombrosos punts d'avituallament o de refugi. A Barcelona la presa de contacte es feia a través d'un joier de la ciutat que treballava a les mateixes oficines de l'edifici de Capitania General del capdavall de la Rambla. Josep Gassiot explica com en arribar a Andorra tots els desertors eren acollits per un servei disposat per les autoritats franquistes a fi de conduir-los a l'Espanya nacional. A Andorra eren alimentats, allotjats en hotels i si calia se'ls proporcionava alguna peça de vestir o espardenyes, sovint destrossades per llargues hores de caminada per les muntanyes. Finalment, eren conduïts a França per la frontera del Pas de la Casa, amb un bitllet pagat amb destinació a Irun. Vegeu: ACGAX, entrevista, Josep Gassiot Llorens, "El pas de la frontera l'octubre de 1937".

36. Francesc Carrera de Moner (? – Barcelona, 8-02-1970), casat amb Pilar Sansa.

37. Santiago Roca Barallat, (Barcelona 19-04-1892, Barcelona 14-07-1977). Respecte a la xarxa franquista clandestina de reclutament instal·lada a Andorra vegeu ADA, 5M139, ADPO, 1M630 i NOIRIEL, G. *Réfugiés et sans-papiers. La République face au droit d'asile XIXe-XXe siècle*. Hachette, 2006.

38. ADA, 5M139. Un informe de la prefectura de l'Arieja situa al "Bar Boule" de les Escaldes un dels centres de reunió de l'organització franquista. Tot indica, però, que l'informe de la prefectura reprodueix erròniament el nom i que en realitat es tracta del Bar Burgos, espai de trobada de tots els fugitius de la repressió republicana on es podien escoltar les informacions emeses per les ràdios de l'Espanya blanca. Segons Daniel Díez Esculies, el mateix bar Burgos actuava de centre de reclutament per als franquistes. Vegeu: POUS, J i SOLÉ SABATÉ, J.M. *Anarquia i República a la Cerdanya 1936-1939. El "cojo de Málaga" i els fets de Bellver*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p.100 i DÍEZ ESCULIES, D. "Els exilis de la Guerra Civil als Països Catalans (1936-1939)" dins CANAL, J. CHARLON, A I PIGENET, P (dir.) *Les exils catalans en France*, París, PUPS, 2005, p.153.

En conclusió, pelegrins o no, el grup de catalans refugiats a Andorra que sol·licita el permís de la guàrdia fronterera per desplaçar-se en pelegrinatge a Lourdes constitueix un exemple que defineix el perfil d'un exili, el de la gent d'ordre, marcat per la persecució que pateixen a l'Espanya republicana, però també pel luxe, les influències i l'adhesió incondicional a favor de l'Espanya blanca. Presents a Andorra com a refugiats des dels inicis de setembre de 1936, molts d'ells ja provenen de Portvendres on han obtingut un passaport expedit pel cònsol franquista d'aquesta localitat. Amb la documentació en regla és fàcil imaginar que el pelegrinatge a Lourdes podia molt ben ser una escala en el camí cap a Irun, l'única via d'accés autoritzada a l'Espanya "nacional". La reflexió entorn del veritable sentit d'aquest pelegrinatge vertebra també una lectura més propera i concreta, la dels perfils d'una petita mostra de la burgesia catalana a l'exili a cavall de les valls andorranes i l'Espanya franquista.

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 129-144 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.62 ISBN: 978-99920-61-16-9

ARTICLE

Papers de recerca històrica 7

Friedrich Weilenmann, un agent dels alemanys?

Gerhard Lang-Valchs
Historiador, teòleg i professor langvalchs@hotmail.es

Resum
Friedrich Weilenmann, un agent dels alemanys?
El personatge estudiat és poc conegut per la historiografia andorrana ja que els estudiosos desconeixen la llengua alemanya. L'autor analitza el paper de Weilenmann en l'afer del correu, iniciativa del Consell General, l'esborrany de constitució política i el paper que atribueix el Consell General a l'ingrés a la Societat de Nacions i a la Unió Postal Universal.

Resumen
Friedrich Weilenmann, ¿un agente de los alemanes?
El personaje estudiado es poco conocido por la historiografía andorrana debido al desconocimiento de la lengua alemana por parte de los estudiosos. El autor analiza el papel de Weilenmann en el tema del correo, iniciativa del Consell General, el borrador de constitución política y el papel que atribuye el Consell General al ingreso a la Sociedad de Naciones y a la Unión Postal Universal.

Résumé
Friedrich Weilenmann- un agent secret des allemands?
Le personnage dont il est question est peu connu par l'historiographie andorrane à cause d'une méconnaissance linguistique en langue allemande des chercheurs. L'auteur analyse le rôle de Weilenmann dans l'affaire du courrier, initiative prise par « le Consell Général », dans l'ébauche de la constitution politique ainsi que le rôle que le « Consell Général » attribut à l'adhésion à la Société des Nations et à l'Union Postale Universelle.

Abstract
Friedrich Weilenmann, a German agent?
This character is less known by Andorran historiography since researchers do not know the German language. The author analyses the role of Weilenmann in the postal affair, an initiative of the Consell General, the draft Constitution and the role that the Consell General gives to admission to the Society of Nations and the Universal Postal Union.

Aquest article pretén ampliar una mica la informació sobre el suís Friedrich Weilenmann, que va intervenir entre 1925 i 1936 a la política andorrana. Se sap que va intentar organitzar un servei i una administració postal propis en les Valls.[1] Però també va pretendre fomentar la idea de la independència d'Andorra dels coprínceps i la reorganització del seu sistema polític a través de les activitats a l'Associació dels Andorrans Emigrats, de la qual va ser vicepresident durant alguns anys.

Què en diuen els altres historiadors que s'han ocupat de la història moderna d'Andorra, de Friedrich Weilenmann? Poca cosa. Només tres li dediquen una mica d'espai en les seves publicacions. Una de les raons més importants d'aquest desinterès és, al meu parer, el desconeixement de la llengua alemanya per part dels possibles autors. Això, d'un costat, els impedeix conèixer el contingut del llibre sobre Andorra que va publicar el mateix Weilenmann i per tant valorar-ne el seu punt de vista. I gran part de la seva actuació i aquest desconeixement, per altra banda, també dificulten l'accés a documents en llengua alemanya procedents d'arxius suïssos. Weilenmann va aprofitar els seus coneixements i contactes per servir d'agent als alemanys? Aquesta és, si més no, la impressió sobre aquest personatge que li pot quedar al lector de les obres d'Amparo Soriano, Arnau Gonzàlez i Francesc Badia.

Francesc Badia li dedica un paràgraf de vuit línies en el context de la història postal andorrana en el seu llibre sobre el bisbe Guitart, una nota a peu de pàgina bastant àmplia i després el torna a mencionar en una altra.[2]

No val la pena aturar-se en la darrera. En el text del paràgraf esmentat no parla de la relació de Weilenmann amb el bisbe, només esmenta

1. Vegi's LANG-VALCHS, G. (GLV): "Friedrich Weilenmann i el correu d'Andorra", *Papers de recerca històrica 5* (2009), p. 103-117 y GLV: "L'organització del servei postal francès a Andorra". *Papers de recerca històrica* 6, 2009, p. 14-21.
2. BADIA, F.: *El coprínce p Mons. Justí Guitart i el seu temps (1920-1940)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 80 i 188.

una proposta seva feta al Consell General per a l'emissió d'uns segells de correus que semblava que agradava als seus membres en un principi, però que més tard van desestimar a favor d'una altra. Això és tot.

Pel que fa a les dades que reprodueix sobre el suís, es refia totalment d'Amparo Soriano.[3] En la nota a peu de pàgina deixa molt clar que quasi tot el que ell diu són citacions ["L'autora és crítica amb...", "Afirma que el diari barceloní *El Diluvio*..."]. No ha verificat les citacions, però sobretot no n'ha valorat el contingut. Les seves conclusions, de tota manera, són formulades amb molta cautela. Evita o omet hàbilment els punts poc clars del text de Soriano.

Badia presenta Weilenmann com "un personatge estrany", les relacions amb Andorra del qual "no es limitaven pas als afers de correus." Segons Badia, va publicar sota el pseudònim de Bonell articles en el periòdic *Andorrà* amb la "col·laboració econòmica d'un tal Schaub". Aquestes darreres informacions no les va extreure del llibre d'Amparo Soriano, però tampoc no diu d'on les va treure.[4]

Arnau Gonzàlez també dedica un parell de pàgines a Weilenmann en el seu llibre *La cruïlla andorrana de 1933: la revolució de la modernitat*.[5] Encara que ens remet en la nota a peu de pàgina al llibre d'A. Soriano, al llibre del mateix Weilenmann i a l'article "Friedrich Weilenmann i el correu d'Andorra", esmentat inicialment, només en treu una sola informació, del primer. "Weilenmann, juntament amb el seu ajudant i intèrpret Schaub resident a Barcelona, arriba a la capital catalana el 1926." És una dada equivocada. En les obres que esmenta ell mateix es veu l'errada clarament. No és veritat que arribessin junts a Espanya. Fins que no va conèixer Schaub es va servir de diversos traductors i intèrprets, com es desprèn clarament de nombrosos documents del *Dossier Weilenmann* que portava la vegueria francesa des del 1928.[6] Schaub no arriba a col·laborar amb Weilenmann abans dels anys 30 i a més queda molt clar que ell residia a Madrid fins al procés contra Schaub davant el Tribunal de Corts, a la primavera del 1934.[7]Gonzàlez despatxa aviat Weilenmann i les seves activitats, i ressalta el seu interès per "...la concessió de diferents negocis a Andorra..." esmentant que "... actuant en complicitat amb el primer [=Massó] havia aconseguit la promesa del monopoli de l'emissió de segells de les Valls."

Cap altre document, dels molts que es refereixen a Weilenmann, estableix una relació entre ell i Massó. Probablement es van conèixer, però la pretesa complicitat resulta difícil atesa la "ineptitud lingüística" constatada per l'autor. Ni Massó parla d'ell, ni Weilenmann de Massó.

Després de referir-se a la preocupació amb què veia el *viguier adjoint,* Carbonell, la presència de dos alemanys a les Valls, de Schaub –que no és alemany– i d'un suposat metge que actuaven "avec une manière tout à fait Hitlerienne", Gonzàlez descobreix que Weilenmann necessitava sempre un traductor.

Segueix l'autor: "L'atenció a les activitats de ciutadans alemanys a les Valls, doncs, preocupava sobre manera." Considero aquesta valoració una exageració total i absoluta. Després de no (poder?) dir res concret sobre suposades activitats alemanyes a les Valls ens presenta els francesos com a molt preocupats per no se sap quines activitats germàniques. "Per tant, tot allò que podés tenir ressonàncies alemanyes provocava l'alarma general a l'Hexàgon." Continua exagerant. Encara sort que uns tres mesos més tard, René Baulard, que coneixia la presència d'agents alemanys a la Seu d'Urgell, es va prendre la situació amb molta calma.

Gonzàlez dedica més endavant un capítol sencer, quatre pàgines i mitja, a altres activitats de Weilenmann.[8] Més de mitja pàgina l'ocupen les corresponents notes a peu de pàgina, necessita quasi tres pàgines per presentar dos citacions i la reproducció del text íntegre de la nota de protesta presentada a Ginebra pel Consell General destituït,

3. SORIANO, A.: *Andorra durant la Guerra Civil espanyola*, Andorra 2006, p. 27/28 i 34/35.

4. Weilenmann no va publicar cap article propi a *El Andorrà*, però sembla ser que va inspirar p.e. l'article sobre Borís Skossyreff al qual després ens referirem. Schaub, el seu secretari, traductor i intèrpret, redactaria algun text seu en castellà per tal que altres el traduïssin al català. Bonell no és un pseudònim, ja que es tracta del conegut Eduardo Bonell, exmembre de la Societat Andorrana de Residents a Barcelona i anterior col·laborador del periòdic d'aquesta associació; a partir del 1934 s'apunta a la novetat. Era un conegut activista de tendència esquerrana. Topem amb ell fins i tot en algunes actes del Consell General (LDA, 274 del 8.9.1931, LDA, 275 del 21.12. 1931 i LDA, 276 del 21.3.1932). A més a més, apareix identificat en una foto publicada a *El Andorrà* (núm. 18, juliol 1936, p.1) que A. Gonzàlez publica a la pàgina 48 del seu llibre esmentat. Sembla poc probable que Schaub col·laborés econòmicament en la publicació de *El Andorrà,* ja que era el secretari de Weilenmann i cobrava un sou d'ell. Va ser el mateix Weilenmann qui va finançar en gran part aquesta publicació.

5. GONZÀLEZ I VILALTA, A.: *La cruïlla andorrana de 1933: la revolució de la modernitat*, Cossetània Edicions i Fundació Julià Reig, Sant Julià de Lòria 2009, p. 47-48 i 169-174 dedicades a les seves activitats després de la intervenció francesa.

6. APO, DPA, 1723W, cartró 203 (Surveillance des étrangers. Lettre S-Z), dossier Weilenmann. Sembla que tant Badia com Soriano i Gonzàlez desconeixen aquesta documentació.

7. BAR, B. 31. 9. Andorra (1932/34), Schaub, Albert (Villaverde, Madrid), Ausweisung aus Andorra.

8. GONZÀLEZ, A.: *La cruïlla*, p. 169-174. La protesta andorrana davant la Societat de Nacions.

citada per Antoni Morell. En gairebé una pàgina que li queda no aconsegueix aclarir el paper que juga Weilenmann en el context de la protesta andorrana contra la intervenció francesa. En la nota a peu de pàgina confon Weilenmann amb l'advocat vienès Emil von Hofmannsthal.[9] Amparo Soriano dedica una pàgina sencera a Weilenmann.[10]
L'esmenta en el context d'uns comentaris sobre la premsa barcelonina. Les activitats anteriors en el fons li interessen poc, ja que –com indica el títol del seu llibre– se centra en els anys de la Guerra Civil. Com a font d'informació cita expressament *El Diluvio*, sense donar més detalls sobre la data de publicació. Així que no he pogut comprovar si Badia i ella tenen la mateixa font o si ella en té d'altres, a part del periòdic. A l'article referit es relaciona Weilenmann amb l'espionatge alemany, assumpte que tractarem més endavant.
"El butlletí editat a Barcelona havia nascut de la mà d'un estranger: el suís Weilenmann, que l'any 1926 arribava a la Seu amb un bisbe de nacionalitat alemanya, Raymond Netzhaler. Fritz Weilenmann havia nascut a Zurich el 1882 i era propietari d'una granja avícola a Opfikan (cantó de Zurich). Aviat es va relacionar amb els grups d'ideologia dretana, i va arribar a tenir una entrevista amb el Gauführer, cabdill nazi del cantó, i diversos missioners procedents de Bucarest." Així ens presenta el suís.
Gairebé totes les altres informacions sobre el suís es basen en un dossier francès de l'any 1936, que es troba entre els documents del Consolat de Barcelona i que es conserva als arxius de Nantes.[11] Gairebé tots els detalls del dossier coincideixen, sobretot la grafia incorrecta del nom del seu acompanyant [Raymond Netzhaler en lloc de Raimund Netzhammer] i la data de naixement de Weilenmann equivocada [1882 en lloc de 1880] amb les dades reproduïdes per ella.
La primera part de la tercera frase ["Aviat..."] suggereix contactes amb diverses persones o grups d'ideologia dretana. I què vol dir Soriano amb "aviat"? Estava en contacte amb aquests grups des de feia anys (a Suïssa) o s'hi va posar en contacte poc abans o després d'arribar a Espanya? D'aquests prematurs o ràpids contactes, no en sabem res, ni en diu res l'informe francès de l'any 1936. Parla del seu suposat suport al Front Nacional i d'una entrevista amb el Gauführer. O sigui que –independentment de la valoració de l'entrevista amb aquest i del seu comportament aparentment pro nazi– els contactes rellevants amb una o diverses persones lligades a ideologies feixistes semblen bastant recents. I no pot ser d'altra manera, perquè quan Weilenmann va arribar a Andorra, l'any 1926, encara no existia cap organització de caire nacionalsocialista a Suïssa.[12] I a què es refereix la darrera part de la frase? Es va relacionar a Weilenmann (també) amb uns missioners, va entrevistar-se amb ells? Queda a l'aire què va passar i sobretot què tenen a veure uns missioners amb Andorra o amb la ideologia nazi. Què hi ha darrere d'això? Es tracta d'una informació òbviament mal interpretada o mal entesa. Raimund Netzhammer, que havia acompanyat com a intèrpret Weilenmann amb motiu de la seva primera visita al bisbe Guitart, el febrer de 1927, havia estat bisbe catòlic de Bucarest, o sigui en un territori on l'Església catòlica era minoria. Als religiosos que treballen en aquests llocs se'ls anomena missioners. [13] Un dels seus llibres parla de la seva estada a Romania; s'intitula *Skizzen aus der römisch-katholischen Mission.*
Weilenmann, segons Soriano, volia ser "el redemptor, donar a tots els andorrans una constitució més d'acord amb els temps actuals..." "...i ser el seu director, volia acabar amb el poder omnímode, inoportú i obsolet dels coprínceps..." Després valora la seva actuació: "Volia, en definitiva, fer les Amèriques sense moure's del continent europeu." Aquesta conclusió no convenç, ja que no veig com algú pot fer les amèriques amb les reivindicacions esmentades. Això és política pura. No estem parlant d'un oportunista com Massó,[14] a qui no costava canviar de camisa. La pretesa concessió postal que ella no

9. Com es pot adjudicar (encara que "suposadament") a Weilenmann un telegrama signat pel mateix Hofmannsthal? Si Gonzàlez hagués llegit atentament el llibre de Weilenmann no se li hauria escapat que Weilenmann dedica nombroses pàgines a l'advocat vienès i, fins i tot, ens revela el contingut d'una carta d'aquest a Roc Pallarès, el llavors síndic general. Vegi's F. Weilenmann: *Die Wahrheit*, p. 138-142.
10. SORIANO, A.: *Andorra*, p. 27-28.
11. ADN, Ambassade de Barcelone, B et C, nº 42 et 51, sous-dossier Andorrans à Barcelone.
12. Vegi's PALOMINO, M.: Die nationalsozialistisch orientierten Front-Organisationen in der Schweiz 1930-1957 en Walter Wolf: Faschismus in der Schweiz. Die Geschichte der Frontenbewegung in der deutschen Schweiz 1930-1945. Flamberg-Verlag Zürich 1969. Sobre Weilenmann existien nombrosos dossiers de la policia suïssa, que vigilava les seves activitats. L'entrevista amb el *Gauführer* és l'únic contacte amb el món nacionalsocialista que mencionen els dossiers. Però aquesta entrevista no fa sospitar a la policia en cap moment que Weilenmann estigués lligat ni activament ni ideològicament als nazis. Al revés, sembla que el vigilen perquè un del seus col·laboradors és un conegut activista comunista. [BAR E 4320-01 (C), 1996/203, Staatsschutzfiche Weilenmann Fritz, 10.6.1880, 1937-1943, Bd.574 y BAR E 4320 (B), 1990/266, Az. C.16-00057, Weilenmann Fritz 1880, 1937-1943, 58.] I, independentment de tot això, què tindrien a veure els nazis de Suïssa amb Andorra?
13. Un dels seus llibres parla de la seva estada a Romania; s'intitula *Skizzen aus der römisch-katholischen Mission*.
14. GONZÀLEZ I VILALTA, A.: "Un personatge polèmic: Andreu Massó i López a la cruïlla andorrana dels trenta". *Papers de recerca històrica 4*, 2007, p. 47-62.

esmenta, potser hauria pogut ser un (bon?) negoci per a ell, però d'aquí a fer les amèriques hi ha un bon tros. És una presentació poc adequada d'un personatge sens dubte estrany.
Resumint, la figura de Weilenmann pràcticament no és present en la historiografia andorrana. El poc que s'ha publicat no li fa justícia. Sembla una persona *non grata* i tanmateix el 1933 va ser nomenat ciutadà honorífic d'Andorra pel Consell General. Valorem la figura de Weilenmann com la valorem, sembla que, si més no, es mereix un parell de línies més.
Friedrich Weilenmann i Andreu Massó són, a part dels polítics d'aquells anys, probablement els personatges estrangers més importants de la història andorrana dels anys 20 i 30.[15] S'ha dit i s'ha escrit molt sobre Massó i poc sobre Weilenmann, i van ser poques les lloances que aquest darrer va rebre. Qui era realment aquest personatge?, què pretenia?, què movia?, què va aconseguir?

A tall de biografia

Sabem molt poc de la joventut de Friedrich Weilenmann, però sí que sabem una mica més del que va fer durant la segona dècada del segle passat i començament de la tercera, quan encara no havia tingut contacte amb Andorra o, més ben dit, amb els andorrans.[16] Va néixer el 10 de juny del 1880. Coneixem el nom i el cognom dels seus pares, però no sabem res més de la seva situació familiar. Opfikon, el poble on va néixer, forma part avui dia de la ciutat de Zürich, capital del cantó del mateix nom. Està ubicat a la part de Suïssa en què es parla alemany.
Sembla que Weilenmann no tenia ni estudis mitjans ni superiors. No parlava ni francès ni espanyol i, que sapiguem, tampoc anglès. El català tampoc no el parlava, i per tant sempre hauria necessitat d'intèrprets i traductors per comunicar-se i dur a terme les seves activitats a Barcelona i Andorra.
Tampoc no queda clar quin ofici va aprendre i va exercir, ni quan es va casar. Només sembla clar que va sobreviure a la seva muller. Les poques informacions obtingudes ens el presenten exercint activitats variades. En una carta de l'any 1928, enviada pel Ministeri de l'Interior de la República Francesa al prefecte de Perpinyà, es diu que Weilenmann ara es fa passar per comerciant i que abans era mecànic.[17] I en un segon document paral·lel, que conté informació recollida pels serveis secrets francesos a Suïssa[18], es parla d'algunes de les seves activitats.
Aquest darrer document és un extracte d'una sentència judicial; es refereix als anys abans de la Primera Guerra Mundial i durant la guerra a la seva pàtria neutral. La sentència feia referència a una demanda per difamació contra un oficial de policia interposada pel mateix Weilenmann. Weilenmann havia sol·licitat a les autoritats locals responsables de l'educació l'oportunitat de presentar un avió als alumnes d'un col·legi local – com a aviador que deia que era – i cobrar una petita suma. Un comissari de policia, alarmat per un anunci a la premsa local, havia avisat l'autoritat municipal de la dubtosa reputació de Weilenmann[19], i ressaltava que era un reconegut proxeneta, que tenia un judici pendent per tràfic il·legal de medicaments, que no era pilot i que només havia pilotat un avió una sola vegada a la vida, i que en va sortir lesionat de l'accident que va causar.
En primera instància el tribunal, efectivament, va considerar difamatòries aquestes afirmacions i va condemnar el comissari a pagar una indemnització i a fer-se càrrec de les despeses del judici. Tant el comissari com Weilenmann van recórrer contra la sentència. Weilenmann i el seu advocat, no obstant això, no es van presentar al segon judici i van ser condemnats a indemnitzar el comissari, ja que el tribunal va considerar provat, un cop valorades les proves aportades, que el comissari estava en ple dret i havia complert amb el seu deure d'informar l'autoritat de la dubtosa reputació de Weilenmann, que ja havia estat jutjat per homosexualitat el 1912.
En el mateix document dels serveis secrets també se'l relacionava

15. Naturalment no cal oblidar Miquel Mateu, l'actuació del qual a favor d'Andorra, sobretot durant la Guerra Civil Espanyola, és eficaç i positiva, mentre que no es pot dir el mateix de Massó i de Weilenmann. I tampoc no hauríem d'oblidar el coronel René Baulard, que també va arribar a ser ciutadà honorífic d'Andorra. Per alguna cosa devia ser.
16. No existeix cap biografía sobre ell. Dels molts documents relacionats amb Andorra que tenia no ha quedat quasi res, només van sobreviure els que va incloure en el seu llibre *Die Wahrheit über Andorra* (*La veritat sobre Andorra*), que va publicar a càrrec seu el 1939, en el seu poble natal, amb l'ajuda de l'advocat i redactor Alphons Haas. Els darrers parents seus llunyans – estava casat, però va morir sense descendència – el van qualificar de *rara avis* i van al·legar no tenir-hi contacte. Un seu cosí de segon o tercer grau – veterinari, per cert – em va confirmar que tenia el seu llibre des de feia dècades a la seva llibreria i que no n'havia llegit ni una sola línia.
17. APO, DPA, 1723W, cartons 202/203 (Surveillance des étrangers. lettre S-Z), dossier Weilenmann, (resum de l') extracte del veredicte de l'11-10-1917 de la Cort d'Apel·lacions de Zürich, càmara 2a, n. 171 que acompanyava la carta secreta del 14-02-1928 del ministre de l'Interior dirigida al prefecte de Perpinyà (els documents d'aquest fons estan sense classificar.). "Autrefois mécanicien, il se dit comerçant."
18. Ibidem.
19. Ibidem. "... de la fâcheuse réputation ..."

amb l'espionatge. No obstant això, el text diu que mai no va ser denunciat oficialment, ni acusat, ni es van aportar proves en cap moment que poguessin fonamentar aquestes sospites. No se sap a favor de quina nació estrangera devia espiar; presumptament, a favor de la Suïssa neutral.

El 1922 Friedrich Weilenmann entra per primera vegada en contacte amb andorrans a la fira de bestiar de Chur (Suïssa), segons explica en el seu llibre.[20] Llavors, o com a molt tard tres anys després, devia disposar de diners o ingressos regulars suficients per deixar pàtria i negoci o ocupació, almenys temporalment, per traslladar-se durant temporades cada cop més perllongades a Barcelona i Andorra i finançar, a part dels viatges i estades, les nombroses activitats desenvolupades a les Valls i al seu entorn, a Madrid i París, Berna, Ginebra i potser també a Brussel·les.

A la fira de bestiar de l'any 1925, hi van viatjar un grup d'andorrans per comprar bestiar boví i dur-lo a la seva pàtria.[21] A l'hora d'organitzar el transport del bestiar adquirit i de completar les formalitats duaneres van sorgir dificultats. Aleshores Weilenmann hi va intervenir i els va donar un cop de mà. Ell, parc de paraules sobre els primers contactes a Suïssa, Andorra i Barcelona, no ens fa partícips del desenvolupament d'aquells contactes.

Els andorrans havien viatjat a Suïssa anteriorment? Com se'ls va acudir anar precisament a Suïssa? Coneixien ja Weilenmann quan hi van anar o quan hi van tornar l'any següent? Li van agrair l'ajuda invitant-lo a visitar el seu país? Qui eren? Són moltes preguntes difícils o impossibles de contestar.

No hi devia haver gaire gent a les Valls que aleshores es pogués permetre el luxe d'anar a Suïssa per assistir a una fira. No sabem res sobre l'inici dels contactes entre Weilenmann i els andorrans. Però algun contacte anterior –i bastant intens– hi devia haver hagut perquè quan Weilenmann comenta la seva primera visita a Andorra, el desembre del 1925, diu haver començat directament a convertir en realitat els seus plans de reforma per a Andorra.[22] Devia haver-se informat i preparat molt abans del seu primer viatge perquè, malgrat la curtíssima estada a Andorra que no va arribar ni a un dia sencer, s'hi havia endut un valedor i intèrpret d'alt rang, Raymund Netzhammer, exbisbe de Bucarest, que després de deixar la seu episcopal el 1924, vivia feia uns anys retirat al monestir d'Einsiedeln (Suïssa).[23] Weilenmann es va sentir cridat a organitzar un servei i una administració de correus moderns a les Valls com a base d'ingressos per al finançament de projectes en altres camps, com per exemple l'educació i la sanitat. I això, a la vegada, hauria de servir de base per arribar a establir un nou estatus polític-social a Andorra i aconseguir una autèntica independència del "jou dels coprínceps", idea que va saber amagar durant anys darrere dels esforços en el camp de l'administració postal. Tan sols els francesos, i concretament el prefecte de Perpinyà i el veguer francès, posseïen informacions que permetien arribar a aquestes conclusions.[24] Els francesos no hi volien intervenir, i el copríncep episcopal no es va adonar ni de les intencions ni del veritable abast dels plans del suís.

I sembla que el seu contacte amb Andorra i les vivències en aquest país i amb els amics havien estat per a ell una espècie de conversió paulina, o vist el cas concret, agustina. En tot el temps que va passar a Andorra i Barcelona no es va sentir ni es va publicar[25] res que l'impliqués en cap negoci tèrbol. Si hagués estat així, hauria proporcionat una oportunitat magnífica als seus nombrosos enemics per desacreditar-lo, tant a ell com al seu projecte i, a partir de 1934, també l'organització que copresidia.

La qüestió postal: 1925-1931[26]

La major part de la seva activitat fins al 1933 gira al voltant dels intents d'instauració d'un servei postal andorrà per al funcionament del qual havia desenvolupat, junt amb el subsíndic Cairat i Pere Torres Riba, un pla força detallat. Des d'un principi tenia molt clar que el més important en aquest context era el reconeixement d'Andorra com a membre de la Unió Postal Universal (UPU), cosa que no esmentava

20. WEILENMANN, F.: Die Wahrheit über Andorra, Opfikon-Zürich 1939, p. 99. Weilenmann era, tal com demostra la còpia i traducció del poder corresponent (*Andorrà*, núm. 8, juliol 1935, p. 4), l'encarregat d'una comissió de l'associació local de ramaders. Li havien encarregat actuar en diversos països de l'imperi austrohongarès per canviar allà bestiar de la regió amb altres productes d'aquells països.

21. APO, DPA, 1723W, carton 310, Subdossier Douanes, Requête de M. Jean Canturri...

22. WEILENMANN, F. : Die Wahrheit, p. 99-100.

23. [darrer accés 16-01-2011, 18.00].

24. El ja esmentat dossier Weilenmann conté diversos documents, que se citaran més endavant, en què el seu contingut i les seves activitats a partir del 1933 deixen clar quines eren les seves intencions.

25. De l'única excepció, en parlarem més endavant detalladament.

26. El contingut d'aquest paràgraf i del següent no és només una repetició d'allò ja explicat en els meus articles citats anteriorment. Més aviat s'esmenten coses noves, basades sobretot en els documents conservats a Perpinyà, als quals encara no havia tingut accés en redactar els articles anteriors.

quan tractava amb les autoritats espanyoles i franceses.

França –impulsada per les constants queixes dels andorrans[27] referents al seu servei postal deficient, que realment només es tractava del servei de correus intern de la Vegueria– havia intentat, debades, garantir una conducció i lliurament regular de correus. En no aconseguir cap resultat concret, es va dirigir a Madrid el 1924 per organitzar conjuntament amb el país veí aquest propòsit, encaminant el correu per territori espanyol via Bourg-Madame-Puigcerdà- [*La Seo de Urgel*]/ Andorra. Els espanyols, tanmateix, no hi van mostrar cap interès malgrat els repetits intents francesos, entre altres coses perquè, després del primer, havien posat en marxa una iniciativa pròpia per a la reorganització dels seus serveis rudimentaris, però eficaços. D'aquesta forma, la dictadura de Primo de Rivera volia assegurar la influència espanyola a les Valls.

Els espanyols van donar allargs a les propostes franceses i es van servir del bisbe per elaborar un dossier de viabilitat del seu projecte. Tot es va fer de forma gairebé secreta i no oficial, així que els andorrans no tenien ni idea del que planejaven els seus veïns, i el bisbe creia que la llarga fase de planificació era un símptoma de la coneguda ineficàcia burocràtica que a la fi portaria el projecte a l'oblit.

Davant l'aparent desinterès per arribar a un acord amb l'Espanya de Primo de Rivera, a París, a Exteriors, van començar a estudiar més detingudament les propostes andorranes que mentrestant Weilenmann havia presentat[28] i que es consideraven en un principi viables, però poc detallades. El veguer Charles Romeu va haver d'enviar a París un curt però complet dossier sobre l'estat del servei de correus a les Valls, i es demanava al Consell General que detallés el seus plans.

Sembla que part de la culpa per la qual no van prosperar els esforços del suís, la va tenir la falta d'unitat al Consell, probablement a causa de picabaralles i intrigues internes. Alguns membres rebutjaven Weilenmann i els seus intents perquè el consideraven "l'home del bisbe". Havia aconseguit el suport del bisbe gràcies al poder de convicció de l'exarquebisbe Raymund Netzhammer, que avalava les idees i bones intencions del suís.[29] El joc del Consell General i de la Sindicatura és difícil de comprendre. Per un costat van recolzar Weilenmann i el van enviar a Perpinyà perquè exposés les seves propostes al prefecte. No obstant això, oficialment li van donar l'esquena, al·legant que no tenia cap ordre i van presentar una moció pròpia, que el mateix prefecte qualificà d'idèntica a la de Weilenmann, cosa que així era efectivament.

El Consell va rebutjar oficialment la sol·licitud de concessió del servei postal del suís en què, a més, havia demanat que se li concedís la nacionalitat andorrana per poder negociar millor tant amb les nacions veïnes com davant la Unió Postal Universal (UPU), a Berna, i a Ginebra, davant la Societat de Nacions (SDN). La concessió per a l'emissió de segells andorrans, la van donar a Fernando Escala y Coste,[30] un empleat de l'Ajuntament de Barcelona que, un cop establert el servei espanyol, va renunciar als seus drets.[31]Amb el suport del bisbe, Weilenmann comença a negociar també a Madrid. Al ministeri el fan passar amb raons. El Govern de Primo de Rivera no els revela, ni a ell ni al bisbe, que ja estava fermament decidit a implantar a les Valls una administració postal espanyola al seu gust, sense tenir en compte ni les exigències del mitrat ni la voluntat dels andorrans.

Quan, a partir de la segona meitat de novembre, el bisbe i els andorrans s'adonen de la jugada del Govern espanyol, ja és tard. El bisbe no vol admetre davant el Consell General que ha estat enganyat per Primo de Rivera; els andorrans, sorpresos i sense informació prèvia per part del bisbe, se senten traïts per ell i creuen en un complot tramat entre el bisbe i el Govern espanyol. Els francesos, igualment sorpresos, aviat s'adonen que Espanya no farà marxa enrere, però es neguen a vetar la mesura espanyola perquè podria posar en perill les pròpies aspiracions en aquest camp. Així que no prenen cap mesura en contra.[32]Un cop instal·lades les oficines espanyoles, les negociacions

27. GLV: L'organització del servei postal francès a Andorra, p. 16-17.

28. Quan Weilenmann va exposar les seves propostes a Perpinyà ja les havia presentat a París.

29. Vegi's la correspondència de Netzhammer amb Guitart: AMU, Correus 2, 1412068-1412032, Diligències sobre les pretensions del súbdit suís Mr. F. Weilenmann...

30. ANA, LDA, 29.10.1928 y APO, DPA, 1723W, cartró 136, Concessions des Timbres Poste d'Andorre, carta del veguer del 22.11 al prefecte Escalas, representat a la vegada per un tal Luis Aymat, probablement volia aprofitar-se dels interessos espanyols a Andorra i de la seva presumpta amistat amb el conegut general Anido. El 1925 el Consell havia atorgat una concessió per a la impressió de segells postals andorrans a Joan Fornesa, propietari d'una impremta a la Seu d'Urgell. (ANA, LDD, 21 del 18.5.1926).

31. Realment va renunciar tan sols als drets que tenien a veure amb la impressió de segells amb destinació a tercers països. Es va reservar expressament tots els drets per al correu intern. No obstant això, no se li coneix cap projecte concret, ni referent a un servei postal general ni interior. I després de la renúncia no se'n torna a sentir a parlar més. AMAE, R 444, 183 del 7.7.1928.

32. El bisbe, junt amb els andorrans, hauria pogut impedir l'obertura de les oficines de correu no autoritzant l'entrada dels funcionaris designats o expulsant-los, fins i tot "venent" aquesta mesura com a "represàlia" andorrana (i no episcopal). El Consell hagués pogut vetar el lloguer de cases o habitacions per a l'ús del correu espanyol i fins i tot la col·laboració de carters (designats o per designar) amb l'Administració espanyola forçant-la així a acceptar un cap de correus de nacionalitat andorrana, tal com el bisbe volia des d'un principi.

del bisbe amb Madrid tenien poques perspectives d'èxit. Al final el bisbe Guitart ha d'acceptar la mesura espanyola, només li queda una clàusula segons la qual és imprescindible la seva participació en el cas de qualsevol canvi futur dins de l'organització del servei postal.
Weilenmann, que havia estat negociant a Madrid, París i Perpinyà, es va veure enganyat igual que els andorrans, però no es va donar per vençut. De tant en tant, donava una conferència a les Valls en què explicava els seus plans per a un servei postal andorrà, sempre assistit per algú que parlava català o castellà.

Altres activitats

Els intents de Weilenmann per instaurar una administració postal andorrana van tenir en compte des d'un principi la projecció internacional, que per força requeria l'empresa a la curta o a la llarga. Una administració pròpia no tenia cap valor pràctic ni prometia cap benefici si es limitava a les Valls i no solucionava l'enviament del correu a França i Espanya, així com el funcionament d'altres serveis complementaris com per exemple el gir postal dins del marc de la UPU i més enllà. Ser membre (de ple dret) de la UPU era l'única garantia de seguretat possible per als esmentats serveis. Sense aquesta espècie de garantia internacional, que al mateix temps hauria significat un cert "reconeixement" juridicopolític d'Andorra com a Estat, no hi havia cap base estable ni duradora.
La idea de Weilenmann no era solament proporcionar a Andorra una administració independent dels seus veïns, sinó assentar les bases d'una independència total d'Andorra dels seus coprínceps. Com que el país no tenia una constitució política (moderna i democràtica), calia aconseguir que se li reconegués el dret a una de pròpia. Com que els coprínceps no estaven disposats a cedir els seus drets a les Valls, s'havia d'intentar adherir Andorra a algun organisme internacional, per aconseguir així implícitament el dret de la gestió dels seus assumptes. Aquests organismes eren, per exemple, la UPU i la SDN. Calia preparar el terreny a poc a poc. Per falta de partits polítics, de periòdics i sense la possibilitat de poder associar-se dins de les Valls, era molt difícil arribar a la gent, i encara més si s'era estranger. A Barcelona, amb centenars d'andorrans que hi residien, era més fàcil. Els andorrans de fora van començar a despertar i a conscienciar-se que havien de fer alguna cosa per tal que els seus compatriotes a casa s'adonessin de la necessitat de lluitar per al desenvolupament de les Valls, i perquè la seva pàtria sortís de l'edat mitjana i participés en els progressos del món modern.
Tal com ho estaven fent els andorrans a Besiers i a Perpinyà, també a Barcelona es van unir els residents i es van organitzar.[33] Després publicarien el *Butlletí de la Societat Andorrana de Residents a Barcelona,* amb el qual volien fer arribar les seves idees, bastant moderades, per cert, als seus compatriotes.[34] En aquest moment Weilenmann hi intenta dir la seva. Convoca una reunió amb els residents a Barcelona i els exposa les seves idees. Però la conveniència de prescindir dels coprínceps era una opció que encara no prenia cos entre els assistents. No hi havia encara raons suficients perquè el projecte resultés mitjanament raonable i lògic. El bisbe tenia encara molt de prestigi i la seva postura en la qüestió postal (mal entesa i mai realment explicada als andorrans) era fins aquell moment l'única cosa que hagués pogut desprestigiar-lo. I la majoria de la població veia tan sols els avantatges del correu espanyol i dels seus nous serveis i no s'adonava de les implicacions polítiques que comportava.
Així que Weilenmann només va aconseguir reunir una dotzena de persones potencialment interessades en accions polítiques a les Valls. I, tenint en compte el que s'ha dit anteriorment, no ha d'estranyar que el seu intent fracassés rotundament. Segons sembla, la majoria dels assistents va interpretar les seves idees com a intent d'intromissió on no l'havien cridat i d'instrumentalització per a fins esquerrans de la "naixent" organització dels emigrants.[35] En el seu discurs havia proposat, a més, la fundació d'una organització que s'hauria d'ocupar de fer sentir la veu d'Andorra a Europa per tal que es reconegués d'alguna forma l'existència d'aquest país i del seu dret a decidir, i defensar d'una manera moderna i democràtica el tipus de govern i de convivència que els semblés adequat. Per aconseguir-ho havia redactat un esbós d'uns estatuts, que va presentar en aquella ocasió.[36] A més de la intenció de donar-se a conèixer a Ginebra, seu de la SDN, havia projectat afiliar-se a la Lliga Pacifista i entrar en contacte amb la Cort de Justícia Internacional a

33. APO, DPA, 1723W, cartró 10, Projet de modification de la Constitution Andorrane.
34. Les exigències publicades al Butlletí giraven entorn de la modernització del país i d'una reforma electoral que permetés una major participació popular en les decisions del Consell General. La idea de la independència andorrana dels coprínceps no hi apareix.
35. Ibidem, carta del cònsol general de Barcelona al prefecte de Perpinyà del 17.1.1930.
36. Ibidem, *Estatuts per a l'Associació Andorrana de la Lliga Pacifista*. No queda clar si aquest document és un dels nombrosos originals escrits a mà per Weilenmann per distribuir-lo entre els participants i possibles signataris d'aquella reunió o si és la còpia que en va fer algun participant que després va arribar a les mans de la Vegueria.

Brussel·les.[37] La fundació d'una Associació Andorrana per a la Societat de Nacions (Lliga de Pau i de la Societat de Nacions) sembla haver fracassat. No en parla en el seu llibre ni es troben més evidències sobre l'intent de fundació ni sobre la necessària inscripció en el registre d'associacions de Barcelona.

Com que no va poder convèncer els assistents, va haver de desistir, de moment, d'aquest intent. Els únics resultats palpables de la seva actuació en aquesta direcció són dos articles sobre Andorra, publicats en periòdics suïssos.[38]

La qüestió postal: 1931-1933

Entre 1930 i 1931 es deterioren espectacularment les relacions entre el Consell General i ambdós copríncep. On es nota més és en les relacions amb el bisbe. Després de la políticament mai no acceptada implantació del servei postal espanyol, de la qual els andorrans culpen el bisbe, les relacions entre ambdues parts empitjoren. La concessió a FHASA, negociada entre inversors i copríncep pràcticament sense la intervenció del Consell; l'acord francoespanyol al Congrés postal de Londres, en què els dos països es van repartir els drets sobre l'administració del correu i la conseqüent instal·lació d'una segona administració postal, ara francesa; el rebuig d'una nova proposta per a un servei de correu intern i la nul·litat dels contractes de concessió per a una loteria de cavalls, imposada pels coprínceps, havien enverinat el clima polític. De fet, ja no hi havia relacions entre el Consell i el bisbe, fet que més endavant es qualificaria de trencament.

En aquestes circumstàncies, que més tard s'agreujarien amb l'assumpte de les escoles "episcopals" i el de les sol·licituds d'una reforma electoral, per citar només els dos conflictes més cridaners, el final de la monarquia a Espanya i la proclamació de la República vénen com anell al dit al Consell General. Mentre que la República pensa suplantar el bisbe en el paper de copríncep, el Consell vol aprofitar l'oportunitat per organitzar-se amb la suposada ajuda desinteressada de la República i independitzar-se, primer del bisbe i després del copríncep francès. Per aconseguir aquests objectius se serveix d'Andreu Massó i de Friedrich Weilenmann. Mentre que Andreu Massó s'ocupava principalment de les relacions amb el govern de la República espanyola, el suís seguia ocupant-se de la qüestió postal i de les relacions internacionals, imprescindibles en aquest context.

Des que va començar a ocupar-se de la qüestió d'un servei de correu andorrà quatre anys abans, tenia molt clar que la posada en marxa del projecte seria molt difícil sense el consentiment dels coprínceps i del Govern espanyol. Després del fracàs de les negociacions a París, Perpinyà i Madrid el 1927; de la sol·licitud de concessió al Consell General, després de la instal·lació del servei postal espanyol (1928); l'acord francoespanyol al Congrés postal de Londres de 1929; el rebuig definitiu de la proposta del Consell General el 1930 de crear uns segells andorrans addicionals,[39] i la instal·lació dels serveis postals francesos a les Valls (1931), només va quedar una darrera possibilitat, que inicialment havia estat ideada com a últim pas per a l'eliminació del poder dels coprínceps, i que era la intervenció directa davant les autoritats internacionals: la Societat de Nacions (a Ginebra), la Unió Postal Universal (a Berna) i potser davant la Cort de Justícia de L'Haia, una espècie de suborganització de la Societat de Nacions.

A la tardor del 1931, no queda al Consell General cap altra opció que recórrer a una nova idea de Weilenmann i emetre una sèrie de segells de beneficència, si vol aconseguir encara alguna cosa en el camp del correu.[40] Aquest projecte especulava amb l'obtenció d'uns ingressos fàcils a través de la venda filatèlica d'aquests segells durant pocs dies. Però el vistiplau de les administracions dels països veïns hauria pogut crear també un precedent jurídic.

El Consell General concedeix a Weilenmann dos poders.[41] El primer es refereix a l'emissió de la sèrie i li "confereix ampli poder al Sr. Weile[n]mann per a què en nom i representació del mateix Consell pugui comparèixer davant de qualsevol autoritat, ministres i governs a l'efecte de fer les gestions necessàries i podent fer ús de tots els mitjans legals per a obtenir l'execució de l'esmentada emissió de segells."[42] El segon l'autoritza a "... intervenir prop del Govern Suís (Departament Polític) al Secretariat General de la Unió Postal a Berna referent al pro-

37. Ibidem, cartró 136, Affaire Weilenmann, sous-dossier Association andorrane. Mémoire Weilenmann del 3.12.1928. S'anomenava *Cour permanente de Justice internationale* i realment se segueix trobant a La Haia.

38. Tribune de Génève, 27.11.1928, p.6: *Les pays pas connus*; Neue Züricher Zeitung, 1.11.1928, p.5: *Die Republik Andorra*.

39. APO, DPA, 1723W, cartró 136, Andorre, Timbre Postes, carta del Consell General al prefecte del 21.5.1930; carta del prefecte al Consell General del 26.9.1930; AMU, Concessions, 413056/7 del 15.9.1930). En una memòria per al Consell General Weilenmann resumeix les activitats. Ibidem, Affaire Weilenmann, Rapport confidentiel, Mémoire (sense data, però sens dubte de l'any 1931).

40. Segells de beneficència són un tipus de timbres de franqueig amb una recàrrega de fins a un 50% sobre el seu valor facial (i de franqueig), suma addicional destinada a fins benèfics. Aquest tipus de segells el varen inventar els suïssos el 1912, cofinançant així la creada aleshores fundació *Pro juventute*. Avui dia són corrents als països de parla germànica. A França i a Espanya gairebé no hi ha res semblant.

41. Estan reproduïts a les pàgines 144 i 146 del seu llibre.

42. BAR, E 2001 (C), 1000/1533, Bd. 19, 1932/34, B 14.3.1.b., Andorra. Beitritte, Weltpostkonvention, Internationale. Poder del 21 de setembre del 1931, p. 144.

tocol del Congrés Internacional de Correus a Londres, a fi de demanar l'anul·lació de dit protocol de Londres en vista que ni la Delegació d'Espanya ni la de França tenien el dret ni estaven autoritzades pel Consell General d'Andorra per a gestionar i fer proposicions en la Conferència de Londres pel que fa als Correus d'Andorra."[43] El més sorprenent és que el bisbe li torni a donar suport i li lliuri una carta de recomanació per al Govern de Madrid.[44]Un cop aconseguits els poders, Weilenmann torna a Suïssa i intenta posar en pràctica els seus plans. Es dirigeix a Giuseppe Motta,[45] amb qui ja havia tingut tractes en anys anteriors, i aquest li concedeix una entrevista durant la qual Weilenmann li presenta el seu nou projecte. Motta no perd temps i es posa immediatament en contacte amb la UPU a Berna. El dia següent ja rep la resposta.

Garbani-Nerini, el seu secretari general, li comunica "que notre Bureau ne pourrait guère, sans commettre un acte d'indélicatesse, écrire aux Administrations des postes de France et d'Espagne pour leur faire connaître que vous nous avez soumis les pleins pouvoirs qui vous ont été conférés par le Conseil Général d'Andorre en vue de pourparlers à engager avec ces Administrations au sujet de l'administration de timbres-poste pro juventute qui seraient émis par ce Conseil Général et vous recommander à leur bienveillance."[46] Es recomana a Weilenmann posar-se directament en contacte amb les administracions francesa i espanyola. És impossible saber si és per delicadesa diplomàtica o per evitar-se complicacions, probablement per una barreja dels dos motius.[47] Malgrat la resposta negativa, Weilenmann encara no llença la tovallola. Després d'un nou viatge a Barcelona i Andorra, entre Nadal i Cap d'Any, es torna a posar en contacte amb el conseller suís per demanar-li ajut i suport per al recomanat intent de presentar el seu pla a Madrid i a París. Pretén que la diplomàcia suïssa "el recolzi introduint-lo davant els corresponents governs."[48] Motta realment li proporciona l'ajut que ha sol·licitat; però li indica molt clarament que "...l'asumpte és una cosa totalment privada."[49]Les dues cartes que els ambaixadors envien a Berna després de la visita de Weilenmann a totes dues capitals, entre finals de febrer i començaments de març, són els únics documents oficials que demostren el fracàs de la missió.[50] "Que dirait-on, en effet, au Département Politique d'un Espagnol ou d'un Français qui se mêlerait d'apporter des changements aux rapports existant actuellement entre la Suisse et la Principauté de Liechtenstein?", comenta l'ambaixador de Suïssa des de París, « ... je crois qu'il y a lieu de calmer par tous le moyens l'ardeur de M. Weilenmann.» « Il parle même de saisir la Cour internationale de Justice et la Société des Nations.».

Així es van esfumar les possibilitats d'emetre segells andorrans de beneficència. A l'estiu, després de tornar a discutir la situació, la Sindicadura va optar per un altre camí per aconseguir la seva meta. Va decidir presentar a la seu de la UPU a Berna, amb l'ajut del Govern suís, una sol·licitud d'adhesió a l'organització. Després del fracàs de les negociacions amb França i Espanya, només quedava la possibilitat d'encomanar-se a l'ajuda helvètica. A més a més de l'adhesió, Weilenmann demana, en nom dels andorrans, l'anul·lació dels paràgrafs sobre Andorra incorporats arran d'un acord francoespanyol en els protocols del Congrés postal de Londres del 1929, en el qual París i Madrid es van repartir els drets sobre l'administració postal de les Valls.[51]La resposta de Motta és contundent: "La seva comunicació va obtenir la nostra plena atenció i va ser examinada a consciència. Varem haver de concloure, però, que les bases jurídiques no ens permeten cursar la seva sol·licitud a les autoritats internacionals o als governs competents."[52]

43. Ibidem, p. 146 i carta de F. Weilenmann a Giuseppe Motta del 5.11.1931.
44. Arran de la decissió del Govern espanyol d'organitzar el servei de correu per compte propi, la recomanació era obsoleta. La recomanació, però, és una prova més que deixa clar que el bisbe no sabia el que tramava el dictador i que tampoc s'havia assabentat de les veritables intencions de Weilenmann.
45. Giuseppe Motta (1871-1940) era diputat federal (conseller federal) del cantó de Ticino a l'Assemblea Nacional. Entre 1920 i 1930 presidia el Departament Polític, el que es correspon amb el Ministeri d'Afers Exteriors d'altres països. En els anys 1915, 1920, 1927 i 1932 va ser president federal, el 1926, 1931 i 1936 vicepresident de la Confederació Helvètica.
46. Ibidem, còpia de la carta de Garbani-Nerini a Weilenmann del 15.12.1931 com a annex a la carta a Motta del mateix dia.
47. Ibidem, "D'autre part, il me paraît que les pleins pouvoirs qui vous ont été remis par le Conseil général d'Andorre suffisent comme introduction auprès des Administrations française et espagnole.
48. Ibidem, "... bei den dortigen Regierungen zwecks Ei[n]führungen behilflich sein." Carta de Weilenmann a Motta del 15.1.1932.
49. Ibidem, "... die Angelegenheit eine rein private bleibt.", carta de Motta a Weilenmann del 19.1.1932.
50. Ibidem, carta de l'Ambaixada Suïssa de París a Motta del 2.3. (V.C. 2/27) i carta de l'Ambaixada de Madrid a Motta del 17.3. (E.2.32).
51. Ibidem, carta de Weilenmann a Motta del 31.10.1932.
52. Ibidem, "Ihre Mitteilung hat unsere volle Aufmerksamkeit gefunden und wurde von uns mit aller Sorgfalt geprüft. Indessen mussten wir zu dem Schlusse gelangen, dass die völkerrechtlichen Voraussetzungen nicht gegeben sind, um das von Ihnen übermittelte Gesuch an die zuständigen internationalen Instanzen, bezw. an die Regierungen weiterzuleiten." Carta de Motta a Weilenmann del 17.11.1932. I segueix: "Das völkerrechtliche Statut der Republik der Täler von Andorra ist, wie Ihnen bekannt sein wird, dasjenige eines Staates, der der Suzeränität Frankreichs und gleichzeitig der ekklesiastischen Souveränität des Bischofs von Urgel in Spanien unterstellt ist. Nach allgemeinen völkerrechtlichen Grundsätzen kann ein der Suzeränität anderer Mächte unterstellter Staat nicht ohne weiteres, d. h. ohne Mitwirkung der Suzeräne, so weittragende völkerrechtliche Akte eingehen, wie dies beispielsweise der Beitritt zu einer internationalen Konvention oder die Anfechtung bestehender Kollektivverträge darstellt." [L'estatut de les Valls és, des del punt de vista del Dret Internacional, com vostè sabrà, el d'un Estat subjecte a la sobirania de França i a la sobirania eclesiàstica del bisbe de la Seu d'Urgell. Segons els principis generals del Dret Internacional, un estat subjecte a la sobirania d'altres no pot, sense la col·laboració dels cosobirans, comprometre's a actes jurídics d'abast internacional com l'adhesió a un conveni internacional o la impugnació de convenis col·lectius existents.]

La iniciativa de Weilenmann i del Consell General ha fracassat. A principis de l'any 1933 semblava haver arribat, per fi, l'hora que havia esperat la Sindicadura. Els nous aires republicans, que van entrar a les Valls des d'Espanya després de l'abdicació d'Alfons XIII i la instauració de la República, havien incidit a Andorra i varen aixecar esperances de canvi. Van ser un catalitzador més per a les reivindicacions que molts joves, i no tan joves, andorrans dins i fora de les Valls estaven propagant des de feia temps. Semblava que Andorra s'obriria al món no només en el pla econòmic (turisme, FHASA i altres projectes), sinó també en el pla polític (sessions públiques del Consell General, dret a vot actiu als 20 anys d'edat, al vot passiu als 30 anys d'edat i sobretot el projecte d'elaboració d'una nova constitució).

Ara, per fi, després del fracàs de totes les iniciatives anteriors i després de la instal·lació de l'oficina espanyola i el *bureau* francès, el Consell General accedeix a la renovada sol·licitud de Weilenmann que sembla ser l'única esperança que li ha quedat. Li concedeix la nacionalitat andorrana, li renova i confirma els plens poders perquè negociï oficialment l'adhesió d'Andorra a la UPU, primeres passes per a la independència del país. I, en reconeixement de la seva llarga i incansable lluita, el nomena, a més, ciutadà honorari d'Andorra.[53] Weilenmann posa fil a l'agulla i torna a intentar el que anteriorment no havia assolit. Però després dels darrers fracassos, no li quedaven de moment passes concretes. S'havia d'esperar fins al pròxim congrés de la UPU, que se celebraria el 1934 al Caire. Com que la sol·licitud d'adhesió a la Secretaria General de la UPU havia fracassat, se li va encarregar tornar a sol·licitar-la personalment o acompanyat d'una delegació andorrana durant la celebració del pròxim congrés.[54] No obstant això, tots els seus esforços van quedar truncats per la intervenció dels gendarmes francesos l'agost del 1933.

Una nova etapa

Amb l'entrada dels gendarmes francesos, el panorama polític de les Valls canvia decisivament. Els andorrans aviat s'adonen que no té sentit oposar resistència a la intervenció francesa, consentida i tolerada pel bisbe. Accepten l'inevitable. Això no obstant, el Consell General destituït juga les darreres cartes. Es reuneix en presència de Weilenmann en un hotel de Barcelona i decideix protestar contra la mesura francesa davant la Societat de Nacions. Interpreta l'actuació francesa com una agressió bèl·lica i la considera una violació flagrant del pacte Kellogg.[55] Demana la retirada immediata de les forces franceses. Una altra vegada torna a recaure en Weilenmann la tasca de representar els andorrans i defensar els seus interessos davant les autoritats internacionals a Ginebra.

Weilenmann envia la protesta a Ginebra el 30 d'agost, acompanyada, a més a més, de diferents documents: còpies del veredicte del Tribunal de Corts, del 10 de juliol, en què s'ordenava la destitució del Consell General; els dictàmens de l'advocat barceloní Odón Hurtado, i un altre dels advocats Emilio Román, Ramón Valls i Josep Casals relatius al mateix veredicte.[56] La protesta arriba a la seva destinació el dia 1 de setembre, segons consta en el segell d'entrada.

Però aquesta nota no és el primer escrit que arriba a Ginebra en el context de l'acció francesa. A les 23.20 h del dia 19, s'envia des de Barcelona un telegrama de protesta en nom del Consell General al president de la Societat de Nacions.[57] El telegrama arriba el dia 21 i es presenta l'endemà amb un comentari i una nota per al secretari general. En no conèixer la identitat del remitent (Pierre Font) i en considerar que només els coprínceps tenen el dret de representar Andorra internacionalment, s'arriba a la proposta: *"The conclusion would seem to be that no official action can be taken on this telegram."*

Així que tampoc sorprèn que en el si de la Societat de Nacions no hi hagués gaire interès a remoure l'assumpte, arran de la protesta enviada per Weilenmann una setmana i mitja més tard.[58] Una nota manuscrita en el mateix encapçalament de la carta ho demostra: "M. Azcárate est d'opinion qu'on ne doit pas répondre. 5.9.1933".

És de suposar que el suís va intentar repetidament posar-se en contacte amb algun càrrec important de l'organització, ja que mig any més tard encara no havia llençat la tovallola malgrat no haver aconseguit res concret. L'arxiu de la Societat de Nacions conserva una carta seva del dia 22 d'abril, en què es dirigeix a Avenol, secretari general de l'organització, en la qual li demana ser rebut per poder

53. En el seu llibre es reprodueix el certificat corresponent.

54. APO, DPA, cartró 136, Affaire Weilenmann, Rapport confidentiel de M. Romeu sur les agissements dans les Vallées d'Andorre, carta del *Viguier adjoint* al prefecte del 16.2.1933.

55. El 27 d'agost del 1928 quinze països, entre ells França, van signar l'anomenat pacte Briand-Kellogg. Les nacions signatàries renunciaven a la guerra "com a instrument de política nacional en les relacions mútues".

56. El text el reprodueix MORELL, A.: *52 Dies d'ocupació? agost-octubre1933 a Andorra*. Appendix III, C; també reprodueix el text del dictamen d'Odón Hurtado a Appendix III, D. A AMAE, R 1316, exp. 9 del 28.7.1933 es troba una còpia del segon dictamen.

57. « Gouvernement et peuple andorrans élève a la Societé des Nations de votre honorée présidence leur plus respectueuses et énergique protestation pour la violation territoire andorran par la Gendarmerie française que effectue des arrestations. Pour le Gouvernement. Le premier conseiller d'Andorre. Pierre Font." [L'original està escrit en majúscules.] LNA, Political Section, 1933-1940, Reg. Nr. 6254, Situation in Andorra.

58. Ibidem.

presentar personalment els seus poders i interessar-se per la protesta andorrana. No en rebrà resposta.

Amb les eleccions precipitades i la retirada dels gendarmes es normalitza la situació a Andorra. La crisi només ha durat dos mesos. Amb unes eleccions celebrades dins de l'"antiga" legalitat encara vigent i la constitució d'un nou Consell General, Andorra torna a començar com si en els darrers tres anys no hagués passat res. I tot i que –com sembla– en el nou Consell els consellers favorables als coprínceps només tenien una majoria justa, hi havia poques esperances d'aconseguir un canvi polític més enllà de la reforma electoral, que s'havia quedat curta tal com els coprínceps finalment l'havien enfocat. La vella Sindicadura estava desacreditada i no havia pogut presentar-se a les eleccions. D'altra banda, hi havia la por que els francesos tornessin a intervenir en cas d'una política hostil als coprínceps.

A partir d'aquí comença una nova etapa per a Weilenmann. La qüestió postal perd importància i el protagonisme l'adquireix la lluita oberta contra els coprínceps per la independència d'Andorra. La nova situació ha posat fi a les activitats del suís alemany al servei del Consell General. Ja no té amics en posicions influents a Andorra.

Si Weilenmann no ho volia donar tot per perdut, ara havia de posar les cartes sobre la taula. I això és el que va fer. Després de les seves intervencions fracassades, funda junt amb Eduard Bonell i altres activistes l'Associació dels Andorrans Emigrats a Barcelona. Ara, després del fracàs de la idea independentista i de l'àmplia reforma electoral inicialment planejada, sí que troba a Barcelona alguna gent que recolza la idea d'una Andorra independenditzada dels coprínceps. Per tal de difondre el seu ideari, a partir de desembre del 1933 edita el periòdic *El Andorrà*.

Al principi, el suís segueix intentant introduir-se en la política andorrana amb l'ajut del seu secretari, Albert Schaub. No sabem com ho va fer, probablement va fer imprimir i distribuir alguns pasquins o fullets. El que sí que queda clar és que intentava influir en l'opinió d'alguns consellers, cònsols i altres personatges importants amb cartes que defensaven les seves idees i cridaven a recolzar-les. Però els coprínceps intervenen amb certa rapidesa i contundència, així a finals de febrer del 1934, Schaub és detingut en un hotel d'Escaldes mentre preparava l'arribada de Weilenmann a Andorra. Se l'acusa davat el Tribunal de Corts i l'1 de març es publica la sentència, segons la qual s'ha decidit "l'expulsió indefinida del territori andorrà d'Albert Guillaume Schaub" per la seva "... intervenció ... en els assumptes polítics d'aquestes Valls ...".

Després de l'expulsió del seu secretari, l'activitat de Weilenmann a Andorra és cada cop més reduïda, ja que, com sabem, en depenia per fer-se entendre. Ja no s'atreveix a trepitjar terra andorrana. En el primer aniversari de la "declaració d'independència", a l'Assemblea Magna del 29 de juliol del 1933, fa imprimir i distribuir una espècie d'exemplar extra de *El Andorrà* intitulat *29 de Juliol,* en el qual commemora els esdeveniments de l'any anterior, en lamenta el desenvolupament posterior i condemna la postura i l'actuació dels coprínceps.

El seu periódic no es va publicar de forma regular, però la mitjana era d'una edició cada dos mesos. Comprenia entre quatre i vuit pàgines i es venia també en un o dos quioscs de la Seu d'Urgell. El primer número es va publicar el desembre del 1933, el darrer, el número 18, el juliol de 1936. Sembla que Weilenmann no va escriure ni un sol article al seu periòdic, només dos o tres articles podien estar inspirats més o menys directament per ell. Es limita, per tant, a finançar la publicació.

En els articles es denuncia fins al començament de la Guerra Civil Espanyola una i altra vegada l'injust veredicte del Tribunal de Corts, del 10 de juny del 1933, en què s'ordenava destituir l'antic Consell General, el cas omís que havien fet els coprínceps a la voluntat popular a favor de la independència d'Andorra, expressada a l'Assemblea Magna del 29 de juliol, la intervenció francesa, els abusos dels coprínceps i els intents de manipular la política andorrana. Es lamentava que "Tres anys de la lluita d'Andorra contra els seus senyors feudals"[59] no havien donat encara cap resultat palpable.

És molt difícil determinar quina influència real tenia el periòdic a Andorra. El que sí queda clar és que els articles publicats i els intents reiterats de distribució a les Valls molestaven bastant a tots dos coprínceps. Les protestes del bisbe davant José Tarongí, el delegat de la República espanyola davant el bisbe, produeixen cert efecte. Tarongí actua i realment aconsegueix que la censura s'ocupi regularment de la revisió i control dels articles del periòdic, com es pot apreciar en els corresponents avisos a la redacció i els espais i columnes buits de les edicions dels darrers dos anys. Fins i tot es va arribar a suggerir a l'administració postal de no lliurar els enviaments d'aquest periòdic.[60] El prefecte de Perpinyà, per contrarestar una mica la propaganda antifrancesa de *El Andorrà,* va recomanar subvencionar

59. Títol d'una sèrie d'articles (o d'un article continuat durant mesos) a *El Andorrà* entre el número 12 i el número 17.

60. ADN, Ambassade de Barcelone, B et C, núm. 42 et 51, sous-dossier Andorrans à Barcelone, carta del prefecte al ministre d'Afers Exteriors del 25.2.1936.

el periòdic *Poble Andorrà*, publicat pel Casal Andorrà, una altra associació dels emigrants, políticament més moderada, que no aspirava a la independència del país.[61] I l'ambaixador francès a Madrid[62] rep ordres des de París de protestar contra el periòdic i l'actuació del petit, però molt actiu grup de Weilenmann.

El darrer número de *El Andorrà*, el 18, anuncia el final de les activitats del suís a Barcelona. Davant la impossibilitat d'actuar a Andorra, a causa de l'aïllament de les Valls durant la Guerra Civil, finalment es retira d'Andorra i Barcelona i es torna a dedicar a la seva granja avícola de Suïssa.

A tall de memòria o testament, el 1939 publica a Zurich el ja esmentat llibre amb què pretén desemmascarar els coprínceps i altres actors interessats en l'escenari andorrà, i explicar la seva veritat sobre Andorra. A partir dels anys 40 ja no tenim notícies de Weilenmann. La seva esposa va morir abans que ell. Els documents sobre Andorra que tenia s'han perdut per sempre. Pocs anys després de la seva mort, els intents per part d'uns filatèlics de trobar-los i salvar-los van ser inútils.

Weilenmann i Borís Skossyreff

Friedrich Weilenmann també coneixia un altre "il·lustre" personatge de la història moderna andorrana, Borís Skossyreff, el pretendent al (mai existent) tron d'Andorra. No hi va haver mai cap trobada personal entre els dos, i sembla que només havia vist el rus en dues ocasions, entretingut en intenses converses amb Michel Roig, l'encarregat de l'oficina de correus francesa, i amb el *Maréchal des Logis-Chef,* Larrieu, que era l'instructor de la policia andorrana entre 1931 i 1933.[63] Però Weilenmann sabia, o creia saber, qui era realment Skossyreff i per què havia vingut a Andorra.[64] En el seu llibre sobre Andorra, li dedica un capítol sencer amb el títol "El fals príncep d'Andorra".[65] Creu haver descobert el seu paper d'agent francès, encarregat de desacreditar definitivament la política contra els coprínceps dels anys 1931-1933, i sobretot a ell personalment.[66]

A principis del 1934, un cop instal·lat, junt amb la seva amant, Florence Marmon, a l'Hotel Parrilla d'Escaldes, comença les seves activitats. El primer pas per aconseguir el seu objectiu era la carta que un tal *prince* Guy John di Parillo envia a Andorra i que és presentada el febrer del 1934 davant el Consell General.[67]

L'autor ofereix, en nom del seu suposat cosí, canvis polítics i econòmics importants a les Valls a canvi de la corona d'Andorra i la instal·lació de la seva família com a família dinàstica. La corona es faria càrrec de totes les despeses administratives, pagaria 400.000 pessetes al bisbe, la quantitat aproximada que els andorrans haurien de pagar en concepte de *quistia* en els pròxims mil anys, perquè el bisbe considerés satisfets els seus drets. Asseguraria l'entrada del país a la Societat de Nacions, establiria relacions diplomàtiques amb els Estats Units d'Amèrica, Itàlia, Gran Bretanya i Alemanya, fomentaria el turisme, reorganitzaria el sistema escolar i garantiria una solució satisfactòria pel que fa a les diferents concessions atorgades o per atorgar pel Consell General.

La carta mai no es va fer pública. Només corrien rumors sobre el seu autor i el seu contingut exacte, fet que atiava moltes especulacions, i no sols a la premsa espanyola, sobre la veritable autoria de l'oferta presentada.[68] Aquesta carta era realment el preludi, ideat i concertat pels mateixos francesos, de l'actuació de Skossyreff.

El 7 de febrer comença l'actuació del rus. Dirigeix una carta oberta al duc de Guisa, el pretendent al tron de França, que resideix a l'exili a prop de Brussel·les.[69] De forma retòricament molt astuta, Skossyreff suggereix que ell mateix sigui l'autor de l'oferta de 800.000 pessetes anuals (!) feta al Consell General, i així deixa hàbilment a l'aire el seu paper en aquest assumpte i en altres que també

61. Ibidem.

62. Ibidem, carta del ministre d'Afers Exteriors al seu ambaixador a Madrid del 14.4.1936.

63. *El Andorrà*, núm. 15, gener 1936, p. 3-4, Un afer tèrbol. Borís Skossyreff era un agent francès?

64. Els esdeveniments enfocats des d'una perspectiva diferent es troben a Gerhard Lang-Valchs:" Florence Marmon – la dona al costat de Borís Skossyreff". *Papers de recerca històrica* 6, p. 160-164.

65. WEILENMANN, F.: *Die Wahrheit*, p. 181-201.

66. Segueixo en aquest capítol l'argumentació de Weilenmann sense entrar en la difícil tasca d'aclarir el veritable rerefons de les actuacions de Skossyreff i de determinar fins a quin punt tenia raó el suís. Em limito a uns quants comentaris que pretenen aclarir el context.

67. WEILENMANN, F.: *Die Wahrheit*, p. 182-183 (en la correcta traducció a l'alemany). L'original es troba a l'AMU, Vicissituds polítiques i d'ordre públic 5171245. La carta, escrita en francès, excepte l'encapçalament "Gentlemen", no va dirigida, com diu Weilenmann en l'encapçalament de la seva traducció, a F. Font Areny. L'autor es dirigeix al "Council of Andorra". La carta porta la data del 5-10-1933.

68. Arran d'un article en el periòdic, Miquel Mateu es veu obligat a desmentir en una carta que ell hagués estat l'autor de l'oferta. En la premsa americana, on sorprenentment també es parla de l'assumpte, s'especula sobre un magnat americà, Samuel Insull [http//en.wikipedia.org/wiki/Samuel_Insull; 18.1.2011], com a autor de l'oferta. Curiosament també una estrelleta de teatre o cabaret hongaresa, Emmy Verebes, durant una gira per l'estranger ofereix un ajut similar a la del "príncep italo-americà" [The Strait Times, 14.8.1933].

69. No queda clar en quin periòdic es va publicar la carta, devia ser en un de francès ja que estava redactada en aquest idioma. Segons Weilenmann es va publicar el dia 7 de febrer. També l'esmenta Meritxell Mateu i Pi en les pàgines 45 ss. de la seva *Mémoire de Maîtrise: Les années 1930 en Andorre,* Montpeller 1989.

esmenta.[70] Conclou que la corona d'Andorra només correspon al duc de Guisa i que el seu propi paper és el d'un mediador o substitut (temporal) del duc. Amb la mateixa habilitat suggereix que ell ha demanat i ha obtingut el consentiment del duc en la seva actuació: el duc de Guisa està disposat a acceptar la corona i/o el poder a Andorra, que Skossyreff assumiria provisionalment en el seu nom.[71] El 12 de juny llança, des de Saint-Cannat,[72] un pamflet contra el president de la República francesa. El text, presumptament, havia acompanyat la seva sol·licitud, abans esmentada, al Consell General del 17 de maig, fet que li havia costat l'expulsió de les Valls.[73] Allà demostra de forma genealògicament correcta el dret del duc de Guisa a la sobirania sobre Andorra, cosa que amb sorpresa ha d'admetre també Weilenmann, que s'havia ocupat àmpliament en els primers capítols del seu llibre d'aquesta part de la història andorrana i havia arribat a la mateixa conclusió.[74] Segons el pamflet, el duc havia demanat davant un tribunal parisenc que se li reconeguessin els drets esmentats, atès que els andorrans li donaven suport.

Des de la Seu d'Urgell, Skossyreff segueix amb el seu pla d'implicar tots els que estaven a favor que Andorra s'independitzés dels coprínceps, per després comprometre'ls en benefici dels francesos. Així que, per camuflar les seves veritables intencions, llança el 24 de juny un pamflet contra el veguer Samalens i l'exministre francès, Albert Sarrault.

El 9 de juliol envia una carta a Weilenmann per a animar-lo i invitar-lo a participar en el que té preparat.[75] S'il vous est possible de venir à la Seo, télégraphiez moi pour vous réserver une chambre. Si par contre, il ne vous convient pas de vous déplacer, je vous verrais dans 20 jours à Madrid.

Frappons tant que le fer est chaud – en ce moment le torchon BRULE, puisque je poursuis en correctionelle de Lérida Dr. Sansa, Vicaire Général « pour injure y difamación » contenu dans l'article, communiqué par suppot de Samalens au « Courrier de Lérida » où il est dit que j'aurais du être expulsé d'Andorre tout à cause des actes immoraux commis par moi.

Ça brule ! Cordialement à vous, Skossyreff. »

El contingut el descobreix com a *agent provocateur*. Dos dies més tard llança el seu famós *Manifest*: declara la guerra al bisbe, s'autoproclama Borís I, príncep de les Valls d'Andorra, destitueix el Consell General, instaura un govern provisional sota la presidència de Pere Torres Ribas, que celebrarà eleccions abans de l'1 d'agost.

Al dia següent arriba a Weilenmann una altra carta. La signa (i escriu?) Florence Marmon, l'amant de Skossyreff.[76] L'invita, en nom de Borís, a participar en el seu cop d'estat. "Em va demanar que li pregués venir el més aviat possible per ayudar-lo a proporcionar a aquest petit país un govern digne."[77] La detenció del pretendent a la Seu d'Urgell, el 21 de juliol, posa fi provisionalment a aquesta comèdia, que acaba amb el seu empresonament a la Modelo de Madrid i el judici el setembre, en què serà condemnat a un any de presó. El fet que alliberessin Skossyreff després d'haver estat només un mes a la presó i l'expulsessin cap a Portugal és un indici més que prova que va actuar com a agent francès.

Weilenmann, un agent alemany?

Després de veure el que Weilenmann va fer a Andorra i Barcelona, queda la pregunta si realment era un agent d'alguna potència estrangera, tal com alguns autors sostenen. Hi ha dues fonts per a aquesta

70. En dir que va ser nomenat ciutadà honorari d'Andorra el 20 de desembre del 1933, un complet disbarat, es marca una fanfarronada com una catedral. No obstant això, és certa una altra afirmació amb la qual vol recordar alguna de les seves actuacions anteriors. Esmenta una sol·licitud seva de gener del 1932 en la qual s'oferia a gestionar l'ingrés d'Andorra a la Societat de Nacions. Aquesta sol·licitud, encara que se li va denegar, realment la va presentar. La cita ell mateix en una altra sol·licitud seva del 20 de març del 1934, quan torna a oferir al Consell el mateix i suggereix, a més, que les Valls s'emancipin d'una vegada dels coprínceps. "Vista la present, L'Ilstre. Consell Decreta. Que cuant les Valls de Andorra creguin oportú y convenient cambiar de regimen de Gobern aquestes allavors farán lo que tinguian per convenient" és la resposta oficial. LNA, Political Section, 1933-1940, Reg. Nr. 6254, Situation in Andorra, sol·licitud de Skossyreff al Consell General del 20 de març i la denegació manuscrita a sota amb data del mateix dia.

71. Una maniobra molt astuta per no agafar-se els dits en cas que fracassi i sigui acusat d'usurpació de poders. Weilenmann no esmenta l'acció de Skossyreff del 20 de març ni la repetició a mitjan maig que li valdria l'expulsió d'Andorra. Skossyreff es va instal·lar a l'Hotel Mundial de la Seu d'Urgell.

72. Skossyreff residia a Saint-Cannat, un petit poble al costat d'Aix-en-Provence, Departement Bouches du Rhône, amb la seva muller Marie-Louise Parat. S'havien casat el 1931.

73. És molt lògic que ja ho presentés al maig. Tampoc és d'estranyar que s'hagi perdut el document, ja que la sol·licitud del 17 de maig es troba als arxius de la Societat de Nacions, a Ginebra.

74. L'únic punt discutible és la interpretació dels drets de Napoleó Bonaparte arran del decret del 27 de març del 1806. Acceptada la idea de la nul·litat legal d'aquest decret, són totalment lógiques les conclusions.

75. WEILENMANN, F.: Die Wahrheit, p. 195/196, « Cher Messieur, A peine arrivé ici (er ist im Hotel Mundial in Seo de Urgel [està a l'Hotel Mundial de la Seu d'Urgell]) je m'empresse de vous faire connaître un article, paru dans «L'Alt Urgel» du Député Canturri. J'ai beaucoup à dire, mais je crois qu'il vaut mieux de le faire de vive voix.

76. Ibidem, p. 191. Weilenmann segons sembla no la coneix i llegeix la signatura com Warmon.

77. Ibidem. "Er beauftragte mich, Sie zu ersuchen, so schnell als mögich zu kommen, um ihm zu helfen, dem kleinen Land eine würdige Regierung zu verleihen."

afirmació. Una és el ja esmentat article del periòdic *El Diluvio,* del 1928; una altra, el dossier dels serveis secrets francesos recollit a Suïssa al cap d'un any, i finalment queda un informe del cònsol francès a Zurich del 16.4.1936.[78] Però, enfoquem primer el problema des d'una perspectiva una mica més àmplia. Qui podia tenir interès a recollir informacions de caràcter militar, policial, polític o econòmic sobre Andorra?

Fins als anys 20 i principis dels 30 del segle passat, l'economia andorrana es basava gairebé exclusivament en l'agricultura i la ramaderia. Per falta d'infraestructures modernes, les apartades i quasi inaccessibles Valls representaven dins de la seva petitesa una nímia potència econòmica. Sense una força militar pròpia i sense interessos expansionistes, tampoc no hi havia necessitat ni possibilitat de buscar ni de trobar informació militar pròpiament dita. I és quasi ridícul pensar que la minúscula força policial fos objecte d'espionatge.

Així doncs, les nacions veïnes no recollien informació sobre Andorra? Sí. Encara que del mateix país no sortia cap perill d'agressió, sí que es podia pensar en la utilització d'Andorra en un possible enfrontament entre Espanya i França. Els militars espanyols pensaven, efectivament, en aquesta possibilitat. Des de la invasió napoleònica de la Península Ibèrica, Espanya era conscient d'aquesta opció i de la superioritat militar del seu veí.[79] Crec, però, que es pot descartar una activitat dels serveis secrets espanyols tant dins Andorra com en el seu entorn durant aquesta època. Sembla que el govern de la República tenia els serveis ocupats en la vigilància dels seus propis militars sospitosos de planejar un cop d'estat.[80] Sembla que tampoc no van existir plans militars francesos per utilitzar el territori andorrà com a porta d'entrada cap a Espanya.[81] El tinent coronel Baulard va haver d'informar-se d'incògnit de la situació a Andorra i va dir que no tenia cap informació militar prèvia de què hagués pogut disposar per preparar les operacions.

La *Viguerie d'Andorre* sí que tenia dossiers sobre algunes persones, sobretot estrangeres, que vivien a les Valls o les visitaven amb freqüència.[82] Fins a mitjan anys 20 aquests dossiers contenien quasi exclusivament sol·licituds i correspondència oficial de les corresponents persones amb l'autoritat. Es tracta d'assumptes de passaports o de nacionalitat, en ocasions de casos judicials o policials. Weilenmann és, per cert, un dels primers sobre qui es recopila més informació: es documenta àmpliament la seva actuació dins i fora del territori andorrà.

I no hi havia altres països que poguessin estar interessats en Andorra? En quins podríem pensar? Anglaterra, Alemanya, Itàlia i els Estats Units d'Amèrica podrien ser-ne candidats. El *Foreign Office* s'ocuparà per primera vegada i de forma passatgera d'Andorra arran de la intervenció francesa del 1933.[83] Fins a la Segona Guerra Mundial, quan Andorra adquireix certa importància per ser un dels passos de sortida dels pilots americans abatuts en territori enemic, les Valls no havien preocupat gens els americans. Amb Anglaterra passa una cosa similar. En dos o tres lligalls dels *National Archives* a Kew es troben fotos d'Andorra, un parell de cartes i el resum d'unes impressions d'un viatge privat d'un militar per Andorra els anys 1925-1926. Itàlia, com ens demostra Arnau Gonzàlez, arriba a interessar-se per Andorra a principis dels anys 30, un interès també passatger que segons sembla va despertar Andreu Massó.[84] Potser, fins i tot, aquest interès hagi anat una mica més lluny del que diu Gonzàlez, si més no en un principi. La Vegueria francesa sospita d'un noble italià, acompanyat per un oficial de la reserva. A tots dos els tenen vigilats durant la seva visita a Andorra.[85]

Queda Alemanya, i per sorprenent que sembli, els alemanys sí que tenien material sobre Andorra. Els lligalls corresponents a l'arxiu de Berlín, però, ja no contenen cap documentació, les carpetes estan buides. Encara que en teoria existeixen còpies microfilmades d'aquest

78. ADN, Ambassade de Barcelone, B et C, nº 42 et 51, sous-dossier Andorrans à Barcelone, còpia d'una carta i un dossier de l'Ambaixada Francesa a Berna, que es basa en un informe del cònsol (francès) de Zurich al Ministeri d'Afers Exteriors de París del 16.4.1936.

79. El coronel Bonifacio Ulrich havia estat a les Valls (entre 1841 i 1848) com a *Comisionado del Gobierno Español* en una "missió de reconeixement" per recollir allà qualsevol informació militar aprofitable per a un suposat cas de guerra amb França, al·legant la lluita contra el contraban. Les pors espanyoles d'una invasió francesa es reflecteixen també en els estudis i les construccions militars en el context de la planificació de l'estació de ferrocarril transpirinenc de Canfranc i també en la valoració estratègica d'Andorra en cas de guerra que es planteja en els estudis previs del Ministeri de Guerra abans de la construcció de la carretera des de la Seu d'Urgell fins a la frontera andorrana. La via espanyola, més ampla que l'europea, també és fruit d'aquesta por.

80. ROS AGUADO, MANUEL: *La guerra secreta de Franco (1939-1945)*, Barcelona 2002. Un treball "base" en aquest sentit el va fer José Tarongí recollint informació bàsica per a Afers Exteriors sobre estructures polítiques, infraestructura, etc. a les Valls. (AMU, Relacions amb Espanya, 1 (3), Delegat de l'Estat espanyol ... (612332-612348). Durant la Guerra Civil cap dels dos bàndols disposa d'agents a les Valls. Els pocs informes del SIM o del SIFNE sobre Andorra semblen, a part de la ridícula informació real que contenen, més una lletania ideològica que un informe sobre la situació allà. El "succesor" de Tarongí, José María Imbert, intenta reclutar, sense èxit, agents a Andorra.

81. Sí que existien plans per a una invasió de Catalunya –possiblement també a través de la frontera de Bourg-Madame/Puigcerdà–, pensats per garantir l'abastiment i la logística de l'exèrcit francès al Marroc en cas de guerra.

82. APO, DPA, 1723W, cartró 202/203 (Surveillance des étrangers).

83. Vegi's l'article ja esmentat GLV: "Florence Marmon- La dona al costat de Borís Skossyreff".

84. GONZÀLEZ, A.: *La cruïlla*, p. 195-204.

85. APO, DPA, 1723W, cartró 188, Rapport de M. Tocabens, Lieutenant de Gendarmerie à Prades au sujet de la présence en Andorre du Prince Della Torre Tasso Alessandro.

material perdut als arxius anglesos, sembla que ja no ens podrem assabentar de quin tipus de material es tractava perquè els microfilms estan –segons diuen els arxivers anglesos– tan deteriorats que ja no se'n permet la manipulació. El material era de 1870 en endavant. Tampoc no queda material dels anys 1920 fins al 1940, ni a Berlín ni a l'arxiu militar de Freiburg.

Però cal parar compte una mica més en l'assumpte, perquè a partir de la segona dècada del segle passat van començar a interessar-se per Espanya i sobretot per Catalunya. És on estaven treballant amb especial dedicació i és on pràcticament es va "fundar"durant la Primera Guerra Mundial el que es podria anomenar la sucursal del servei secret alemany a Espanya. El 1917 es va traslladar a Madrid.[86] Catalunya era al principi el terreny preferit de l'actuació dels serveis secrets alemanys a Espanya. Era, a part del País Basc, el centre industrial d'Espanya on l'activitat sindicalista era més gran i més virulenta. A principis dels anys 20, abans de la dictadura de Primo de Rivera, els enfrontaments entre anarcosindicalistes i empresaris havien produït centenars de morts. Hi intervenien també, amb la tàcita vènia de certs militars o càrrecs policials espanyols, agents alemanys, que, entre altres activitats, finançaven alguns d'aquests pistolers. Les activitats del famós "cònsol König", que també trobem en el rerefons de la novel·la d'Eduardo Mendoza, *La verdad sobre el caso Savolta*, donen compte de la situació d'aleshores.[87] La marina alemanya mantenia els seus propis agents a Espanya. Eren moltes vegades els cònsols honoraris, la majoria dels quals solien residir en ciutats portuàries, i informaven sobre l'entrada i sortida de vaixells en els corresponents ports, de la càrrega i destinació.[88]

Els alemanys no disposaven d'un agent fix a les Valls. En els dies de la "Revolució Andorrana", entre abril i setembre de 1933, es va sentir en una ocasió un (presumpte) agent alemany que estava de visita a la capital.[89] En l'informe al Ministeri d'Afers Exteriors, *Origines de la crise andorrane*, comenta el nou veguer Samalens que "... plusieurs agents [allemands] ont circulé ces temps derniers dans les Vallées".[90] Segons els informes de Baulard, hi havia uns agents alemanys a la Seu d'Urgell, però el llavors tinent coronel no sabia què perseguien. Quasi amb tota seguretat es tractava d'agents que tenien com a objectiu preparar actuacions en el marc dels conflictes laborals de FHASA. Igual que els activistes de la FAI, de les activitats dels quals es tenen força notícies, vindrien de Barcelona, on s'havia reclutat la majoria d'obrers empleats en les diferents obres de la central elèctrica en construcció, seguint l'esmentada "tradició" alemanya d'immiscir-se en les lluites obreres catalanes. Més tard, però, no se'n tornaria a sentir parlar.

L'interès alemany per Andorra es va despertar amb l'arribada al poder d'Adolf Hitler el gener del 1933. Era un interès indirecte, ja que els serveis secrets germànics no volien espiar –ja hem vist que no hi havia què espiar–, sinó que volien fomentar les tendències independentistes a Andorra, que a la primavera del 1933 van estar a punt de triomfar si no hagués estat per la intervenció de la gendarmeria francesa. La seva fita era desestabilitzar Andorra i –en el millor dels casos– no solament crear problemes als francesos, sinó aconseguir que Andorra s'independitzés.

O sigui, que no és tan improbable com sembla a primera vista que Weilenmann servís d'agent als alemanys. Al meu parer, el que es pot descartar és que aquesta presumpta col·laboració es donés des del principi dels seus contactes amb Andorra.

En què es basaven, doncs, les informacions dels serveis secrets francesos que deien que a Weilenmann li havia estat retret ser un agent alemany, però que no s'havien presentat proves fefaents? L'agost del 1915 Friedrich Weilenmann havia estat detingut i acusat, en efecte, d'espionatge. Però aquesta detenció i el consegüent empresonament es van produir a Colònia, o sigui a Alemanya. El gener del 1915 Weilenmann havia viatjat a Colònia per negocis. Per un costat, duia diners per comprar a viudes de guerra necessitades de diners les col·leccions de segells dels seus difunts marits, sobretot col·leccions de segells de les colònies alemanyes en part ja no existents en aquest punt de la contesa. Per altra banda, intentava fer alguns negocis de compensació. Intentava comprar àcid acetilsalicílic a Alemanya per portar-lo a Suïssa i importar, a canvi, a Alemanya

86. HOFER, A. H.: Deutschtum in Spanien. Barcelona 1918. Der Deutsche Nachrichtendienst für Spanien in Barcelona. Geschichte seiner Gründung und seiner Entwicklung bis zur Übergabe an die Kaiserlich Deutsche Botschaft in Madrid. August 1914 bis zum 31. Dezember 1917. Jens Albes: Worte wie Waffen: Die deutsche Propaganda in Spanien während des Ersten Weltkrieges (Schriften der Bibliothek für Zeitgeschichte) publicat també en castellà amb el títol *La propaganda cinematográfica de los alemanes en España durante la Primera Guerra Mundial.*

87. Vegi's també: RUIZ TOSAUS, E.: *El caso Savolta entre realidad y ficción*. [http://www.ucm.es/info/especulo/numero18/savolta2.html; 19.1.2011, 8.12].

88. HÖHNE, H.: Canaris. Patriot im Zwielicht. München 1976. Aquestes informacions, o fragments, es podien treure directament dels periòdics locals.

89. APO, DPA, 1723W, cartró 148, Affaires politiques 1C1 – à 307, Août 1933, Rapport de M. Samalens, *Origines de la crise andorrane*, p. 11.

90. Ibidem, p. 5.

llana i cautxú.[91] Sembla que algun filatèlic professional de Colònia, que temia pel seu negoci, el va denunciar al·legant que la compra de segells no era altra cosa que una tapadora per a les seves activitats d'espionatge contra Alemanya. El dia 5 d'agost Weilenmann va ser detingut, sense que la detenció fos comunicada a la seva família.[92] La investigació policial de l'assumpte no va trobar cap evidència, així que el Tribunal de Guerra Extraordinari de Colònia el va absoldre per falta de proves. El 21 de novembre va sortir de la presó i va haver de deixar Alemanya.[93] Crec que aquests documents proven clarament que l'informe dels serveis secrets francesos estaven equivocats o, més aviat, havien causat confusió. No s'havien adonat que tot això havia passat a Alemanya i no a Suïssa. O sigui que ningú no li havia retret mai a Weilenmann haver estat un agent dels alemanys.

Tenim, després, l'article d'*El Diluvio* que tant preocupava el veguer francès. És l'únic periòdic que en una sola ocasió va publicar alguna cosa sobre les suposades activitats de Weilenman com a agent alemany. A part d'unes extenses explicacions (no en tots els punts consistents) de les presumptes intencions de l'espionatge alemany a Andorra, diu que Weilenmann freqüentava el local on es reunien els espies alemanys a la capital catalana. Pot ser el punt de partida d'unes sospites, però no hi ha res més. Investigacions fetes pel Consolat General de França a Barcelona no van donar cap resultat.

I, finalment, queda el ja citat informe de l'Ambaixada Francesa de Berna, d'abril del 1936. Es basava, com diu el text, en informació confidencial d'algú que volia guardar l'anonimat.[94] Com que cap dels informes de la policia suïssa suggereix o constata cap activitat o cap contacte de Weilenmann amb l'extrema dreta, es pot qüestionar la seriositat de l'acusació. Però sigui com sigui, aquesta informació no influeix de cap manera en la qüestió de si Weilenmann era un agent alemany o no.

A la convicció d'alguns autors que Weilenmann era nazi, possiblement hi hagi contribuït una mal entesa o mal interpretada informació, a la qual es pot accedir per Internet.[95] El 1947 es va celebrar a Lucerna (Suïssa) un judici contra un grup de neonazis, entre els quals figurava un tal Friedrich Weilenmann.

El nostre Weilenmann comparteix nom i cognom amb aquell, però no comparteixen data de naixement ni, per tant, identitat. El neonazi Friedrich Weilenmann va néixer el 5.11.1917 i no té cap parentiu amb el seu homònim.

Crida l'atenció poderosament el fet que ni la policia ni els serveis secrets aportessin, després d'aquesta greu acusació, –i a primera vista bastant fonamentada– cap indici més sobre una activitat subversiva de Weilenmann. A través del veguer, del *battle* i més tard del *viguier adjoint,* el prefecte estava al cas dels seus moviments i activitats, però mai no hi va haver ni el més mínim indici d'un suposat treball clandestí. Tot i així, al Ministeri d'Afers Exteriors francès no preocupava gens que el suís pogués ser un agent alemany, ja que no s'havia presentat cap prova.[96] I el dossier Weilenmann és el més extens entre tots els de la vegueria, a excepció del de Borís Skossyreff.

ADN = Archives Diplomatiques de Nantes (Nantes, F)
AMAE = Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores (Madrid, E)
AMU = Arxiu de la Mitra d'Urgell (la Seu d'Urgell, E)
ANA = Arxiu Nacional d'Andorra (Andorra la Vella, AND)
LDA = Llibre d'Actes
LDD = Llibre dels Decrets
APO = Archives des Pyrénées Orientales (Perpignan, F)
DPA = Délégation permanente pour Andorre
BAR = Schweizerisches Bundesarchiv (Bern, CH)
LNA = United Nations Office of Geneva, League of Nations Archives (Genève, CH)
SHD = Service Historique de la Défense, Château de Vincennes (Paris, F)

91. BAR, B. 34.1.A.2.46, 1918/1920, Weilenmann, Fritz, Verhaftung in Deutschland; carta de Weilenmann al MAE a Berna del 22.12.1915 des de Zürich en la qual intenta infructuosament aconseguir una indemnització pel seu empresonament injustificat i les pèrdues econòmiques causades.

92. El seu germà va intervenir davant la falta de notícies d'ell al Ministeri d'Exteriors de Berna i va intentar trobar-lo a través d'un bufet d'advocats de Zurich. Ibidem, carta del Tribunal de Guerra Extraordinari de Colònia als advocats Enderli i Pfenniger de Zurich de l'1 de setembre del 1915 i carta del MAE de Berna al germà de Weilenmann del 16 de setembre.

93. Ibidem i carta de l'Ambaixada de Suïssa a Berlín al MAE a Berna del 22.1.1919.

94. ADN, Ambassade de Barcelone, B et C, nº 42 et 51, sous-dossier Andorrans à Barcelone, còpia d'una carta i un dossier de l'Ambaixada Francesa a Berna que es basa en un informe del cònsol (francès) de Zurich al Ministeri d'Afers Exteriors de París del 16.4.1936. "Weilenmann se comporte national socialiste et prête son appui au Front National dont le 'Gauführer' a eu une entrevue avec lui."

95. La recerca a l'arxiu de la Universitat Tècnica de Zürich [http://onlinearchives.ethz.ch/xylix/] ens dóna una referència sobre *Weilenmann* que ens porta al *IB Juna-Archiv/388*. Schweizerische Bundesanwaltschaft, No C.2.516. Dr. L/H, "Anklageschrift", Bern 15. Januar 1947.

96. Una nota (secreta) dels serveis d'intel·ligència francesos del 22-3-1935 sobre "... une reprise de l'agitation dans Andorre" en la qual es fa referència al darrer número de l'*Andorrà* conclou: "Toutefois, en dehors d'Andorre l'activité de Weile[n]mann n'a jamais pu être constatée." Service Historique de la Défense. Paris. Château de Vincennes. (SHD). Fond Moscou. 7N2 2173.

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 145-150 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.63 ISBN: 978-99920-61-16-9

ARTICLE

Homenatge a Carles Obiols i Taberner.

Jutge delegat d'Apel·lacions i magistrat del Tribunal Superior de la Mitra (Osor 1902 – Barcelona 1985)

Pere Figuereda i Cairol
Advocat i investigador pfiguereda@lloret.cat

Resum

Homenatge a Carles Obiols i Taberner. Jutge delegat d'Apel·lacions i magistrat del Tribunal Superior de la Mitra (Osor 1902 – Barcelona 1985).

Breu aproximació a l'estada a l'aparell judicial andorrà: jutge delegat d'apel·lacions i, posteriorment, president del Tribunal Superior de la Mitra. S'esmenten els estudis jurisprudencials de l'autor.

Resumen

Homenaje a Carles Obiols i Taberner. Juez delegado de Apelaciones y magistrado del Tribunal Superior de la Mitra (Osor 1902 – Barcelona 1985.).

Breve aproximación al currículum en el sistema judicial andorrano: Juez delegado de Apelaciones y, posteriormente, presidente del Tribunal Superior de la Mitra. Se mencionan los estudios jurisprudenciales del autor.

Résumé

Hommage à Carles Obiols i Taberner. Juge d'appel délégué et Magistrat du Tribunal Supérieur de la Mitre (Osor 1902- Barcelone 1985).

Brève approche à la période d'activité dans l'appareil judiciaire andorran: en tant que Juge Délégué d'Appel et, à posteriori Président du Tribunal Supérieur de la Mitre. On fait mention des études jurisprudentielles de l'auteur.

Abstract

Homage to Carles Obiols i Taberner, delegate Judge of Appeals and Magistrate of the Tribunal Superior de la Mitra (Osor 1902 – Barcelona 1985).

Short description of his participation in the Andorran judiciary system, as Judge of Appeals and afterwards President of the Tribunal Superior de la Mitra. His studies of jurisprudence are also mentioned.

Manual Digest. Màxima 14:
"A la Justicia se deu tenir sempre gran amor y veneració; Procurar que esta gloriosament regnie en las Valls; pues sempre es lo fonament desa conservació".

"Un home just", així el definí l'antic notari episcopal Rossend Jordana i Besolí,[1] una de les descripcions més breus però que més bé defineixen l'eminent jurista osorenc i romanista Carles Obiols i Taberner, juntament amb la que li dedicà un altre insigne jurista, Josep Joan Pintó i Ruiz, quan era president de la prestigiosa Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, que en digué:[2] "Jurista exquisit, d'humanitat noble, lleial i excelsament humil... és l'expressió... d'una intel·ligència moguda per un entranyable amor".

Era el segon de la casa pairal d'Osor i en sortí per dedicar-se a l'estudi. Segons el seu mestre era dels que tenia aptituds. Amb el cavall del masover arribava fins Anglès i allà prenia el tren d'Olot fins a Girona, on estava intern a l'antic edifici dels Maristes en ple barri antic, recordat en l'obra autobiogràfica de Josep Pla, *Girona, un llibre de records*, que en diu: "Aclucant els ulls i afegint-hi una mica d'imaginació, veig la cara que feia a quinze anys, al col·legi –el cap gros amb els cabells tallats amb el número dos, els ulls petits, en forma d'ametlla, els pòmuls amples, una mica sortits, la pell de la cara lluent, amb els dos o tres granets del temps i els quatre pèls més forts entre el borrissol de l'adolescència. (...) La societat que formava el col·legi era curiosa. A més a més de nosaltres, els interns, hi havia els alumnes externs, que pujaven al col·legi dues vegades el dia, car l'establiment no tenia pas la mitja pensió establerta. Els interns érem una cinquantena; els externs oscil·laven entre els cent cinquanta i dos-cents".

1. POU D'AVILÉS, J. M. *Discurs d'ingrés a l'Acadèmia de Juriprudència i Legislació de Catalunya*. 1990.
2. PINTÓ RUÍZ, J. J. *Contestació de l'Acadèmic al discurs d'ingrés de Josep Ma Pou d'Avilés a l'Acadèmia de Juriprudència i Legislació de Catalunya*. 1990.

Així doncs, el 1921, amb el títol de batxiller deixa enrere els anys d'institut a la ciutat de Girona, on havia entaulat amistat amb el futur jutge d'Apel·lacions d'Andorra, Josep Ma de Porcioles i Colomer, de qui seria delegat a partir de 1945, i enfilà cap a Barcelona per cursar-hi la llicenciatura en dret.

La dilatada vida de Carles Obiols i Taberner dins la judicatura es desenvoluparà majoritàriament en terres de parla catalana, entre el Principat de Catalunya i el Principat d'Andorra. S'inicia al Pallars Sobirà, i més concretament a Sort, on exercirà a partir del 30 de març de 1931 com a jutge de primera instància i instrucció. Instal·lat a l'Hostal Pessets, per una dispesa d'11 pessetes mensuals, hi farà vida durant els anys que hi estarà destinat.

Ramon Maria Roca Sastre amb Carles Obiols Taberner a Sort[3]

A Sort coincidirà amb un altre eminent jurista, Ramon Maria Roca Sastre, que hi estava destinat des de 1925 i amb qui coincidiria durant un bienni. La influència de Roca Sastre el marcarà durant tota la seva trajectòria de jurista, ja que, fins i tot en el seu comiat després de quaranta-sis anys i sis mesos dedicats a la judicatura, té un record per a l'eminent jurista amb qui havia travat una molt bona amistat al Pallars, del qual esmenta la seva primacia intel·lectual indiscutible i indiscutida que marcarà la seva vida.

Obiols fou durant vint-i-dos anys (1945-1966) jutge delegat d'Apel·lacions del Principat d'Andorra, càrrec que exercia per delegació del jutge titular d'apel·lacions i bon amic seu, l'amerenc i notari Josep Maria de Porcioles i Colomer.

Josep Maria de Porcioles Colomer amb Carles Obiols Taberner, 1945[4]

D'acord amb els usos i costums recollits en el *Manual Digest* del jurista Antoni Fiter i Rossell, el jutge d'apel·lacions, òrgan jurisdiccional anterior a la Constitució de 1993, resolia en segona instància les qüestions en matèria civil i penal vistes pels batlles. Així, en el capítol IV del Llibre II "Dels Ministres, y Oficials de Justicia, y demes â ella Comercent en las Valls de Andorra", ens diu: "Enlas Valls de Andorra hi ha un Jutge Ordinari, lo qual coneix delas Causas de Apellacio, que han conegut los Batlles de dites Balls, indistinctament en 1a. Instancia".

3. ROCA-SASTRE MUNCUNILL, LL. *Ramon Maria Roca Sastre, jurista en la seva vida i en l'obra*, Pagès Editors amb la col·laboració de la Fundació Noguera.

4. Font: Maria Teresa Obiols Pujol.

Des de temps immemorials, el càrrec tenia caràcter vitalici i el seu nomenament corresponia alternativament a cadascun dels copríncips i podia delegar les seves funcions en un jutge delegat: "lo Jutge delega, (...), ja sia per Coneixer universalment de totes las Causas".[5] Així doncs, durant vint-i-dos anys el jurista Carles Obiols i Taberner n'exercí les funcions amb encomiable dedicació.

Dins la judicatura espanyola, el 10 d'octubre de 1962, sota la presidència de l'Il·lm. Sr. Élpidio Lozano, aleshores president de l'Audiència Territorial de Barcelona, Carles Obiols i Taberner prenia possessió com a president de l'Audiència Provincial de Girona, plaça a la qual havia estat designat per Decret de 20 de setembre del mateix any.

Obiols mantingué les arrels gironines i fou un actiu membre de l'Institut d'Estudis Gironins (IEG). D'aquí que en els butlletins de notícies de l'IEG es vagin reflectint aspectes de la vida professional d'Obiols Taberner, com ara la ressenya sobre la presa de possessió a la Casa de la Vall d'Andorra del càrrec de jutge delegat d'apel·lacions d'Andorra, quan encara exercia com a magistrat de l'Audiència Provincial de Girona, en què assenyalava:[6] *"En la Casa de los Valles de Andorra tomo posesión del cargo de Juez delegado de apelaciones, el magistrado de esta Audiència Provincial* (de Girona) *y miembro del Instituto* (Institut d'Estudis Gironins), *D. Carlos Obiols Taberner".*

Presa de possessió de Carles Obiols Taberner com a Jutge delegat d'Apel·lacions el 26 d'abril de 1952[7]

En deixar el càrrec, i coincidint amb la presentació de la seva obra *Jurisprudència civil andorrana* a la històrica sala del Tribunal de Corts de la Casa de la Vall a Andorra, té un record dels seus anys de batxiller a Girona, al vell Institut de la Força, recordant les paraules de Josep Carner sobre la ciutat "colrada pel caràcter i voltada de gràcies"[8] Presa de possessió en què, d'acord amb el capítol II del Llibre 4 del *Manual Digest* sobre "Cerimonial de las funcions regulars en que intervé lo Comu delas Valls", ens diu: "No poden los Veguers, ni Jutges delas Valls, segons los privilegis, de estas, Exercir sas jurisdiccions, autoritat, potestat, y Oficis en elles, que no sian rebuts, y ajan prestat son acostumat jurament al Consell General de elles, enlo ingrés de son oficis; de guardar be, y lleialment sos privilegis, usos costums, preheminencias y prerrogatives, y de administrarlos degudament tot Cumpliment de Justicia".

En la Crònica de 1968 de l'esmentada institució cultural gironina, també es fa ressò del seu nomenament com a membre honorari de l'Acadèmia de Doctors de Barcelona, que se suma a la resta de guardons amb els quals fou reconeguda la seva fructífera vida de jurisconsult.

De gran importància fou la seva contribució a la Comissió de la Compilació de Dret Civil Català creada l'any 1960, la primera reunió de la qual havia tingut lloc uns quants anys abans al Palau de Justícia, més concretament un 8 de març de 1948. La tasca de la Comissió era extremadament delicada atès el context polític de l'època, a banda del nombre excessiu de components que la formaven. D'aquí que, per tal d'agilitzar-ne la tasca, el Ple de la Comissió va delegar en una comissió, denominada també com ara "La Petita Comissió", integrada per Carles Obiols Taberner i d'altres reconeguts juristes com Josep Ma de Porcioles Colomer, Ramon Ma Roca Sastre, Joan Maluquer Rosés, Jaume Ma Mans Puigarnau, Francesc d'A. Condomines Valls i Ramon Faus Esteve. La presidia Lluís Duran i Ventosa fins a la seva mort, i n'era el secretari Jordi Olivar Daydí, que a la seva mort fou succeït pel jurista Josep Ma Pou d'Avilés.

El 7 de febrer de 1964, ingressà com a membre de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, un mèrit reservat a aquells juristes amb una trajectòria més destacada.

La carrera judicial de Carles Obiols i Taberner, lluny d'aturar-se, segueix el seu curs i mitjançant Decret 1206/1966, de 5 de maig, fou

5. FITER i ROSSELL. *Manual Digest*. 1748.
6. Instituto de Estudios Gerundenses (IEG). *Crónica*.
7. Font: Maria Teresa Obiols Pujol.
8. OBIOLS I TABERNER, C. *Memòria de l'acte solemne de presentació de l'obra "Jurisprudència civil andorrana"*. Andorra, 9 de setembre de 1969. Ed. Casal i Vall.

nomenat president de l'Audiència Territorial de Barcelona amb el rang de magistrat del Tribunal Suprem, càrrec en què acabaria de desenvolupar la seva brillant carrera dins la magistratura espanyola, fins al 8 d'agost de 1977, data en què li arribà la jubilació mitjançant Reial Decret, en complir l'edat reglamentària. Pronuncià un emotiu discurs de comiat sota el títol "Al servei de la Justícia",[9] en què evoca, més que la seva trajectòria dins la judicatura, el procés que l'ha guiat a l'hora d'impartir justícia, que ell mateix qualifica com la "dificultat d'encert i justesa" o en què continua parlant de justícia amb paraules com aquestes: "A la natura ànsia de decidir querelles i litigis en el marc de la justícia i de l'equitat i addicte al sabor de senzillesa i d'humanitat que preval en els nostres juristes clàssics, hi he relligat sempre estretament una bàsica fretura d'aprendre i d'assimilar i destil·lar, en constant perfeccionament, profitosos sabers en l'àrea il·limitada del Dret, i els bons principis d'experiència, sense negligir". I és que Obiols beu dels grans clàssics, els quals domina i cita amb profusió en les seves sentències, fins al punt que ell mateix acaba esdevenint un clàssic, sovint citat pels juristes.

Sens dubte, un dels honors i distincions més importants que rebria, per la seva sentimental significació, seria ser nomenat fill predilecte de la seva vila natal, Osor,[10] per part del Ple de l'Ajuntament de la vila el 5 d'agost de 1966. Deu anys més tard, el 3 de novembre de 1976, amb motiu de la inauguració del nou edifici dels Jutjats de Primera Instància i Comarcal, rebria la Medalla d'Or de la ciutat de la capital del seu partit judicial, Santa Coloma de Farners. En les paraules pronunciades en el solemne acte del seu atorgament, hi hagueren nombroses referències literàries a un entorn que li és molt familiar, tot recitant Maragall, quan deia: "I que n'és de ditxosa una ciutat al costat d'una muntanya. Perquè així es pot contemplar a si mateixa des de l'altura i sentir millor la infinitud del cel. Tots els seus homes hi aniran pujant i en tornaran transfigurats i amb més sentit de la seva missió".

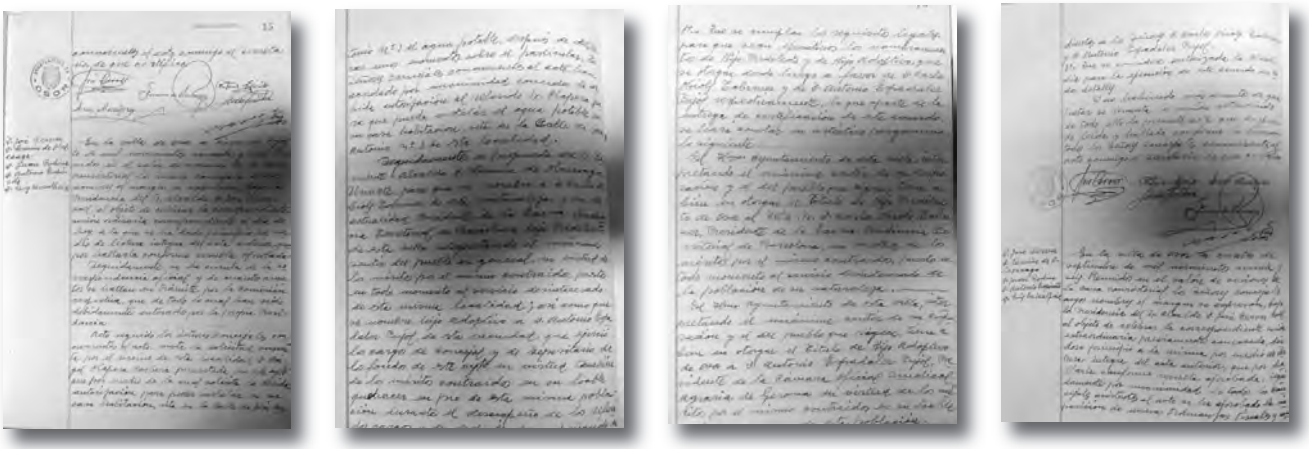

Llibre d'Actes del Ple de l'Ajuntament d'Osor en què figura el nomenament de Carles Obiols i Taberner com a fill predilecte

9. OBIOLS I TABERNER, C. *Al servei de la justícia*. Revista Jurídica de Catalunya. 1977.

10. Llibre d'Actes de l'Ajuntament d'Osor, 1967. Arxiu de l'Ajuntament d'Osor.

Entre els diferents guardons amb els quals fou reconeguda la dilatada i extraordinària vida de Carles Obiols i Taberner dedicada al món jurídic, trobem la Creu d'Honor i més tard per Decret 283/1969, de 23 de gener, quan era ministre de Justícia Antonio Maria Oriol y Urquijo, la Gran Creu i Collar de Sant Raimon de Penyafort, màxim exponent del reconeixement a juristes per la seva excel·lència, quan Obiols ja estava exercint com a president de l'antiga Audiència Territorial de Barcelona, precursora de l'actual Tribunal Superior de Justícia de Catalunya.

Durant aquesta etapa com a membre de la judicatura andorrana destaca la seva obra *Jurisprudència Civil Andorrana,* de 1969, un vertader corpus jurídic que s'incorporà en les fonts del dret andorrà i que fou mereixedor dels més grans reconeixements per part dels juristes coetanis. Hi recull noranta-cinc de les gairebé dues-centes sentències dictades pel Jutjat d'Apel·lacions corresponents als anys 1945 a 1966, període en què exercí aquesta alta magistratura judicial andorrana. En la premsa de l'època es recullen els elogis que va rebre aquesta obra, que la comparen amb l'extraordinari *Manual Digest* d'Antoni Fiter i Rossell de 1748 i amb l'obra de Jean Auguste Brutails *La Coutume d'Andorre* de 1904. I és que en les seves sentències s'interpreta el Dret comú, que, a falta de Codi civil, ell mateix definia com "un cos integrat per la raó escrita del dret romà, moderada per la superior equitat del dret canònic, compenetrat amb el dret indígena i corregit pel costum". L'acte solemne de presentació d'aquesta obra tingué lloc el 9 de setembre de 1969 a la històrica sala del Tribunal de Corts de la Casa de la Vall.

Les seves sentències com a jutge delegat d'apel·lacions traspuen un profund coneixement del Dret romà i del *ius commune*. Les sentències d'Obiols com a jutge delegat d'apel·lacions, òrgan unipersonal, mostren una profunda reflexió jurídica que acaba amb justes resolucions. En la seva condició de jutjador, a Obiols i Taberner se li podrien aplicar els mateixos termes que ell utilitzà respecte de Roca Sastre sobre les seves qualitats, quan diu: "home il·lustre i home bo, en plenitud de prestigi i de magisteri i autor d'una obra jurídica ben enraigada i elevació científica i utilitat pràctica, que sobresurt i impressiona per la seva qualitat i extensió".

Cal destacar també altres obres seves d'especial significació com són *La Justícia Penal en Andorra*, de 1946, *Sobre el derecho Romano y Justiniano Legislador* o l'obra *Selección de textos del Corpus Iuris Civilis*, obra que Ramon Faus i Esteve, que substituí Obiols en la presidència del Tribunal Superior de la Mitra, ressenya assenyalant: "amb paciència de benedictí, ha recollit 5.780 cites o apotegmes extrets del Digest, el Colex i les Novel·les, que hauran de contribuir al millor coneixement del Dret romà i seran de gran utilitat als advocats per recolzar o refermar algunes de les seves tesis".

Cal destacar la defensa del dret català històric i vigent que professà Obiols, fins al punt que el 27 de maig de 1972 fou un dels fundadors de la Fundació Congrés Jurídic Català, i va ser membre del seu patronat, tal com consta en l'escriptura fundacional atorgada davant el seu bon amic, el notari Roca Sastre.

Un amor al dret català que es veu reflectit en les seves sentències, que esdevenen autèntica poesia jurídica, i més encara en les seves sentències com a jutge delegat d'Apel·lacions d'Andorra, càrrec que exercí des de 1945 fins a 1966, moment en què l'hagué de deixar per incompatibilitat, en ser nomenat president de l'Audiència Territorial de Barcelona (avui Tribunal Superior de Justícia de Catalunya). Encara que posteriorment retornà a la judicatura andorrana per presidir el Tribunal Superior de la Mitra d'Andorra des del dia de la seva constitució, el 23 de novembre de 1974, fins al 1982, any en què en demanà el relleu per motius de salut. Atenent els seus mèrits, el copríncep episcopal el nomenà president honorari de l'esmentat Tribunal.

En la presidència del Tribunal Superior de la Mitra coincidí amb un grup de magistrats d'extraordinària vàlua, com Joan Josep Pintó Ruiz, Octavi Saltor Soler, Ramon Faus Esteve —que n'exercí la vicepresidència, que seria rotatòria entre els diferents magistrats—, Lluís Figa Faura i Lluís Puig i Ferriol. Aquest Tribunal revisava les sentències dictades pel jutge d'Apel·lacions, que tan bé coneixia Obiols Taberner per haver-ne estat durant una vintena llarga d'anys el titular per delegació.

Acta de constitució del Tribunal Superior de la Mitra el 23 de novembre de 1974, presidint Carles Obiols Taberner. A la seva dreta, els magistrats Ramon Faus i Esteve, Lluís Figa Faura i Lluís Puig i Ferriol, i a la seva esquerra, els magistrats Carles Saltor i Soler i Joan Josep Pintó i Ruiz[11]

11. Font: Tribunal Superior de la Mitra

Ex-dono Carles Obiols Taberner

Cal destacar la donació de la seva biblioteca personal a la Biblioteca Pública de Girona el 10 de novembre de 1979. Es va encarregar el disseny de l'ex-dono al reputat xilògraf gironí Joaquim Pla Dalmau. Es tracta d'una important biblioteca de temàtica jurídica, amb un fons bibliogràfic andorrà, avui introbable fora de les fronteres andorranes, i que està formada per 1.744 volums majoritàriament de temàtica jurídica, tot i que el 1969 la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de Barcelona l'havia nomenat col·legiat d'honor i tot presagiava que la seva biblioteca acabaria engrossint la d'aital institució.

El 5 de juliol de 1985 Carles Obiols Taberner moria a l'edat de 82 anys a la ciutat de Barcelona, després de tota una vida encarnant la justícia. I és que a Carles Obiols i Taberner se li pot aplicar el lema de Pau Casals, l'il·lustre mestre del Vendrell, que "En art, la perfecció; en la vida, la justícia".

L'emissió de moneda a Andorra, d'uns inicis entrebancats a la consolidació: 151-155 (2013)
Papers de recerca històrica volum 7
Societat Andorrana de Ciències, Andorra
DOI: 10.2436/20.0110.03.64 ISBN: 978-99920-61-16-9

Un discurs èpic, un viatge bucòlic

Papers de recerca històrica 7

Cinta Pujal i Carabantes
Antropòloga i responsable dels fons audiovisuals de l'Arxiu Històric Nacional
Cinta_Pujal@govern.ad

Resum
Un discurs èpic, un viatge bucòlic.
Comentari sobre l'original del text-guió de Josep Fontbernat per al documental 'La Vall dels Prínceps'.

Résumé
Un discours épique, un voyage bucolique.
Commentaire à propos du texte script d'origine du film documentaire de Josep Fontbernat 'La Vallée des Princes'.

Resumen
Un discurso épico, un viaje bucólico.
Comentario sobre el original del texto-guión de Josep Fontbernat para el documental 'El Valle de los Príncipes'.

Abstract
An epic discussion, a bucolic journey.
Commentary on the original text-script by Josep Fontbernat on the documentary 'The Valley of the Princes'.

El 24 de novembre de 1967 el Consell General va rebre una còpia de la pel·lícula *El Valle de los Príncipes,* rodada íntegrament a Andorra, en agraïment per haver-hi col·laborat en el rodatge i la realització. Es tracta d'un curtmetratge sobre Andorra fet en color, en 16 mm i en versió castellana.

L'espectador comença l'itinerari des de l'interior d'un automòbil que circula per una estreta carretera, i que està entrant a Andorra per la frontera del riu Runer. Un cop formalitzats els tràmits duaners propis de la dècada dels 60, se segueix la ruta per pobles, es veuen monuments i art, al mateix temps que s'explica l'organització econòmica, política, administrativa i la cultura del país. El viatge s'acaba quan l'automòbil surt del país per la frontera del Pas de la Casa.

Existeix una versió cinematogràfica en català? Què més sabem d'*El Valle de los Príncipes*?

La Societat Andorrana de Ciències n'ha localitzat, entre la documentació personal de Josep Fontbernat, el guió i l'argument en versió catalana. Desconeixem, però, l'existència d'aquesta versió cinematogràfica que va ser dirigida i realitzada pel millor director artístic català i un dels millors d'Espanya, Juan Albert Soler. No només aquest crèdit és de primera línia, sinó que també l'operador en cap, Ricard Albinyana, era un destacat director de fotografia de pel·lícules i curtmetratges entre els anys 50 i 60 del segle passat; Manel Saló, que consta com a responsable de l'argument, i l'artista Rosa Biadiu, com a ajudant de muntatge, també cal destacar-los com a col·laboradors en la realització d'aquest curtmetratge que compta, en definitiva, amb una plantilla tècnica de primer ordre.

I...comença aquest bucòlic viatge per les valls d'Andorra entre paisatges i escenes que mostren un territori ancorat en un present rural que conviu tranquil·lament amb la tradició i la modernitat representada per l'arribada de l'electricitat, el telèfon, la banca, el turisme, l'esquí i la ràdio. Es vol mostrar un país que viu en harmonia amb l'art, amb el cultiu del tabac i amb l'agricultura, amb una organització política particular i una estructura jurídicoadministrativa pròpia.

Ara bé, tot i que els textos són pràcticament iguals, no són idèntics.

La defensa de la territorialitat pirinenca del "petit Principat d'Andorra", reconegut en el discurs com a més català que espanyol i més espanyol que francès, és diferent depenent de si es tracta de la versió castellana de la pel·lícula o del text català de Josep Fontbernat. En la versió cinematogràfica en castellà es fa més incidència a la vinculació i proximitat amb Barcelona que amb Tolosa o Perpinyà, tal com es fa constar en el guió en català de Josep Fontbernat, que com expressava en una entrevista: "Jo crec que el futur d'Andorra està en ser una nació, una nació federada amb Catalunya, València, Mallorca, el Rosselló i tots els països catalans"[1].

També, tot parafrasejant uns versos de Mn. Cinto Verdaguer en deixar la vall d'Incles, és més extensa i nostàlgica la versió catalana que reprodueix els versos de la Fada de Fontargent que no pas la cinematogràfica en la qual després de traduir dos versos del poema Canigó continua: "Soldeu es el pueblo más alto de la península Ibérica" mentre que en la versió de Fontbernat es diu que "Soldeu és el poble més alt d'Andorra", un fet semblant passa al final de la pel·lícula, que seguint en el to èpic de Josep Fonternat:

*"*Tot això, i molt més, és Andorra...! Aquesta Vall dels Prínceps amb les seves institucions, costums i lleis medievals adaptades a la vida moderna: així és aquest petit país, ple de contrasts i de bellesa, d'art i de pau*"*.

Contrasta amb el lacònic final de la versió en castellà:

"Así es Andorra, este es el Valle de los Príncipes con sus instituciones, costumbres y leyendas medievales adaptadas a la vida moderna".

Una altra escena i un altre moment on la temàtica s'aborda des de dos punts completament oposats, segons si ens referim a la versió cinematogràfica en castellà o a la versió en català de Josep Fontbernat, és quan es tracta de les emissores de ràdio a Andorra. En la versió de Josep Fontbernat es parla de l'existència de Ràdio Andorra i la posterior construcció de Ràdio les Valls (Sud Ràdio) i fa referència a la convivència de les dues emissores que s'escolten en diferents indrets i a la quantitat de turistes que a l'estiu es desplacen a les antenes del cap del port d'Envalira. En canvi, en la versió en castellà no s'estalvien els comentaris sobre el conflicte sorgit entre les dues ràdios fins al punt de fer referència a *la pequeña guerra de las ondas.*

En la versió cinematogràfica, les imatges d'una Andorra rural que es va modernitzant van acompanyades d'una narració feta per un professional de *voz de España,* que intepreta el text amb to bucòlic una mica diferent de l'èpica que usava Josep Fontbernat en recitar les *Glosses* a Sud Ràdio. De Josep Fontbernat em ve a la ment la seva veu, no la seva fesomia. Fent un exercici d'imaginació, podem veure la pel·lícula i imaginar la veu trencada i escoltar el to entusiasta del mestre Fontbernat?

El Valle de los Príncipes es va projectar als cinemes Arcadia de Barcelona l'any 1969 com a curtmetratge acompanyant *Té i Simpatía,* la polèmica obra de Vincent Minelli.

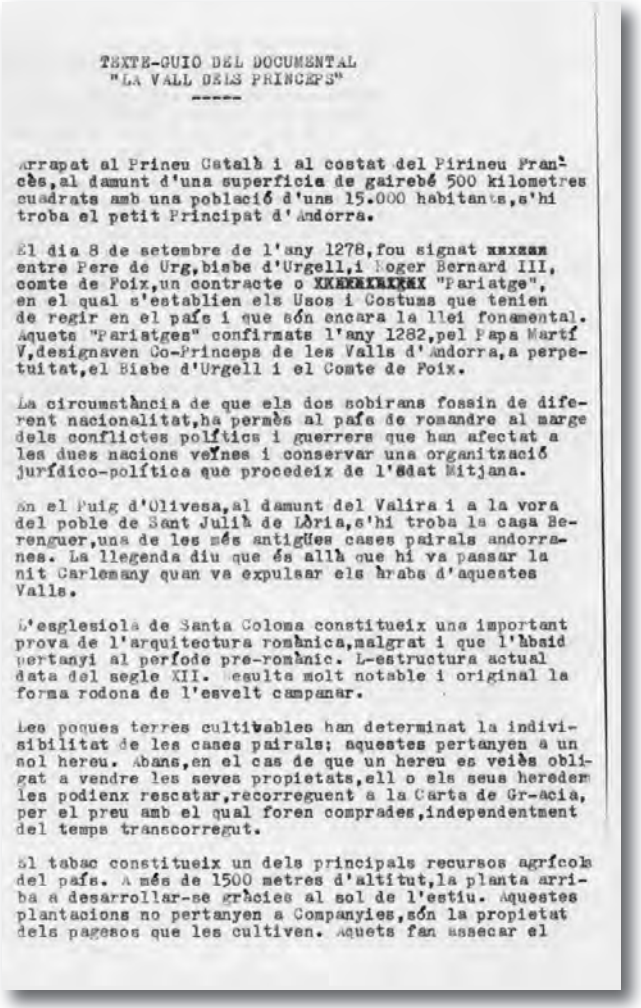

TEXTE-GUIO DEL DOCUMENTAL
"LA VALL DELS PRINCEPS"

Arrapat al Pirineu Català i al costat del Pirineu Francès,al damunt d'una superficie de gairebé 500 kilometres cuadrats amb una població d'uns 15.000 habitants,s'hi troba el petit Principat d'Andorra.

El dia 8 de setembre de l'any 1278,fou signat xxxxxx entre Pere de Urg,bisbe d'Urgell,i Roger Bernard III, comte de Foix,un contracte o XXXXXXXXXX "Pariatge", en el qual s'establien els Usos i Costums que tenien de regir en el país i que són encara la llei fonamental. Aquets "Pariatges" confirmats l'any 1282,pel Papa Martí V,designaven Co-Princeps de les Valls d'Andorra,a perpetuitat,el Bisbe d'Urgell i el Comte de Foix.

La circumstància de que els dos sobirans fossin de diferent nacionalitat,ha permès al país de romandre al marge dels conflictes polítics i guerrers que han afectat a les dues nacions veïnes i conservar una organització jurídico-política que procedeix de l'Edat Mitjana.

En el Puig d'Olivesa,al damunt del Valira i a la vora del poble de Sant Julià de Lòria,s'hi troba la casa Berenguer,una de les més antigües cases pairals andorranes. La llegenda diu que és allà que hi va passar la nit Carlemany quan va expulsar els àrabs d'aquestes Valls.

L'església de Santa Coloma constitueix una important prova de l'arquitectura romànica,malgrat i que l'àbsid pertanyi al perfode pre-romànic. L-estructura actual data del segle XII. Resulta molt notable i original la forma rodona de l'esvelt campanar.

Les poques terres cultivables han determinat la indivisibilitat de les cases pairals; aquestes pertanyen a un sol hereu. Abans,en el cas de que un hereu es veiès obligat a vendre les seves propietats,ell o els seus herederm les podienx rescatar,recorreguent a la Carta de Gr-acia, per el preu amb el qual foren comprades,independentment del temps transcorregut.

El tabac constitueix un dels principals recursos agrícols del país. A més de 1500 metres d'altitut,la planta arriba a desarrollar-se gràcies al sol de l'estiu. Aquestes plantacions no pertanyen a Companyies,són la propietat dels pagesos que les cultiven. Aquets fan assecar el

1. *El Glossari de Fontbernat*. Editorial Andorra, 2010, p. 48 extret del llibre *Sis-cent noranta-tres anys després* d'Elidà Amigó i Antoni Morell. Casa de la Vall. Andorra, 1971

(II) "Texte Guió del Documental
"La Vall dels Princeps".

tabac,trien les fulles,les lliguen en feixos i les venen a les fàbriques.

Els cigarros-~~xxxx~~ puros que es lliguen en aquesta secció,no van realment destinats al consum dels fumadors, més aviat constueixen un objepte de present,un record turístic "un souvenir" pel foraster que passa per Andorra.

Aquest és el Pont Romànic de Sant Antoni,segurament el més antic d'Andorra.

Molts aficionats a la pesca acudeixen,cada any,vinguen ~~de~~ d'Espanya i de França,als rius andorrans. En ells hi abunden les truites i sobretot de la varietat..... de gust esquisit,i gairebé sempre d'una bona mida,aquí la teniu per a contemplar-la!

Però no sempre les truites s'agafen d'una manera estrictament deportiva! Ja fa un temps,els vivers s'han convertit en una indústria activa i renumeradora,que no solament abasteix els restaurants i hotels del Principat,sinó que compta també amb un important mercat exterior; de manera que no és indispensable carregarse de paciència,i armar-se amb complicats aparells i mosques i cucs sofisticats i altres formatges fermentats,per a deleitar-se amb un parell de suculentes truites rostides a la "llosa",al damunt d'una pedra de pissarra calenta,plat molt típic en les contrades pirenenques.

Tot d'una,els boscos s'enfilen i s'extenen vora la vall,vorejant prats i poblets,és la naturalesa en tota la seva bellesa,plena de remors i d'ombres,solitària i misteriosa;Una fulla que cau,el cant d'un ocell,el pas d'un llenyataire,tot això en resulta la combinació d'un somni que ens transporta a les màgiques boscúries poblades de remors i d'ocells.

La riquesa forestal és el patrimoni de tothom. Tots els andorrans poden adquirir tota la fusta que els hi cal per a construir-se el seu habitacle o els seus estris,~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ i la llenya per a com~~xx~~ batre el fred durant les ~~xx~~ rigoroses jornades de l'hivern.

La multitut de turistes que ens visiten ha fet prosperar la indústria hotelera,notable per les seves modernes instal-lacions,pel seu acurat servei i l'excel-lència de la seva cuina,gràcies a tot això,els forasters hi són cada vegada més nombrosos.

El servei de correus ofereix una particularitat,segurament única al món: el franqueix de la correspondència

(III) "Text-Guió del Documental
"La Vall dels Princeps".

destinada a l'interior del país,és gratuita; només cal posar-la a la bústia i l'administracio del Correu s'encarrega de fer-la arribar al seu destinatari.

Els andorrans estan molt orgullosos de la seva nova central telefònica,de l'automatisme dels serveis que representa un avanç notable,i al mateix temps, un esforç considerable per un país d'un nombre tant reduit d'habitants.

Les Escaldes i Andorra la Vella -que és la capital-, són les poblacions més importants del Principat,verdaders centres turístics i comercials; encare que integrats a divers "Quarts" o Municipis,apareixen virtualment units,com si fossin una prolongació l'un de l'altre,ja que constitueixen una sola Parròquia. La gran profusió dels establiments comercials ~~dónen~~ ~~xx~~ a aquets nuclis urbans una certa aparièncía de moderns i dinàmics bazars,on s'hi troben aparellats els més heterogenis articles de consum.

Les activitats econòmiques i el desenvolupament del país són canalitzats i ajudats per modernes i àgils institucions bancàries.

L'origen de la Casa de la Vall arrenca de l'Edat Mitjana.

Una important restauració realitzada durant el segle XVI,l'hi va imposar l'estructura que se'ns presenta en l'actualitat,fent la salvetat d'alguns afegiments que s'hi han fet.

~~En~~ el magnific ~~xxx~~ arc que hi ha a l'entrada s'hi llegeix la data en la qual aquella reforma es va acabar.

La Casa de la Vall és el ~~xxix~~ seti de les institucions andorranes i representa el símbol de la tradició i de la unitat del país.

Aquí,en la sala de justicia,s'hi celebren les sessions del Tribunal de Corts,la més alta i suprema autoritat judicial en matèria penal; el càrrec de president recau en la persona del Magnific Jutge d'Apel-lacions, i,té carácter vitalici; és alternativament designat per un i altre Co-Princeps.

En la Sala de Recepcions,s'hi poden admirar les magnifiques pintures murals del segle XVI,que representen diverses escenes de la Passió de Crist. Per la seva composició,estil i la anacrònica indumentària dels personatges,revelen possiblement alguna influència de l'escola flamenca.

(IV) "Text-Gió del documental
"La Vall dels Princeps".

"Sala del Consell".

Anexa a la mateixa es troba la capella de Sant Armengol,que fou Bisbe d'Urgell i Sobirà d'Andorra a principis del segle XI.

El M.I.Senyor Conseller ~~xxxxxxxx~~ Major de Canillo, convoca a "rotllo" -és el mot típic i tradicional que s'ha conservat-,als membres del M.I.Consell,que vetll pel benestar de la terra,ocupant-se de l'administració política i econòmica del país,del patrimoni forestal,de la caça i de la pesca,del manteniment de les vies de comunicació,dels impostos,de la verificació de pesos i mesures i,en definitiva de tots els problemes que atanyen a la comunitat.

Les sessions ~~xx~~s'obren amb una pregària a Sant Armengol,en la qual es demana a l'Esperit Sant que els acords presos siguin justos i cristians.

A les vores del Valira i del Madriu,gràcies a les infiltracions de ferro existents a les muntanyes,antigument hi varen prosperar les prestigioses forges andorranes. Alguns martells i "martinets" pesaven mitja tonelada i eren accionats per força hidràulica; certes peces procedents d'aquelles forges s'exhibeixen avui, com objectes de curiositat històrica.

Prop de Les Escaldes,s'hi troba la central de les forces hidroelèctriques andorranes,la producció de la qual,no solament serveix les necessitats de les Valls,sinó que permet d'exportat importants excedents d'energía. L'esmentada central,s'alimenta de les aigues del Llac d'Engolasters situat a 1620 metres d'altitut. La gran tubería que condueix el cabdal d'aigua fins a la turbina de la central,té un brusc desnivell de 490 metres.

Vorejant el Llac d'Engolasters s'aixeca l'antena de Radio Andorra. Durant la segona guerra mundial,la veu inconfundible de la locutora Victòria Zorzano,feia arribar dia darrera dia,a través de tot el continent el seu missatge de pau: "Aquí Radio Andorra! Emisora del Principat d'Andorra!".

Sant Miquel d'Engolasters,a ~~xxx~~ 1500 metres d'altitut s'aixeca amb el seu ~~xxxxxxx~~ airós campanar,enmig d'un paisatge solitari i d'una bellesa incomparable. A baix,es distingeix ~~xxxxxxxxxxxxx~~ un enigmàtic cap esculpit al damunt de la pedra. Es del segle XII i d'estil romànic-lombard. Els frescos del seu ~~xxxxxx~~ àbsid,~~xxxxxxxxxxxx

(VI) Text-Guió del Documental
"La Vall dels Princeps".

400 persones-hora,amb un desnivell de 250 metres; exis teix encara un altre ~~xxx~~ telesquí per principiants. L'estació superior del telesquí està situada a l'impre sionant Pla dels Espiolets,a 2250 metres d'altitut i el punt més alt del telesquí superior, és a 2250 metre a Soldeu,a més del plaer del deport,s'hi afegeix la contemplació d'un meravellós paisatge,a la vegada ma-jestuós i amable.

Seguint la que ja se'n diu la carretera de la neu cap a la frontera francesa s'arriba al Port d'Envalira,que encara no fa pas molts anys,era tancat al trànsit du-rant una gran part de la tardor,tot l'hivern fins a la primsvera. Actualment,gràcies a les modernes màqui-nes i turbines,el Coll d'Envalira es pot franquejar comodament tot l'any. Es el Consell de les Valls que té al seu càrrec aquest important servei.

Pic Blanc,

Al cap del Port d'Envalira,al~~xxxxxxxxxxx~~a 2650 metres d'altitut,han estat construides les imponents i ultra modernes instal-lacions de la més alta estació radio-fònica d'Europa: la Radio de les Valls,coneguda avui, sota el nom de Sud-Radio",que amb els seus 300 KW,dei-xa sentir la seva veu de l'Atlàntic al Mediterrà. Es amb aquets vehicles especials coneguts pel nom "d'eru-gues" que els tecnics van a l'emisora durant l'hivern, on ~~xxxxxx~~ tot l'estiu,milers i milers de turistes visi ten l'estació i poden admirar un dels paysatges més bells i més somptuosos de les serralades pirenenques.

El Refugi d'Envalira,que els aficionats de l'esport blanc coneixen bé,s'anima quan arriba el cap al tard, amb l'alegria dels esquiadors,els balls moderns,el foc de la llar i la gràcies de les noies; després d'una jornada d'un sà cansament,encara queda a la joventut suficients reserves per a continuar a divertir-se i enlloc de la claror de la neu,tenen la llum de les candeles.

Unes hores de repós ben guanyat.....i cap a la neu altre vegada....!

El Pas de la Casa és un lloc ideal,no solament per a practicar l'esport,~~xxxx~~ més encara per a reposar-hi l'esperit. A uns 200 kilometres de Barcelona,de Tolosa o de Perpinyà,es consegueix situar-se enmig d'aquesta beatitut o participar a competicions internacionals, daurar-se al sol,veure cares noves,fer amistats i par-lar d'altres coses. Els campions de demà poden realit-zar les primeres tentatives a les dolces pistes. Els que són més avançats en l'esport blanc,poden arribar als cims de les grans pistes per mitjà de cinc teles-quís que els transporten a altituts situades entre els

(VII) Text-Guió del Documental
"La Vall dels Princeps".

60 metres pel damunt de l'estació inicial fins als 550 metres,que es troba a 2636 metres sobre el nivell del mar,on hi és enclavada l'estació del Pic Blanc. I si sou d'aquells que cerquen l'emoció de la gran prova esportiva,ja sigui per a concurrir-hi com espec-tador,o com a participant,en moltes d'elles us podreu apropar i fins i tot mesurar-vos amb els campions in-ternacionals i saturar-vos,durant una gran part de l'any,de la bellesa i de l'elegància d'aques esport i al mateix temps de la contemplació d'un paisatge incom-parable.

Tot això,i molt més,és Andorra....! Aquesta Vall dels Princeps,amb les seves institucions,costums i lleis mediavals adaptades a la vida moderna: Així és aquest petit país,ple de contrasts i de bellesa,d'art i de pau.

Fotograma de la presentació de la pel·lícula

Homilia de D. Francisco Antonio de la Dueña y Cisneros, Obispo de Urgel, Príncipe Soberano de los Valles de Andorra (6 d'agost del 1798)

1798

✠

NOS D. FRANCISCO ANTONIO DE LA DUEÑA Y CISNEROS, por la gracia de Dios y de la Santa Sede Apostolica Obispo de Urgel, Principe Soberano de los Valles de Andorra, Caballero de la Real y Distinguida Orden Española de Carlos III., del Consejo de S. M. &c.

A todos nuestros Diocesanos Eclesiasticos y Seculares, de qualquiera estado, clase y condicion que sean, salud y bendicion en el Señor.

SAbed: Que nuestro Rey y Señor, afligido y apurado ya de la extrema necesidad en que lo han puesto las urgencias indispensables del Estado, las guerras, el honor de la Nacion Española, el decoro de la Corona, y la justa defensa de nuestras libertades, bienes, derechos de nuestra vida, en fin, y de nuestra catolica y santa Religion; nos pide muy benignamente socorros temporales, amorosamente nos busca, y con sus mas tiernos afectos recurre á nuestros auxilios, no como un Soberano en quien el mismo Dios ha depositado la suprema autoridad

a

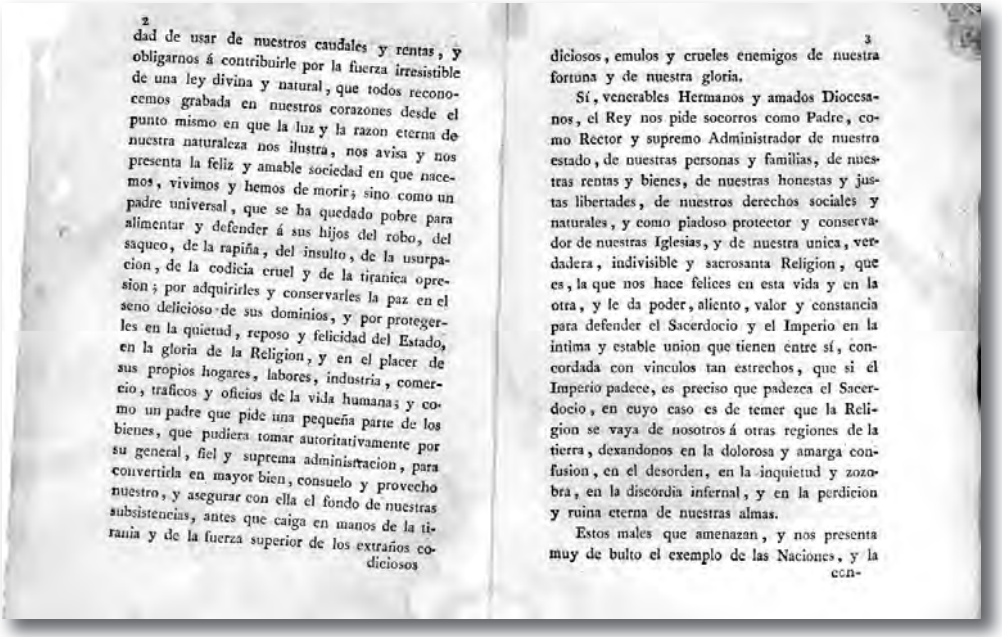

2

dad de usar de nuestros caudales y rentas, y obligarnos á contribuirle por la fuerza irresistible de una ley divina y natural, que todos reconocemos grabada en nuestros corazones desde el punto mismo en que la luz y la razon eterna de nuestra naturaleza nos ilustra, nos avisa y nos presenta la feliz y amable sociedad en que nacemos, vivimos y hemos de morir; sino como un padre universal, que se ha quedado pobre para alimentar y defender á sus hijos del robo, del saqueo, de la rapiña, del insulto, de la usurpacion, de la codicia cruel y de la tiranica opresion; por adquirirles y conservarles la paz en el seno delicioso de sus dominios, y por protegerles en la quietud, reposo y felicidad del Estado, en la gloria de la Religion, y en el placer de sus propios hogares, labores, industria, comercio, traficos y oficios de la vida humana; y como un padre que pide una pequeña parte de los bienes, que pudiera tomar autoritativamente por su general, fiel y suprema administracion, para convertirla en mayor bien, consuelo y provecho nuestro, y asegurar con ella el fondo de nuestras subsistencias, antes que caiga en manos de la tirania y de la fuerza superior de los extraños codiciosos

3

diciosos, emulos y crueles enemigos de nuestra fortuna y de nuestra gloria.

Sí, venerables Hermanos y amados Diocesanos, el Rey nos pide socorros como Padre, como Rector y supremo Administrador de nuestro estado, de nuestras personas y familias, de nuestras rentas y bienes, de nuestras honestas y justas libertades, de nuestros derechos sociales y naturales, y como piadoso protector y conservador de nuestras Iglesias, y de nuestra unica, verdadera, indivisible y sacrosanta Religion, que es, la que nos hace felices en esta vida y en la otra, y le da poder, aliento, valor y constancia para defender el Sacerdocio y el Imperio en la intima y estable union que tienen entre sí, concordada con vinculos tan estrechos, que si el Imperio padece, es preciso que padezca el Sacerdocio, en cuyo caso es de temer que la Religion se vaya de nosotros á otras regiones de la tierra, dexandonos en la dolorosa y amarga confusion, en el desorden, en la inquietud y zozobra, en la discordia infernal, y en la perdicion y ruina eterna de nuestras almas.

Estos males que amenazan, y nos presenta muy de bulto el exemplo de las Naciones, y la con-

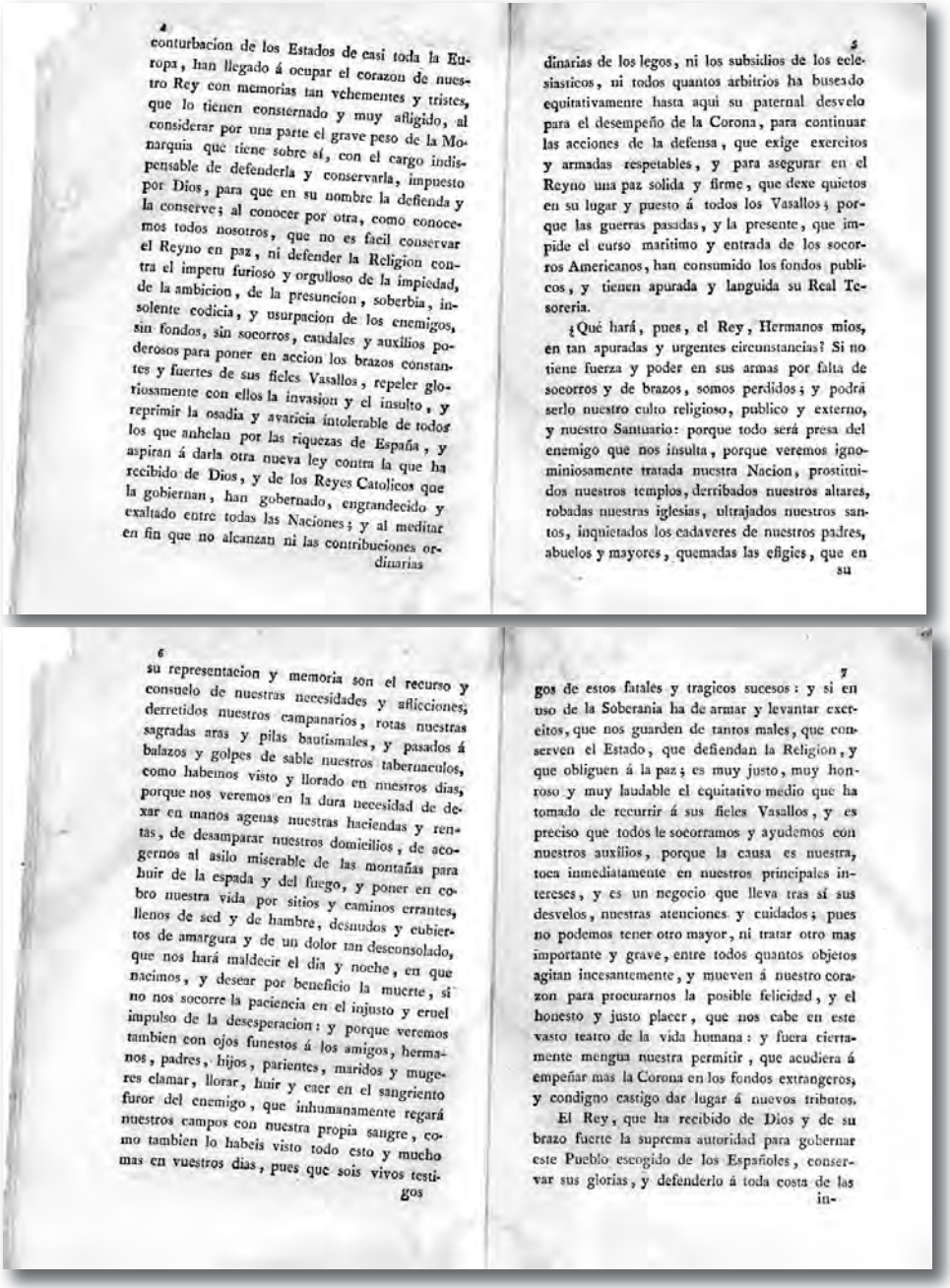

4

conturbacion de los Estados de casi toda la Europa, han llegado á ocupar el corazon de nuestro Rey con memorias tan vehementes y tristes, que lo tienen consternado y muy afligido, al considerar por una parte el grave peso de la Monarquia que tiene sobre sí, con el cargo indispensable de defenderla y conservarla, impuesto por Dios, para que en su nombre la defienda y la conserve; al conocer por otra, como conocemos todos nosotros, que no es facil conservar el Reyno en paz, ni defender la Religion contra el impetu furioso y orgulloso de la impiedad, de la ambicion, de la presuncion, soberbia, insolente codicia, y usurpacion de los enemigos, sin fondos, sin socorros, caudales y auxilios poderosos para poner en accion los brazos constantes y fuertes de sus fieles Vasallos, repeler gloriosamente con ellos la invasion y el insulto, y reprimir la osadia y avaricia intolerable de todos los que anhelan por las riquezas de España, y aspiran á darla otra nueva ley contra la que ha recibido de Dios, y de los Reyes Catolicos que la gobiernan, han gobernado, engrandecido y exaltado entre todas las Naciones; y al meditar en fin que no alcanzan ni las contribuciones ordinarias

5

dinarias de los legos, ni los subsidios de los eclesiasticos, ni todos quantos arbitrios ha buscado equitativamente hasta aqui su paternal desvelo para el desempeño de la Corona, para continuar las acciones de la defensa, que exige exercitos y armadas respetables, y para asegurar en el Reyno una paz solida y firme, que dexe quietos en su lugar y puesto á todos los Vasallos; porque las guerras pasadas, y la presente, que impide el curso maritimo y entrada de los socorros Americanos, han consumido los fondos publicos, y tienen apurada y languida su Real Tesoreria.

¿Qué hará, pues, el Rey, Hermanos mios, en tan apuradas y urgentes circunstancias? Si no tiene fuerza y poder en sus armas por falta de socorros y de brazos, somos perdidos; y podrá serlo nuestro culto religioso, publico y externo, y nuestro Santuario: porque todo será presa del enemigo que nos insulta, porque veremos ignominiosamente tratada nuestra Nacion, prostituidos nuestros templos, derribados nuestros altares, robadas nuestras iglesias, ultrajados nuestros santos, inquietados los cadaveres de nuestros padres, abuelos y mayores, quemadas las efigies, que en su

6

su representacion y memoria son el recurso y consuelo de nuestras necesidades y aflicciones; derretidos nuestros campanarios, rotas nuestras sagradas aras y pilas bautismales, y pasados á balazos y golpes de sable nuestros tabernaculos, como habemos visto y llorado en nuestros dias, porque nos veremos en la dura necesidad de dexar en manos agenas nuestras haciendas y rentas, de desamparar nuestros domicilios, de acogernos al asilo miserable de las montañas para huir de la espada y del fuego, y poner en cobro nuestra vida por sitios y caminos errantes, llenos de sed y de hambre, desnudos y cubiertos de amargura y de un dolor tan desconsolado, que nos hará maldecir el dia y noche, en que nacimos, y desear por beneficio la muerte, si no nos socorre la paciencia en el injusto y cruel impulso de la desesperacion: y porque veremos tambien con ojos funestos á los amigos, hermanos, padres, hijos, parientes, maridos y mugeres clamar, llorar, huir y caer en el sangriento furor del enemigo, que inhumanamente regará nuestros campos con nuestra propia sangre, como tambien lo habeis visto todo esto y mucho mas en vuestros dias, pues que sois vivos testigos

7

gos de estos fatales y tragicos sucesos: y si en uso de la Soberania ha de armar y levantar exercitos, que nos guarden de tantos males, que conserven el Estado, que defiendan la Religion, y que obliguen á la paz; es muy justo, muy honroso y muy laudable el equitativo medio que ha tomado de recurrir á sus fieles Vasallos, y es preciso que todos le socorramos y ayudemos con nuestros auxilios, porque la causa es nuestra, toca inmediatamente en nuestros principales intereses, y es un negocio que lleva tras sí sus desvelos, nuestras atenciones y cuidados; pues no podemos tener otro mayor, ni tratar otro mas importante y grave, entre todos quantos objetos agitan incesantemente, y mueven á nuestro corazon para procurarnos la posible felicidad, y el honesto y justo placer, que nos cabe en este vasto teatro de la vida humana: y fuera ciertamente mengua nuestra permitir, que acudiera á empeñar mas la Corona en los fondos extrangeros, y condigno castigo dar lugar á nuevos tributos.

El Rey, que ha recibido de Dios y de su brazo fuerte la suprema autoridad para gobernar este Pueblo escogido de los Españoles, conservar sus glorias, y defenderlo á toda costa de las in-

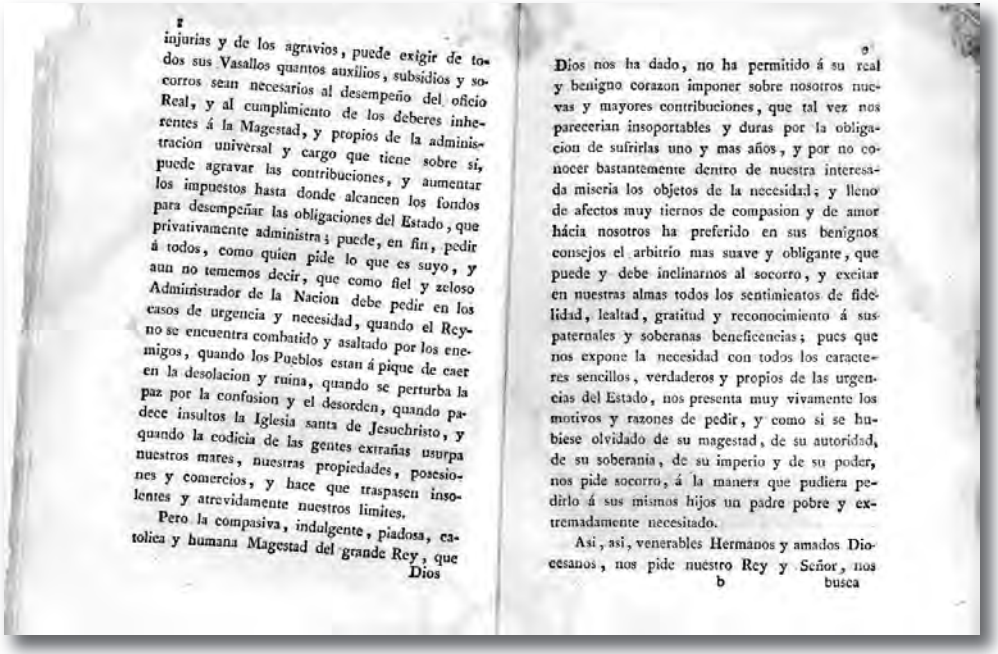

8

injurias y de los agravios, puede exigir de todos sus Vasallos quantos auxilios, subsidios y socorros sean necesarios al desempeño del oficio Real, y al cumplimiento de los deberes inherentes á la Magestad, y propios de la administracion universal y cargo que tiene sobre sí, puede agravar las contribuciones, y aumentar los impuestos hasta donde alcancen los fondos para desempeñar las obligaciones del Estado, que privativamente administra; puede, en fin, pedir á todos, como quien pide lo que es suyo, y aun no tememos decir, que como fiel y zeloso Administrador de la Nacion debe pedir en los casos de urgencia y necesidad, quando el Reyno se encuentra combatido y asaltado por los enemigos, quando los Pueblos estan á pique de caer en la desolacion y ruina, quando se perturba la paz por la confusion y el desorden, quando padece insultos la Iglesia santa de Jesuchristo, y quando la codicia de las gentes extrañas usurpa nuestros mares, nuestras propiedades, posesiones y comercios, y hace que traspasen insolentes y atrevidamente nuestros limites.

Pero la compasiva, indulgente, piadosa, catolica y humana Magestad del grande Rey, que Dios

9

Dios nos ha dado, no ha permitido á su real y benigno corazon imponer sobre nosotros nuevas y mayores contribuciones, que tal vez nos parecerian insoportables y duras por la obligacion de sufrirlas uno y mas años, y por no conocer bastantemente dentro de nuestra interesada miseria los objetos de la necesidad; y lleno de afectos muy tiernos de compasion y de amor hácia nosotros ha preferido en sus benignos consejos el arbitrio mas suave y obligante, que puede y debe inclinarnos al socorro, y excitar en nuestras almas todos los sentimientos de fidelidad, lealtad, gratitud y reconocimiento á sus paternales y soberanas beneficencias; pues que nos expone la necesidad con todos los caracteres sencillos, verdaderos y propios de las urgencias del Estado, nos presenta muy vivamente los motivos y razones de pedir, y como si se hubiese olvidado de su magestad, de su autoridad, de su soberania, de su imperio y de su poder, nos pide socorro, á la manera que pudiera pedirlo á sus mismos hijos un padre pobre y extremadamente necesitado.

Asi, asi, venerables Hermanos y amados Diocesanos, nos pide nuestro Rey y Señor, nos

b busca

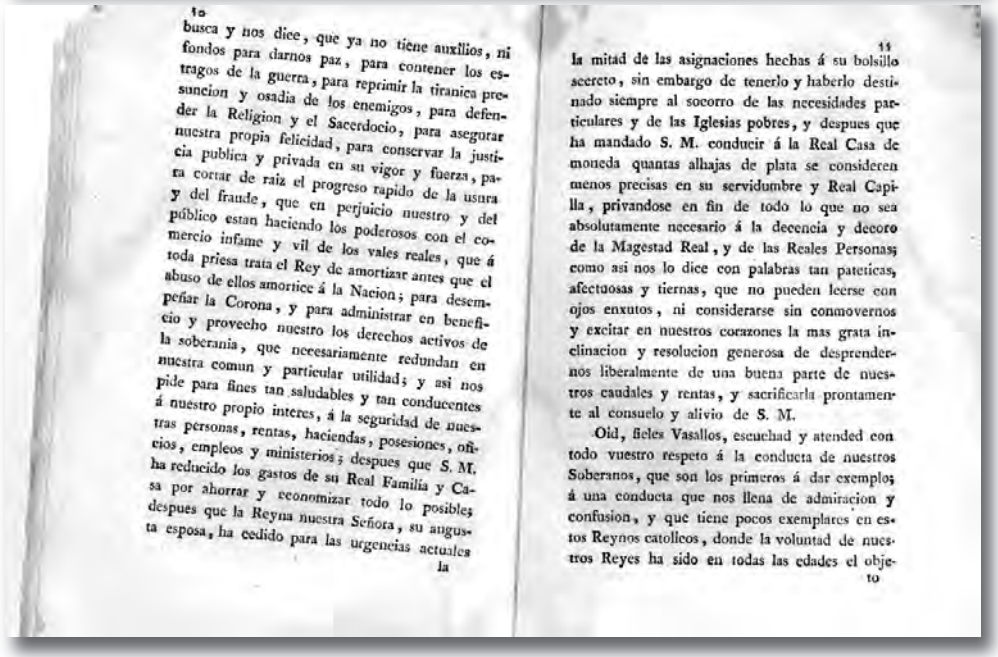

10

busca y nos dice, que ya no tiene auxilios, ni fondos para darnos paz, para contener los estragos de la guerra, para reprimir la tiranica presuncion y osadia de los enemigos, para defender la Religion y el Sacerdocio, para asegurar nuestra propia felicidad, para conservar la justicia publica y privada en su vigor y fuerza, para cortar de raiz el progreso rapido de la usura y del fraude, que en perjuicio nuestro y del público estan haciendo los poderosos con el comercio infame y vil de los vales reales, que á toda priesa trata el Rey de amortizar antes que el abuso de ellos amortice á la Nacion; para desempeñar la Corona, y para administrar en beneficio y provecho nuestro los derechos activos de la soberania, que necesariamente redundan en nuestra comun y particular utilidad; y asi nos pide para fines tan saludables y tan conducentes á nuestro propio interes, á la seguridad de nuestras personas, rentas, haciendas, posesiones, oficios, empleos y ministerios; despues que S. M. ha reducido los gastos de su Real Familia y Casa por ahorrar y economizar todo lo posible; despues que la Reyna nuestra Señora, su augusta esposa, ha cedido para las urgencias actuales la

11

la mitad de las asignaciones hechas á su bolsillo secreto, sin embargo de tenerlo y haberlo destinado siempre al socorro de las necesidades particulares y de las Iglesias pobres, y despues que ha mandado S. M. conducir á la Real Casa de moneda quantas alhajas de plata se consideren menos precisas en su servidumbre y Real Capilla, privandose en fin de todo lo que no sea absolutamente necesario á la decencia y decoro de la Magestad Real, y de las Reales Personas; como asi nos lo dice con palabras tan patéticas, afectuosas y tiernas, que no pueden leerse con ojos enxutos, ni considerarse sin conmovernos y excitar en nuestros corazones la mas grata inclinacion y resolucion generosa de desprendernos liberalmente de una buena parte de nuestros caudales y rentas, y sacrificarla prontamente al consuelo y alivio de S. M.

Oid, fieles Vasallos, escuchad y atended con todo vuestro respeto á la conducta de nuestros Soberanos, que son los primeros á dar exemplo; á una conducta que nos llena de admiracion y confusion, y que tiene pocos exemplares en estos Reynos catolicos, donde la voluntad de nuestros Reyes ha sido en todas las edades el objeto

to

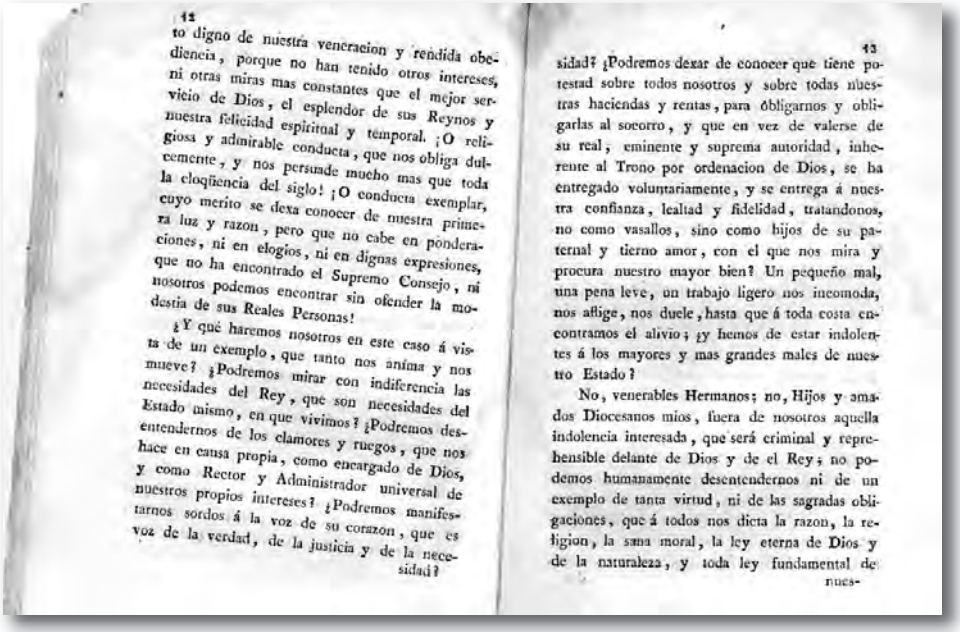

12

to digno de nuestra veneracion y rendida obediencia, porque no han tenido otros intereses, ni otras miras mas constantes que el mejor servicio de Dios, el esplendor de sus Reynos y nuestra felicidad espiritual y temporal. ¡O religiosa y admirable conducta, que nos obliga dulcemente, y nos persuade mucho mas que toda la eloqüencia del siglo! ¡O conducta exemplar, cuyo merito se dexa conocer de muestra primera luz y razon, pero que no cabe en ponderaciones, ni en elogios, ni en dignas expresiones, que no ha encontrado el Supremo Consejo, ni nosotros podemos encontrar sin ofender la modestia de sus Reales Personas!

¿Y qué haremos nosotros en este caso á vista de un exemplo, que tanto nos anima y nos mueve? ¿Podremos mirar con indiferencia las necesidades del Rey, que son necesidades del Estado mismo, en que vivimos? ¿Podremos desentendernos de los clamores y ruegos, que nos hace en causa propia, como encargado de Dios, y como Rector y Administrador universal de nuestros propios intereses? ¿Podremos manifestarnos sordos á la voz de su corazon, que es voz de la verdad, de la justicia y de la necesidad?

13

sidad? ¿Podremos dexar de conocer que tiene potestad sobre todos nosotros y sobre todas nuestras haciendas y rentas, para obligarnos y obligarlas al socorro, y que en vez de valerse de su real, eminente y suprema autoridad, inherente al Trono por ordenacion de Dios, se ha entregado voluntariamente, y se entrega á nuestra confianza, lealtad y fidelidad, tratandonos, no como vasallos, sino como hijos de su paternal y tierno amor, con el que nos mira y procura nuestro mayor bien? Un pequeño mal, una pena leve, un trabajo ligero nos incomoda, nos aflige, nos duele, hasta que á toda costa encontramos el alivio; ¿y hemos de estar indolentes á los mayores y mas grandes males de nuestro Estado?

No, venerables Hermanos; no, Hijos y amados Diocesanos mios, fuera de nosotros aquella indolencia interesada, que será criminal y reprehensible delante de Dios y de el Rey; no podemos humanamente desentendernos ni de un exemplo de tanta virtud, ni de las sagradas obligaciones, que á todos nos dicta la razon, la religion, la sana moral, la ley eterna de Dios y de la naturaleza, y toda ley fundamental de nues-

14

nuestro estado catolico, sobre que subsistimos y fundamos el nobilisimo caracter de buenos christianos, piadosos, humanos, fieles, leales y obedientes á nuestro Rey, que reyna por Dios, y en nombre de Dios, á quien todo lo debemos: no, Hermanos mios, no entremos en cuentas de interes y de codicia, porque nos saldrán erradas; no abusemos de la benignidad y clemencia del Soberano, porque lo irritaremos justamente, caeremos en su real indignacion, y usará contra nosotros de la suprema autoridad que le ha confiado el Todopoderoso; quien nos hará reos de la divina justicia, trocará sus misericordias en iras y venganzas, hasta ponernos en otro estado de afliccion y de miseria, por no haber escuchado los avisos y voces de su Rey, y por no haber acudido al socorro de la Religion y de la patria; nos tratará como ingratos á sus beneficios, y como rebeldes á la potestad que ha puesto en sus manos, y nos llenará de trabajos, quando no tengamos consuelo, ni hallemos á quien volver los ojos.

Entended y sabed, Hermanos mios y amados Diocesanos, que todos nuestros bienes y particulares intereses estan intimamente vinculados

15

dos y unidos al estado publico de la Nacion, que no es otra cosa que el resultado comun de nuestros particulares y respectivos estados: que ninguno de nosotros es capaz por sí mismo de defender el suyo contra la fuerza del poderoso, del avariento y del tirano: que cada uno de nosotros necesita de los brazos del estado comun para vivir seguro en su familia, casa y domicilio; para defender sus derechos, y sacudir la violencia, la usurpacion, la injuria y el agravio: que vivimos todos en el estado de esta bien ordenada y amable sociedad Española, y le somos deudores ni mas, ni menos, que lo somos á nuestra propia felicidad y conservacion: que el Estado nos mantiene en tranquilidad y quietud, volviendonos con ventajas conocidas lo mismo que le damos para que nos mantenga: que quanto le damos, otro y tanto mas recibimos: que es una persona moral y publica, que siempre vive en la direccion y mano soberana del Rey para comunicarnos sus influencias, y hacernos participantes de sus males ó de sus bienes; de aquellos, quando está enfermo, obstruido, extenuado, languido, pobre y sin fuerzas, por haberlas consumido ya en favor nues-

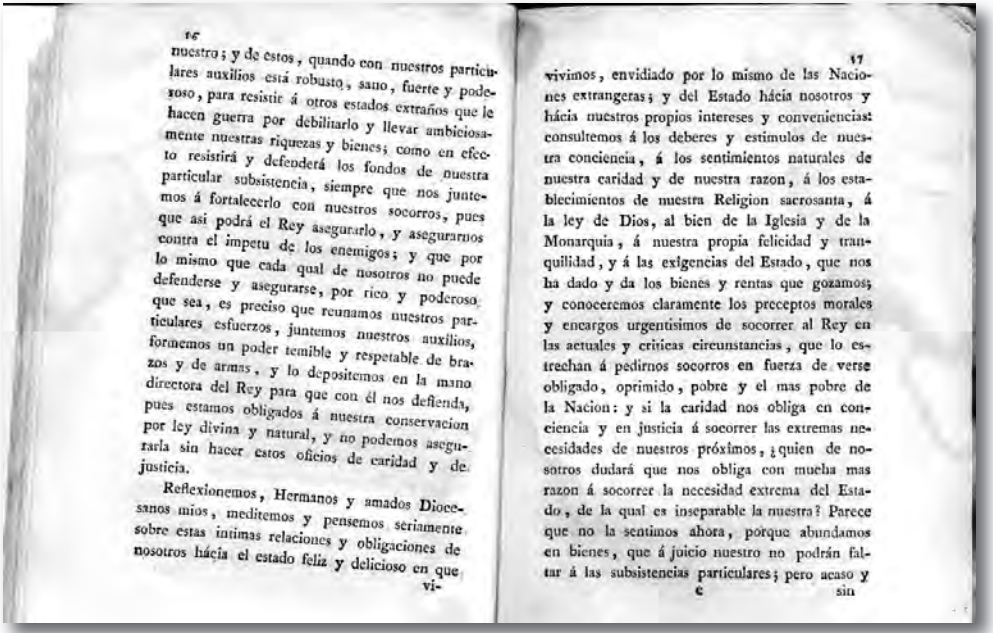

16

nuestro; y de estos, quando con nuestros particulares auxilios está robusto, sano, fuerte y poderoso, para resistir á otros estados extraños que le hacen guerra por debilitarlo y llevar ambiciosamente nuestras riquezas y bienes; como en efecto resistirá y defenderá los fondos de nuestra particular subsistencia, siempre que nos juntemos á fortalecerlo con nuestros socorros, pues que asi podrá el Rey asegurarlo, y asegurarnos contra el impetu de los enemigos; y que por lo mismo que cada qual de nosotros no puede defenderse y asegurarse, por rico y poderoso que sea, es preciso que reunamos nuestros particulares esfuerzos, juntemos nuestros auxilios, formemos un poder temible y respetable de brazos y de armas, y lo depositemos en la mano directora del Rey para que con él nos defienda, pues estamos obligados á nuestra conservacion por ley divina y natural, y no podemos asegurarla sin hacer estos oficios de caridad y de justicia.

Reflexionemos, Hermanos y amados Diocesanos mios, meditemos y pensemos seriamente sobre estas intimas relaciones y obligaciones de nosotros hácia el estado feliz y delicioso en que vi-

17

vivimos, envidiado por lo mismo de las Naciones extrangeras; y del Estado hácia nosotros y hácia nuestros propios intereses y conveniencias: consultemos á los deberes y estimulos de nuestra concicncia, á los sentimientos naturales de nuestra caridad y de nuestra razon, á los establecimientos de nuestra Religion sacrosanta, á la ley de Dios, al bien de la Iglesia y de la Monarquia, á nuestra propia felicidad y tranquilidad, y á las exigencias del Estado, que nos ha dado y da los bienes y rentas que gozamos; y conoceremos claramente los preceptos morales y encargos urgentisimos de socorrer al Rey en las actuales y criticas circunstancias, que lo estrechan á pedirnos socorros en fuerza de verse obligado, oprimido, pobre y el mas pobre de la Nacion: y si la caridad nos obliga en conciencia y en justicia á socorrer las extremas necesidades de nuestros próximos, ¿quien de nosotros dudará que nos obliga con mucha mas razon á socorrer la necesidad extrema del Estado, de la qual es inseparable la nuestra? Parece que no la sentimos ahora, porque abundamos en bienes, que á juicio nuestro no podrán faltar á las subsistencias particulares; pero acaso y

c sin

18

sin acaso la experimentaremos despues con extremo dolor y desconsuelo, arrepentidos y pesarosos de no haberla socorrido en tiempo oportuno; y si no recordemos los trabajos y males de la guerra pasada, y ellos responderán practicamente á los engaños y errores lisonjeros de la interesada, mezquina y astuta codicia, con la ruina lastimosa de muchas familias, que perdieron sus bienes, y andan errantes por todos estos cantones, pidiendo limosna, y gimiendo baxo del yugo de la cruel necesidad, hambre y desnudez.

No hay que entrar en cuentas de interes y codicia, Hermanos mios, porque nos perderán miserablemente, nos confundirán despues, nos harán esclavos de la miseria y del daño, y nos darán por fruto la amargura y el dolor; ni nos ocupe el avaro y desordenado deseo de guardar nuestro oro y nuestra plata, sacrifiquemosla por la patria con una parte de las rentas que tenemos, para defender y libertar la restante que quede: el Estado se halla en gravisima y urgente necesidad, y el Rey pide socorros; á ninguno pide, que no pueda darlo poco ó mucho, á proporcion de sus bienes, rentas y caudales,

19

dales, pide á todos los que pueden y deben dar, porque todos los pudientes han recibido mayores beneficios del Estado, y es justo que le vivan agradecidos; no pide tanto, ni quanto como pudiera pedir, y nos pedirá seguramente de justicia, sino le damos lo que necesita; pues que se reserva usar de la autoridad y del poder imprescindible del cargo supremo de la Soberania, y de la administracion universal del Estado, que ni puede, ni debe abandonar sin faltar á nuestros derechos, al imperio de si mismo, y á la sagrada obligacion, que Dios le ha dictado, para que sin perdonar desvelos, cuidados, fatigas, armas y recursos nos defienda y guarde del enemigo; proteja y conserve nuestra Religion, mantenga firme el Cetro español, y procure nuestra felicidad y mayor bien en desempeño del oficio Real; nos pide sí para que voluntariamente le demos, haciendonos cargo de la urgente necesidad, y para que hagamos en servicio suyo y nuestro sacrificios agradables, que expliquen nuestro respeto, amor, fidelidad, lealtad y patriotismo, no con el sonido ineficaz y hueco de estas palabras y voces tan usuales, sino con obras, que acrediten ser nosotros verdaderamente

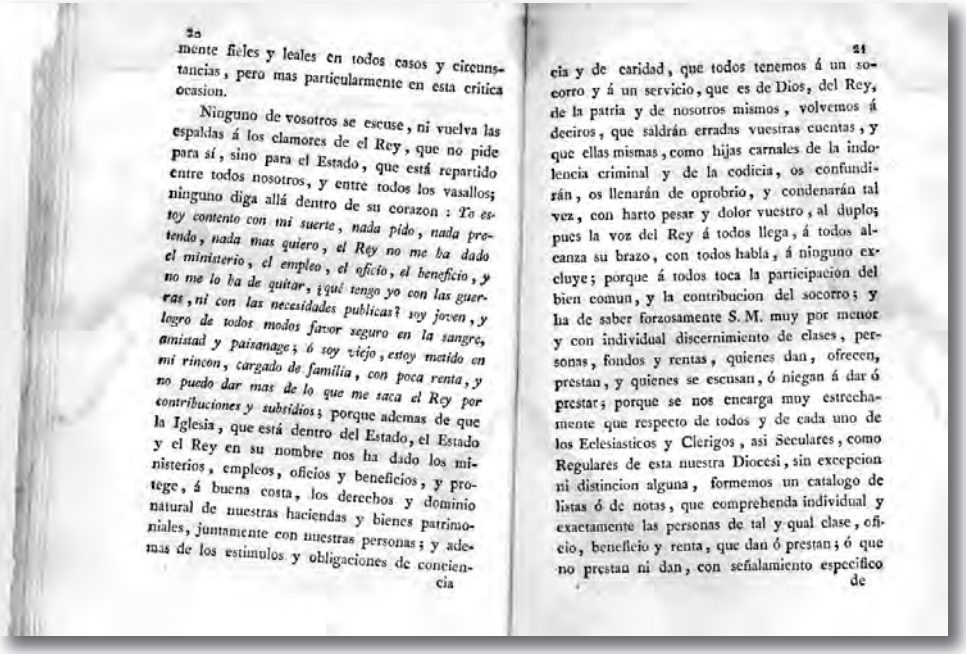

20
mente fieles y leales en todos casos y circunstancias, pero mas particularmente en esta critica ocasion.

Ninguno de vosotros se escuse, ni vuelva las espaldas á los clamores de el Rey, que no pide para sí, sino para el Estado, que está repartido entre todos nosotros, y entre todos los vasallos; ninguno diga allá dentro de su corazon: *Yo estoy contento con mi suerte, nada pido, nada pretendo, nada mas quiero, el Rey no me ha dado el ministerio, el empleo, el oficio, el beneficio, y no me lo ha de quitar, ¿qué tengo yo con las guerras, ni con las necesidades publicas? soy joven, y logro de todos modos favor seguro en la sangre, amistad y paisanage; ó soy viejo, estoy metido en mi rincon, cargado de familia, con poca renta, y no puedo dar mas de lo que me saca el Rey por contribuciones y subsidios*; porque ademas de que la Iglesia, que está dentro del Estado, el Estado y el Rey en su nombre nos ha dado los ministerios, empleos, oficios y beneficios, y protege, á buena costa, los derechos y dominio natural de nuestras haciendas y bienes patrimoniales, juntamente con nuestras personas; y ademas de los estimulos y obligaciones de conciencia

21
cia y de caridad, que todos tenemos á un socorro y á un servicio, que es de Dios, del Rey, de la patria y de nosotros mismos, volvemos á deciros, que saldrán erradas vuestras cuentas, y que ellas mismas, como hijas carnales de la indolencia criminal y de la codicia, os confundirán, os llenarán de oprobrio, y condenarán tal vez, con harto pesar y dolor vuestro, al duplo; pues la voz del Rey á todos llega, á todos alcanza su brazo, con todos habla, á ninguno excluye; porque á todos toca la participacion del bien comun, y la contribucion del socorro; y ha de saber forzosamente S. M. muy por menor y con individual discernimiento de clases, personas, fondos y rentas, quienes dan, ofrecen, prestan, y quienes se escusan, ó niegan á dar ó prestar; porque se nos encarga muy estrechamente que respecto de todos y de cada uno de los Eclesiasticos y Clerigos, asi Seculares, como Regulares de esta nuestra Diocesi, sin excepcion ni distincion alguna, formemos un catalogo de listas ó de notas, que comprehenda individual y exactamente las personas de tal y qual clase, oficio, beneficio y renta, que dan ó prestan; ó que no prestan ni dan, con señalamiento especifico de

22
de la cantidad ofrecida, dada ó prestada por cada qual en dinero, ó alhajas de oro y plata, estimadas por su justo valor; y que lo pasemos á manos de S. M. y Real Camara, sin duda para saber quienes atienden, y quienes no á la publica necesidad y socorro, que nos representa y nos pide, y tomar despues y en tiempo y ocasiones criticas sus justas y soberanas medidas para los que son y para los que no son agradecidos y bienhechores de la patria; y es preciso que Nos cumplamos á la letra con este encargo.

El Rey sabe, amados Diocesanos mios, quanto ha sido vuestro valor, amor, activa lealtad, fidelidad y laborioso zelo por la patria en la gloriosa y animosa defensa que hicisteis hace pocos años contra una Potencia beligerante, agigantada y brava, que era enemiga, y es hoy amiga nuestra; sabe los grandes trabajos, amarguras y pérdidas, que padecisteis en vuestros bienes, personas y familias, para defender y reconquistar estas fronteras, estas fragosas montañas, estos soberbios muros de la mas fiera naturaleza, que os ayudaron á la victoria; sabe que derramasteis mucha sangre propia y agena por la Nacion y por la Religion, y que os distinguisteis

23
guisteis entre las Tropas Españolas, y merecisteis la confianza patriotica, y elogio militar de los Generales; y está S. M. satisfecho de unos servicios tan dignos, que hacen y harán inmortal vuestra gloria en su memoria y soberana gratitud. Sí, valientes y generosos Catalanes, habeis servido bien al Rey, y por lo mismo habeis merecido tambien sus soberanas piedades y rasgos de liberalidad, y estais aun mereciendo sus cuidados paternales en las benignas y pixdosas providencias, que tiene dadas para reparar vuestras pérdidas y ruinas, premiar vuestro valor, y recompensar abundantemente vuestros trabajos, luego que pueda respirar, y se desahogue de los apuros y urgencias del Estado, que tanto afligen y oprimen á su corazon: conoce igualmente la miseria de vuestro terreno, y que librais vuestra principal subsistencia á vuestra mano vividora y activa, y á vuestra industria, trafico y agitado comercio; pero no ignora que aun podeis hacer algunos esfuerzos ajustados á vuestras facultades, para consumar la obra de vuestra fidelidad, y asi es menester que os esforzeis, y deis á la Nacion y al Rey la ultima prueba de vuestro patriotismo y servicio tan interesante

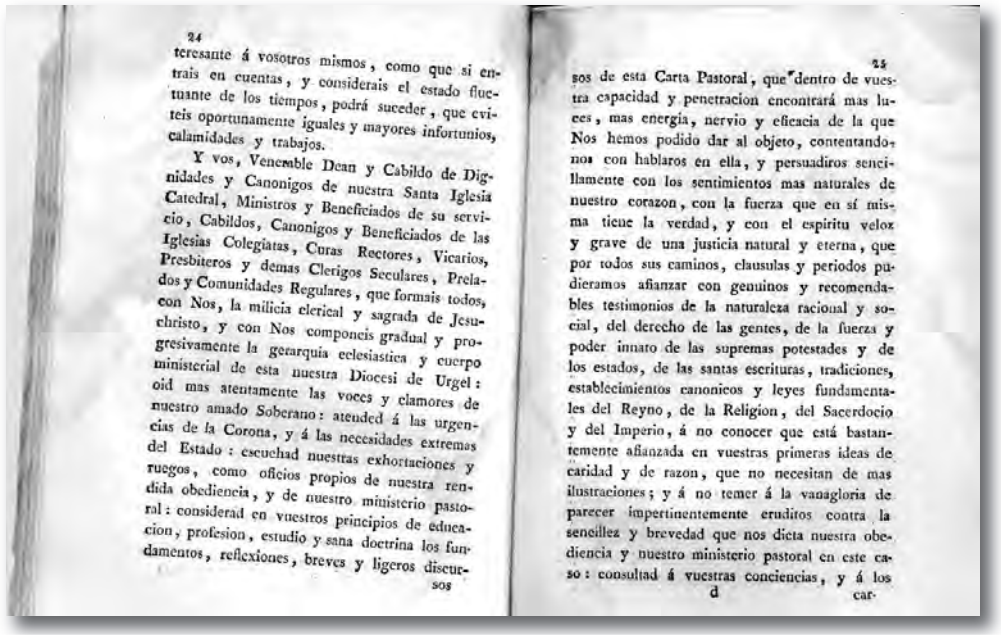

24

teresante á vosotros mismos, como que si entrais en cuentas, y considerais el estado fluctuante de los tiempos, podrá suceder, que evi-
teis oportunamente iguales y mayores infortunios, calamidades y trabajos.

Y vos, Venerable Dean y Cabildo de Dignidades y Canonigos de nuestra Santa Iglesia Catedral, Ministros y Beneficiados de su servicio, Cabildos, Canonigos y Beneficiados de las Iglesias Colegiatas, Curas Rectores, Vicarios, Presbiteros y demas Clerigos Seculares, Prelados y Comunidades Regulares, que formais todos, con Nos, la milicia clerical y sagrada de Jesuchristo, y con Nos componeis gradual y progresivamente la gerarquia eclesiastica y cuerpo ministerial de esta nuestra Diocesi de Urgel: oid mas atentamente las voces y clamores de nuestro amado Soberano: atended á las urgencias de la Corona, y á las necesidades extremas del Estado: escuchad nuestras exhortaciones y ruegos, como oficios propios de nuestra rendida obediencia, y de nuestro ministerio pastoral: considerad en vuestros principios de educacion, profesion, estudio y sana doctrina los fundamentos, reflexiones, breves y ligeros discur-

sos

25

sos de esta Carta Pastoral, que dentro de vuestra capacidad y penetracion encontrará mas luces, mas energia, nervio y eficacia de la que Nos hemos podido dar al objeto, contentandonos con hablaros en ella, y persuadiros sencillamente con los sentimientos mas naturales de nuestro corazon, con la fuerza que en sí misma tiene la verdad, y con el espiritu veloz y grave de una justicia natural y eterna, que por todos sus caminos, clausulas y periodos pudieramos afianzar con genuinos y recomendables testimonios de la naturaleza racional y social, del derecho de las gentes, de la fuerza y poder innato de las supremas potestades y de los estados, de las santas escrituras, tradiciones, establecimientos canonicos y leyes fundamentales del Reyno, de la Religion, del Sacerdocio y del Imperio, á no conocer que está bastantemente afianzada en vuestras primeras ideas de caridad y de razon, que no necesitan de mas ilustraciones; y á no temer á la vanagloria de parecer impertinentemente eruditos contra la sencillez y brevedad que nos dicta nuestra obediencia y nuestro ministerio pastoral en este caso: consultad á vuestras conciencias, y á los

d car-

26

cargos inseparables de nuestro estado sacerdotal; meditad sobre las aflicciones del Rey desvelado por nuestra conservacion sobre las necesidades y exigencias de la Corona, y sobre los males que pueden sobrevenirnos, sino ayudamos á desempeñarla en tiempo oportuno con todos nuestros auxilios y socorros posibles: y sabed sin preocupacion, alucinamiento, error y engaño, que nuestras rentas son de la Iglesia y del Estado: que no tienen otro objeto esencial, que el de nuestra congrua, honesta y economica sustentacion por el servicio que hacemos á los fieles y al altar; el de alimentar sus fábricas, templos y culto divino, y el de socorrer á los pobres, entre los quales no hay otro mayor, ni de mas atencion que el Estado, mucho mas privilegiado que los Hospicios, Hospitales, Casas de Misericordia y de Expositos, fundaciones de beneficios, aniversarios y causas de piedad; y aun de mejor derecho, que nuestros propios consanguineos y parientes, quienes con los extraños sufren mas dilacion, y pueden esperar por ser particulares sus necesidades, y fundar el Publico pobre indudable preferencia á las obligaciones de la caridad y del socorro,

pues

27

pues qué sin él ninguna fundacion particular y piadosa puede medrar y vivir: que nuestros beneficios eclesiasticos mayores y menores proceden principalmente de los diezmos, primicias y oblaciones de los fieles, que contribuyen para mantenernos, para mantener á los pobres, y para el servicio de los Reyes, segun que en quanto á los diezmos asi lo declara una ley fundamental del Reyno: que nunca llenamos mas completamente nuestras obligaciones de caridad, que quando socorremos las urgencias del Estado, porque socorremos entonces á todos los pobres por una necesaria, palpable y sensible participacion: que á ninguno de nosotros faltarán las conveniencias temporales de la vida clerical, ni los deberes de la decencia y decoro de nuestro estado y respectiva clase, por dar al Rey, ó prestar una buena parte de nuestros caudales y rentas; ni este socorro nos echará de nuestras casas, pues que podremos y deberemos substituir en su lugar y hueco una frugal y laudable economia, que sobre ser util á la vida temporal y laudable á nuestro clericato, nos desempeñará ventajosamente al cabo de uno, de dos, de tres ó mas años, en que nos encon-

traremos,

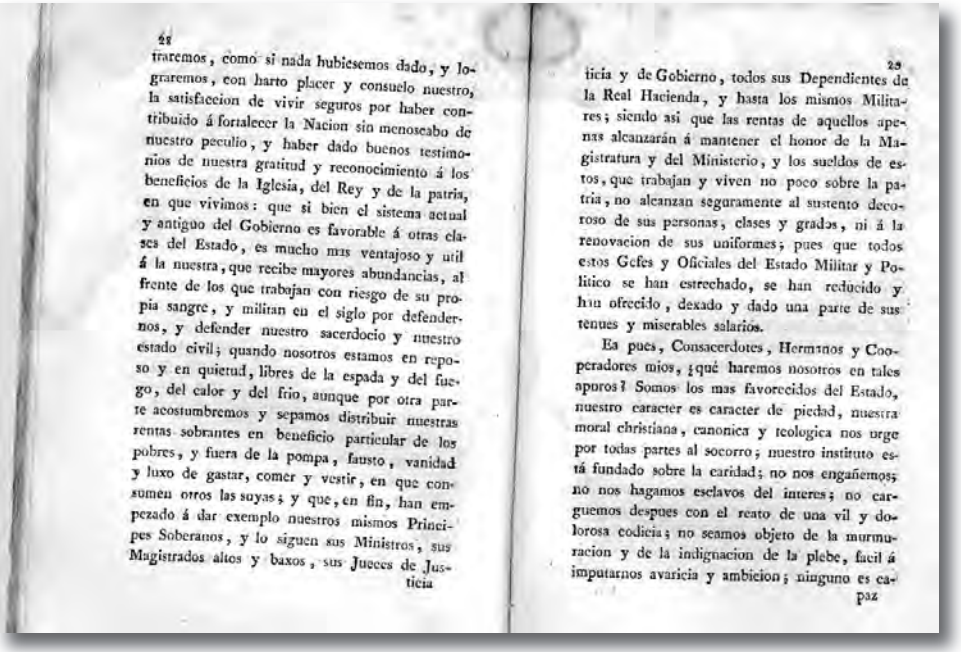

28
traremos, como si nada hubiesemos dado, y lograremos, con harto placer y consuelo nuestro, la satisfaccion de vivir seguros por haber contribuido á fortalecer la Nacion sin menoscabo de nuestro peculio, y haber dado buenos testimonios de nuestra gratitud y reconocimiento á los beneficios de la Iglesia, del Rey y de la patria, en que vivimos: que si bien el sistema actual y antiguo del Gobierno es favorable á otras clases del Estado, es mucho mas ventajoso y util á la nuestra, que recibe mayores abundancias, al frente de los que trabajan con riesgo de su propia sangre, y militan en el siglo por defendernos, y defender nuestro sacerdocio y nuestro estado civil; quando nosotros estamos en reposo y en quietud, libres de la espada y del fuego, del calor y del frio, aunque por otra parte acostumbremos y sepamos distribuir nuestras rentas sobrantes en beneficio particular de los pobres, y fuera de la pompa, fausto, vanidad y luxo de gastar, comer y vestir, en que consumen otros las suyas; y que, en fin, han empezado á dar exemplo nuestros mismos Principes Soberanos, y lo siguen sus Ministros, sus Magistrados altos y baxos, sus Jueces de Justicia

29
ticia y de Gobierno, todos sus Dependientes de la Real Hacienda, y hasta los mismos Militares; siendo asi que las rentas de aquellos apenas alcanzarán á mantener el honor de la Magistratura y del Ministerio, y los sueldos de estos, que trabajan y viven no poco sobre la patria, no alcanzan seguramente al sustento decoroso de sus personas, clases y grados, ni á la renovacion de sus uniformes; pues que todos estos Gefes y Oficiales del Estado Militar y Politico se han estrechado, se han reducido y han ofrecido, dexado y dado una parte de sus tenues y miserables salarios.

Ea pues, Consacerdotes, Hermanos y Cooperadores mios, ¿qué haremos nosotros en tales apuros? Somos los mas favorecidos del Estado, nuestro caracter es caracter de piedad, nuestra moral christiana, canonica y teologica nos urge por todas partes al socorro; nuestro instituto está fundado sobre la caridad; no nos engañemos; no nos hagamos esclavos del interes; no carguemos despues con el reato de una vil y dolorosa codicia; no seamos objeto de la murmuracion y de la indignacion de la plebe, facil á imputarnos avaricia y ambicion; ninguno es capaz

30
paz de persuadirse que no tenemos, aun despues de dar tanto como damos por nuestras contribuciones; porque todos estan creyendo, que podemos dar mas, y con efecto podemos, aunque sea poco, siempre que nos reduzcamos y sujetemos á la sobriedad y parsimonia, que nos es encargada por toda ley; no ponderemos mas de lo justo nuestra contribucion, ni pensemos haber cumplido y satisfecho á nuestros deberes con los donativos de liberalidad y de gracia, hechos hasta ahora; han servido sí para no ser mas grande la necesidad, pero no han alcanzado á remediarla: la Iglesia ha sido en todos tiempos el asilo de los Principes Catolicos en las urgencias publicas, como estos lo han sido de la Iglesia en las muchas calamidades y combates que ha padecido, para protegerla en sus conflictos, para defenderla en sus apuros, redimirla, engrandecerla y socorrerla en sus graves necesidades, ya enriqueciendola con donaciones muy liberales, ya honrandola con inmunidades y privilegios, ya levantando sus altares y templos con seguras dotaciones; y es justo que los que tenemos la buena suerte de ser Ministros suyos, y de comer de sus bienes, estemos al tan-

31
tanto de la retribucion siempre y quando nos buscan y recurren á nosotros; pues lo que nos piden y lo que les damos es para provecho nuestro, y por mucho que les demos, aun hemos recibido nosotros mucho mas. Con que es preciso que os esforceis en esta ocasion, que es la mas urgente de todas quantas han ocurrido hasta aqui.

Nos ya no tenemos frases, estilos y palabras con que explicaros nuestro vivo y tierno sentimiento, y nuestro pastoral y humano deseo de contribuir á las necesidades del Rey. Bien sabeis, y sabe toda la Diocesi, que acabamos de sentarnos en nuestra Silla Episcopal, y que hemos venido empeñadisimos en crecidas sumas de dinero, que con dificultad podremos pagar en muchos años; y bien os consta que todas nuestras rentas episcopales, sobre ser de suyo miserables antes de la guerra pasada, son ahora por las pérdidas que por ella tuvieron tan reducidas y tenues, que despues de pagadas las pensiones, apenas rinden nueve mil libras catalanas para mantener la Dignidad y Familia precisa de servicio y de Curia, con la economia que á todos es notoria; y sin embargo nos hemos

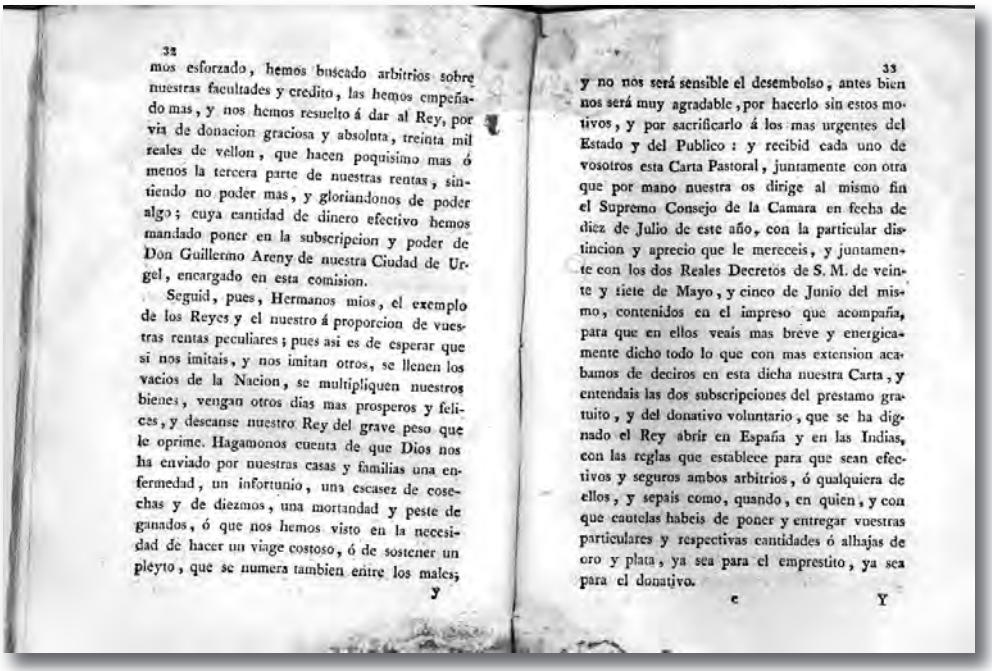

32

mos esforzado, hemos buscado arbitrios sobre nuestras facultades y credito, las hemos empeñado mas, y nos hemos resuelto á dar al Rey, por via de donacion graciosa y absoluta, treinta mil reales de vellon, que hacen poquisimo mas ó menos la tercera parte de nuestras rentas, sintiendo no poder mas, y gloriandonos de poder algo; cuya cantidad de dinero efectivo hemos mandado poner en la subscripcion y poder de Don Guillermo Areny de nuestra Ciudad de Urgel, encargado en esta comision.

Seguid, pues, Hermanos mios, el exemplo de los Reyes y el nuestro á proporcion de vuestras rentas peculiares; pues asi es de esperar que si nos imitais, y nos imitan otros, se llenen los vacios de la Nacion, se multipliquen nuestros bienes, vengan otros dias mas prosperos y felices, y descanse nuestro Rey del grave peso que le oprime. Hagamonos cuenta de que Dios nos ha enviado por nuestras casas y familias una enfermedad, un infortunio, una escasez de cosechas y de diezmos, una mortandad y peste de ganados, ó que nos hemos visto en la necesidad de hacer un viage costoso, ó de sostener un pleyto, que se numera tambien entre los males;

y

33

y no nos será sensible el desembolso, antes bien nos será muy agradable, por hacerlo sin estos motivos, y por sacrificarlo á los mas urgentes del Estado y del Publico: y recibid cada uno de vosotros esta Carta Pastoral, juntamente con otra que por mano nuestra os dirige al mismo fin el Supremo Consejo de la Camara en fecha de diez de Julio de este año, con la particular distincion y aprecio que le mereceis, y juntamente con los dos Reales Decretos de S. M. de veinte y siete de Mayo, y cinco de Junio del mismo, contenidos en el impreso que acompaña, para que en ellos veais mas breve y energicamente dicho todo lo que con mas extension acabamos de deciros en esta dicha nuestra Carta, y entendais las dos subscripciones del prestamo gratuito, y del donativo voluntario, que se ha dignado el Rey abrir en España y en las Indias, con las reglas que establece para que sean efectivos y seguros ambos arbitrios, ó qualquiera de ellos, y sepais como, quando, en quien, y con que cautelas habeis de poner y entregar vuestras particulares y respectivas cantidades ó alhajas de oro y plata, ya sea para el emprestito, ya sea para el donativo.

c

Y

34

Y en cumplimiento de las Reales Ordenes, que se nos han comunicado, y de nuestro propio ministerio, os mandamos que sin dilacion y luego que recibais esta Carta Pastoral, con la otra de la Camara y Reales Decretos, nos respondais sin falta alguna, y nos digais en clausulas breves quanta es la cantidad de dinero, que cada uno de vosotros ofreceis ó entregais por el donativo voluntario ó por el emprestito, con señalamiento de las alhajas de oro y plata que diereis; y nos remitais vuestra respuesta por mano de nuestro Provisor y Vicario General en nuestra Ciudad de Urgel, y por la de nuestros Officiales y Vicarios Foraneos en sus respectivos distritos, la qual nos habeis de remitir, asi los que contribuyereis, como los que no podais contribuir, dando la razon y motivo de vuestra imposibilidad, para ponerlo todo ello en la superior noticia de S. M. con la calidad y circunstancias de vuestras particulares personas, rentas y beneficios; y asimismo mandamos á todos los Canonigos Curados, Curas Rectores, Economos y Vicarios Perpetuos, que lean una vez al mes en dia festivo esta nuestra Carta á sus Feligreses congregados á la Misa mayor, y despues del Ofertorio,

38

torio, para que oigan las necesidades y urgencias del Estado, se inspiren de las obligaciones de conciencia y de justicia, que dicta esta moral y sana doctrina, y sepan el recurso y el arbitrio de ambas subscripciones; como asi esperamos de vuestro zelo y religiosa piedad que lo cumplireis en todo y por todo.

Y en conclusion, os exhortamos á todos en particular y en general, rogamos y encarecidamente pedimos, que por la autoridad y por la razon, que en dicha Carta de la Camara y Reales Decretos tan vivamente se representan, y por la verdad que contienen nuestras debiles, inculeadas y repetidas reflexiones, contribuyais á los importantes objetos del socorro universal, sobre el que os damos desde aqui nuestra bendicion, y rogamos á Dios os aumente la gracia, y os guarde la vida muchos años. Dada en este Lugar de Aranza, Oficialato de la Cerdaña, en santa Visita á 6. de Agosto de 1798.

Francisco, Obispo de Urgel.

Fons
Enric Palmitjavila i Ribó

Uns falsificadors de moneda a Escaldes a mitjan segle XIX

Transcripció de la denúncia feta per José Barroso de Gibraltar.
"En Andorra á los 12 de Setiembre 1852. José Barroso de Gibaltar ÿ vecino de Premiá del Partido de San Pedro de Premiá de Barcelona:
Denuncia: que quinsemeses que está en estos valles con documento de un Pase, quese ha ocupado asta aquí á fabricar tabaco, que enel mes de Junio fue llogado por dos hombres, el uno habita más abajo de Sant Julian al Molino del termino de Berga ó de su Partido, ÿ el otro de Abiá serca de Berga en España; lollogaron para fabricar tabaco en Les Escaldes á la casa de Molines de Andorra llamada de Paleta de les Caldes, estuvo ocho ó diez días, ÿ estando allá trabajando llegaron allí otros dos hombres que eran los dos de Berga, del uno conozco su Casa, ÿ del otro no, sabe eluno sellama Andrés de Berga ÿ el otro de Abiá se llama José fabricante de Algodon, pero no sabe sus apellidos de unos ni otros perolos conocería bien ÿ los conoce si los viera, que le pribaron de bajar al selle ó bodega de los fondos dela citada casa ÿ una noche que no estaban ellos, bajó a los fondos ÿ vio allá un aparato ÿ encontro allí que se fabricaba cuartos de seis, que abía allí dos cabasos, ÿ en aquel tiempo no vió que ningún Andorrano entreveniese allí ÿ comían al Mesón de les Escaldes".

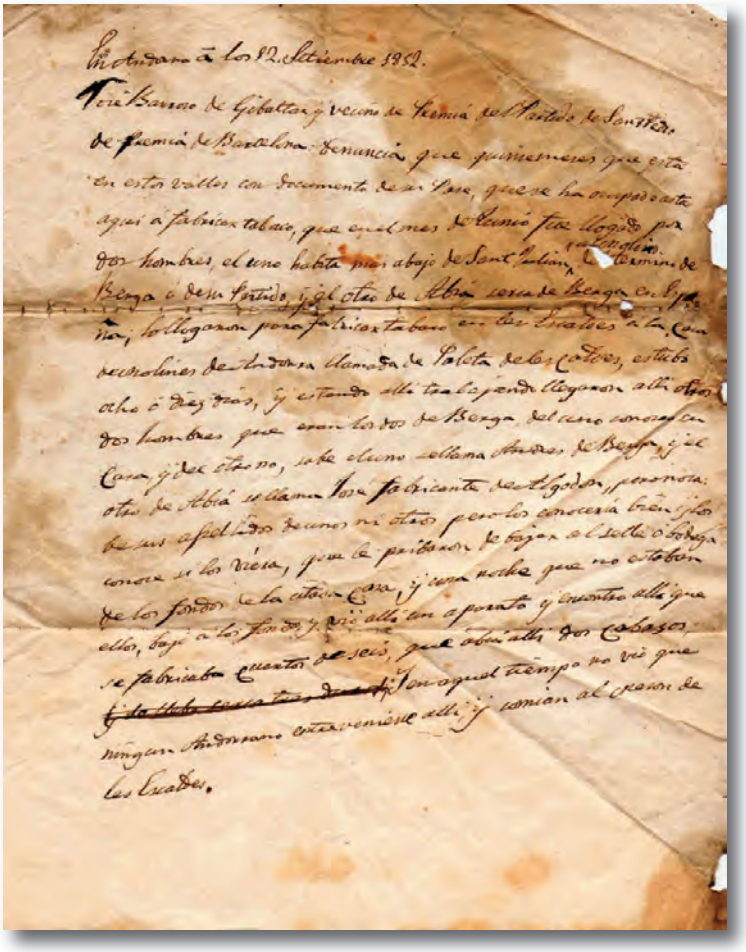
En Andorra á los 12. Setiembre 1852.
Jose Barroso de Gibaltar ÿ vecino de Premiá del Partido de San Pedro de Premiá de Barcelona denuncia que quinsemeses que está en estos valles con documento de un Pase, quese ha ocupado asta aquí á fabricar tabaco, que enel mes de Junio fue llogado por dos hombres, el uno habita más abajo de Sant Julian al Molino del termino de Berga ó de su Partido, ÿ el otro de Abiá serca de Berga en España; lollogaron para fabricar tabaco en Les Escaldes á la casa de Molines de Andorra llamada de Paleta de les Caldes, estuvo ocho ó diez días, ÿ estando allá trabajando llegaron allí otros dos hombres que eran los dos de Berga, del uno conozco su Casa, ÿ del otro no, sabe eluno sellama Andrés de Berga ÿ el otro de Abiá se llama José fabricante de Algodon, pero no sabe sus apellidos de unos ni otros perolos conocería bien ÿ los conoce si los viera, que le pribaron de bajar al selle ó bodega de los fondos dela citada casa ÿ una noche que no estaban ellos, bajó a los fondos ÿ vio allá un aparato ÿ encontro allí que se fabricaba cuartos de seis, que abía allí dos cabasos, ÿ en aquel tiempo no vió que ningun Andorrano entreveniese allí ÿ comian al Mesón de les Escaldes.

Un taller de falsificació de moneda a Prats (Canillo), a finals del segle XIX

Encara avui hi ha gent del poble de Canillo que parlen de la casa o borda on es fabricava moneda falsa.

En sentir aquests comentaris, moltes vegades llegendaris, se'm va ocórrer la idea que al darrere hi podia haver un fons de realitat. Vaig veure que el tema era força engrescador i em vaig posar a esbrinar què hi havia darrere d'aquestes converses. El primer que vaig fer va ser recollir el testimoni oral de tots els qui em podien donar informació o pistes per poder investigar els fets i localitzar d'aquesta manera el suposat taller de moneda falsa. Però de fet, no tenia cap pista que em pogués donar una prova solvent, que em servís de base per poder continuar la meva recerca.

Un bon dia, parlant-ne amb un bon amic resultà que ell era el propietari de la casa on suposadament es trobava el taller, de tal manera que em digué que era veritat i que ell posseïa les matrius que servien per a la fabricació de" duros" de plata.

Al cap de 3 anys, i després de veure el meu interès pel tema, em va fer donació d'aquestes matrius, que són la prova de l'existència d'aquest taller.

Vegeu imatges annexes.

Aquesta moneda calia posar-la en circulació i una manera de fer-ho era aprofitant la transhumància dels pastors, que anaven a eixivernar els seus ramats al pla d'Urgell, i que la feien servir per a pagar l'arrendament, segons la versió d'alguns dels testimonis recollits actualment.

No es coneix l'abast de la producció ni tampoc la seva durada, ja que els autors no van ser descoberts per la justícia. Però sí que es té notícia que un bon dia algú els va delatar i els van avisar amb la famosa frase "treieu-se la mula guita de casa". Tot seguit el taller va ser desmantellat i es van espargir els components en diferents llocs. Sortosament les matrius s'han pogut recuperar.

Llista de monedes i bitllets emesos a Andorra

Font: Filatèlia i Numismàtica M. Abad, Filatèlia Andorrana, *World Coins* (1901-2000, 40 ed.), *World Coins* (2001-Date, 6 ed.) i *La Moneda a Andorra* (1991) de Pere Canturri i altres.

Núm.	DATA ENCUNYACIÓ	MATERIAL	TIRATGE	VALOR	DESCRIPCIÓ
1	1936	Paper	10.000	1 Pesseta	Color blau
2	1936	Paper	5.000	2 Pessetes	Color blau
3	1936	Paper	4.000	5 Pessetes	Color blau
4	1936	Paper	1.000	10 Pessetes	Color blau
5	1936	Paper	20.000	50 Cèntims	Color marró
6	1936	Paper	15.000	1 Pesseta	Color marró
7	1936	Paper	5.000	2 Pessetes	Color marró
8	1936	Paper	4.000	5 Pessetes	Color marró
9	1936	Paper	2.000	10 Pessetes	Color marró
10	1960	Ag		25 Diners	Carlemany
11	1960	Au		25 Diners	Carlemany
12	1960	Pt		25 Diners	Carlemany
13	1960	Ag		50 Diners	Carlemany
14	1960	Au		50 Diners	Carlemany
15	1960	Pt		50 Diners	Carlemany
16	1963	Ag		25 Diners	Bisbe Benlloch
17	1963	Au		25 Diners	Bisbe Benlloch
18	1963	Pt		25 Diners	Bisbe Benlloch
19	1963	Ag		50 Diners	Bisbe Benlloch
20	1963	Au		50 Diners	Bisbe Benlloch
21	1963	Pt		50 Diners	Bisbe Benlloch
22	1964	Ag		25 Diners	Napoleó
23	1964	Au		25 Diners	Napoleó
24	1964	Pt		25 Diners	Napoleó
25	1964	Ag		50 Diners	Napoleó
26	1964	Au		50 Diners	Napoleó
27	1964	Pt		50 Diners	Napoleó
28	1965	Ag		25 Diners	Casa de la Vall
29	1965	Au		25 Diners	Casa de la Vall
30	1965	Pt		25 Diners	Casa de la Vall
31	1965	Ag		50 Diners	Casa de la Vall
32	1965	Au		50 Diners	Casa de la Vall
33	1965	Pt		50 Diners	Casa de la Vall

Emissions del Consell General

Paper moneda encunyada pel Consell General el 1936

Fons
d'arxiu del Consell General

Actes del Consell General de l'1 de juny del 1938 i del 20 de juny del 1938.
Reproducció dels fragments referents a la moneda emesa pel Consell General el 1936.

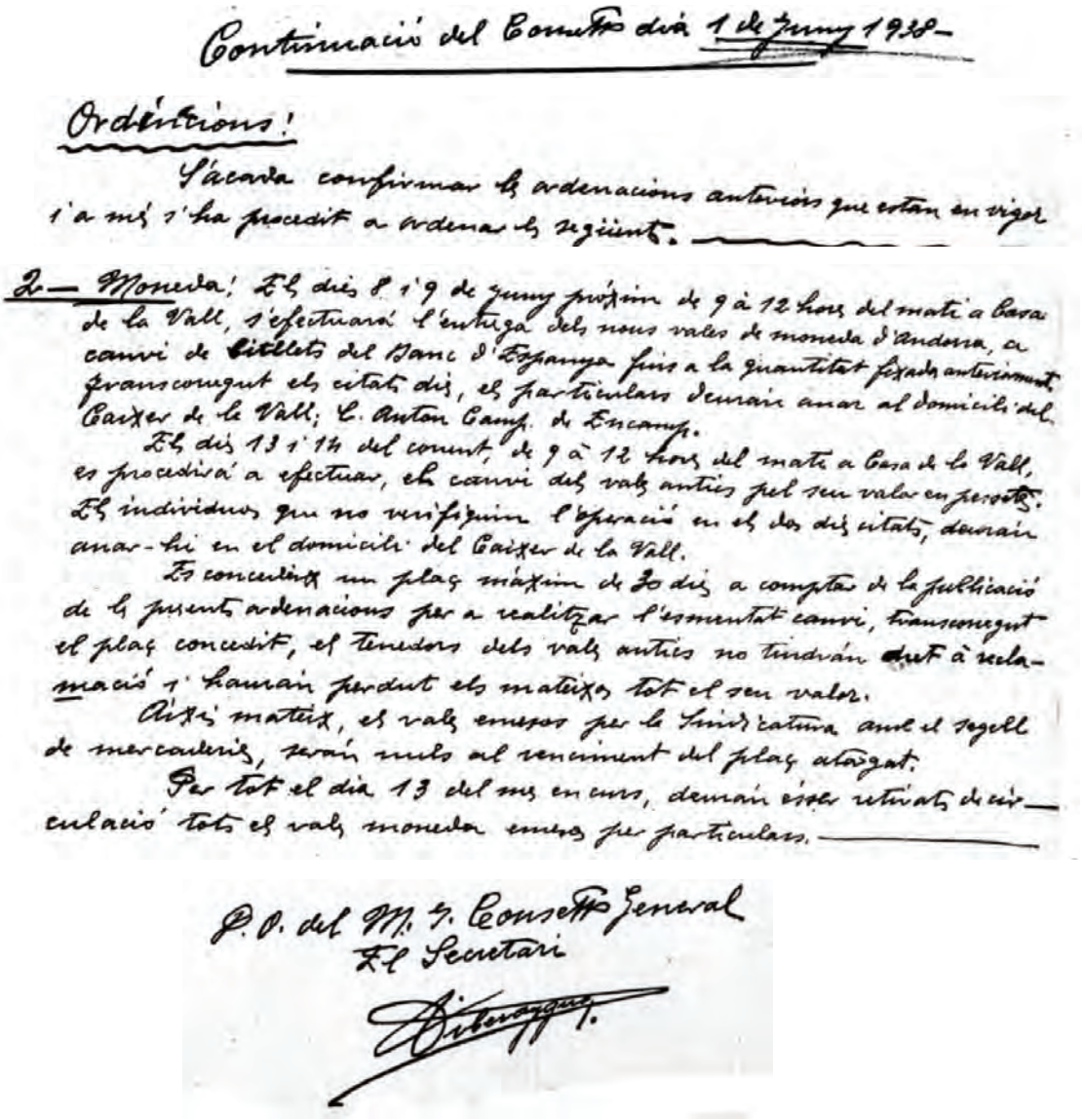

Continuació del Consell dia 1 de juny 1938.

Ordenacions!

S'acorda confirmar les ordenacions anteriors que estan en vigor i a més s'ha procedit a ordenar les següents.

2.— Moneda: El dia 8 i 9 de juny próxim de 9 à 12 hores del matí a Casa de la Vall, s'efectuarà l'entrega dels nous vales de moneda d'Andorra, a canvi de billets del Banc d'Espanya fins a la quantitat fixada anteriorment. Transcorregut els citats dia, el particulars deuran anar al domicili del Caixer de la Vall; C. Anton Camp. de Encamp.

El dia 13 i 14 del corrent, de 9 à 12 hores del matí a Casa de la Vall, es procedirà a efectuar, el canvi dels vals antics pel seu valor en pessetes. Els individuos que no verifiquin l'operació en el dos dis citats, deuran anar-hi en el domicili del Caixer de la Vall.

Es concedeix un plaç màxim de 30 dis a comptar de la publicació de les presents ordenacions per a realitzar l'esmentat canvi, transcorregut el plaç concedit, el tenedors dels vals antics no tindrán dret à reclamació i hauran perdut els mateixos tot el seu valor.

Així mateix, el vals emesos per la Unió Catalana amb el segell de mercaderies, seràn nuls al venciment del plaç atorgat.

Per tot el dia 13 del mes en curs, deuràn estar retirats de circulació tots els vals moneda emesa per particulars.

P. O. del M. H. Consell General
El Secretari

Consell Extraordinari celebrat el dia 20 juny 1936

S'acorda fer públiques les disposicions següents:

Edicte I.— Per a donar més facilitats a la població andorrana, tots els tenedors de vals antics andorrans, quina quantitat màxima sigui fins a 25 pts, podran efectuar l'entrega al Conseller Major de llur Parroquia, i aquesta Autoritat es cuidarà d'efectuar el canvi i remetre el seu import als interessats.

Tots els comerciants podran adquirir a la caixa de la Vall i tenir en llur poder, la quantitat màxima de 500 pts en vals de moneda vigent d'Andorra, queda terminantment prohibit que els comerciants i particulars posseeixin sumes superiors a l'esmentada, i en cas d'infracció, es procedirà a l'ocupació de la confiscació, a l'aplicació de una multa a judici del Consell General.

S.O. del M. I. Consell General
El Secretari

Núm.	DATA ENCUNYACIÓ	MATERIAL	TIRATGE	VALOR	DESCRIPCIÓ	DISSENY	PES	DIÀMETRE	SECA
1	1977	Au	1.000		St. Ermengol	L. Teruggi	8g	26 mm	1
2	1977	Ag	4.000		St. Ermengol	L. Teruggi	25g	40 mm	1
3	1978	Au	1.000		VII Centenari Pareatge	L. Teruggi	20 g	32 mm	1
4	1978	Au	1.745	Sobirana	Co-Príncep Llatí	L. Teruggi	8 g	22 mm	1
4a	1978	Au	1.745	Sobirana	Co-Príncep Català	L. Teruggi	8 g	22 mm	1
5	1979	Au	1.500	Sobirana	Co-Príncep Llatí	L. Teruggi	8 g	22 mm	1
5a	1979	Au	1.500	Sobirana	Co-Príncep Català	L. Teruggi	8 g	22 mm	1
6	1980	Ag	2.000		Co-Príncep Llatí	L. Teruggi	12,5 g	30 mm	1
6a	1980	Ag	2.500		Co-Príncep Català	L. Teruggi	12,5 g	30 mm	1
7	1980	Au	1.500	Sobirana	Co-Príncep Llatí	L. Teruggi	8 g	22 mm	1
7a	1980	Au	1.500	Sobirana	Co-Príncep Català	L. Teruggi	8 g	22 mm	1
8	1981	Au	1.500	Sobirana	X Aniversari Co-Príncep Llatí	L. Teruggi	8 g	22 mm	1
8a	1981	Au	1.500	Sobirana	X Aniversari Co-Príncep Català	L. Teruggi	8 g	22 mm	1
9	1981	Ag	2.500		X Aniversari Co-Príncep	L. Teruggi	25 g	38 mm	1
10	1982	Au	1.500	Sobirana	Co-Príncep Llatí	L. Teruggi	8 g	22 mm	1
10a	1982	Au	1.500	Sobirana	Co-Príncep Català	L. Teruggi	8 g	22 mm	1
11	1983	Cu+Zn	27.650	1 Diner	Co-Príncep	L. Teruggi	6,5 g	25 mm	2
12	1983	Au	1.500	1 Sobirana	Co-Príncep Llatí	L. Teruggi	7,35 g	22 mm	1
13	1984	Cu+Zn	7.500	1 Diner	Ordinària	L. Teruggi	6,5 g	25 mm	2
13a	1984	Cu	7.500	5 Diners	Ordinària	L. Teruggi	10 g	30 mm	2
13b	1984	Ag	7.500	10 Diners	Ordinària	L. Teruggi	26,5 g	26 mm	2
14	1984	Ag	4.450	25 Diners	Co-Príncep	L. Teruggi	20 g	38 mm	2
14a	1984	Ag Proof	550	25 Diners	Co-Príncep	L. Teruggi	20 g	38 mm	2
15	1984	Ag	10.000	20 Diners	XXIII Olimpíada Los Angeles	L. Teruggi	16 g	35 mm	1
16	1984	Ag	5.000	20 Diners	Ós	L. Teruggi	16 g	35 mm	3
16a	1984	Ag	5.000	20 Diners	Esquirol	L. Teruggi	16 g	35 mm	3
16 b	1984	Ag	5.000	20 Diners	Isard	L. Teruggi	16 g	35 mm	3
17	1984	Cu+Ni/Cu+Zn	5.000	2 Diners	Ós	L. Teruggi	15 g	32 mm	3
17a	1984	Cu+Ni/Cu+Zn	5.000	2 Diners	Esquirol	L. Teruggi	15 g	32 mm	3
17b	1984	Cu+Ni/Cu+Zn	5.000	2 Diners	Isard	L. Teruggi	15 g	32 mm	3
18	1985	Cu+Ni/Cu+Zn	11.000	2 Diners	Seul	L. Teruggi	15 g	32 mm	3
18a	1985	Cu+Ni/Cu+Zn	11.000	2 Diners	Calgary	L. Teruggi	15 g	32 mm	3
19	1985	Ag	7.000	20 Diners	Nadal	M. Huguet	16 g	35 mm	4
20	1986	Cu	10.000	5 Diners	II Congrés Llengua Catalana	M. Huguet	16 g	35 mm	5
21	1986	Ag	10.000	10 Diners	Mèxic	T. Zipperle	8 g	30 mm	6
22	1986	Cu	10.000	25 Cèntims	Ordinària	L. Teruggi	2,7 g	22 mm	5
22a	1986	Cu+Zn	10.000	1 Diner	Ordinària	L. Teruggi	6,2 g	25 mm	5
22b	1986	Cu+Zn	10.000	2 Diners	Ordinària	L. Teruggi	7,8 g	28 mm	5
22c	1986	Cu+Zn	10.000	5 Diners	Ordinària	L. Teruggi	9,8 g	30 mm	5
22d	1986	Ag	10.000	10 Diners	Ordinària	L. Teruggi	8 g	28 mm	5
23	1987	Au	2.000	100 Diners	Co-Príncep	L. Teruggi	5 g	22 mm	5
24	1987	Ag	12.000	20 Diners	Olimpíada Seul	T. Zipperle	16 g	35 mm	6
25	1987	Cu+Ni	20.000	2 Diners	Tennis	T. Zipperle	12 g	31,80 mm	6
25a	1987	Ag	20.000	20 Diners	Tennis	T. Zipperle	16 g	35 mm	6
26	1987	Cu+Ni	20.000	2 Diners	Barcelona-Albertville	L. Teruggi	12 g	32 mm	6
27	1988	Au	2.000	100 Diners	Àliga	M. Huguet	5 g	32 mm	5
28	1988	Au	3.000	250 Diners	VII Centenari II Pareatge	L. Teruggi	12 g	28 mm	5

Emissions del Servei d' Emissions del copríncep episcopal

Núm.	DATA ENCUNYACIÓ	MATERIAL	TIRATGE	VALOR	DESCRIPCIÓ	DISSENY	PES	DIAMETRE	SECA
29	1988	Ag	10.000	25 Diners	VII Centenari II Pareatge	L. Teruggi	20 g	38,5 mm	5
29 bis	1988	Ag Proof	10.000	25 Diners	VII Centenari II Pareatge	L. Teruggi	20 g	38,5 mm	7
30	1988	Cu+Ni	5.000	1 Diner	Pont de la Margineda	F.N.M.T.	6,85 g	25 mm	7
30a	1988	Cu-Ni	5.000	2 Diners	Santa Coloma	F.N.M.T.	9,50 g	28 mm	7
30b	1988	Cu-Ni	5.000	5 Diners	St. Climent de Pal	F.N.M.T.	13,75 g	31 mm	7
30c	1988	Ag	5.000	10 Diners	St. Joan de Caselles	F.N.M.T.	8 g	28 mm	
31	1988	Ag	15.000	20 Diners	XXV Olimpiada de Barcelona Anelles	L. Teruggi	16 g	35 mm	6
31a	1988	Ag	15.000	20 Diners	Albertville XVI Jocs Olímpics d'hivern Patinatge	L. Teruggi	16 g	35 mm	6
32	1988	Au	3.000	1/2 Unça	Àliga	M. Huguet	15,50 g	30 mm	5
33	1988	Au	3.000	1 Unça	Àliga	M. Huguet	31,10 g	35 mm	5
34	1988	Ag	15.000	10 Diners	Barcelona Futbol	L. Teruggi	16 g	35 mm	6
34a	1988	Ag	15.000	20 Diners	Barcelona Calac	L. Teruggi	16 g	35 mm	6
35	1988	Ag	15.000	10 Diners	Barcelona XXV Olimpiada Salt	L. Teruggi	15,55 g	27 mm	6
35a	1988	Ag	15.000	10 Diners	Barcelona XXV Olimpiada Hipica	L. Teruggi	15,55 g	27 mm	6
36	1989	Ag	15.000	10 Diners	Albertville-Ski	L. Teruggi	12 g	35 mm	6
36a	1989	Ag	15.000	20 Diners	Barcelona Vela	L. Teruggi	16 g	35 mm	6
37	1989	Au	3.000	Diners,1/2 Un	Àliga	M. Huguet	15,55 g	30 mm	5
37 bis	1989	Au Proof	3.000	Diners,1/2 Un	Àliga		15,55 g	30 mm	
38	1989	Au	3.000	0 Diners,1 Un	Àliga	M. Huguet	31,1035	35 mm	5
39	1989	Ag	20.000	10 Diners	Futbol Itàlia mapa	H. Vogel	12 g	32 mm	6
39a	1989	Ag	20.000	10 Diners	Futbol Itàlia jugadors	H. Vogel	12 g	32 mm	6
40	1990	Ag	5.000	25 Diners	Bisbe Sala	L. Teruggi	20 g	37 mm	5
41	1990	Au	3.000	50 Diners	A. Gaudí	L. Teruggi	17,025 g	29 mm	8
42	1990	Ag	6.000	1 Diner	Àliga		10,30 g	29,30 mm	
43	1990	Au	2.500	50 Diners	Natura Esquirol	J.Gasset	15,55 g	27 mm	9
44	1991	Ag	5.000	20 Diners	Jocs dels Petits Estats	J.Gasset	21 g	34 mm	8
45	1991	Ag Proof	3.000	25 Diners	Creu Roja	J.Gasset	28,28 g	38,60 mm	10
46	1991	Au+Ag	2.500	25 Diners	XX Aniversari Co-Príncep	L. Teruggi	2,5+15 g	38 mm	1
47	1991	Au	3.000	50 Diners	XXV Olimpiada de Barcelona	J.Gasset	13,34 g	27,50 mm	8
48	1991	Au	2.500	50 Diners	Natura Isard	M.Chua	15,55 g	27 mm	9
49	1992	Ag	15.000	10 Diners	Ecu		31,47 g	38,60 mm	
49a	1992	Au+Ag	5.000	20 Diners	Ecu		1,5+25 g	38 mm	
49b	1992	Au	3.000	25 Diners	Ecu		7,77 g	25 mm	
50	1992	Ag	15.000	10 Diners	Descoberta d'un Nou Món		31,10 g	38,70 mm	
51	1992	Ag	15.000	10 Diners	Esquirol		31,10 g	38,70 mm	
51a	1992	Ag	15.000	10 Diners	Ós		31,10 g	38,70 mm	
51b	1992	Ag	15.000	10 Diners	Isard		31,10 g	38,70 mm	
52	1992	Au	2.500	50 Diners	Protecció Natura "Ós"		15,55 g	27 mm	
53	1992	Au		100 Diners	Àliga		31,1035 g		
54	1993	Ag	25.000	10 Diners	Ecu		31,47 g	38,61 mm	
54a	1993	Au+Ag	5.000	20 Diners	Ecu		1,6+25 g	38 mm	
54b	1993	Au	5.000	25 Diners	Ecu		7,7 g	25 mm	
55	1993	Ag	50.000	5 Diners	XVII Jocs Olímpics Lillehammer		10 g	30 mm	
56	1993	Au	6.000	25 Diners	XVII Jocs Olímpics Lillehammer		7,70 g	25 mm	
57	1993	Ag	15.000	10 Diners	Protecció de la natura		31,47g	38,61 mm	
58	1993	Ag	3.000	5 Diners	XXV Cercle d'Arts		15 g	30 mm	
59	1993	Ag	15.000	10 Diners	Exploracions Espacials		31,47 g	38,61 mm	
60	1993	Au	5.000	50 Diners	Pau Casals		16,965 g	27 mm	
61	1993	Au	5.000	25 Diners	Mundial de Futbol USA		7,77 g	25 mm	
62	1994	Ag	20.000	10 Diners	Mundial de Futbol USA		31,47 g	38,61 mm	
63	1994	Ag	25.000	10 Diners	Ecu		31,47 g	38,61 mm	
63a	1994	Au-Ag	5.000	20 Diners	Ecu		1,6+25 g	38 mm	
63b	1994	Au	5.000	25 Diners	Ecu		7,7 g	25 mm	
64	1994	Ag	25.000	10 Diners	Onu		31,47 g	38,61 mm	
65	1994	Au-Ag	5.000	50 Diners	Constitució Andorrana		3,6+155,51 g	65 mm	

Emissions del Servei d' Emissions del copríncep episcopal

Núm.	DATA ENCUNYACIÓ	MATERIAL	TIRATGE	VALOR	DESCRIPCIÓ	DISSENY	PES	DIÀMETRE	SECA
66	1994	Ag	20.000	10 Diners	Descoberta d'un Nou Món		31,104 g	38,61 mm	
67	1994	Ag	50.000	10 Diners	XXVI Jocs Olímpics Atlanta		31,47 g	38,61 mm	
68	1994	Au	5.000	25 Diners	XXVI Jocs Olímpics Atlanta		7,77 g	25 mm	
69	1994	Ag	35.000	10 Diners	"Consell d'Europa"		31,60 g	38,70 mm	
70	1995	Ag	3.000	5 Diners	Flap		15 g	30 mm	
71	1995	Cu+Ni	50.000	25 cts.	Fao		8,43 g	30 mm	
71a	1995	Ag	10.000	10 Diners	Fao		31,10 g	38,6 mm	
72	1995	Ag	35.000	10 Diners	Agnus Dei		31,47 g	38,61 mm	
73	1995	Ag	20.000	10 Diners	Natura Llop		31,10 g	38,70 mm	
74	1995	Au+Ag	5.000	50 Diners	Olimpiades		1+155 g	65,80 mm	
75	1995	Ag	30.000	10 Diners	Ecu		31,47 g	38,61 mm	
75a	1995	Au+Ag	6.000	20 Diners	Ecu		1,5+25 g	38 mm	
75b	1995	Au	5.000	25 Diners	Ecu		7,77 g	25 mm	
76	1995	Au		5 Diners	Aliga		1,5552 g		
77	1996	Au	3.000	5 Diners	Natura		1,20 g	13,92 mm	
77a	1996	Au	3.000	5 Diners	Natura		1,20 g	13,92 mm	
77b	1996	Au	3.000	5 Diners	Natura		1,20 g	13,92 mm	
78	1996	Ag	30.000	10 Diners	Europa		31,47 g	38,61 mm	
78a	1996	Au+Ag	5.000	20 Diners	Europa		1+25 g	38 mm	
78b	1996	Au	5.000	25 Diners	Europa		7,77 g	25 mm	
79	1996	Ag	30.000	10 Diners	Frederic II		31,60 g	38,70 mm	
80	1996	Ag	20.000	10 Diners	Exploracions Navals		31,47 g	38,61 mm	
81	1996	Au+Ag	5.000	50 Diners	Verge de Meritxell		2,5+155 g	65 mm	
82	1996	Ag	30.000	10 Diners	25 Aniversari Co-Príncep Episcopal		31,47 g	38,61 mm	
83	1997	Ag	15.000	10 Diners	Natura llúdriga		31,47 g	38,61mm	
83a	1997	Ag	15 000	10 Diners	Natura guineu		31,47 g	38,61mm	
84	1997	Ag	25.000	10 Diners	Euro		31,47 g	38,61 mm	
84a	1997	Au+Ag	5.000	20 Diners	Euro		1+25 g	38 mm	
84b	1997	Au	5.000	25 Diners	Euro		7,77 g	25 mm	
85	1997	Ag	25.000	10 Diners	Ecu Bach		31,47 g	38,61 mm	
85a	1997	Ag	25.000	10 Diners	Ecu Vivaldi		31,47 g	38,61 mm	
86	1997	Ag	30.000	1 Diner	Euro Tractat de Roma		10 g	30 mm	
87	1997	Ag	30.000	10 Diners	Palau del Príncep		31,47 g	38,61 mm	
87a	1997	Cu+Ni	50.000	10 cts.	Palau del Príncep		7 g	26,50 mm	
88	1997	Ag	30.000	2 Diners	XVII Jocs Olímpics d'Hivern Nagano		20 g	34 mm	
89	1997	Au	5000	5 Diners	XVII Jocs Olímpics d'Hivern Nagano		3,1103 g	16,50 mm	
90	1997	Ag	15000	10 Diners	Futboi-França		31,47 g	38,61 mm	
91	1997	Cu+Ni		10 ct	Palau del Príncep		6,61 g		
92	1997	Au	50.000	50 ct	Reina Isabel		0,6221 g		
93	1997	Au	10.000	1 Diner	Reina Isabel		1,2441 g		
94	1997	Au	3.500	20 Diners	Reina Isabel		6,2207 g		
95	1997	Plati/Au	10.000	25 Diners	Cigne				
96	1997	Au	2.000	50 Diners	Reina Isabel		15,55 g		
97	1998	Ag	25.000	10 Diners	Euro-Drets Humans		31,47 g	38,61 mm	
97a	1998	Au+Ag	5.000	20 Diners	Euro--Drets Humans		1,5+25 g	38 mm	
97b	1998	Au	5.000	25 Diners	Euro-Drets Humans		7,77 g	25 mm	
98	1998	Ag	25.000	10 Diners	Compositor Häendel		31,47 g	38,61 mm	
98a	1998	Ag	25.000	10 Diners	Compositor Monteverdi		31,47 g	38,61 mm	
99	1998	Ag	25.000	10 Diners	Europa-Dona		31,47 g	38,61 mm	
99a	1998	Ag	25.000	10 Diners	Europa-Quàdriga		31,47 g	38,61 mm	
100	1998	Au	2.000	50 Diners	Nadal Const. Synodales		15,552 g	30 mm	
101	1998	Au+Ag	2.000	20 Diners	XXVII Jocs Olímpics Sidney 1.500 m		1,5+25 g	38 mm	
101a	1998	Au+Ag	2.000	20 Diners	XXVII Jocs Olímpics Sidney Javalina		1,5+25 g	38 mm	
101b	1998	Au+Ag	2.000	20 Diners	XXVII Jocs Olímpics Sidney Disc		1,5+25 g	38 mm	
102	1998	Ag		10 Diners	Tigre Xinès		31,11 g		

Emissions del Servei d' Emissions del copríncep episcopal

Núm.	DATA ENCUNYACIÓ	MATERIAL	TIRATGE	VALOR	DESCRIPCIÓ	DISSENY	PES	DIÀMETRE	SECA
103	1999	Ag	15.000	10 Diners	50 Aniversari Consell d'Europa-Cariàtide dreta		31,47 g	38,61 mm	
103a	1999	Ag	15.000	10 Diners	50 Aniversari Consell d'Europa-Cariàtide esquerra		31,47 g	38,61 mm	
104	1999	Ag	15.000	10 Diners	Esports d'Hivern-Nòrdic		31,47 g	38,61 mm	
104a	1999	Ag	15.000	10 Diners	Esports d'Hivern-Salt		31,47 g	38,61 mm	
104b	1999	Ag	15.000	10 Diners	Esports d'Hivern-Hoquei		31,47 g	38,61 mm	
105	1999	Ag	15.000	10 Diners	Gran Jubileu		31,47 g	38,61 mm	
105a	1999	Ag	15.000	10 Diners	Gran Jubileu		31,47 g	38,61 mm	
105b	1999	Ag	15.000	10 Diners	Gran Jubileu		31,47 g	38,61 mm	
105c	1999	Ag	15.000	10 Diners	Gran Jubileu		31,47 g	38,61 mm	
105d	1999	Ag	15.000	10 Diners	Gran Jubileu		31,47 g	38,61 mm	
105e	1999	Ag	15.000	10 Diners	Gran Jubileu		31,47 g	38,61 mm	
105f	1999	Ag	15.000	10 Diners	Gran Jubileu		31,47 g	38,61 mm	
105g	1999	Ag	15.000	10 Diners	Gran Jubileu		31,47 g	38,61 mm	
106	1999	Cu+Zn/Ag	10.000	5 Diners	Mil·lerii		27 g	38,3 mm	
107	1999	Au+Ag	2.000	20 Diners	XXVII Jocs Olímpics Sidney Salt de perxa		1,5+25 g	38 mm	
107a	1999	Au+Ag	2.000	20 Diners	XXVII Jocs Olímpics Sidney 100 metres		1,5+25 g	38 mm	
107b	1999	Au+Ag	2.000	20 Diners	XXVII Jocs Olímpics Sidney Tir		1,5+25 g	38 mm	
108	1999	Al		1 ct	Fao		1,27 g	22 mm	
109	2000	Ag	25.000	5 Diners	Nadal		15,55 g		
110	2000	Ag+Au	6.000	20 Diners	XXVII Jocs Olímpics Sidney Salt de llarga		25+1,5 g		
110a	2000	Ag+Au	6.000	20 Diners	XXVII Jocs Olímpics Sidney Corredor		25+1,5 g		
110b	2000	Ag+Au	6.000	20 Diners	XXVII Jocs Olímpics Sidney Salt de llargada		25+1,5 g		
110c	2000	Ag+Au	6.000	20 Diners	XXVII Jocs Olímpics Sidney Salt de perxa		25+1,5 g		
110d	2000	Ag+Au	6.000	20 Diners	XXVII Jocs Olímpics Sidney Salt d'altura		25+1,5 g		
111	2001	Au	2.000	25 Diners	Nadal		12,4414 g	26 mm	
112	2001	Ag	15.000	10 Diners	Europa-Concòrdia		31,47 g	38,61 mm	
112a	2001	Ag	15.000	10 Diners	Europa-Concòrdia		31,47 g	38,61 mm	
113	2002	Al	15.000	1 ct	Ordinària		2,1 g	27 mm	
113a	2002	Al	15.000	1 ct	Ordinària		2,13 g	27 mm	
113b	2002	Al	15.000	1 ct	Ordinària		2,14 g	27 mm	
113c	2002	Cu+Zn Br	15.000	2 ct	Ordinària			18 mm	
113d	2002	Cu+Zn Br	15.000	5 ct	Ordinària			21,80 mm	
113e	2002	Cu+Zn Br	15.000	5 ct	Ordinària			21,80 mm	
113f	2002	Cu+Zn Br	15.000	10 ct	Ordinària			27,80 mm	
114	2002	Au	2.000	25 Diners	Nadal		10 g	26 mm	
115	2002	Ag Proof	15.000	10 Diners	XIX Jocs Olímpics d'hivern		31,47 g	38,61 mm	
116	2002	Ag Proof	15.000	10 Diners	Mufló		31,47 g	38,61 mm	
117	2003	Au+Ag	3.000	50 Diners	10 Aniversari Constitució		4+159,5 g	65 mm	
118	2003	Al+Mg	15.000	1ct	Ordinària			27 mm	
118a	2003	Al+Mg	15.000	1 ct	Ordinària			27 mm	
118b	2003	Al+Mg	15.000	1 ct	Ordinària			27 mm	
118c	2003	Cu+Ni+Zn	15.000	2 ct	Ordinària			18,15 mm	
118d	2003	Br	15.000	5 ct	Ordinària			21,8 mm	
118e	2003	Br	15.000	5 ct	Ordinària			21,8 mm	
118f	2003	Ni+Plated Steel	15.000	10 ct	Ordinària			27,8 mm	
119	2003	Au	3.000	25 Diners	Nadal		7,77 g	26 mm	
120	2004	Al	15.000	1 ct	Ordinària			27 mm	
120a	2004	Al	15.000	1 ct	Ordinària			27 mm	
120b	2004	Al	15.000	1 ct	Ordinària			27 mm	
120c	2004	Br	15.000	2 ct	Ordinària			18 mm	
120d	2004	Br	15.000	5 ct	Ordinària			21,80 mm	
120e	2004	Br	15.000	5 ct	Ordinària			21,80 mm	
120f	2004	Ni+Plated Steel	15.000	10 ct	Ordinària			27,80 mm	
121	2004	Au	5.000	25 Diners	Nadal		8 g	26 mm	
122	2004	Ag	9.999	10 Diners	Joan Pau II Colom		31,1035 g	38,6 mm	

Emissions del Servei d' Emissions del copríncep episcopal

Núm.	DATA ENCUNYACIÓ	MATERIAL	TIRATGE	VALOR	DESCRIPCIÓ	DISSENY	PES	DIÀMETRE	SECA
122a	2004	Ag	9.999	10 Diners	Joan Pau II 2 mans		31,1035 g	38,6 mm	
122b	2004	Ag	9.999	10 Diners	Joan Pau II 2 aixecant colze		31,1035 g	38,6 mm	
122c	2004	Ag	9.999	10 Diners	Joan Pau II 2 amb martella		31,1035 g	38,6 mm	
122d	2004	Ag	9.999	10 Diners	Joan Pau II 2 escrivint		31,1035 g	38,6 mm	
123	2005	Au	3.000	5 Diners	Europa L'Escorial		1,24 g	13,92 mm	
123a	2005	Au	3.000	5 Diners	Europa Torre Eiffel		1,24 g	13,92 mm	
123b	2005	Au	3.000	5 Diners	Europa Atomarium		1,24 g	13,92 mm	
123c	2005	Au	3.000	5 Diners	Europa Dona		1,24 g	13,92 mm	
124	2005	Cu+Zn	15.000	1 ct	Ordinària		2,8 g	18 mm	
124a	2005	Cu+Zn	15.000	1 ct	Ordinària		2,8 g	18 mm	
124b	2005	Cu+Zn	15.000	2 ct	Ordinària		4 g	21,30 mm	
124c	2005	Cu+Zn	15.000	2 ct	Ordinària		4 g	21,30 mm	
124d	2005	Cu+Zn	15.000	5 ct	Ordinària		5,5 g	24,50 mm	
124e	2005	Cu+Zn	15.000	5 ct	Ordinària		5,5 g	24,50 mm	
124f	2005	Cu+Ni	15.000	10 ct	Ordinaria		6,5 g	22,20 mm	
124g	2005	Cu-Ni	15.000	10 ct	Ordinària		6,5 g	22,20 mm	
125	2005	Ag	9.999	25 Diners	Nadal		6 g	26 mm	
126	2005	Cu+Zn	15000	1 ct	Karol Wojtyla		2,8 g	18 mm	
126a	2005	Cu+Zn	15000	2 ct	Karol Wojtyla		4 g	21,3 mm	
126b	2005	Cu+Zn	15000	5 ct	Karol Wojtyla		5,5 g	24,5 mm	
126c	2005	Cu+Ni	15000	10 ct	Karol Wojtyla		6,5 g	22,2 mm	
126d	2005	Cu+Ni	15000	25 ct	Karol Wojtyla		7,75 g	24,2 mm	
126e	2005	Cu+Ni	15000	50 ct	Karol Wojtyla		9 g	25,9 mm	
126f	2005	Cu+Ni/Cu+Zn	15000	1 Diner	Karol Wojtyla		8,5 g	24,5 mm	
126g	2005	Cu+Ni/Cu+Zn	15000	2 Diners	Karol Wojtyla		11,25 g	28,4 mm	
127	2005	Cu+Ni/Cu+Zn	15.000	1 Diner	Joan Pau II		8,5 g	24,5 mm	
128	2005	Cu+Ni/Cu+Zn	15.000	1 Diner	Verge		8,5 g	24,5 mm	
129	2005	Cu+Ni/Cu+Zn	15.000	2 Diners	Joan Pau II		11,25 g	28,4 mm	
130	2005	Cu+Ni/Cu+Zn	15.000	2 Diners	Mur		11,25 g	28,4 mm	
131	2005	Ag	9.999	10 Diners	Joan Pau II portant la mitra		31,1 g	38,6 mm	
131a	2005	Ag	9.999	10 Diners	Joan Pau II amb Sagrada Verge		31,1 g	38,6 mm	
131b	2005	Ag	9.999	10 Diners	Joan Pau II en oració		31,1 g	38,6 mm	
131c	2005	Ag	9.999	10 Diners	Joan Pau II beneint		31,1 g	38,6 mm	
131d	2005	Ag	9.999	10 Diners	Joan Pau II amb mare Teresa		31,1 g	38,6 mm	
131e	2005	Ag	9.999	10 Diners	Ciutat del Vaticà		31,1 g	38,6 mm	
131f	2005	Ag	9.999	10 Diners	Fátima		31,1 g	38,6 mm	
131g	2005	Ag	9.999	10 Diners	Guadalupe		31,1 g	38,6 mm	
131h	2005	Ag	9.999	10 Diners	Santiago de Compostela		31,1 g	38,6 mm	
131i	2005	Ag	9.999	10 Diners	Sagrada Sepultura		31,1 g	38,6 mm	
132	2006	Ag	15.000	10 Diners	Jocs Olímpics Hivern Tori		28,8 g	38,61 mm	
133	2006	Ag	50.000	10 Diners	Mundial Futbol Alemanya		31,47 g	38,61 mm	
134	2006	Ni	40.000	1 Diner	Joc d'Escacs Peó		11 g	25x25 mm	
134a	2006	Cu+Zn	40.000	1 Diner	Joc d'Escacs Peó		11 g	25x25 mm	
134b	2006	Ni	10.000	1 Diner	Joc d'Escacs Torre		11 g	25x25 mm	
134c	2006	Cu+Zn	10.000	1 Diner	Joc d'Escacs Torre		11 g	25x25 mm	
134d	2006	Ni	10.000	1 Diner	Joc d'Escacs Cavall		11 g	25x25 mm	
134e	2006	Cu+Zn	10.000	1 Diner	Joc d'Escacs Cavall		11 g	25x25 mm	
134f	2006	Ni	10.000	1 Diner	Joc d'Escacs Alfil		11 g	25x25 mm	
134g	2006	Cu+Zn	10.000	1 Diner	Joc d'Escacs Alfil		11 g	25x25 mm	
134h	2006	Ni	5.000	1 Diner	Joc d'Escacs Reina		11 g	25x25 mm	
134i	2006	Cu+Zn	5.000	1 Diner	Joc d'Escacs Reina		11 g	25x25 mm	
134j	2006	Ni	5.000	1 Diner	Joc d'Escacs Rei		11 g	25x25 mm	
134k	2006	Cu+Zn	5.000	1 Diner	Joc d'Escacs Rei		11 g	25x25 mm	
135	2006	Cu+Zn	15.000	1 ct	Joseph Ratzinger		2,8 g	18 mm	
135a	2006	Cu+Zn	15.000	2 ct	Joseph Ratzinger		4 g	21,3 mm	

Emissions del Servei d' Emissions del copríncep episcopal

Núm.	DATA ENCUNYACIÓ	MATERIAL	TIRATGE	VALOR	DESCRIPCIÓ	DISSENY	PES	DIÀMETRE	SECA
135b	2006	Cu+Zn	15.000	5 ct	Joseph Ratzinger		5,5 g	24,5 mm	
135c	2006	Cu+Ni	15.000	10 ct	Joseph Ratzinger		6,5 g	22,2 mm	
135d	2006	Cu+Ni	15.000	25 ct	Joseph Ratzinger		7,75 g	24,2 mm	
135e	2006	Cu+Ni	15.000	50 ct	Joseph Ratzinger		9 g	25,9 mm	
135f	2006	Cu+Ni/Cu+Zn	15.000	1 Diner	Joseph Ratzinger		8,5 g	24,5 mm	
135g	2006	Cu+Ni/Cu+Zn	15.000	2 Diners	Joseph Ratzinger		11,25 g	28,4 mm	
136	2006	Cu+Zn	10.000	1 ct	Ordinària		2,8 g	18 mm	
136a	2006	Cu+Zn	10.000	2 ct	Ordinària		4 g	21,3 mm	
136b	2006	Cu+Zn	10.000	5 ct	Ordinària		5,5 g	24,5 mm	
136c	2006	Cu+Ni	10.000	10 ct	Ordinària		6,5 g	22,2 mm	
136d	2006	Cu+Ni	10.000	25 ct	Ordinària		7,75 g	24,2 mm	
136e	2006	Cu+Ni	10.000	50 ct	Ordinària		9,9 g	25,9 mm	
136f	2006	Cu+Ni/Cu+Zn	10.000	1 Diner	Ordinària		8,5 g	24,5 mm	
136g	2006	Cu+Ni/Cu+Zn	10.000	2 Diners	Ordinària		11,25 g	28,4 mm	
137	2006	Au	5.000	25 Diners	Nadal		6 g	26 mm	
138	2006	Cu+Ni/Cu+Zn	15.000	1 Diner	Benet XVI		8,5 g	24,5 mm	
139	2006	Cu+Ni/Cu+Zn	15.000	2 Diners	Benet XVI		11,25 g	28,4 mm	
140	2006	Au	9.999	10 Diners	Jesús baixant de la creu		3,11 g	20 mm	
141	2006	Ag	9.999	10 Diners	Naixement de Jesús		31,1035 g	38,6 mm	
142	2006	Ag	9.999	10 Diners	Darrer sopar		31,1035 g	38,6 mm	
143	2006	Au	1.500	100 Diners	Àliga		31,1035 g	35 mm	
144	2007	Cu+Ni	5.000	1 ct	Lleó XIII		2,8 g	18 mm	
144a	2007	Cu+Ni	5.000	2 ct	Pius X		4 g	21,3 mm	
144b	2007	Cu+Ni	5.000	5 ct	Benet XV		5,5 g	24,5 mm	
144c	2007	Cu+Ni	5.000	10 ct	Pius XI		6,5 g	22,2 mm	
144d	2007	Cu+Ni	5.000	15 ct	Pius XII		7,75 g	22,2 mm	
144e	2007	Cu+Ni	5.000	50 ct	Joan XXIII		9 g	25,9 mm	
144f	2007	Cu+Zn/Cu+Ni	5.000	1 Diner	Pau VI		8,5 g	24,5 mm	
144g	2007	Cu+Zn/Cu+Ni	5.000	2 Diners	Joan Pau I		6 g	28,4 mm	
145	2007	Cu+Zn	10000	1 ct	Ordinària		2,8 g	18 mm	
145a	2007	Cu+Zn	10.000	2 ct	Ordinària		4,9 g	21,3 mm	
145b	2007	Cu+Zn	10.000	5 ct	Ordinària		5,5 g	24,5 mm	
145c	2007	Cu+Ni	10.000	10 ct	Ordinària		6,5 g	22,2 mm	
145d	2007	Cu+Ni	10.000	25 ct	Ordinària		7,75 g	24,2 mm	
145e	2007	Cu+Ni	10.000	50 ct	Ordinària		9 g	25,9 mm	
145f	2007	Cu+Zn/Cu+Ni	10.000	1 Diner	Ordinària		8,5 g	24,5 mm	
145g	2007	Cu+Zn/Cu+Ni	10.000	2 Diners	Ordinària		11,25 g	28,4 mm	
146	2007	Au	2.000	25 Diners	Nadal		6 g	26 mm	
147	2007	Ag	5.000	10 Diners	Esports extrems/Mountainbike		28,28 g	38,6 mm	
147a	2007	Ag	5.000	10 Diners	Esports extrems/Snowboard		28,28 g	38,6 mm	
147b	2007	Ag	5.000	10 Diners	Esports extrems/Heliskiing		28,28 g	38,6 mm	
148	2008	Au	2.000	25 Diners	15 Aniversari de la Constitució		6 g	26 mm	
149	2008	Ag	15.000	10 Diners	Leonardo da Vinci		28,28 g	40x28 mm	
150	2008	Ag		1 Diner	Àliga 1 Unça		31,10 g	38,60 mm	
151	2008	Ag	15.000	10 Diners	Esports Olímpics				
152	2008	Cu+Zn	10000	1 ct	Ordinària		2,8 g	18 mm	
152a	2008	Cu+Zn	10.000	2 ct	Ordinària		4,9 g	21,3 mm	
152b	2008	Cu+Zn	10.000	5 ct	Ordinària		5,5 g	24,5 mm	
152c	2008	Cu+Ni	10.000	10 ct	Ordinària		6,5 g	22,2 mm	
152d	2008	Cu+Ni	10.000	25 ct	Ordinària		7,75 g	24,2 mm	
152e	2008	Cu+Ni	10.000	50 ct	Ordinària		9 g	25,9 mm	
152f	2008	Cu+Zn/Cu+Ni	10.000	1 Diner	Ordinària		8,5 g	24,5 mm	
152g	2008	Cu+Zn/Cu+Ni	10.000	2 Diners	Ordinària		11,25 g	28,4 mm	
153	2008	Cu+Zn/Cu+Ni	5.000	2 Diners	Joan Pau I		6 g	28,4 mm	
154	2008	Ag	10.000	10 Diners	Jocs Olímpics 2010				

Emissions del Servei d' Emissions del copríncep episcopal

Núm.	DATA ENCUNYACIÓ	MATERIAL	TIRATGE	VALOR	DESCRIPCIÓ	DISSENY	PES	DIÀMETRE	SECA
155	2008	Au	2.000	25 Diners	Nadal		6 g	26 mm	
156	2008	Ag	20.000	10 Diners	Renoir		28,28 g	40x28 mm	
157	2008	Au	5.000	2 Diners	Beethoven		0,73 g	11 mm	
158	2008	Ag	15.000	10 Diners	Leonardo da Vinci		28,28 g	40x28 mm	
159	2008	Ag	15.000	10 Diners	Vikings		33 g	38,6 mm	
160	2008	Ag	10.000	10 Diners	Cross-Country		28,28 g	38,6 mm	
161	2009	Au	1.200	25 Diners	Nadal		6 g	26 mm	
162	2009	Au	5.000	2 ct	Porta Branderburg		0,73 g	11 mm	
163	2009	Au	5.000	2 Diners	Carlemany		0,73 g	11 mm	
164	2009	Ag	10.000	10 Diners	Copa del Món Futbol		28,28 g	38,61 mm	
165	2010	Au	1.200	25 Diners	Nadal		6 g	26 mm	
166	2010	Ag	15.000	10 Diners	Joan Pau II		28,28 g	40x28 mm	
167	2010	Au	10.000	2 Diners	Joan Pau II		1 g	12 mm	
168	2010	Ag	20	50 Diners	Àliga en niu		1.000 g	100 mm	
169	2010	Ag		1 Diner	Àliga en niu		31,10 g	38,6 mm	
170	2010	Au	5.000	5 Diners	Àliga en niu		1,55 g	13,92 mm	
171	2010	Au	10.000	10 Diners	Àliga en niu		3,11 g	16,48 mm	
172	2010	Ag	15.000	10 Diners	Albrecht Durer		28,28 g	40x28 mm	
173	2010	Ag	5.000	10 Diners	St. Cristòfol		28,28 g	38,61 mm	
174	2010	Ag	5.000	10 Diners	St. Jordi		28,28 g	38,61 mm	
175	2010	Ag	5.000	10 Diners	Sta. Caterina		28,28 g	38,61 mm	
176	2010	Ag	5.000	10 Diners	Sta. Bàrbara		28,28 g	38,61 mm	
177	2010	Au		25 Diners	Àliga en niu		7,77 g	22,5 mm	
178	2010	Au		50 Diners	Àliga en niu		15,55 g	26 mm	
179	2010	Ag		100 Diners	Àliga en niu		31,105 g	120 mm	
180	2010	Au		100 Diners	Àliga en niu		31,105 g	33 mm	
181	2010	Ag		200 Diners	Àliga en niu		6,221 g	140 mm	
182	2011	Ag	2.500	5 Diners	Joan Pau II		20 g	38,61 mm	
183	2011	Au	15.000	1 Diner	Joan Pau II		0,5 g	11 mm	
184	2011	Ag		1 Diner	Àliga		31,105 g		
185	2011	Ag	20	30 Diners	Àliga		1.000 g		
186	2011	Au	1.200	25 Diners	Nadal		6 g	26 mm	
187	2012	Au	1.200	25 Diners	Nadal		6 g	26 mm	

Font: Filatèlia i Numismàtica M. Abad, Filatèlia Andorrana, World Coins (1901-2000, 40 ed.), World Coins (2001-Date, 6 ed) i La Moneda a Andorra (1991) de P. Canfurri i altres.

Relació indicativa no confirmada oficialmeni

1- Johnson (Itàlia)
2- Vallmitjana (Espanya)
3- Zecca dello Stato (Itàlia)
4- Presor (Espanya)
5- Numisart Europa (Espanya)
6- Staatliche Munze Kalsruhe (Alemanya)
7- F.N.M.T. Madrid (Espanya)
8- Casa da Moeda-Lisboa (Portugal)
9- Singapore Mint (Singapur)
10- Pobjoy Mint London (Regne Unit)

Emissions del Servei d' Emissions del copríncep episcopal

Núm.	DATA ENCUNYACIÓ	MATERIAL	TIRATGE	VALOR	DESCRIPCIÓ	PES	DIÀMETRE
1	1998	Ag(92,5%)+Cu(7,5%)	10.000	5 Diners	250 Aniversari Manual Digest	30,223 g	38 mm
2	1998	Au(91,67%)+Ag(8,33%)	1.000	25 Diners	250 Aniversari Manual Digest	15,552 g+1,5839 g	29 mm
3	1998	Au(91,67%)+Ag(8,33%)	1.000	50 Diners	250 Aniversari Manual Digest	31,103 g+3,137 g	35 mm

Emissions del Govern

Fons
Casa Gabatxó

Declaració de guerra al Bisbe d'Urgell. Manifest signat per Borís I a l'exili l'11 de juliol de 1934

«L'HÉRITAGE DE CASTELLBÒ»
Le Baron de Skossyreff, signataire de l'écrit historique présenté au Conseil Général des Vallées d'Andorre, le 17 Mai 1934.

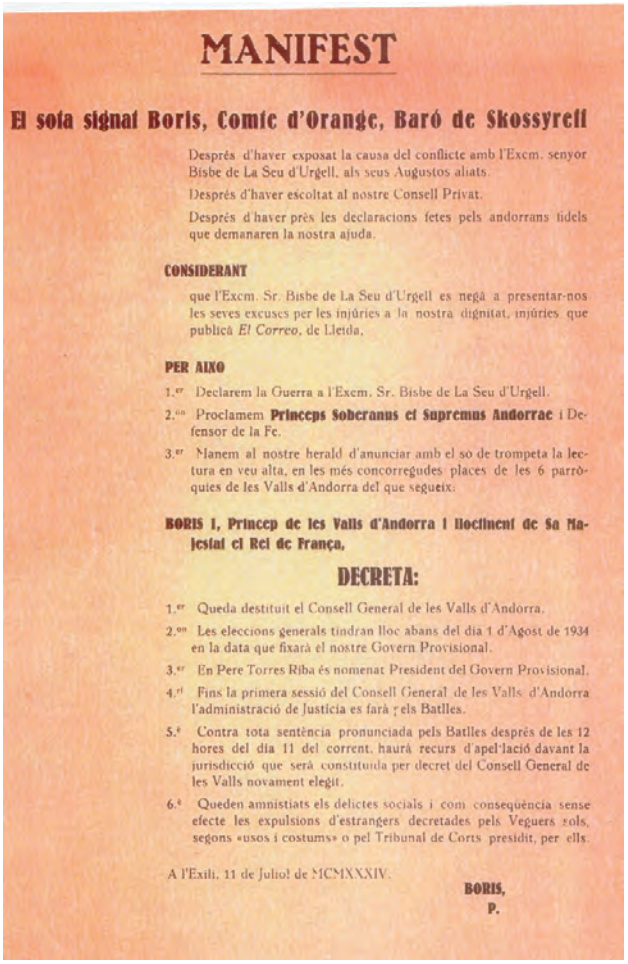

MANIFEST

El sota signat Boris, Comte d'Orange, Baró de Skossyreff

Després d'haver exposat la causa del conflicte amb l'Excm. senyor Bisbe de La Seu d'Urgell, als seus Augustos aliats.

Després d'haver escoltat al nostre Consell Privat.

Després d'haver près les declaracions fetes pels andorrans fidels que demanaren la nostra ajuda.

CONSIDERANT

que l'Excm. Sr. Bisbe de La Seu d'Urgell es negà a presentar-nos les seves excuses per les injúries a la nostra dignitat, injúries que publicà *El Correo*, de Lleida,

PER AIXÒ

1.er Declarem la Guerra a l'Excm. Sr. Bisbe de La Seu d'Urgell.

2.on Proclamem **Princeps Soberanus et Supremus Andorrae** i Defensor de la Fe.

3.er Manem al nostre herald d'anunciar amb el so de trompeta la lectura en veu alta, en les més concorregudes places de les 6 parròquies de les Valls d'Andorra del que segueix:

BORIS I, Princep de les Valls d'Andorra i Hoclinent de Sa Majestat el Rei de França,

DECRETA:

1.er Queda destituit el Consell General de les Valls d'Andorra.

2.on Les eleccions generals tindran lloc abans del dia 1 d'Agost de 1934 en la data que fixarà el nostre Govern Provisional.

3.er En Pere Torres Riba és nomenat President del Govern Provisional.

4.rt Fins la primera sessió del Consell General de les Valls d'Andorra l'administració de Justícia es farà pels Batlles.

5.è Contra tota sentència pronunciada pels Batlles després de les 12 hores del dia 11 del corrent, haurà recurs d'apel·lació davant la jurisdicció que serà constituida per decret del Consell General de les Valls novament elegit.

6.è Queden amnistiats els delictes socials i com consequència sense efecte les expulsions d'estrangers decretades pels Veguers sols, segons «usos i costums» o pel Tribunal de Corts presidit, per ells.

A l'Exili, 11 de Juliol de MCMXXXIV.

BORIS,
P.

Fons
Maria Lluïsa Fontbernat i Terrade

Documents personals de Josep Fontbernat i Verdaguer, programes i fotografies d'actuacions singulars, dues glosses manuscrites i una glossa mecanografiada, presentats cronològicament.

11e Année, N° 6. Paraît le Vendredi 8 Février 1929.

LA SEMAINE MUSICALE

0 fr. 75 ET THEATRALE 0 fr. 75

32, Rue Tronchet - PARIS

Programme des Théâtres. Concerts et Cinémas

(Photo Lorelle.)

La Cantatrice

Nathalie CELLERIER

1929

APAT INTIM

QUE ELS SAGARRETES VILANOVINS OFERIM ALS BENVOLGUTS COMPANYS DE BREGA, GASSOL I FONTBERNAT

ORDRE DEL CAMPAMENT

Per a apaivagar la fam de venjança, se'ls donaran uns inofensius

ENTRETENIMENTS

A fi de que el paidor pugui estar en condicions de malmetre tot el que se li presenti, se'ls donarà una dosis del brou preferit per l'Avi, vulgarment dit

SOPA DE RAP

Seguidament, a fi de que els efectes del brou donat no perdin els seus idem, els serà servit tot d'una

RAP AMB ALL I OLI

I si no fos això prou, seguirem la costum establerta per a les grans solemnitats, servint-los-hi el tradicional plat casolà

ANIMALS DOMESTICS AMB SALSA INFERNAL

Com a fi de festa, obsequieu-los amb

FRUITA DEL TEMPS

que s'endrapa bé i no treu la lleugercsa.

Si durant la brega se'ls asseca la gargamella, procureu no hi falti un bon

MOST CATALA

té la virtut, que el rebost dels aliments el reb amb joia.

Aquesta ordre no serà vàlida si no va segellada i signada amb

CAFE I CIGAR

NOTA Seran permeses tota classe d'estridències, principalment les anti digestives.

Vilanova i Geltrú, mes dels raims del 1930.

1930

1933

Dimanche 10 Février

Les Grands Festival d'OC

Joseph FONTBERNAT

Les DANSES D'AUVERGNE dirigées par M. MULLER

Avec le concours de

" LA BOURRÉE "

Œuvres de CONSTANT VAN DE WALL

les agriculteurs cinéma

PARLAMENT
DE
CATALUNYA

1933

PARLAMENT
DE
CATALUNYA
CARNET D'IDENTITAT
A FAVOR DEL DIPUTAT
Sr. Josep Fontber-
nat i Verdaguer
BARCELONA, 1 de Gener
EL PRESIDENT.

Generalitat
de
Catalunya
Josep Fontbernat i Verdaguer
Director General de Radiodifusió

1936

GENERALITAT DE CATALUNYA
(Del Decret del 22 de desembre del 1936, publicat al Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya del 25 de desembre del 1936, que crea el carnet d'identitat dels Consellers de la Generalitat, Sots-secretaris i Directors generals.)
Director General de Radiodifusió
JOSEP FONTBERNAT I VERDAGUER
El President de la Generalitat,
El titular,
Art. 2.n La possessió del carnet esmentat comportarà el lliure dret a circular per tot el territori de Catalunya i part ocupada de la Regió aragonesa, sense excepció de lloc ni de temps, utilitzant qualsevol mitjà de locomoció i acompanyat de les persones que estimi convenient. El posseïdor d'aquest carnet podrà requerir en tot moment la cooperació de totes les autoritats, forces d'ordre públic i milícies.
Art. 3.r Seran exigides amb la màxima severitat les responsabilitats corresponents i aplicades sancions als que s'oposin al compliment del que és disposat en el present Decret.

Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya. — Núm. 227. — Divendres, 14 agost 1936 1047

[...] donarà compte, al seu dia, al Parlament de Catalunya.
[...]rcelona, 11 d'agost del 1936.
LLUIS COMPANYS
[...] de Cultura,
VENTURA GASSOL

DECRET
[...]vent de procedir a la reorganització de la Xarxa de Radiodifusió a Catalunya, en totes les seves esferes,
[...] proposta del Conseller de Cultura i d'acord amb el Consell,
Decreto:
Article únic. Es nomena Comissari de Radiodifusió a Catalunya el diputat del Parlament de Catalunya, senyor [...] Pantbernat.
[...]rcelona, 12 d'agost del 1936.
LLUIS COMPANYS
[...] de Cultura,
VENTURA GASSOL

DECRET
[...]bra cultural cal que respongui plenament i en tots els seus organismes al [...]r de cultura catalana,
[...] proposta, donca, del Conseller de [...]ura, i d'acord amb el Consell,
Decreto:
Art. 1.r Es disolt el Consell de [...]ura de la Generalitat.
Art. 2.n Exercirà les seves funcions, mentre no es procedeixi a la reorganització de l'esmentat organisme, el Director general senyor Antoni Maria Sbert.
Art. 3.r Aquest Decret entrarà en vigència en ésser publicat al BUTLLETÍ OFICIAL DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA i se'n donarà compte, al seu dia, al Parlament de Catalunya.
Barcelona, 12 d'agost del 1936.
LLUIS COMPANYS
El Conseller de Cultura,
VENTURA GASSOL

DECRET
[...]ada cultural que respongui plenament i en tots els seus organismes al [...]r de cultura catalana,
[...] proposta del Conseller de Cultura, i d'acord amb el Consell,
Decreto:
Art. 1.r Es disolt el Consell de l'Institut d'Acció Social Universitària i Escolar de Catalunya.
Art. 2.n Exercirà les seves funcions, mentre no es procedeixi a la reorganització de l'esmentat organisme, el Director general senyor Antoni Maria Sbert.
Art. 3.r Aquest Decret entrarà en vigència en ésser publicat al BUTLLETÍ OFICIAL DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA, i se'n donarà compte, al seu dia, al Parlament de Catalunya.
Barcelona, 12 d'agost del 1936.
LLUIS COMPANYS
El Conseller de Cultura,
VENTURA GASSOL

DECRET
[...]ents pedagògics i culturals [...]n orientar des d'ara la seva actuació d'acord amb el nou esperit que [...] regir la vida de Catalunya.
A proposta, donca, del Conseller de [...]ura, i d'acord amb el Consell,
Decreto:
Art. 1.r Queden disolts el Consell [...]ctiu i les Comissions Permanents de [...]alització Penitenciària de l'Ensenyança [...]
[...]

es fa càrrec de tots els elements de què disposa l'esmentada Associació i de les funcions que actualment exerceix dintre les normes de catalanitat que li són característiques i d'acord amb les noves orientacions pedagògiques que assenyalarà el Conseller de Cultura.
Art. 3.r Per a exercir aquestes funcions és nomenat Comissari el Diputat al Parlament de Catalunya, doctor J. Solé i Pla.
Barcelona, 12 d'agost del 1936.
LLUIS COMPANYS
El Conseller de Cultura,
VENTURA GASSOL

DECRET
Per a adaptar al nou esperit que ha de regir la vida cultural de Catalunya, les Institucions vinculades a la Generalitat,
A proposta del Conseller de Cultura, i d'acord amb el Consell,
Decreto:
Art. 1.r Es disolt el Consell de l'Institut d'Acció Social Universitària i Escolar de Catalunya.
Art. 2.n Exercirà les seves funcions, mentre no es procedeixi a la reorganització de l'esmentat organisme, el Director general senyor Antoni Maria Sbert.
Art. 3.r Aquest Decret entrarà en vigència en ésser publicat al BUTLLETÍ OFICIAL DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA, i se'n donarà compte, al seu dia, al Parlament de Catalunya.
Barcelona, 12 d'agost del 1936.
LLUIS COMPANYS
El Conseller de Cultura,
VENTURA GASSOL

DECRET
Perquè l'actuació de tots els organismes de cultura respongui a l'acció cultural del Govern,
A proposta del Conseller de Cultura i d'acord amb el Consell,
Decreto:
Art. 1.r Són disolts els dos Patronats de Poblet i de Santes Creus.
Art. 2.n Mentre no sigui reorganitzats els dos esmentats organismes, llurs funcions seran exercides per un Comissari.
Art. 3.r És nomenat Comissari de la restauració de Poblet el senyor Eduard Toda, i de la de Santes Creus, el senyor Pere Lloret.
Barcelona, 12 d'agost del 1936.
LLUIS COMPANYS
El Conseller de Cultura,
VENTURA GASSOL

DECRET
Havent passat a dependre de la Generalitat de Catalunya l'Institut de la Dona que Treballa, reorganitzat pel Departament de Cultura;
Atès que l'Escola d'Infermeres, anomenada de Santa Madrona, que formava part de l'esmentat Institut de la Dona que Treballa, ha estat incorporada directament, amb data 8 del mes corrent, al Departament de Cultura i sotmesa a les Bases per a les Escoles d'Infermeres de la Generalitat, per unificar-la amb la que fou creada per aquest Departament, cal reorganitzar la Residència d'aquesta Escola, a base d'incorporar-la a l'Institut d'Acció Social Universitària i Escolar de Catalunya, creat per Decret del 12 de juliol del 1933 i ratificat per Llei del 12 de juny del 1934, amb la finalitat de dirigir i administrar, especialment, entre altres serveis i institucions, les Residències d'Estudiants.
A proposta, donca, del Conseller de Cultura, i d'acord amb el Consell,
Decreto:
Art. 1.r És incorporada a l'Institut d'Acció Social Universitària i Escolar de Catalunya la Residència de l'Escola d'Infermeres de la Generalitat.
Art. 2.n Es cedida a l'Institut d'Acció Social Universitària i Escolar de Catalunya, la Casa de Família anomenada Angeli Mateu, que formava part de l'Institut de la Dona que Treballa, per tal que pugui ésser destinada a Residències.
Art. 3.r Aquest Decret entrarà en vigència en ésser publicat al BUTLLETÍ OFICIAL DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA, i se'n donarà compte, al seu dia, al Parlament de Catalunya.
Barcelona, 12 d'agost del 1936.
LLUIS COMPANYS
El Conseller de Cultura,
VENTURA GASSOL

DECRET
Les transformacions que, en molts aspectes de la vida, es produeixen com a conseqüència de la rebel·lió feixista, podrien fer perillar la vida d'algunes Institucions Culturals de Catalunya la continuïtat de les quals és una exigència del nou ordre que s'instaura.
A proposta, donca, del Conseller de Cultura, i d'acord amb el Consell,
Decreto:
Art. 1.r La Generalitat s'apropia la Fundació Bernat Metge i l'Editorial Alpha, la qual, amb totes les seves diverses activitats editorials, pedagògiques i d'investigació, esdevé una Institució de la Generalitat.

1936

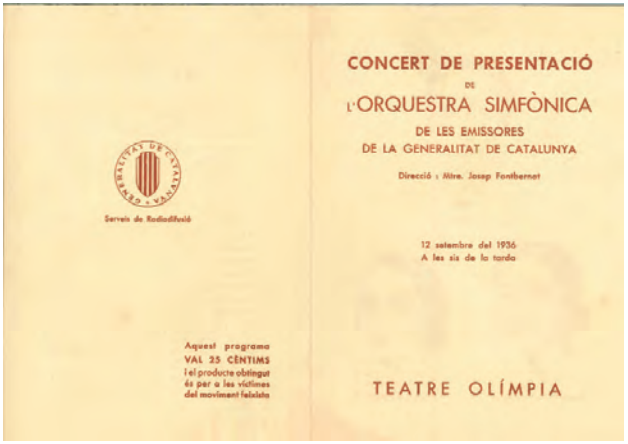

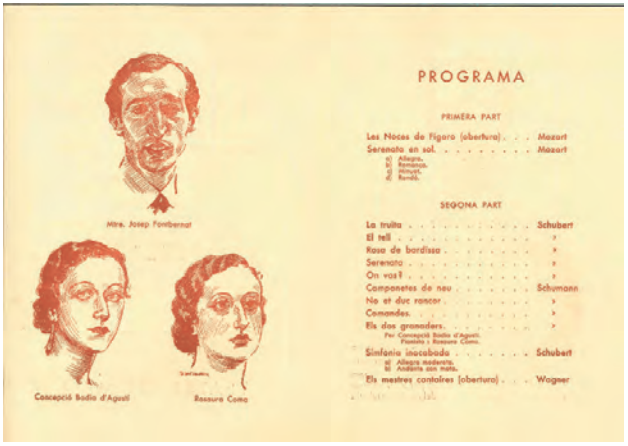

1936

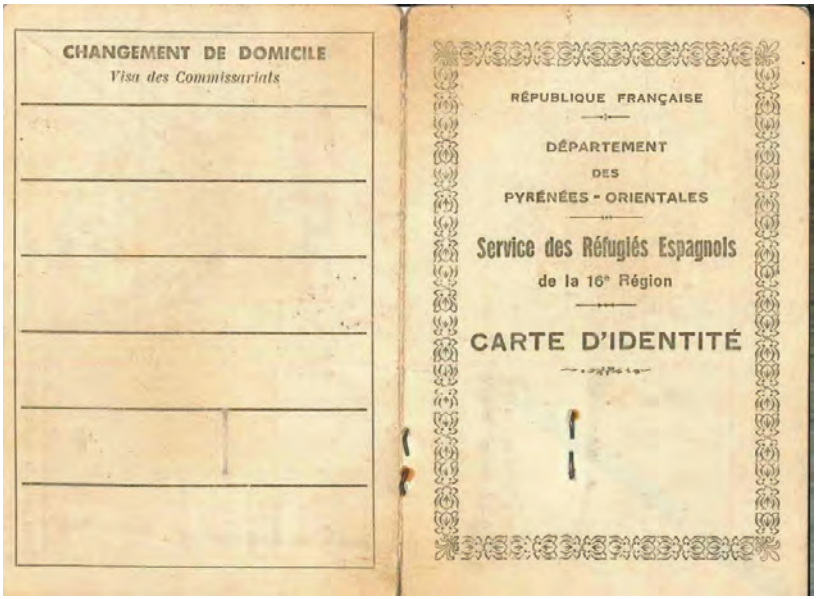

CHANGEMENT DE DOMICILE
Visa des Commissariats

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

DÉPARTEMENT DES PYRÉNÉES-ORIENTALES

Service des Réfugiés Espagnols de la 16e Région

CARTE D'IDENTITÉ

N° ..... Service des Réfugiés Espagnols de la 16me Région

DÉPARTEMENT DES PYRÉNÉES ORIENTALES

CARTE D'IDENTITÉ

Camp ...
Ville de Perpignan, service de Aide aux réfugiés esp.

Nom Fontbernat
Verdaguer

Prénoms Joseph
Né le 1 mai 1895

Nationalité : Espagnole.
Compagnie ..... Unité ..... Ilot .....
Service .....

SIGNALEMENT

Taille 1.65
Cheveux noirs
Moustache —
Yeux noirs
Nez { Dos ..... Base .....
{ Dimensions .....
Forme générale du visage .....
Teint naturel
Signes particuliers .....

Signature du Titulaire

Empreinte digitale

Perpignan le 18 octobre 39

(1) Le Commissaire de Police spéciale,
Le Colonel commandant les camps,

Valable pour le département des Pyrénées-Orientales seulement

(1) Rayer la mention inutile.

Indépendant, Perpignan.

1939

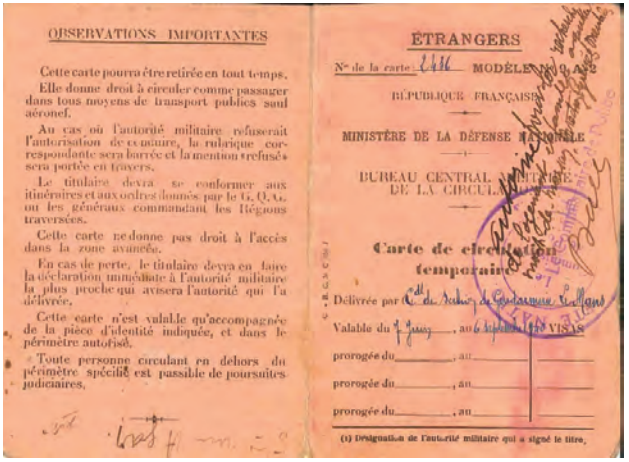

OBSERVATIONS IMPORTANTES

Cette carte pourra être retirée en tout temps.

Elle donne droit à circuler comme passager dans tous moyens de transport publics sauf aéronef.

Au cas où l'autorité militaire refuserait l'autorisation de conduire, la rubrique correspondante sera barrée et la mention «refusé» sera portée en travers.

Le titulaire devra se conformer aux itinéraires et aux ordres donnés par le G. Q. G. ou les généraux commandant les Régions traversées.

Cette carte ne donne pas droit à l'accès dans la zone avancée.

En cas de perte, le titulaire devra en faire la déclaration immédiate à l'autorité militaire la plus proche qui avisera l'autorité qui l'a délivrée.

Cette carte n'est valable qu'accompagnée de la pièce d'identité indiquée, et dans le périmètre autorisé.

Toute personne circulant en dehors du périmètre spécifié est passible de poursuites judiciaires.

ÉTRANGERS

N° de la carte 2416 MODÈLE N° 9 A 2

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

MINISTÈRE DE LA DÉFENSE NATIONALE

BUREAU CENTRAL MILITAIRE DE LA CIRCULATION

Carte de circulation temporaire

Délivrée par Cdt de Section de Gendarmerie Le Mans

Valable du 7 juin, au 6 septembre 1940 VISAS

prorogée du ....., au .....

prorogée du ....., au .....

prorogée du ....., au .....

(1) Désignation de l'autorité militaire qui a signé le titre.

(1) M. FONTBERNAT
Prénoms : Joseph
Profession : Compositeur de musique
Né le 1er juillet 1896
(1) à BERCANO Espagne
domicilié à Le Mans Bd Petite Vitesse 60

Pièce d'identité n° 0075
Nature : Récépissé
délivrée le 26.2.1940
par Perpignan

Signature du titulaire :

(1) A indiquer en majuscules d'imprimerie.

NATIONALITÉ : espagnole
est autorisé à circuler dans le département de la Sarthe

Mot ... lacement : recherche d'un logement

(1) Autorisé à conduire
Marque ..... N° .....
Permis de conduire N° ..... du .....
Carte grise délivrée le ..... à M. .....

Le Mans, le 6 JUIN 1940

Le Commissaire de Police Comt de la Section
Pr le Général Chef du B. C. M. C.

(Cachet)

(1) L'automobile, la motocyclette ou le bateau.

1940

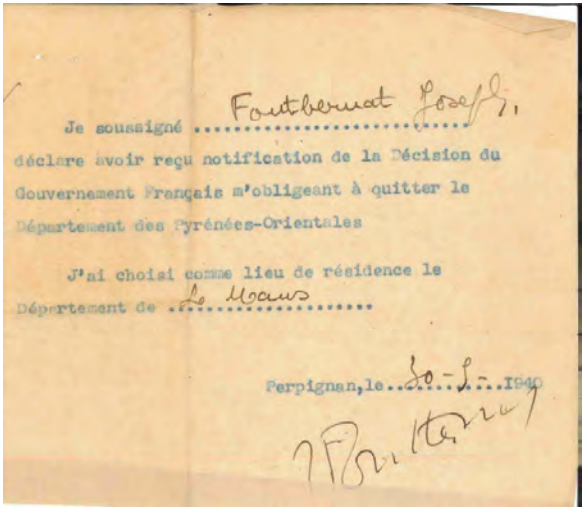

Je soussigné Fontbernat Joseph,
déclare avoir reçu notification de la Décision du Gouvernement Français m'obligeant à quitter le Département des Pyrénées-Orientales

J'ai choisi comme lieu de résidence le Département de Le Mans

Perpignan, le 30-5-1940

1940

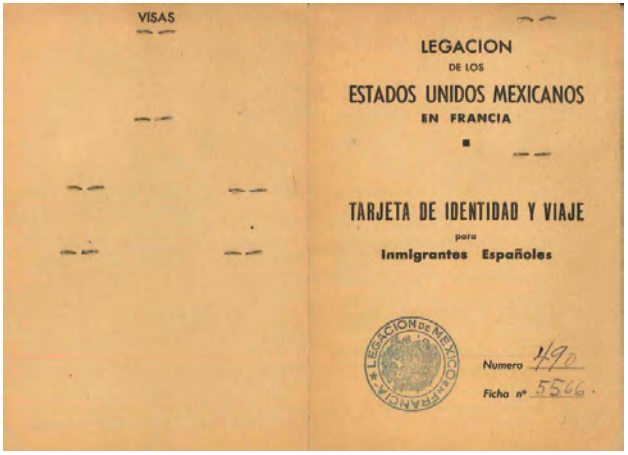

VISAS

LEGACION DE LOS ESTADOS UNIDOS MEXICANOS EN FRANCIA

TARJETA DE IDENTIDAD Y VIAJE para Inmigrantes Españoles

Numero 490

Ficha nº 5566

VISAS

VISA ESPECIAL

Núm. 588 Derechos Cobrados : GRATIS

Expedida a favor de José Fontbernat de nacionalidad española, para que pueda dirigirse a la República Mexicana

Acuerdo FRANCO-MEXICANO de 22 de Agosto de 1940

Marsella, Francia, a 11 de Abril 1941.

EL CONSUL GENERAL,

Gilberto Bosques.

CONSULADO GENERAL DE MEXICO EN FRANCIA — ESTADOS UNIDOS MEXICANOS — PARIS

FAMILIARES QUE ACOMPANAN AL TITULAR

Esposa: Gimena Hilaire

José Fontbernat de nacionalidad española, titular de la presente Tarjeta de Identidad y de Viaje, ha sido autorizado por esta Legación para que inmigre a la República Mexicana, en virtud del Acuerdo Franco-Mexicano del 22 de agosto de 1940.

Vichy, 4 de Abril de 1941

El Ministro de México

F. J. Aguilar

Gral. Francisco J. Aguilar

Hijas: Josefa, 11 años. María Luisa, 6 años

1941

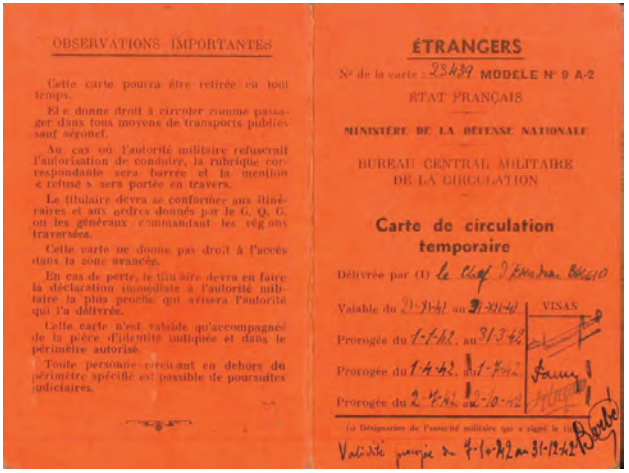

OBSERVATIONS IMPORTANTES

Cette carte pourra être retirée en tout temps.

Elle donne droit à circuler comme passager dans tous moyens de transports publics sauf aéronef.

Au cas où l'autorité militaire refuserait l'autorisation de conduire, la rubrique correspondante sera barrée et la mention « refusé » sera portée en travers.

Le titulaire devra se conformer aux itinéraires et aux ordres donnés par le G. Q. G. ou les généraux commandant les régions traversées.

Cette carte ne donne pas droit à l'accès dans la zone avancée.

En cas de perte, le titulaire devra en faire la déclaration immédiate à l'autorité militaire la plus proche qui avisera l'autorité qui l'a délivrée.

Cette carte n'est valable qu'accompagnée de la pièce d'identité indiquée et dans le périmètre autorisé.

Toute personne circulant en dehors du périmètre spécifié est passible de poursuites judiciaires.

ÉTRANGERS

N° de la carte : 23439 MODELE N° 9 A-2

ÉTAT FRANÇAIS

MINISTÈRE DE LA DÉFENSE NATIONALE

BUREAU CENTRAL MILITAIRE DE LA CIRCULATION

Carte de circulation temporaire

Délivrée par (1) le Chef d'Escadron BAGEIO

Valable du 21-XI-41 au 31-XII-41 — VISAS

Prorogée du 1-1-42 au 31-3-42

Prorogée du 1-4-42 au 1-7-42 — Fauny

Prorogée du 2-7-42 au 2-10-42

(1) Désignation de l'autorité militaire qui a signé le titulaire

Validité prorogée du 7-10-42 au 31-12-42 — Barbé

(1) M. FONTBERNAT

Prénoms : Joseph

Profession : Sans

Né le 1-7-1896

(1) à BESCANO (ESP.)

domicilié à ~~[illegible]~~ HÔTEL MAGUELONE - MONTPELLIER

Pièce d'identité n° ~~[illegible]~~ - 0010

Nature : Résidence

délivrée le ~~[illegible]~~ - 4-MARS-41

par Mr le Commissaire ~~[illegible]~~ - Police ~~[illegible]~~ MONTPELLIER

Signature du titulaire

[illegible] d'imprimerie

NATIONALITÉ : ESPAGNOLE

est autorisé à circuler dans les Départements des Pyr. Or. - Hte GARONNE - VAR - BOUCHES DU RHÔNE - HERAULT AUDE - GARD - TARN ET GARONNE DORDOGNE - GERS - LOT

Motif du déplacement : [illegible]

(1) Autorisé à conduire

Marque N°

Permis de conduire N° du

Carte grise délivrée le à M.

PERPIGNAN, le 21-NOV-1941

Le Général Chef du B.C.M.O.

(Cachet) Art Escadron BAGEIO Comt

Comp. des Pyrénées-Orientales

Fauny

(1) L'automobile, la motocyclette ou le bateau.

1941

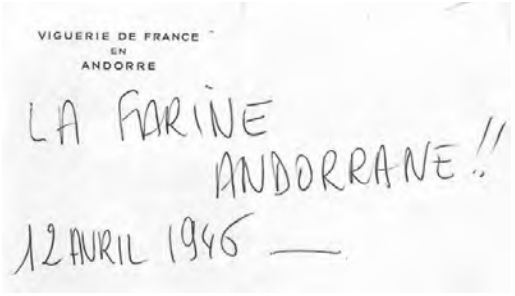

VIGUERIE DE FRANCE EN ANDORRE

LA FARINE ANDORRANE !!

12 AVRIL 1946 —

1946

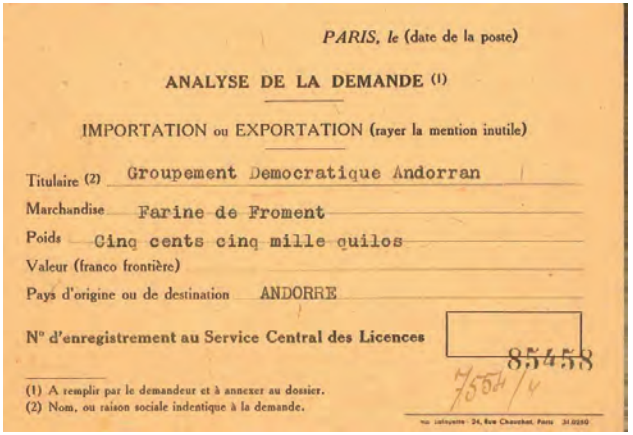

PARIS, le (date de la poste)

ANALYSE DE LA DEMANDE (1)

IMPORTATION ou EXPORTATION (rayer la mention inutile)

Titulaire (2) Groupement Democratique Andorran

Marchandise Farine de Froment

Poids Cinq cents cinq mille quilos

Valeur (franco frontière)

Pays d'origine ou de destination ANDORRE

N° d'enregistrement au Service Central des Licences 85458

7554/4

(1) A remplir par le demandeur et à annexer au dossier.

(2) Nom, ou raison sociale indentique à la demande.

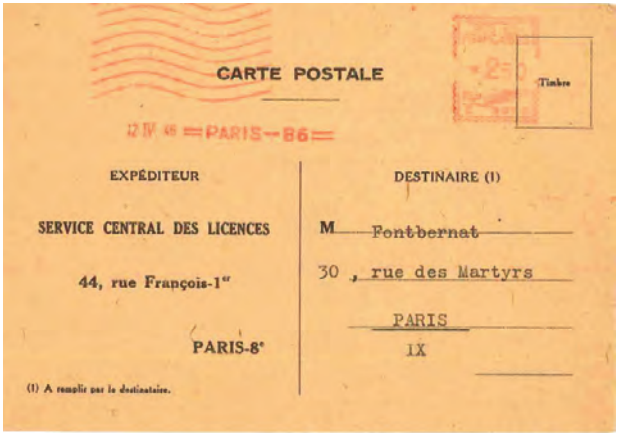

CARTE POSTALE

Timbre

12 IV 46 = PARIS-86 =

EXPÉDITEUR

SERVICE CENTRAL DES LICENCES

44, rue François-1er

PARIS-8e

DESTINAIRE (1)

M Fontbernat

30, rue des Martyrs

PARIS

IX

(1) A remplir par le destinataire.

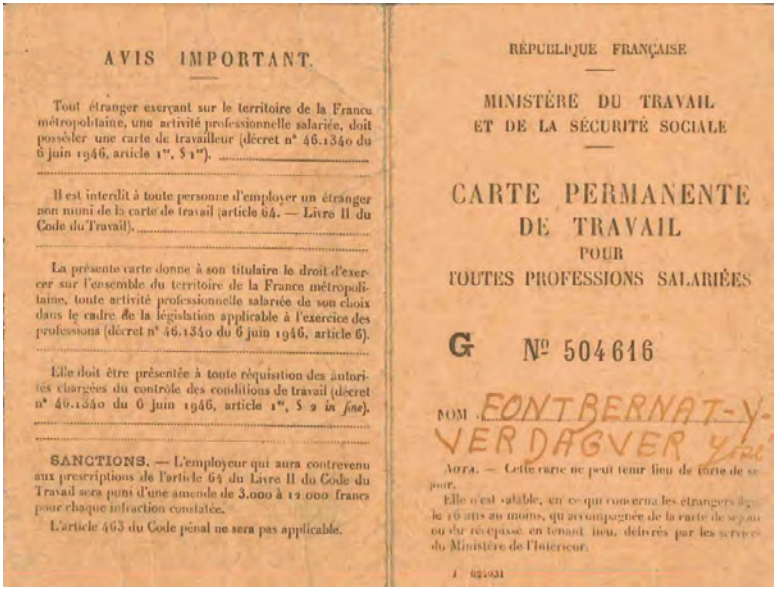

AVIS IMPORTANT.

Tout étranger exerçant sur le territoire de la France métropolitaine, une activité professionnelle salariée, doit posséder une carte de travailleur (décret n° 46.1340 du 6 juin 1946, article 1er, § 1er).

Il est interdit à toute personne d'employer un étranger non muni de la carte de travail (article 64. — Livre II du Code du Travail).

La présente carte donne à son titulaire le droit d'exercer sur l'ensemble du territoire de la France métropolitaine, toute activité professionnelle salariée de son choix dans le cadre de la législation applicable à l'exercice des professions (décret n° 46.1340 du 6 juin 1946, article 6).

Elle doit être présentée à toute réquisition des autorités chargées du contrôle des conditions de travail (décret n° 46.1340 du 6 juin 1946, article 1er, § 2 *in fine*).

SANCTIONS. — L'employeur qui aura contrevenu aux prescriptions de l'article 64 du Livre II du Code du Travail sera puni d'une amende de 3.000 à 12.000 francs pour chaque infraction constatée.

L'article 463 du Code pénal ne sera pas applicable.

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

MINISTÈRE DU TRAVAIL
ET DE LA SÉCURITÉ SOCIALE

CARTE PERMANENTE
DE TRAVAIL
POUR
TOUTES PROFESSIONS SALARIÉES

G Nº 504616

NOM : FONTBERNAT-Y-VERDAGUER Yose

Nota. — Cette carte ne peut tenir lieu de carte de séjour.

Elle n'est valable, en ce qui concerne les étrangers âgés de 16 ans au moins, qu'accompagnée de la carte de séjour ou d'un récépissé en tenant lieu, délivrés par les services du Ministère de l'Intérieur.

1 621931

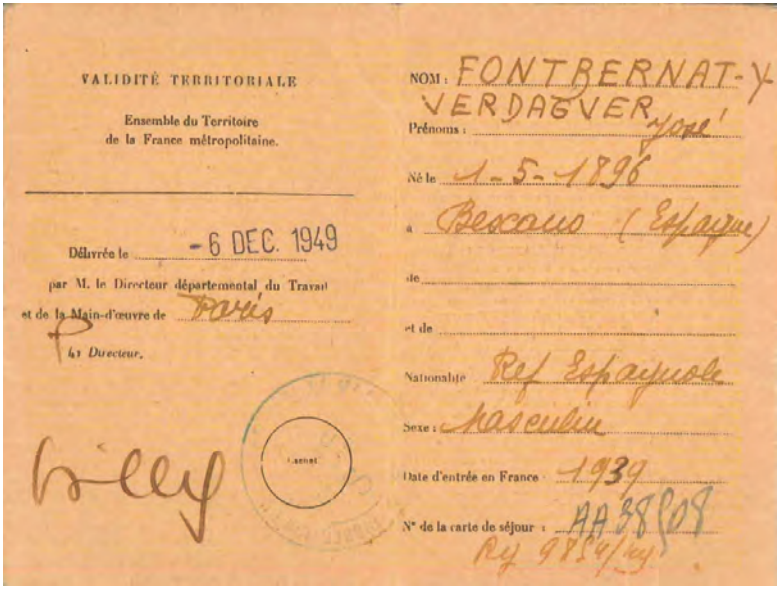

VALIDITÉ TERRITORIALE

Ensemble du Territoire
de la France métropolitaine.

Délivrée le - 6 DEC. 1949

par M. le Directeur départemental du Travail et de la Main-d'œuvre de Paris

Le Directeur,

NOM : FONTBERNAT-Y-VERDAGUER

Prénoms : Yose

Né le 1-5-1896

à Berga (Espagne)

de

et de

Nationalité Ref Espagnole

Sexe : Masculin

Date d'entrée en France 1939

N° de la carte de séjour : AA 38809

Rg 9954/49

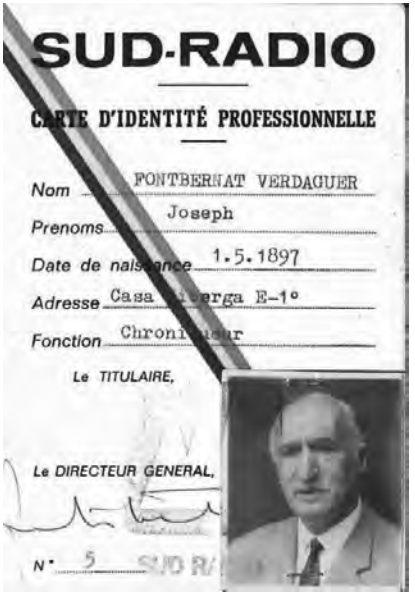

SUD-RADIO

CARTE D'IDENTITÉ PROFESSIONNELLE

Nom FONTBERNAT VERDAGUER

Prenoms Joseph

Date de naissance 1.5.1897

Adresse Casa [illegible]erga E-1º

Fonction Chroni[illegible]eur

Le TITULAIRE,

Le DIRECTEUR GENERAL,

Nº 5 SUD R[illegible]

SUD RADIO

7, AVENUE MERITXELL
ANDORRE LA VIEILLE
(PRINCIPAUTE D'ANDORRE)

CETTE CARTE EST STRICTEMENT PERSONNELLE

ELLE N'A PAS VALEUR
DE PIECE D'IDENTITE LEGALE

DATE D'ENTREE A LA STATION

01.10.53.

1949

1953

FETES DU

14 JUILLET

AUX VALLEES D'ANDORRE

Organisées par LA RADIO DES VALLEES D'ANDORRE

Vendredi 13 Juillet

A 21 heures:

«Retraite aux Flambeaux»

A 22 heures:

REPETITION GENERALE de

"L'ARLESIENNE"

à la Place Monumentale de Toros.

Prix Unique: Cent francs

Samedi 14 Juillet

Pendant la Journée

Aubades par

LES TAMBOURINAIRES de Maillane

A 22 heures:

Grande Representation de Gala

au Théatre de la Nature de la Place Monumentale de Toros.

L'ARLESIENNE

Drame lyrique d'Alphonse Daudet, musique de Georges Bizet.
Mise en scène d'André Nader.
Avec le concours de:

Les Comediens du midi, sous la direction de Pierrette David
Grand Orchestre Symphonique intégré par les Solistes de l'Orchestre Philharmonique de Barcelone sous la direction de Joseph FONTBERNAT.
Les Tambourinaires de Maillane
Le "Grup Escènic Lauredia" de Sant Julià de Lòria
L'Esbart Santa Anna de Les Escaldes
L'Esbart Dansaire de Sant Romà de les Bons d'Encamp

Prix: 250 - 500 et 850 francs

1955

1956

1957

1957

GRAN CONCERT DE GALA

A LA TRIBUNA DEL PESSEBRE VIVENT, que tindrà lloc el Diumenge de Pentecostés, a les 10 de la nit, a benefici de la diada «ANDORRA AL ROSSELLÓ», amb motiu de la visita que els CHORS ANDORRANS faran a Perpinyà, el dijous, 13 de juny del 1957

ELS CHORS ANDORRANS
200 executants
sota la direcció de
JOSEP FONTBERNAT

Prendran part en aquest concert:

L'ESBART SANTA ANNA
del Centre Cultural les Escaldes - Engordany
i
L'ESBART ANDORRÀ
del Centre de Cultura «LAUREDIA» de Sant Julià de Lòria

PROGRAMA

I

MARXA DEL CONSELL — MARFANY

CANT A LA JOIA — BEETHOVEN
(Fragment dels chors de la Novena Simfonia de Beethoven amb paraules de Joan Maragall).

CINC CANÇONS POPULARS CATALANES
harmonitzades per — J. FONTBERNAT
a) LA MARE DE DÉU
Solista: Josette Fontbernat
b) EL ROSSINYOL
c) EL PRÍNCEP MARINER
Solistes: Betriu i Torrallardona
d) EL PARDAL (A l'uníso)
e) MUNTANYES REGALADES
Solista: Emili Pérez

BRINDIS — MOZART

II

Actuació del
ESBART SANTA ANNA DE LES ESCALDES - ENGORDANY
i del
ESBART ANDORRÀ DE SANT JULIÀ DE LÒRIA

III

L'EMIGRANT — AMADEU VIVES
Parsules de Mossèn Jacint Verdaguer

TRES CANÇONS POPULARS OCCITANES
harmonitzades per — J. FONTBERNAT
a) LO BOYER (Llenguadoc)
b) JANA D'AIMÍ (Quercy)
Solista: Josette Fontbernat
c) BAL, BAL, BAL... (Bourrée d'Auvernia)

LA CANÇÓ NOSTRA sardana — ENRIC MORERA
LES FULLES SEQUES " " "
LA SARDANA DE LES MONGES " "
LA SANTA ESPINA sardana " "
L'ARBRE SAGRAT himne " "
HIMNE NACIONAL ANDORRÀ — MARFANY
(Paraules de l'Il·lustrissim Senyor Bisbe Benlloc que fou Co-Princep d'Andorra).

ELS CHORS ANDORRANS - 200 executants, sota la direcció de JOSEP FONTBERNAT

1957

Ordre de la diada «ANDORRA AL ROSSELLÓ» que els «CHORS ANDORRANS» efectuaran a Perpinyà, el dijous dia 13 de juny del 1957

A les sis del matí: Sortida de la caravana automòbil d'Andorra.

A les deu del matí: Arribada a Perpinyà.

A les onze del *matí*: Concert espiritual a la Catedral de Sant Joan de Perpinyà.

Programa: DOLÇA PRESÓ — PAU CASALS
SANTA NIT — MORER
(Versió catalana del Pare Enric Graner, monjo de Montserrat).
EL NOI DE LA MARE
Harmonitzada per J. FONTBERNAT
VIROLAI — VERDAGUER

A dos quarts de dotze: Recepció a la Prefectura dels Pirineus Orientals pel Prefecte, Delegat Permanent del Co-Príncep, President de la República Francesa.

A les dotze del matí: Recepció a l'Ajuntament de Perpinyà i Vi de Honor ofert per l'Alcalde i la Municipalitat i sardanes a la Plaça de la Llotja.

A la una de la tarda: Banquet on hi participaran, els cantaires, acompanyants i autoritats.

TARDA, LLIURE.

A les sis de la tarda: Sardanes a la Plaça de la Llotja.

A les set de la tarda: Sopar de germanor.

A les nou de la nit: Gran Concert de Gala al «Nouveau Theatre» amb la col·laboració de la «Cobla Perpinyà».

A les dotze de la nit: Retorn a Andorra.

1957

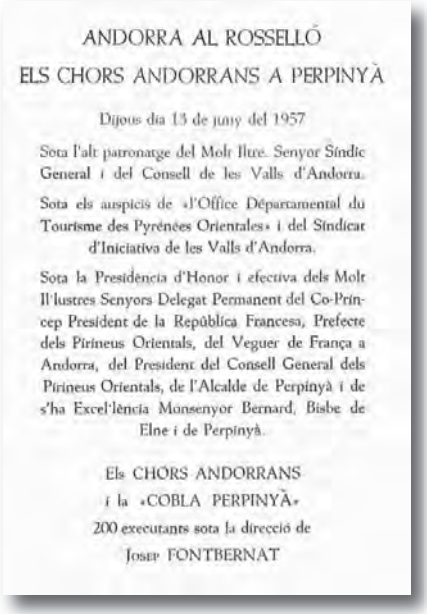

ANDORRA AL ROSSELLÓ

ELS CHORS ANDORRANS A PERPINYÀ

Dijous dia 13 de juny del 1957

Sota l'alt patronatge del Molt Iltre. Senyor Síndic General i del Consell de les Valls d'Andorra.

Sota els auspicis de «l'Office Départamental du Tourisme des Pyrénées Orientales» i del Sindicat d'Iniciativa de les Valls d'Andorra.

Sota la Presidència d'Honor i efectiva dels Molt Il·lustres Senyors Delegat Permanent del Co-Princep President de la República Francesa, Prefecte dels Pirineus Orientals, del Veguer de França a Andorra, del President del Consell General dels Pirineus Orientals, de l'Alcalde de Perpinyà i de s'ha Excel·lència Monsenyor Bernard, Bisbe de Elne i de Perpinyà.

Els CHORS ANDORRANS
i la «COBLA PERPINYÀ»
200 executants sota la direcció de
JOSEP FONTBERNAT

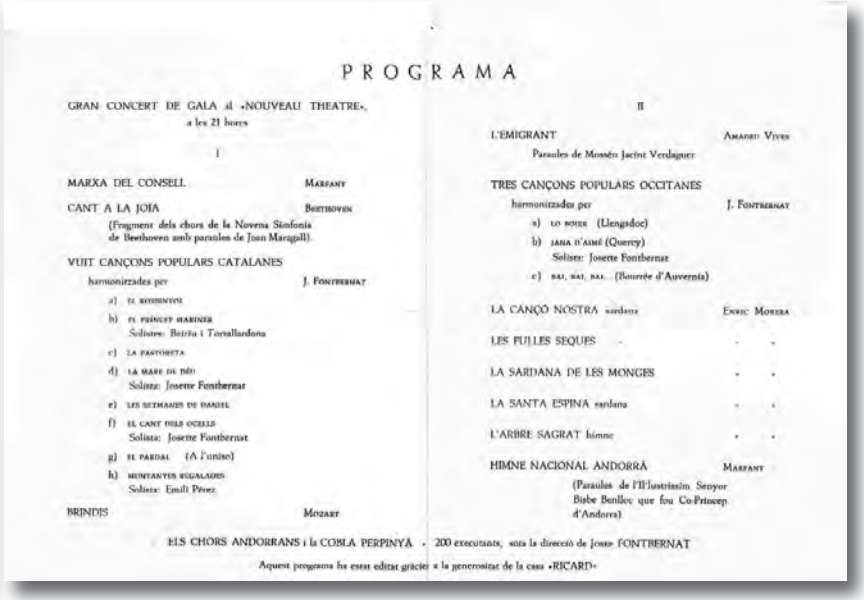

PROGRAMA

GRAN CONCERT DE GALA al «NOUVEAU THEATRE», a les 21 hores

I

MARXA DEL CONSELL — MARFANY

CANT A LA JOIA — BEETHOVEN
(Fragment dels chors de la Novena Simfonia de Beethoven amb paraules de Joan Maragall)

VUIT CANÇONS POPULARS CATALANES
harmonitzades per — J. FONTBERNAT
a) EL ROSSINYOL
b) EL PRÍNCEP MARINER
Solistes: Beirão i Torrallardona
c) LA PASTORETA
d) LA MARE DE DÉU
Solista: Josette Fontbernat
e) LES SETMANES DE DANIEL
f) EL CANT DELS OCELLS
Solista: Josette Fontbernat
g) EL PARDAL (A l'uniso)
h) MUNTANYES REGALADES
Solista: Emili Pérez

BRINDIS — MOZART

II

L'EMIGRANT — AMADEU VIVES
Paraules de Mossén Jacint Verdaguer

TRES CANÇONS POPULARS OCCITANES
harmonitzades per — J. FONTBERNAT
a) LO BOIER (Llengadoc)
b) JANA D'AIMÉ (Quercy)
Solista: Josette Fontbernat
c) BAI, BAI, BAI... (Bourrée d'Auvernia)

LA CANÇÓ NOSTRA sardana — ENRIC MORERA

LES FULLES SEQUES — » »

LA SARDANA DE LES MONGES — » »

LA SANTA ESPINA sardana — » »

L'ARBRE SAGRAT himne — » »

HIMNE NACIONAL ANDORRÀ — MARFANY
(Paraules de l'Il·lustrissim Senyor Bisbe Benlloc que fou Co-Princep d'Andorra)

ELS CHORS ANDORRANS i la COBLA PERPINYÀ - 200 executants, sota la direcció de JOSEP FONTBERNAT

Aquest programa ha estat editat gràcies a la generositat de la casa «RICARD»

1957

«CHOR ANDORRÀ»
del CENTRE DE CULTURA «LAUREDIA»
de Sant Julià de Lòria

«CHOR ANDORRÀ»
del CENTRE CULTURAL de les Escaldes - Engordany

1957

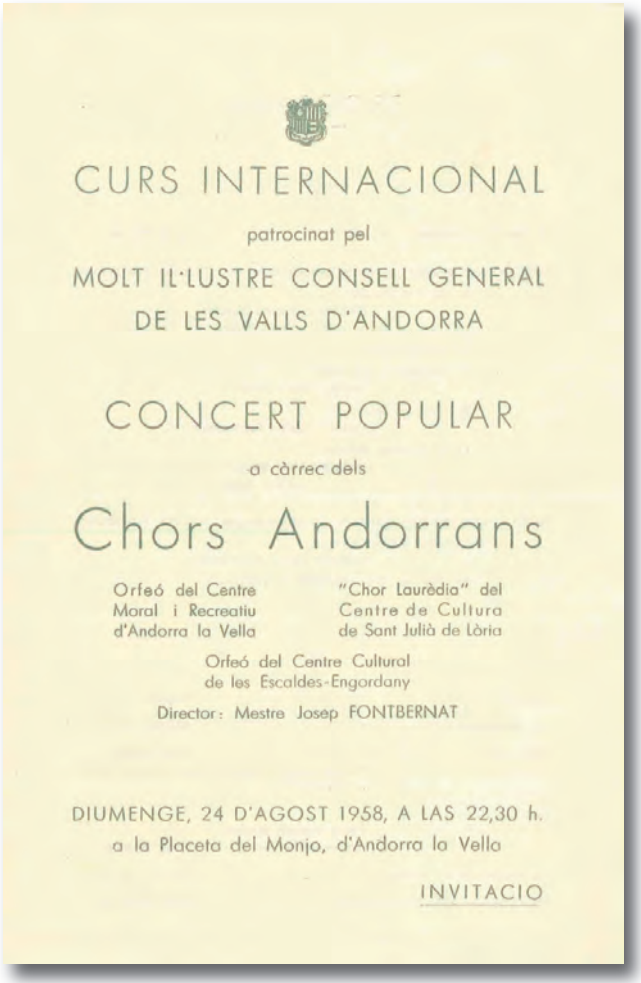

CURS INTERNACIONAL

patrocinat pel

MOLT IL·LUSTRE CONSELL GENERAL
DE LES VALLS D'ANDORRA

CONCERT POPULAR

a càrrec dels

Chors Andorrans

Orfeó del Centre Moral i Recreatiu d'Andorra la Vella

"Chor Laurèdia" del Centre de Cultura de Sant Julià de Lòria

Orfeó del Centre Cultural de les Escaldes-Engordany

Director: Mestre Josep FONTBERNAT

DIUMENGE, 24 D'AGOST 1958, A LAS 22,30 h.
a la Placeta del Monjo, d'Andorra la Vella

INVITACIO

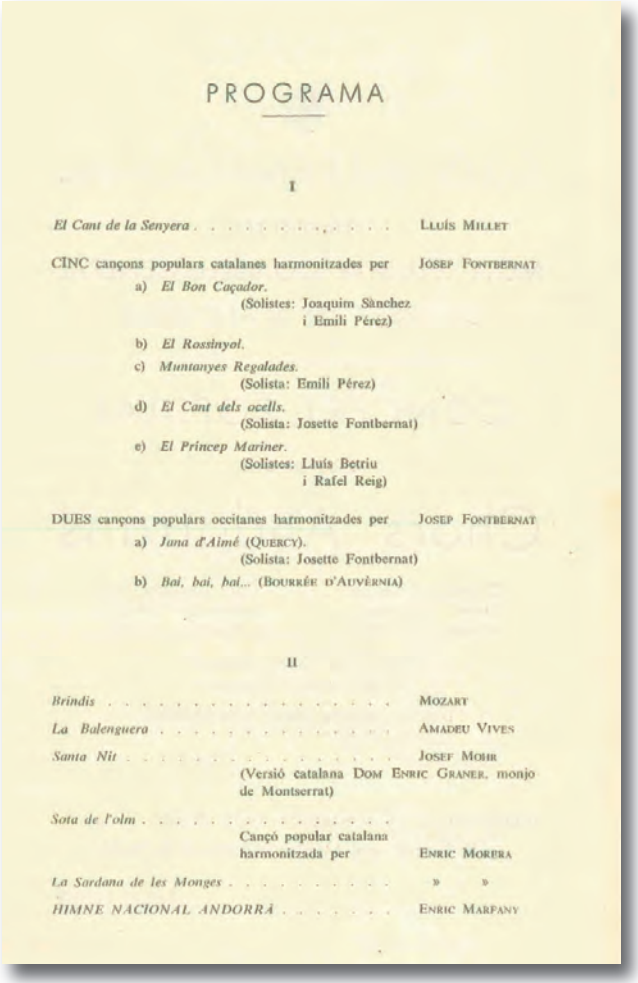

PROGRAMA

I

El Cant de la Senyera . . . . . Lluís Millet

CINC cançons populars catalanes harmonitzades per Josep Fontbernat

a) *El Bon Caçador.*
(Solistes: Joaquim Sànchez i Emili Pérez)

b) *El Rossinyol.*

c) *Muntanyes Regalades.*
(Solista: Emili Pérez)

d) *El Cant dels ocells.*
(Solista: Josette Fontbernat)

e) *El Princep Mariner.*
(Solistes: Lluís Betriu i Rafel Reig)

DUES cançons populars occitanes harmonitzades per Josep Fontbernat

a) *Juna d'Aimé* (Quercy).
(Solista: Josette Fontbernat)

b) *Bai, bai, bai...* (Bourrée d'Auvèrnia)

II

Brindis . . . . . Mozart

La Balenguera . . . . . Amadeu Vives

Santa Nit . . . . . Josef Mohr
(Versió catalana Dom Enric Graner, monjo de Montserrat)

Sota de l'olm . . . . . Cançó popular catalana harmonitzada per Enric Morera

La Sardana de les Monges . . . . . » »

HIMNE NACIONAL ANDORRÀ . . . . . Enric Marfany

1958

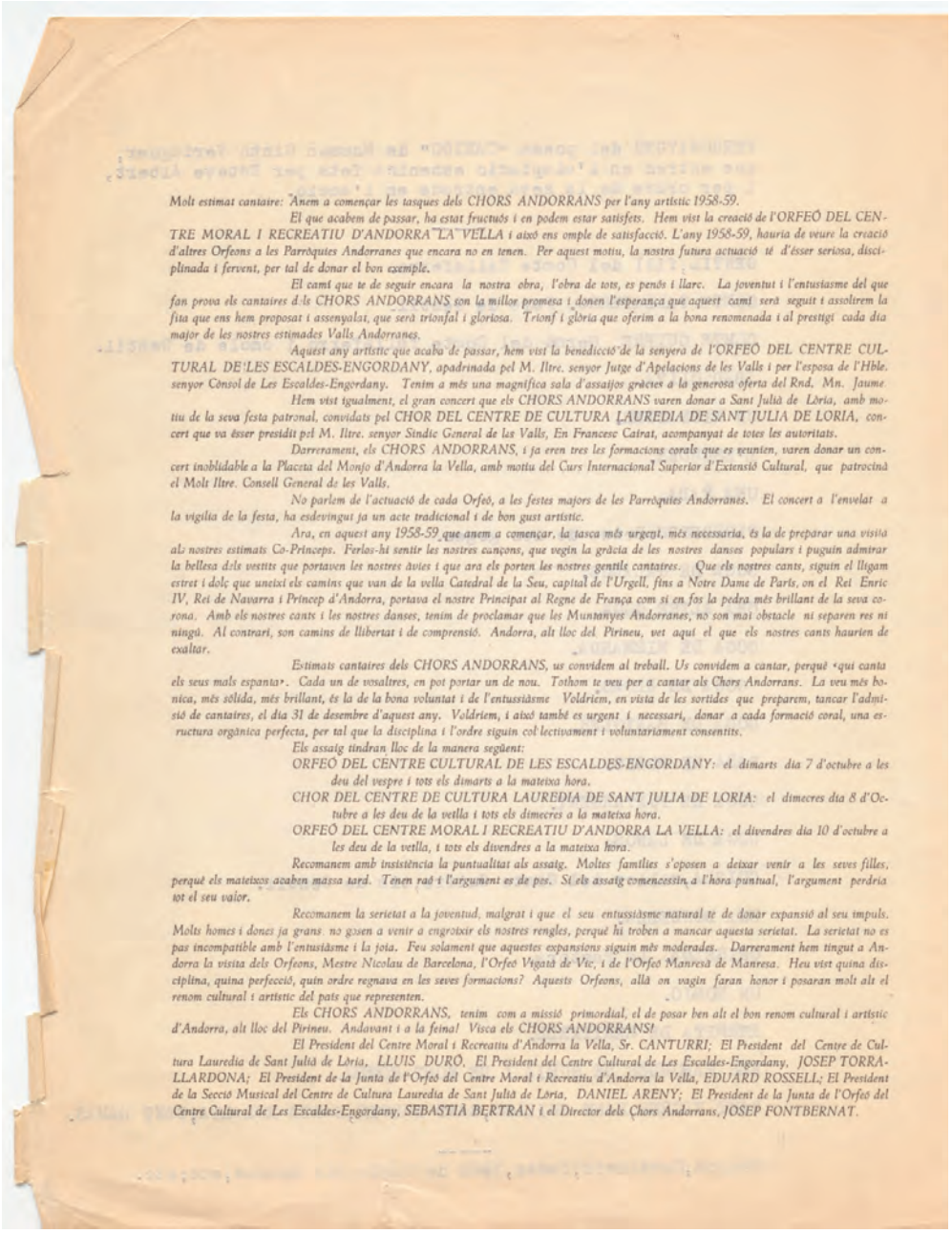

Molt estimat cantaire: Anem a començar les tasques dels CHORS ANDORRANS per l'any artístic 1958-59.

El que acabem de passar, ha estat fructuós i en podem estar satisfets. Hem vist la creació de l'ORFEÓ DEL CENTRE MORAL I RECREATIU D'ANDORRA LA VELLA i això ens omple de satisfacció. L'any 1958-59, hauria de veure la creació d'altres Orfeons a les Parròquies Andorranes que encara no en tenen. Per aquest motiu, la nostra futura actuació té d'ésser seriosa, disciplinada i fervent, per tal de donar el bon exemple.

El camí que te de seguir encara la nostra obra, l'obra de tots, es penós i llarc. La joventut i l'entusiasme del que fan prova els cantaires dels CHORS ANDORRANS son la millor promesa i donen l'esperança que aquest camí serà seguit i assolirem la fita que ens hem proposat i assenyalat, que serà triomfal i gloriosa. Triomf i glòria que oferim a la bona renomenada i al prestigi cada dia major de les nostres estimades Valls Andorranes.

Aquest any artístic que acaba de passar, hem vist la benedicció de la senyera de l'ORFEÓ DEL CENTRE CULTURAL DE LES ESCALDES-ENGORDANY, apadrinada pel M. Iltre. senyor Jutge d'Apelacions de les Valls i per l'esposa de l'Hble. senyor Cònsol de Les Escaldes-Engordany. Tenim a més una magnífica sala d'assaigs gràcies a la generosa oferta del Rnd. Mn. Jaume.

Hem vist igualment, el gran concert que els CHORS ANDORRANS varen donar a Sant Julià de Lòria, amb motiu de la seva festa patronal, convidats pel CHOR DEL CENTRE DE CULTURA LAUREDIA DE SANT JULIA DE LORIA, concert que va ésser presidit pel M. Iltre. senyor Síndic General de las Valls, En Francesc Cairat, acompanyat de totes les autoritats.

Darrerament, els CHORS ANDORRANS, i ja eren tres les formacions corals que es reunien, varen donar un concert inoblidable a la Placeta del Monjo d'Andorra la Vella, amb motiu del Curs Internacional Superior d'Extensió Cultural, que patrocinà el Molt Iltre. Consell General de les Valls.

No parlem de l'actuació de cada Orfeó, a les festes majors de les Parròquies Andorranes. El concert a l'envelat a la vigília de la festa, ha esdevingut ja un acte tradicional i de bon gust artístic.

Ara, en aquest any 1958-59 que anem a començar, la tasca més urgent, més necessaria, és la de preparar una visita als nostres estimats Co-Princeps. Feriosi sentir les nostres cançons, que vegin la gràcia de les nostres danses populars i puguin admirar la bellesa dels vestits que portaven les nostres àvies i que ara els porten les nostres gentils cantaires. Que els nostres cants, siguin el llegam estret i dolç que uneixi els camins que van de la vella Catedral de la Seu, capital de l'Urgell, fins a Notre Dame de París, on el Rei Enric IV, Rei de Navarra i Príncep d'Andorra, portava el nostre Principat al Regne de França com si en fos la pedra més brillant de la seva corona. Amb els nostres cants i les nostres danses, tenim de proclamar que les Muntanyes Andorranes, no son mai obstacle ni separen res ni ningú. Al contrari, son camins de llibertat i de comprensió. Andorra, alt lloc del Pirineu, vet aquí el que els nostres cants haurien de exaltar.

Estimats cantaires dels CHORS ANDORRANS, us convidem al treball. Us convidem a cantar, perquè «qui canta els seus mals espanta». Cada un de vosaltres, en pot portar un de nou. Tothom te veu per a cantar als Chors Andorrans. La veu més bonica, més sòlida, més brillant, és la de la bona voluntat i de l'entussiasme. Voldríem, en vista de les sortides que preparem, tancar l'admissió de cantaires, el dia 31 de desembre d'aquest any. Voldríem, i això també es urgent i necessari, donar a cada formació coral, una estructura orgànica perfecta, per tal que la disciplina i l'ordre siguin col·lectivament i voluntàriament consentits.

Els assaigs tindran lloc de la manera següent:

ORFEÓ DEL CENTRE CULTURAL DE LES ESCALDES-ENGORDANY: el dimarts dia 7 d'octubre a les deu del vespre i tots els dimarts a la mateixa hora.

CHOR DEL CENTRE DE CULTURA LAUREDIA DE SANT JULIA DE LORIA: el dimecres dia 8 d'Octubre a les deu de la vella i tots els dimecres a la mateixa hora.

ORFEÓ DEL CENTRE MORAL I RECREATIU D'ANDORRA LA VELLA: el divendres dia 10 d'octubre a les deu de la vella, i tots els divendres a la mateixa hora.

Recomanem amb insistència la puntualitat als assaigs. Moltes famílies s'oposen a deixar venir a les seves filles, perquè els mateixos acaben massa tard. Tenen raó i l'argument es de pes. Si els assaigs comencessin a l'hora puntual, l'argument perdria tot el seu valor.

Recomanem la serietat a la joventud, malgrat i que el seu entussiasme natural te de donar expansió al seu impuls. Molts homes i dones ja grans no gosen a venir a engroixir els nostres rengles, perquè hi troben a mancar aquesta serietat. La serietat no es pas incompatible amb l'entusiasme i la joia. Feu solament que aquestes expansions siguin més moderades. Darrerament hem tingut a Andorra la visita dels Orfeons, Mestre Nicolau de Barcelona, l'Orfeó Vigatà de Vic, i de l'Orfeó Manresà de Manresa. Heu vist quina disciplina, quina perfecció, quin ordre regnava en les seves formacions? Aquests Orfeons, allà on vagin faran honor i posaran molt alt el renom cultural i artístic del país que representen.

Els CHORS ANDORRANS, tenim com a missió primordial, el de posar ben alt el bon renom cultural i artístic d'Andorra, alt lloc del Pirineu. Andavant i a la feina! Visca els CHORS ANDORRANS!

El President del Centre Moral i Recreatiu d'Andorra la Vella, Sr. CANTURRI; El President del Centre de Cultura Lauredia de Sant Julià de Lòria, LLUIS DURO. El President del Centre Cultural de Les Escaldes-Engordany, JOSEP TORRALLARDONA; El President de la Junta de l'Orfeó del Centre Moral i Recreatiu d'Andorra la Vella, EDUARD ROSSELL; El President de la Secció Musical del Centre de Cultura Lauredia de Sant Julià de Lòria, DANIEL ARENY; El President de la Junta de l'Orfeó del Centre Cultural de Les Escaldes-Engordany, SEBASTIÀ BERTRAN i el Director dels Chors Andorrans, JOSEP FONTBERNAT.

1958

Dimarts 13 d'octubre del 1964.

GLOSSARI ANDORRA.

Emissio de Josep Fontbernat.

LA PRIMERA NEU a LA VALL.

Aquest migdia he vaigut la primera neu a la vall. Dic la primera neu a la vall,perque ja fa uns dies que els cims de les nostres muntanyes n'han emblanquit. Els visitants de la Verge del Pilar, que venen de les terres baixes i calentes,han disfrutat pujant a Fray Miquel i anant al pas de la Casa,pel goig de trepitjar neu, i de poguer-ne explicar al seu retorn,com una proesa d'aquelles en les quals s'hi pot posar,com alguna vulgarment,mes pa que formatge.

Ja ahir al matí,els que vivim vora els prats,ja varem constatar que la neu havia arribat mes avall. Ja varem veure que el Pic Remondet era mes blanc,el que vol dir la neu baixada mes espessa,i que s'havia format una nativa ben trepada que sengleteve els avets que havien escapçat la nevada,i els que solament la pluja els hi havia tocat,respectant la seva blavor intensa. Aquests blavor dels avets feta de negra i de verd.

Pero va-t-aquí,que anit,la nit va arribar dolçament. Els nuvols se'n varen anar i les estrelles,une darrera l'altra,varen ocupar el seu lloc. Fins una lluna brillant com un mirall va estriper la nuvolada per a guanyar-se el prestigi que ha. Jo sabeu que la lluna d'octubre té la renomenada de esser la mes lluenta,com la del gener,i segons els saberuts,sembla que es la que té mes influencia amb les llunes que vindran.

Tot feia creure que la tardor andorrana -aquesta dolça tardor andorrana- feia la seva entrada triomfal. Fins aquest matí,que de bon hora hi havia una claror rossa abans que el sol sortis, I el que m'he fet creure i esperar que el bon temps s'afiançava,ha estat el fet i la sorpresa de veure un vol d'orenetes,que ja je em em pensava que eren fora,ja que feia dies que no n'he vist cap.

I es quan ha arribat el mig dia,que he vist com s'emboirava tota la vall i han començat a caure un ruixim,com si volgués començar a cantar aquella cançó de la pluja d'on segarra que d'altres vegades d'aquí estan us he cantat. He pensat que la neu continuava á caure dels cims. L'herba dels prats s'ha tornat lluenta i les orenetes han tornat a volar cabojerrades arran de l'herba. He vist les flors molves de la "coixinya"tancar-se,per emmagar aquesta mena de safrà que tenen dintre. Els ocells i les flors posseixen un sentit que nosaltres no tenim. Preveien que quelcom d'extrany es

"La primera neu a la Vall".

II

produiria. I es llavors que l'aigua ha començat a caure mes espessa i d'un color gris perla. I aquest gris s'ha anat tornant blanc a poc a poc,fins que tot això s'ha transformat amb borrallons espessos.

Oh,ara jo no vull pas fer com els nostres simpatics visitants de la Verge del Pilar,explicant-vos que ha caigut una nevada imponent...: Res d'això. La nevada ha estat curta i no ha deixat cap rastre a la vall. Algun bri d'herba ha guardat per uns moments una perla que s'ha fos com per art d'encantament. Sempre en els prats,hi ha un bri d'herba que li agrada de presumir mes que les altres.

Les boires s'han anat fent i desfent,i de tant en tant deixaven veure les muntanyes i hem pogut constatar que la rutlla blanca havia baixat encara uns cims mes avall.

Les orenetes han tornat a les seves cavalcades,volant baix,molt baix,com si mentissin encara quelcom que no s'ha pas ben acabat de resoldre. Per contra,les flors malves de "coixinya" s'han obert i han deixat veure els fils de safrà que tenen al cor. Aquest safrà que conta que de les metxines mes violents,

Per cert,que un dels meus amics que li agraden aquestes coses i encadrinya els misteris de tot el que la terra dona,em deia que aquestes metxines creixen als prats andorrans amb unes quantitats extraordinaries. Com que jo li vaig fer remarcar que el bestiar que pasturava se les podia menjar i ocasionar un mal massacre mes fort que una peste,el meu amic,d'una manera inefable em va contestar: -El bestiar,això no s'ho menja. Triu la bona herba i deixa la dolenta. El bestiar,sabeu -em va dir dolçament,es molt mes intel-ligent que nosaltres. Si això hagues estat dit per mor de fer una frase,no n'hagueria fet cas. Pero aquest meu amic,ho va dir amb una tal sencillesa i sinceritat, que em va produir una fonda emoció.

Em sembla que en algunes altres vegades ja us he dit que la floride dels ametllers al mes de gener,no anuncia pas d'una manera definitiva la primavera que encara es llunya. Avui,us podriem dir, que aquesta primera neu,-no en goso a dir una nevada- á la vall, no vol pas dir que l'hivern sigui de caure al damunt tot d'un cop. Pot un avis,això es possible. Pero sabeu,les orenetes se'n tenen d'anar,els "coixinyes" dels prats es tenen de tancar per á guardar els fils d'or del seu safrà,i els roures i les mixines es tenen de vestir somptuosament perque l'hivern no els trobi despreviguts. La tardor andorrana no ha fallat mai, I parodiant el prôverbi castella,podem dir,que mai es tarda si el cor es jove.

1964

Josep Fontbernat i Verdaguer

signarà i dedicarà el primer volum del "GLOSSARI ANDORRA", el diumenge dia primer de maig, als Grans Magatzems PYRENEES.

Andorra, diada de Sant Jordi del 1966.

1966

Vista actual de les pistes d'esquí de Soldeu des del cementiri on es troba enterrat Miquel Baró i Puigdemassa, traspassat el 25 de gener del 1973

1973

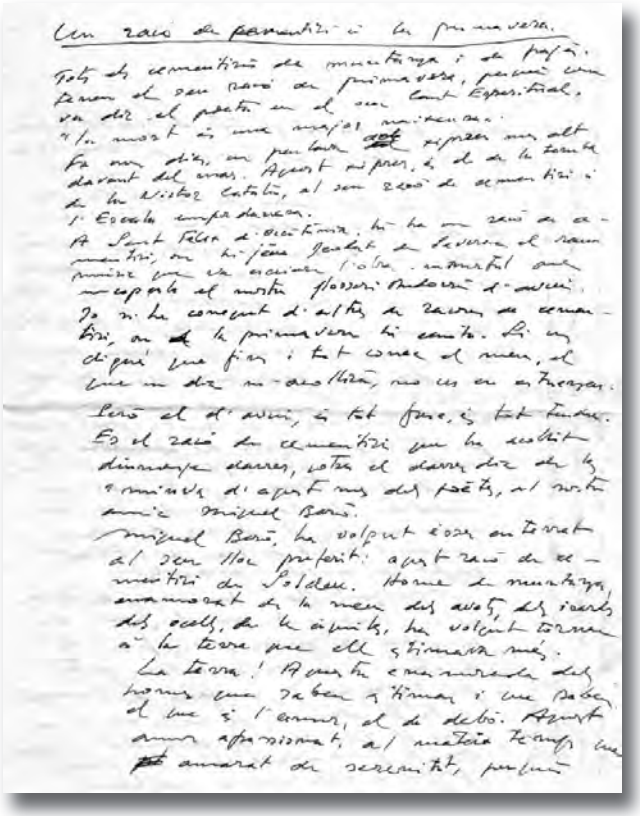

Un raig de pensament a la primavera.

Tots els cementiris de muntanya i de poble tenen el seu raig de primavera, perquè com va dir el poeta en el seu Cant Espiritual, "la mort és una engal·la meravellosa".

Fa uns dies, en parlava [illegible] d'un cementiri alt davant del mar. Aquest matí, a les 11 de la tarda de la Victòria Catalana, al seu raig de cementiri a l'Escala empedrada.

A Sant Feliu d'Guíxols hi ha un raig de cementiri on hi jeuen [illegible] nostre [illegible] d'avui.

Jo hi he conegut d'altres raigs de cementiri, on a la primavera hi canta. Hi ha un dipòsit que fins i tot colora el mur, el que no deu ser-ne bo, però us en faig cargo. Però el d'avui, és tot flors, és tot tendresa. És el raig de cementiri que ha escollit diumenge darrer, totes el deurien dir, la primavera d'aquest nou dels poetes, el nostre amic Miquel Baró.

Miquel Baró, ha volgut ésser enterrat al seu lloc preferit: aquest raig de cementiri de Soldeu. Home de muntanya, enamorat de la neu dels alts, dels rierols dels cels, de la llibertat, ha volgut tornar a la terra que ell estimava més.

La terra! Aquesta enamorada dels homes, que sap a vegades a fang i a pols, el que és l'amor, el de debò. Aquest amor apassionat, al matís temps [illegible] amarat de serenitat, perquè amor pur, parlat per tots els pobles, és la terra oferida als homes de bona voluntat.

Jo he vist raigs de cementiris, com hi ha cementiris vells, a ciutats, a viles, a pobles, a masies, però [illegible] d'aquells raigs que no més duren un dia, un any, però una dotzena perquè el patrimoni, expressió d'eternitat. Així pot ser la primavera, l'eternitat. El de Miquel Baró, n'hauríem creat un dia una primavera, com la del cementiri de Montbell, o una granada com la que estalta de nostres prats i que per tant que aquests desaparegueixin i la vall i la plana, quedaran sempre els de muntanya, aquests prats una mudança de diversos colors, el que serà un dia, el diferent dia de l'home l'Augeni de Dies de l'Evangeli cantat pels àngels i arcàngels.

Miquel Baró, home de la terra, en un moment que els homes els hi plau de destruir-la, fins i tot d'atemptar a la seva bellesa, portats per l'egoisme i l'afany de possessió.

Es pot dir que el nostre amic, ha triat el seu raig de cementiri a Soldeu en la primavera, hi és tot l'any, perquè la neu amb la seva llacor, l'estrassa i la reprenent.

Façana actual de l'edifici a l'avinguda Meritxell núm. 22, on va residir Josep Fontbernat i Verdaguer

1973

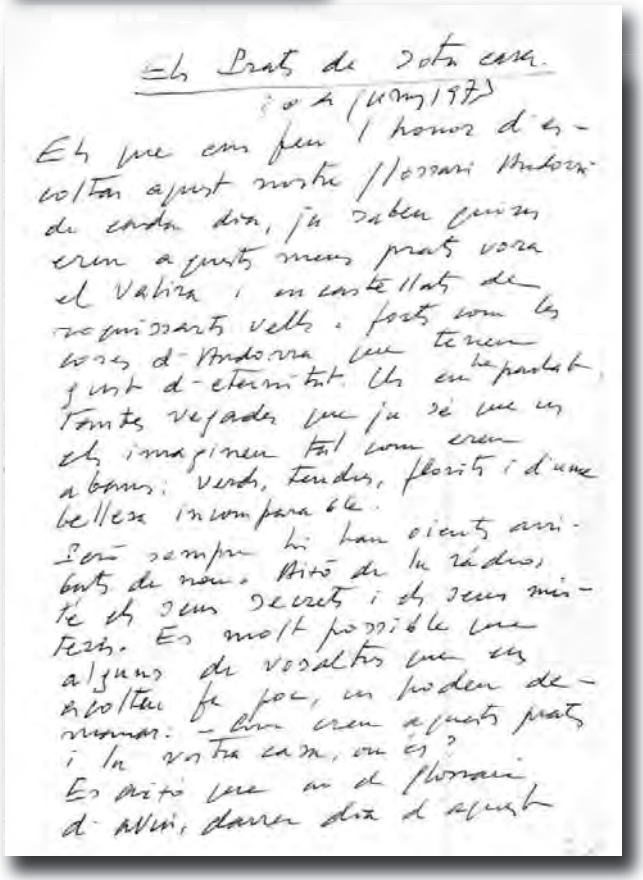

Els Prats de sota casa.
30 de juny 1973

Els que ens feu l'honor d'escoltar aquest nostre glossari Andorrà de cada dia, ja saben quins eren aquests meus prats vora el Valira i encastellats de roquissarts vells i forts com les coses d'Andorra que tenen gust d'eternitat. Ils en he parlat tantes vegades que ja sé que us els imagineu tal com eren abans: verds, tendres, florits i d'una bellesa incomparable.
Però sempre hi han oients arribats de nou. Això de la ràdio, té els seus secrets i els seus misteris. Es molt possible que alguns de vosaltres que us escolteu fa poc, us hodeu demanar: — Com eren aquests prats i la vostra casa, ou és?
Es això que ai el glossari d'avui, darrer dia d'aquest

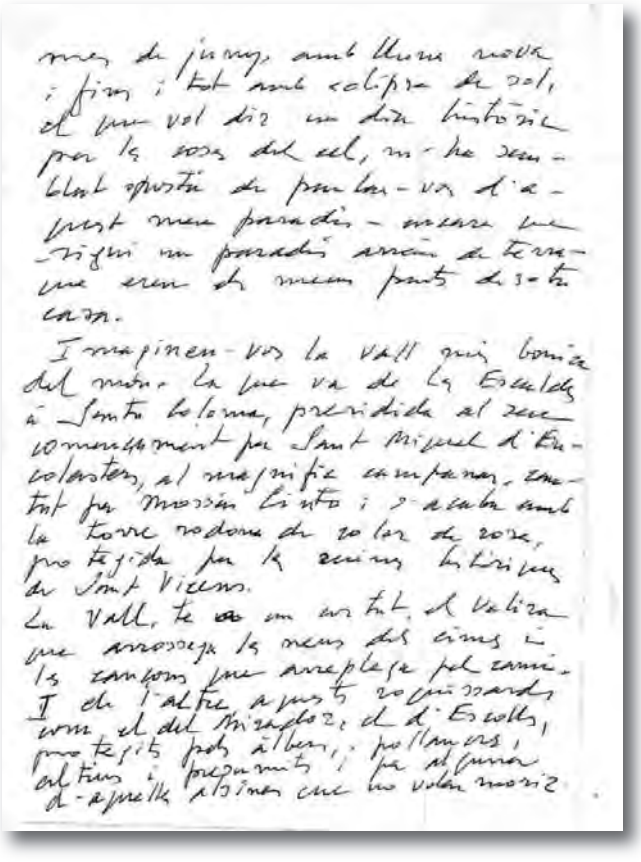

mes de juny, amb lluna nova i fins i tot amb eclipse de sol, el que vol dir un dia històric per les coses del cel, m'ha semblat oportú de parlar-vos d'aquest meu paradís — encara que sigui un paradís arrèu de terra — que eren els meus prats de sota casa.
Imagineu-vos la vall més bonica del món. La que va de les Escaldes à Santa Coloma, presidida al seu començament per Sant Miquel d'Encolasters, al magnífic campanar, cantat per Mossèn Cinto i s'acaba amb la torre rodona de color de rosa, protegida per les ruines históriques de Sant Vicens.
La vall, te a un cortat, el Valira que arrossega les neus dels cims i les cançons que arreplega pel camí. I de l'altre aquests roquissarts com el del Mirador, el d'Escolls, protegits pels àlbers, i pollancres, altius i presumits i per alguna d'aquelles alsines que no volen morir

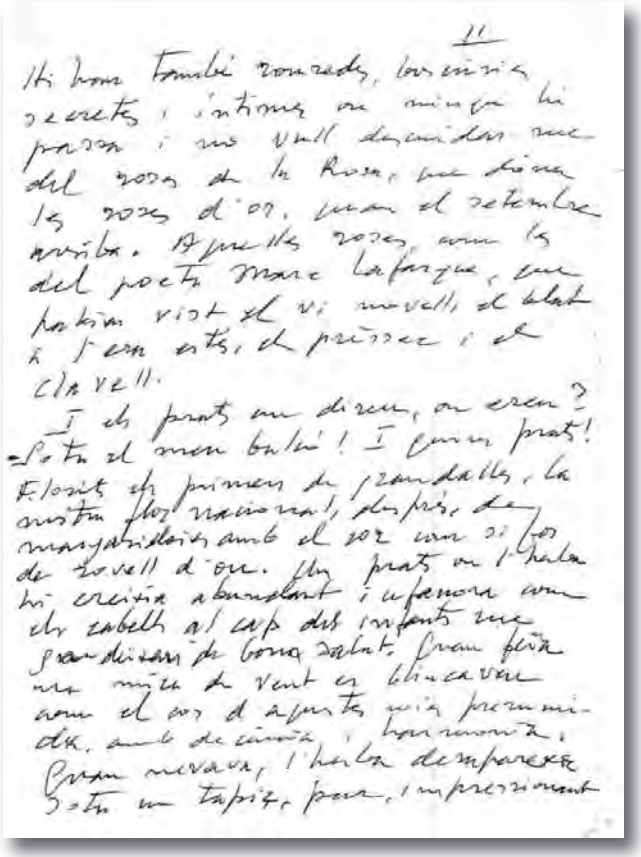

11

Hi hom també rourades, boscúries
secretes i íntimes on mingu hi
passa i no vull descuidar-me
del roses de la Rosa, que dóna
les roses d'or, quan el setembre
arriba. Aquelles roses, com les
del poeta Marc Lafarque, que
pakian vist el vi novell, el blat
i l'era estés, el prèssec i el
clavell.

I els prats un direm, on eren?
Sota el meu balcó! I quins prats!
Florits els primers de grandalles, la
nostra flor nacional, després de
margaridoies amb el cor com si fos
de rovell d'ou. Un prats on l'herba
hi creixia abundant i ufanora com
els cabells al cap dels infants que
gandeixen de bona salut. Quan feia
una mica de vent es blincavan
com el cos d'aquestes noies prenumi-
dia, amb decúnia i harmonia.
Quan nevava, l'herba desaparexe
sota un tapiz, pur, impressionant

de finos i de bellesa immacula-
da. ~~Al bo~~
Al bon temps, hi parturavan els
xais, amb un ordre perfecte,
que un gossot mal humorat els
hi imposava. Un altre dia, del
meu llit estant, sentia una es-
quella: aquell dia eran les
vagues del Casadet que man-
drosament es nodrien per i do-
mes-nos aquesta llet que are
bevem dintre pots de llauna.
I encara un altre dia, era
l'espectacle que jo he esperat
cada any. El crit d'un pullí
que s'escapava de la vigilancia
maternal de l'enga. Quins sals
llavors! I tots els altres, fins els
cavalls i les engues joves prenien
part i aquest ballet que no
necessitava cap música, perquè
el ritme i el moviment eren
els que s'el portaven.
I despis, venia el silenci.

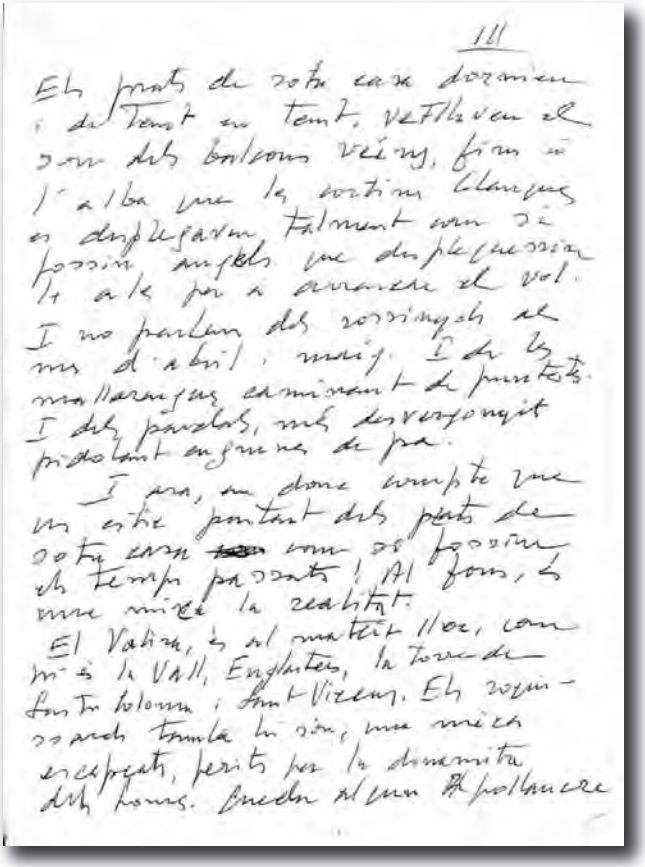

111

Els prats de sota casa dormien
i de tant en tant, vetllaven el
son dels balcons veins, fins a
l'alba que les cortines blanques
es desplegaven, talment com si
fossin angels que desplegassin
les ales per a arrancar el vol.
I no parlem dels rossinyols al
mes d'abril i maig. I de les
mallarenques caminant de puntetes.
I dels pardals, més desvergonyits
pidolant engrunes de pa.
I ara, en donc compte que
us estic pintant dels prats de
sota casa ~~com~~ com si fossin
els temps passats! Al fons, és
una mica la realitat.
El Valira, és al matéix lloc, com
ni és la Vall, Englaters, la torre de
Santa Coloma i Sant Vicens. Els roqui-
ssards tamba hi son, una mica
escapcats, perits per la dinamita
dels homes. Queda algun pollancre

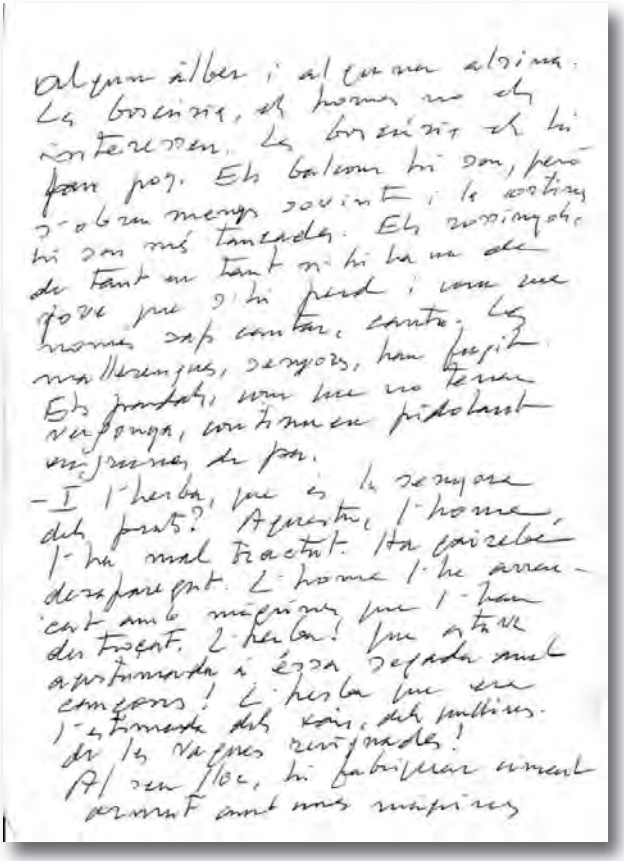

algun àlber i alguna alsina.
Les boscúries, els homes no els
interessen. Les boscúries els hi
fan por. Els balcons hi son, però
s'obren menys sovint i les cortines
hi son més tancades. Els rossinyols
de tant en tant si hi ha un de
jove que s'hi perd i com que
només sap cantar, cantar. Les
mallarenques, senyors, han fugit.
Els pardals, com que no tenen
vergonya, continuen pidolant
engrunes de pa.
– I l'herba, que és la senyora
dels prats? Aquestu, l'home,
l'ha mal tractat. Ha gairebé
desaparegut. L'home l'he arran-
cat amb màquines que l'han
destroçat. L'herba! Que estava
acostumada a essa segada amb
cançons! L'herba que era
l'estimada dels xais, dels pullins
de les vagues revignades!
Al seu lloc, hi fabriquen ciment
armat amb unes màquines

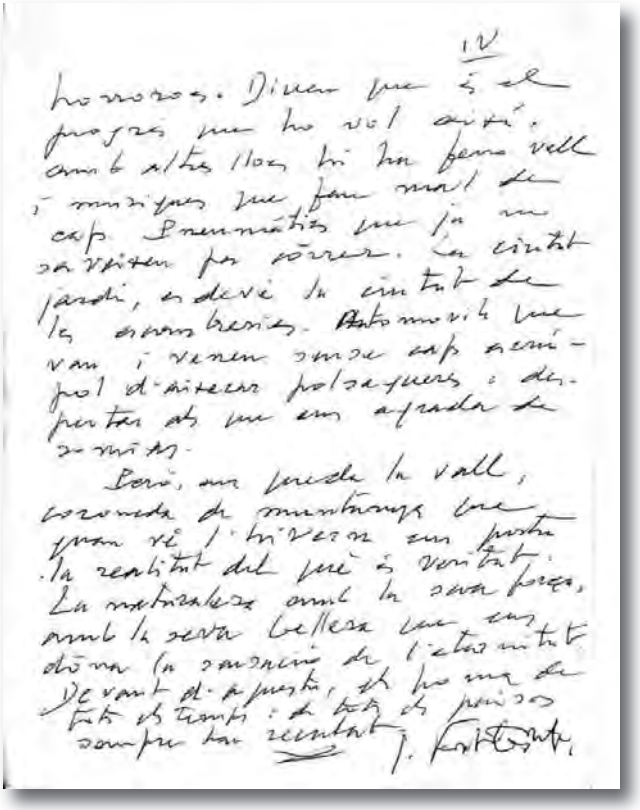

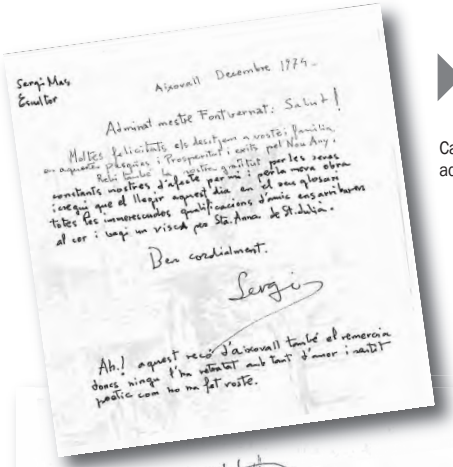

1974

Carta i dibuix de Sergi Mas adreçats a Josep Fontbernat

Aquests documents complementen els articles publicats a Papers de recerca històrica 2. Per a més informació sobre Josep Fontbernat i Verdaguer, vegi's la revista Àgora núm. 16/17, d'Àgora Cultural del Principat d'Andorra.